

รายงานฉบับสมบูรณ์

แผนงาน

การท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรม

ล้านนาตะวันออก

The Architectural Tourism in the Cultural
of Eastern Lanna

โดย นายอัมเรศ เทพมา และ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประกอบศิริ ภัคดีพิณิจ

มีนาคม 2557

สัญญาเลขที่ RDG5550019

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แผนงาน

การท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรม
ล้านนาตะวันออก

The Architectural Tourism in the Cultural
of Eastern Lanna

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ 1

นายอัมเรศ เทพมา

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ 2

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประกอบ ศิริภักดีพินิจ

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

แผนงานวิจัยการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนาตะวันออก

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

และสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช. สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

คำนำ

โครงการวิจัย การท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนาตะวันออกเป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานวิจัยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) งบประมาณเร่งด่วนประจำปีงบประมาณ 2555 เป็นการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม โดยมีพื้นที่ดำเนินการวิจัยเป้าหมายพื้นที่ 4 จังหวัด ประกอบด้วยพื้นที่จังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่และ น่าน

การศึกษานี้ได้ดำเนินการเป็นผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ คณะผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ผู้สนับสนุนงบประมาณการศึกษานี้ และมหาวิทยาลัยพะเยา คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ คณะต้นสังกัดของคณะผู้วิจัยที่สนับสนุนด้านการวิจัย สถานที่และข้อมูลสนับสนุนการวิจัย ขอกราบขอบพระคุณชุมชน พื้นที่วิจัยทั้ง 4 จังหวัด และขอขอบคุณทีมงานวิจัยทุกท่านที่ได้ร่วมมือในการจัดทำงานรายงานการวิจัยในครั้งนี้

ท้ายที่สุดนี้ผู้เขียนหวังว่าการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะชนในการศึกษาและสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมต่อไปในอนาคต ทั้งนี้หากมีข้อขาดตกบกพร่องประการใด ผู้วิจัยขอกราบขออภัยมา ณ ที่นี้

คณะผู้วิจัย

มีนาคม 2557

บทสรุปผู้บริหาร

แผนงานวิจัย การท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนาตะวันออก

โครงการวิจัยย่อยที่ 1

โครงการวิจัย สถาปัตยกรรมใต้ดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก

นายอัมเรศ เทพมา

หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ 1

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

โครงการวิจัยย่อยที่ 2

โครงการรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร. ประกอบศิริ ภักดีพินิจ

หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ 1

คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

ตามยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ต่อเนื่องฉบับที่ 10 และแนวทางตามแผนฉบับที่ 11 ได้ให้ความสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน สังคม ตลอดจนพัฒนาคุณภาพของคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้เป็นสำคัญ โดยอัญเชิญแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่การพัฒนาประเทศ ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา มุ่งการพัฒนาที่สมดุลคน สังคม และเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยเป็นสังคมแห่งพระพุทธศาสนา มีแนวคิดและปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ที่ให้ความสำคัญกับ บ้าน วัด โรงเรียน หรือ บวร พระพุทธศาสนา เป็นสามองค์ประกอบหลักที่ทำให้สังคมอยู่อย่างเข้มแข็งและสงบสุข ในอดีต “วัด” ถือเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นหัวใจหลักที่เชื่อมบ้านหรือชุมชน เข้าด้วยกัน โดยใช้การศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ ดังจะเห็นได้จากการมีสถานที่ศึกษาของคนในอดีตหรือที่เรียกว่า “วัด” เกิดขึ้นจำนวนมาก เช่นคนในภาคเหนือได้มีการให้ความสำคัญกับวัดกับเหตุการณ์ทุกอย่างที่ได้เกิดขึ้นกับชีวิต จึงเป็นสาเหตุของการเกิดขึ้นของขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมที่มีระยะเวลาอันยาวนาน ในภาคเหนือถือเป็นแหล่งวัฒนธรรมและอารย

ธรรมอันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยความดีงามในวิถีชีวิตมาเป็นระยะเวลาช้านาน ในอดีตจึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมศิลปะ สถาปัตยกรรม ผ่านการอพยพย้ายถิ่น ค้าขาย และแลกเปลี่ยนสินค้า การเกิดขึ้นของหลายชุมชนที่ได้เกิดจากการอพยพย้ายถิ่นในอดีตได้มีการสร้างวัด ซึ่งเป็นศาสนสถาน เพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชนและใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนจึงเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากเนื่องจากมีกลุ่มชุมชนที่เกิดขึ้นในหลายกลุ่มหลายชาติพันธุ์ และการสร้างวัดในแต่ละครั้งจึงมีความแตกต่างทางด้านทางด้านศิลปะ สถาปัตยกรรมซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชาติพันธุ์ของคนในแต่ละกลุ่มชุมชน ทำให้ภาคเหนือในปัจจุบันจึงเป็นแหล่งที่อุดมไปด้วยศิลปะ สถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าอันน่าศึกษาและท่องเที่ยวอยู่เป็นจำนวนมาก

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมาก ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน ด้วยการปรับโครงสร้างภาคบริการให้เป็นแหล่งรายได้หลักของประเทศ โดยพัฒนาการท่องเที่ยวไทยให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของภูมิภาคบนฐานความโดดเด่นและหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และความเป็นไทย โดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรชุมชนในท้องถิ่น รวมถึงสนับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชนในรูปแบบต่างๆ จากข้อมูลของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในพื้นที่ภาคเหนือในปีงบประมาณ 2554 ที่ผ่านมา พบว่า มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ได้เข้ามาท่องเที่ยวและเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยวเชิงอารยธรรมในเขตพื้นที่ภาคเหนือซึ่งเป็นเขตดินแดนอารยธรรมล้านนา ของประเทศไทย

ในปี 2558 ประเทศไทยกำลังที่จะก้าวเข้าสู่การรวมตัวของกลุ่มประชาคมอาเซียน ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยสามารถขยายฐานเศรษฐกิจของการท่องเที่ยว ในด้านการท่องเที่ยวเชิงคุณค่า ทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และศิลปกรรม ในการท่องเที่ยวเชิงคุณค่าที่เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวเพื่อที่เป็นการเข้าถึงวัฒนธรรม องค์ความรู้ และภูมิปัญญาพื้นถิ่นอันจะแสดงถึงวิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณี อันงดงาม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเตรียมความพร้อมในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม ทั้งในส่วน of นักท่องเที่ยวและเจ้าของวัฒนธรรมเองที่คือชุมชน และประชาชน เจ้าของพื้นที่

จังหวัด พะเยา แพร่ น่าน เชียงราย เป็นเขตพื้นที่ดินแดนล้านนาตะวันออกอันอุดมไปด้วยศิลปะและสถาปัตยกรรมใด เป็นจำนวนมากทั้ง ใดใหญ่ และใดลื้อ อยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งทางด้านกายภาพและภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในตัวสถาปัตยกรรมอาคาร รูปแบบศิลปกรรม จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่ควรส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวและชุมชนเจ้าของพื้นที่ ที่ควรมีการบูรณาการความรู้กับการท่องเที่ยวและการรักษามรดกทางสถาปัตยกรรมและภูมิปัญญา

ตลอดจนองค์ความรู้ที่ควรมีการสืบทอด เผยแพร่ ให้เป็นที่แพร่หลายต่อสาธารณะชนและนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมในพื้นที่ทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมดังกล่าว

ดังนั้นแนวทางที่จะช่วยกำหนดนโยบายการและทิศทางของท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วมให้เกิดเหมาะสมกับการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อารยธรรมล้านนาตะวันออก ของภาคเหนือในเขตพื้นที่ 4 จังหวัด จึงเป็นสิ่งสำคัญและควรมีการดำเนินการโดยเร่งด่วน เพื่อกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้จะได้นำองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรม เพื่อบูรณาการกับการท่องเที่ยว ตามทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศที่สอดคล้องกับทิศทางของกรอบการวิจัยด้านในเตรียมความพร้อมของทุนมนุษย์ (Human Capital) ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบจากการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) และกรอบการวิจัยด้านการวิจัยเพื่อสร้างมูลค่าและคุณค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวของชาติ (Tourism Value Adding) และท้ายสุดคือกรอบการวิจัยด้าน การวิจัยเพื่อค้นหา อารมณ์ภาพและรักษาฐานทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของชาติ ทั้งนี้เพื่อสร้างสรรค์การท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบบูรณาการที่มีความยั่งยืน สร้างการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพทั้งนักท่องเที่ยวและชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว บนฐานแห่งองค์ความรู้และภูมิปัญญาแห่งอารยธรรมล้านนาตะวันออก

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างแนวทางและทิศทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบบูรณาการการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศในอนาคต
2. เพื่อเป็นการค้นคว้าผลงานทาง สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของชาติผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมด้านองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ในการ เข้าถึงความรู้ เข้าใจในคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นถิ่น และบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาผลงานสถาปัตยกรรมของชาติ ระหว่างชุมชนเป้าหมายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลของฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวของชาติ
5. เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิงข้อมูลเชิงวิชาการบนฐานข้อมูลความรู้ทางด้านภูมิปัญญาพื้นถิ่น

1.3 สถานที่ทำการวิจัยเก็บข้อมูล

1.3.1 พื้นที่วิจัยและเก็บข้อมูล

ประกอบด้วย จังหวัด เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน

สถานที่ดำเนินการปฏิบัติวิจัย

ณ.ห้องปฏิบัติการวิจัยทางสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรม
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา และคณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์

1.3.2 พื้นที่เก็บข้อมูลศึกษาวิจัยเปรียบเทียบศึกษา

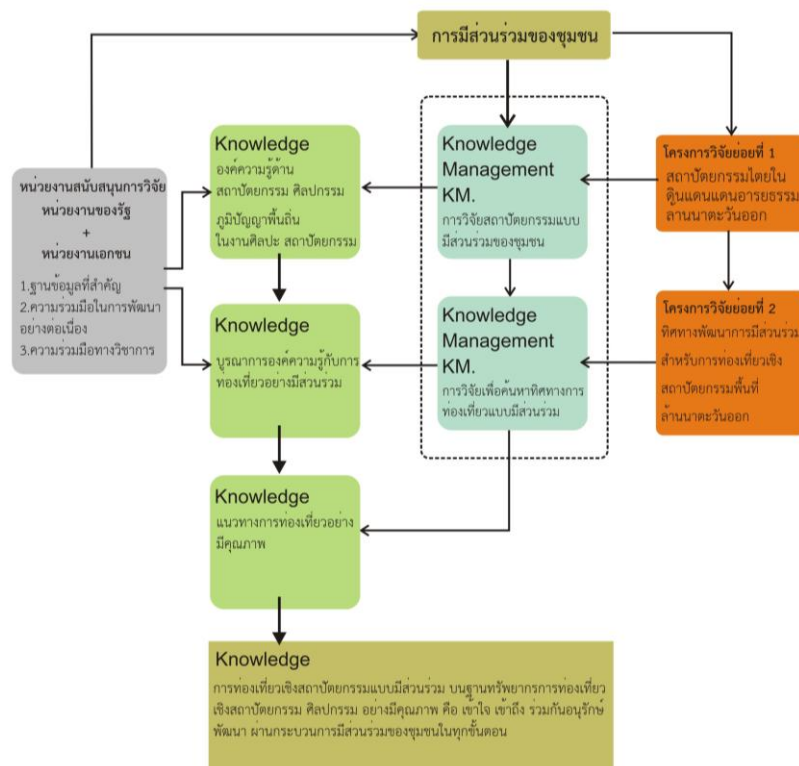
พื้นที่เป้าหมายของอาคารทางศาสนาสุกุลช่างไตใหญ่ และไตลื้อที่ได้ขึ้นทะเบียนประเภท
อาคารโบราณสถาน กับกรมศิลปากร และการสำรวจเพิ่มเติมสำหรับศาสนสถานที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียน
โบราณสถาน

1.3.3 พื้นที่ปฏิบัติงานวิจัย

ประกอบด้วย เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน

1.4 ทฤษฎี สมมติฐาน และหรือกรอบแนวคิดของการวิจัย

1.4.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

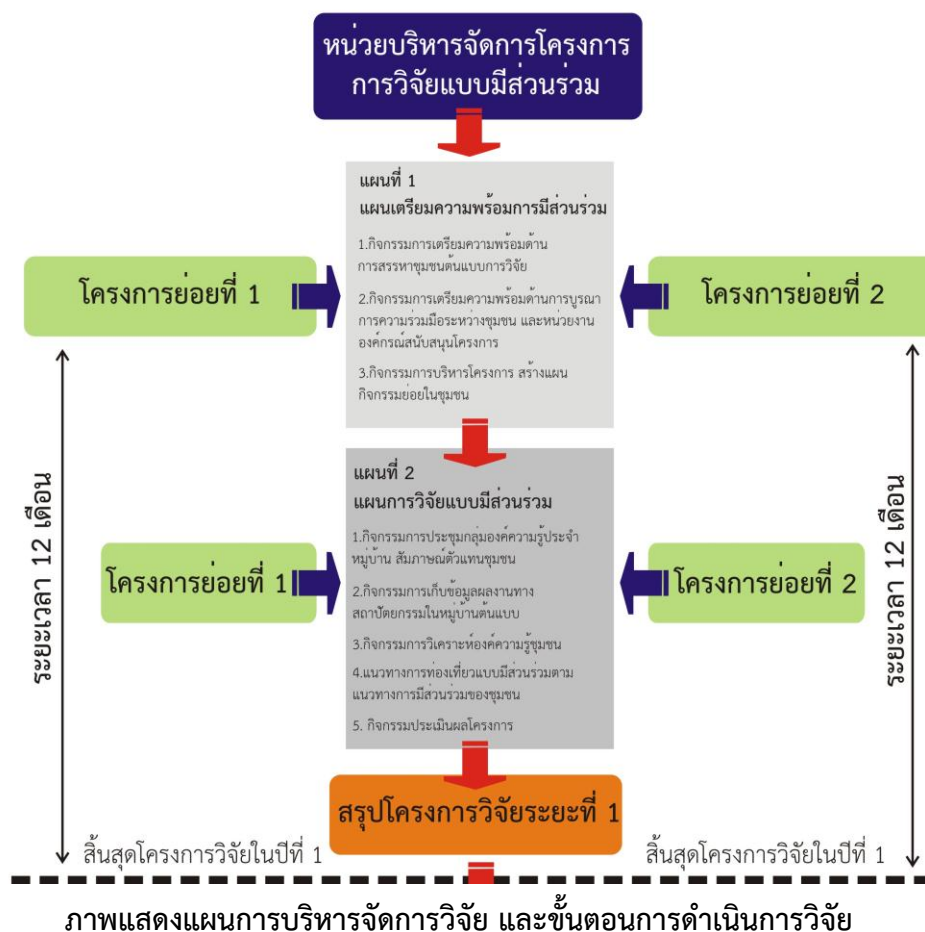
ภาพแสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

1.5 ขอบเขตของการวิจัยและวิธีการดำเนินการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตของการวิจัย

ทำการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรม ของอาคารทางศาสนา หรือ วัด ในอาคารหลักของวัดไต่ใหญ่และไต่ลื้อ คือ พระวิหาร และอาคารที่สำคัญแวดล้อมข้างเคียง มีขอบเขตการศึกษาวิจัยในด้านองค์ประกอบ ขนาด สัดส่วน และรูปแบบทางศิลปกรรมที่เป็นองค์ประกอบของตัวอาคาร ทำการวิเคราะห์สัดส่วนความสัมพันธ์ของตัวสถาปัตยกรรมโดยใช้วิเคราะห์เทียบเคียงกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของอาคารทางศาสนาประเภทเดียวกัน และรวมถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ด้านอายุ เวลา วิวัฒนาการรูปแบบ คติ ความหมาย อิทธิพลที่ได้รับและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง และนำไปศึกษาพฤติกรรม และสร้างการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในพื้นที่การวิจัยและสร้างเส้นทางการท่องเที่ยว โดยมีพื้นที่ศึกษาในเขตพื้นที่ลำนนาตะวันออกพื้นที่ 4 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่ น่าน

1.5.2 วิธีการดำเนินการวิจัย

1.5.2.1 ขั้นตอนการวิจัย

โครงการวิจัยจะดำเนินการผ่านหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำการบริหารจัดการงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยมีการวางแผนการดำเนินการวิจัยแผนระยะที่ 1 ปีที่ 1 ระยะ 12 เดือน (1ปี) และแผนระยะที่ 2 ระยะเวลา 1 ปี ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นแผนการดำเนินการวิจัยดังนี้

แผนการวิจัยปีที่ 1 ระยะเวลา 12 เดือน (1ปี) ประกอบด้วยแผนการดำเนินงาน ดังนี้

แผนที่ 1 แผนเตรียมความพร้อมการมีส่วนร่วม

มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของโครงการ ในด้าน คน เงิน งบประมาณ สถานที่และทรัพยากรพร้อมทั้งหน่วยงานสนับสนุน โครงการวิจัย ประกอบด้วยแผนการจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการสรรหาชุมชนต้นแบบการวิจัย

1.1 ดำเนินการสำรวจหาชุมชนเป้าหมายเพื่อเข้าร่วมโครงการวิจัย โดยขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายในพื้นที่เสนอชื่อชุมชนใดใหญ่และโตลื้อซึ่งมีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมหรือภูมิปัญญาที่โดดเด่น เพื่อเข้าร่วมเป็นชุมชนเป้าหมาย

1.2 ดำเนินการสำรวจพื้นที่เพื่อค้นหาชุมชนเป้าหมายโดยทีมนักวิจัยและเครือข่ายนักวิจัยทางด้านสถาปัตยกรรม

2. กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน และหน่วยงาน องค์กรสนับสนุนโครงการ

2.1 ดำเนินการขอความร่วมมือกับองค์กรของรัฐในพื้นที่ และมีการประชุมเพื่อหากรอบแนวทางความร่วมมือ และแนวทางในการบูรณาการความร่วมมือในการหาแนวทางการอนุรักษ์ การพัฒนาผลงานทางสถาปัตยกรรมเพื่อการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม

3. กิจกรรมการบริหารโครงการ สร้างแผนกิจกรรมย่อยในชุมชน

3.1 จัดการประชุมเพื่อระดมความคิด ระดมสมองเพื่อสร้างแผนกิจกรรมการอนุรักษ์ผลงานสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่

แผนที่ 2 แผนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้นคว้าทางสถาปัตยกรรม เพื่อแสดงให้เห็นความมีคุณค่าของภูมิปัญญา และองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในงานสถาปัตยกรรม อีกทั้งเป็นการระดมสมองของชุมชน หน่วยงาน องค์กรสนับสนุนการจัดทำโครงการวิจัย เพื่อหาแนวทางการสร้างการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชนที่มาจากความต้องการของชุมชน และสามารถปฏิบัติได้จริงตามที่ชุมชนต้องการและเป็นผู้เสนอแนวทางทางเลือก เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายในการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในเขตพื้นที่อารยธรรมล้านนาตะวันออก ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นแผนการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

1. กิจกรรมการประชุมผู้นำและกลุ่มองค์ความรู้ประจำชุมชน และการเสวนากับตัวแทนปราชญ์ชุมชนผู้นำทางภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรม ตัวแทนชุมชน และผู้มีส่วนได้เสียในชุมชนในทุกระดับ

2. กิจกรรมการสำรวจและเก็บข้อมูลผลงานทางสถาปัตยกรรมในชุมชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย

2.1 กิจกรรมการสำรวจงานสถาปัตยกรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ โดยมีตัวแทนชุมชน ปราชญ์ชุมชน และเยาวชนในพื้นที่วิจัย ที่สนใจเข้าร่วมโครงการ และทีมนักวิจัย

3. กิจกรรมการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ องค์ความรู้ชุมชน

3.1 การวิเคราะห์ผลงานทางสถาปัตยกรรมโดยทีมนักวิจัย และนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ดำเนินการตรวจสอบข้อมูลโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านการนำเสนอผลงานการวิเคราะห์แก่ชุมชน

4. กิจกรรมทิศทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

4.1 กิจกรรมการระดมสมองและการเสวนาเพื่อหาแนวทางการนำภูมิปัญญาของชุมชนเป็นจุดเด่น และส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศของการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมเชิงคุณค่า และสุนทรีย์ ศิลป์แห่งการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างยั่งยืน

5. กิจกรรมสรุปผลและประเมินผลโครงการ

5.1 กิจกรรมสรุปผลและการประเมินผลโครงการวิจัยในปีที่ 1 เพื่อสรุปผลการศึกษาวิจัยทางสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

และผลของการระดมสมองเพื่อสร้างทิศทางการประยุกต์ใช้องค์ความรู้
และภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมแนวทางการท่องเที่ยว
เชิงสถาปัตยกรรมที่ยั่งยืน

1.6 กลยุทธ์ของแผนงานวิจัย

แผนงาน	กลยุทธ์	กิจกรรม	ตัวชี้วัดแผนกลยุทธ์
แผนที่ 1 แผนเตรียมความพร้อมการมีส่วนร่วม	การเตรียมความพร้อมของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์กรด้านการท่องเที่ยว	1. กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการสรรหาชุมชนต้นแบบการวิจัย 2. กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน และหน่วยงานองค์กรสนับสนุนโครงการ 3. กิจกรรมการบริหารโครงการสร้างแผนกิจกรรมย่อยในชุมชน	1.จำนวนชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย 2.จำนวนบุคลากรที่เข้าร่วมโครงการวิจัย 3.จำนวนองค์กรที่บูรณาการความร่วมมือในการวิจัย 4.จำนวนกิจกรรมการวิจัยตรงตามแผนการวิจัย
แผนที่ 2 แผนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม	การบูรณาการความร่วมมืองานการวิจัย	1. กิจกรรมการประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำหมู่บ้านและการสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชน 2. กิจกรรมการเก็บข้อมูลผลงานทางสถาปัตยกรรมในหมู่บ้านต้นแบบ 3. กิจกรรมการวิเคราะห์องค์ความรู้ชุมชน 4. แนวทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน 5. กิจกรรมสรุปผลและประเมินผลโครงการ	1.จำนวนชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย 2.จำนวนบุคลากรที่เข้าร่วมโครงการวิจัย 3.จำนวนองค์กรที่บูรณาการความร่วมมือในการวิจัย 4.จำนวนกิจกรรมการวิจัยตรงตามแผนการวิจัย 5.จำนวนร้อยละความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมในการวิจัย 6.จำนวนร้อยละของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย

แผนงาน	กลยุทธ์	กิจกรรม	ตัวชี้วัดแผนกลยุทธ์
กลยุทธ์ในแผนระยะที่ 2 ของการวิจัยในปีที่ 2 (ไม่รวมในงบประมาณวิจัย ปีงบประมาณ 2555)			
แผนที่ 3 แผนบูรณาการองค์ความรู้สู่ชุมชน	การบูรณาการกิจกรรมการวิจัยกับการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชน	1. กิจกรรมการสร้างหมู่บ้านต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบคุณภาพ 2. กิจกรรมการสร้างแกนนำชุมชนและเยาวชนท้องถิ่นด้านภูมิปัญญา 3. กิจกรรมการวิเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนกิจกรรมแนวทางการสร้างเศรษฐกิจรายได้ชุมชนตามแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วม 4. กิจกรรมประเมินผลสรุปแผนงาน	1.จำนวนชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย 2.จำนวนบุคลากรที่เข้าร่วมโครงการวิจัย 3.จำนวนองค์กรที่บูรณาการความร่วมมือในการวิจัย 4.จำนวนกิจกรรมการวิจัยตรงตามแผนการวิจัย 5.จำนวนร้อยละความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมในการวิจัย 6.จำนวนร้อยละของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย
แผนที่ 4 แผนการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ผลงานการวิจัย	การประชาสัมพันธ์สร้างต้นแบบแนวทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม	1. กิจกรรมการเสนอแนะผลการวิจัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2. กิจกรรมการนำเสนอสรุปผลงานวิจัยต่อชุมชนและหน่วยงานเจ้าของทุนวิจัย	1.จำนวนชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการเสนอผลงานการวิจัย 2.จำนวนองค์กรที่นำข้อเสนอแนะแนวทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมไปพัฒนาต่อยอดปรับปรุงเพื่อสร้างนโยบายด้านการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม

1.7 ระยะเวลาของแผนการดำเนินงานวิจัย

ตารางที่ 1.2 : ตารางแสดงแผนการดำเนินการวิจัย

ลำดับ	โครงการ	กิจกรรม	เดือน											
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	โครงการย่อย ที่ 1,2	ประชุมคณะผู้วิจัย	←											→
	โครงการย่อย ที่ 1,2	วิเคราะห์เอกสาร วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	←	→										
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการสรรหาชุมชนต้นแบบการวิจัย	←	→										
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน และหน่วยงาน องค์กรสนับสนุนโครงการ	←	→										
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการบริหารโครงการ สร้างแผนกิจกรรมย่อยในชุมชน		←										
	โครงการย่อย ที่ 2	ประเมินศักยภาพชุมชนทางการท่องเที่ยว			←	→								
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำหมู่บ้านและการสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชน		←	→									
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการเก็บข้อมูลผลงานทางสถาปัตยกรรมในหมู่บ้านต้นแบบ			←	→								
	โครงการย่อย ที่ 2	ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว			←	→								
	โครงการย่อย ที่ 2	การบรรยายพิเศษ				←	→							
	โครงการย่อย ที่ 1,2	ส่งรายงานความก้าวหน้า 6 เดือนแรก						←	→					
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการวิเคราะห์องค์ความรู้ชุมชน						←	→					
	โครงการย่อย ที่ 2	การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง (SWOT) และการประชุมเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน						←	→					
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมทิศทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชน								←	→			
	โครงการย่อย ที่ 2	แบบสอบถามความคิดเห็นสำหรับผู้เชี่ยวชาญ								←	→			
	โครงการย่อย ที่ 1, 2	กิจกรรมสรุปผลและประเมินผลโครงการ										←	→	
	โครงการย่อย ที่ 2	การประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม											←	→
	โครงการย่อย ที่ 2	การจัดเวทีประชาคมวิจารณ์												←
	โครงการย่อย ที่ 1,2	การเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์									←	→		
	โครงการย่อย ที่ 1, 2	ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์												←

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1 ได้ทิศทางเพื่อเสนอแนะต่อการจัดทำนโยบายการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบบูรณาการการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือ 5 จังหวัด
- 2 ได้ข้อมูลที่เป็นรายละเอียดทางด้านสถาปัตยกรรมที่เป็นฐานทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวของชาติ

3 ชุมชนมีความพร้อมสำหรับการท่องเที่ยวแบบการบูรณาการการมีส่วนร่วม ทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยว ในการ เข้าถึงความรู้ เข้าใจในคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นถิ่น และบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาผลงานสถาปัตยกรรมของชาติ ระหว่างชุมชนเป้าหมายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4 เป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ ทางด้านการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม

5 ชุมชนเกิดการบูรณาการความรู้กับหน่วยงาน องค์กร ของภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม

6 เป็นการสร้างรายได้และมูลค่าเพิ่มของทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

1.9 สรุปผลการศึกษา

1.9.1 แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนนาตะวันออก

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนนาตะวันออก ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวทางการพัฒนาจากการประชุมระดมความคิดเห็นของชุมชน และการสอบถามนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ลำนนาตะวันออก ตลอดจนผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนนาตะวันออก โดยการทดลองจัดรายการท่องเที่ยวในเส้นทางขึ้น มีกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายประกอบด้วย ตัวแทนบริษัทจัดนำเที่ยว มัคคุเทศก์อาชีพ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว นักวิชาการด้านสถาปัตยกรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นักเรียน/นักศึกษา และนักท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนได้เป็นผู้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยว มีประเด็นที่สำคัญในการประเมิน คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางสถาปัตยกรรม ด้านประวัติศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมของท้องถิ่น ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการ และการบริการเสริมอื่นๆทางการท่องเที่ยว

จากผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนนาตะวันออก พื้นที่จังหวัดพะเยา พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับมาก ($\bar{x} = 3.42$) พื้นที่จังหวัดแพร่ พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.40$) พื้นที่จังหวัดน่าน พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับมาก ($\bar{x} = 3.29$) พื้นที่จังหวัดเชียงราย พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับมาก ($\bar{x} = 3.44$) สำหรับด้านกิจกรรมทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด $\bar{x} = 3.90$ ซึ่งจาก

การรวบรวมแนวทางการพัฒนาจากการประชุมระดมความคิดเห็นของชุมชน การสอบถามนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก ตลอดจนผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก สามารถพัฒนาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออกทั้ง 4 พื้นที่ ประกอบไปด้วยแนวทางพัฒนา 5 ด้าน คือ

1) แนวทางด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้ชุมชนแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน โดยการยอมรับ และเคารพในการตัดสินใจของทุกฝ่าย พร้อมกับการร่วมกันลงมือปฏิบัติ นำไปสู่ผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับร่วมกัน

2) แนวทางด้านการอนุรักษ์และสืบสานสถาปัตยกรรม คือ การอนุรักษ์ และสืบสานสถาปัตยกรรมของชุมชน เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมผล เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรให้มากที่สุด โดยการใช้ประโยชน์ การรักษา การพัฒนา หรือการฟื้นฟู การป้องกัน และการสงวน

3) แนวทางด้านการพัฒนาการตลาด โดยใช้แนวทางการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ซึ่งเครื่องมือส่วนประสมการส่งเสริมการตลาด จะเน้นการโฆษณา (Advertising) และการประชาสัมพันธ์ (Public Relations)

4) แนวทางด้านการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว เป็นการสื่อความหมายโดยใช้บุคคล เช่น การบริการข้อมูล การนำเที่ยว การบรรยายของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และการสื่อความหมายโดยไม่ใช้บุคคล เช่น ป้ายบอกทาง ป้ายบอกข้อมูล การจัดบอร์ด ศูนย์บริการข้อมูล คู่มือแนะนำเที่ยว เป็นต้น และ

5) แนวทางด้านการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยว โดยเน้นกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่สามารถทำให้เกิดการมีส่วนร่วม การนำเอกลักษณ์ที่น่าสนใจของชุมชน มาพัฒนาเป็นกิจกรรมทางการท่องเที่ยว โดยจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลาย ตลอดจนการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวให้มีความหลากหลาย ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว และความปลอดภัยในเส้นทางท่องเที่ยว

1.9.2 ข้อมูลจากการค้นคว้างานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของชาติผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.9.2.1 ด้านพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของชุมชนใดใหญ่ในเขตพื้นที่ลำนานาตะวันออก

จากการศึกษาวิจัยและรวบรวมข้อมูลด้านพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของพื้นที่ลำนานาตะวันออกพบว่าในปัจจุบันชุมชนที่คงเหลือผู้ที่สืบเชื้อสายของชาวไตใหญ่ในเขตสี่จังหวัดลำนานาตะวันออกมีค่อนข้างน้อยมากและไม่มีชุมชนซึ่งมีงานสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบงานสถาปัตยกรรมในสกุลช่างของไตใหญ่ในเขตพื้นที่ 4 จังหวัด ที่แสดงให้เห็นเด่นชัดทั้งชุมชนและงานสถาปัตยกรรมไปพร้อมกัน เมื่อเทียบกับชุมชนไตใหญ่ที่อยู่ในเขตจังหวัดลำปาง กับจังหวัดแม่ฮ่องสอน

พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของชาวไตใหญ่แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน ว่าชาวไตใหญ่เริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนภาคเหนือของไทยเมื่อใด แต่มีมาเนิ่นนานแล้วตั้งแต่สมัยโบราณ ในสมัยก่อนดินแดนภาคเหนือของไทยกับรัฐฉานไม่มีเส้นแบ่งกันอาณาเขต พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานการเข้ามาของไตใหญ่เริ่มจากการเข้ามาเป็นพ่อค้าเร่ทำการค้าขายกับลำนานา ซึ่งสาเหตุที่ทำให้ไตใหญ่ต้องทำการค้าขายกับลำนานานั้นเนื่องจากเกิดเนื่องจากรัฐไทยใหญ่เป็นเมืองที่อยู่ในหุบเขา จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้จำเป็นต้องสืบเสาะแสวงหาสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนไตใหญ่ ซึ่งการเดินทางเข้ามาค้าขายกับภาคเหนือของประเทศไทย มีเส้นทางที่สำคัญ 2 เส้นทาง คือ เส้นทาง มะละหม่ง ฮอด แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ น่าน และลำปาง เส้นทางที่สอง คือ เส้นทางมะละหม่ง ตาก ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ แพร่ น่าน ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้เส้นทางทางในการเดินทางเข้ามาค้าขาย โดยทั้งสองเส้นทางจะใช้ระยะเวลาในการเดินทางประมาณ 15 วัน จากมะละหม่ง ซึ่งปัจจุบันนี้มีชาวไตใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยหลายจังหวัด เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน แพร่ พะเยา ลำปาง เชียงราย ซึ่งจากการศึกษาทำให้ทราบถึงพัฒนาการ การตั้งถิ่นฐานของชาวไตใหญ่สามารถแบ่งระยะเวลาการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทยได้ 2 ช่วง ดังนี้

ช่วงแรก สมัยพระเจ้าติโลกราช ซึ่งเป็นยุครุ่งเรืองของลำนานาในทุกด้าน โดยพระเจ้าติโลกราชได้ทำสงครามจนได้พื้นที่ของแพร่ น่าน หลวงพระบาง เชียงรุ่ง เมืองยอง รัฐฉาน เช่น เมืองไลคา เมืองนาย เมืองสีป้อ เมืองยองห้วย และได้กวาดต้อนชาวไตใหญ่จำนวน 12,328 คน เข้ามาไว้ในลำนานา

ช่วงที่สอง สมัยพม่าเป็นอาณานิคมของอังกฤษ และลำนานาก็ขึ้นกับสยาม จากนั้นในรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี ก็เกิดการล่าอาณานิคมของชาวตะวันตกขึ้นในแถบภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ การดำเนินนโยบายด้านการเมืองและการทูตของพม่าไม่เป็นผลสำเร็จ จึงทำให้พม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษตั้งแต่สมัยพระเจ้าสีป้อ แห่งราชวงศ์คองบอง อันเป็นสิ้นสุดแห่งราชวงศ์จักรีของพม่า ในช่วงนี้อังกฤษได้ทำสนธิสัญญาการค้าขายกับสยามและลำนานา โดยเฉพาะการสัมปทานป่าไม้กับเจ้าเมืองลำนานา ในการจัดการดังกล่าวอังกฤษได้ส่งคนในสังกัด คือกลุ่มคนพม่า ไตใหญ่ ปะโอ ปะหล่อง เข้ามาทำการป่าไม้ ซึ่งถือได้ว่าคนเหล่านี้เป็นลูกจ้างในบริษัทต่างๆ เช่น British Borneo Company Ltd, Bombay Burma Trading Corporation Ltd. เชื่อว่าไตใหญ่และปะโอเข้ามาในลำนานามากกว่าคนพม่า

กลุ่มคนเหล่านี้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอังกฤษ เนื่องจากอังกฤษต้องการสร้างฐานอำนาจของรัฐบาลที่มีรูปแบบการปกครองตนเองแต่เดิมอยู่แล้ว ให้เทียบเคียง

ชาวไตใหญ่ในระยะต่อมาในปี พ.ศ. 2383 กิจการการค้าไม้ได้เริ่มมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในล้านนาทำให้เกิดการเซ็นสนธิสัญญาเบาริงค์กับอังกฤษ ทำให้ชาวไตใหญ่บางกลุ่มปรับเปลี่ยนตนเองมาเป็นผู้เช่ารับทำป่าไม้ ชาวไตใหญ่จึงกลายเป็นผู้มีฐานะ กลายเป็นคหบดีชาวไตใหญ่เป็นบุคคลที่ร่ำรวยในสังคมในขณะนั้น ทำให้ชาวไตใหญ่เกิดการปฏิสังขรณ์วัดที่มีความเก่าแก่ หรือมีการสร้างวัดซึ่งเกิดขึ้นตามจิตศรัทธาโดยการสร้างศาสนสถานและการปฏิสังขรณ์วัดนั้นยังคงใช้รูปแบบตามที่ตนเองคุ้นเคยโดยใช้ช่างฝีมือที่นำมาจากพม่าเป็นนายช่างในการก่อสร้างอาคารศาสนสถานและมีการเชิญพระภิกษุสงฆ์ชาวพม่ามาจำพรรษาที่วัดที่ตนเองและชุมชนได้สร้างขึ้นด้วย ทำให้เกิดกลายเป็นวัดที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนไตใหญ่ในขณะนั้น มาจนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันชุมชนไตใหญ่และงานสถาปัตยกรรมดั้งเดิมแบบไตใหญ่ซึ่งได้ดำเนินการสำรวจในพื้นที่ทั้ง 4 จังหวัดล้านนาตะวันออกพบว่าพบว่ามีงานสถาปัตยกรรมที่ยังคงสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ซึ่งพบที่วัดนันทาราม อำเภอเชียงคำจังหวัดพะเยา และพบที่วัดจอมสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นงานสถาปัตยกรรมที่เป็นการสร้างโดยกลุ่มไตใหญ่ซึ่งได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อการทำอุตสาหกรรมป่าไม้และทำการค้าขายในอดีตที่ผ่านมา ในปัจจุบันได้ถูกวัฒนธรรมของงานสถาปัตยกรรมของล้านนาและของไทยเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนารูปแบบทางสถาปัตยกรรมค่อนข้างมาก อีกทั้งวัดไตใหญ่ที่หลงเหลือปัจจุบันไม่ได้มีชุมชนซึ่งเป็นศรัทธาวัดที่เป็นเชื้อสายชาวไตใหญ่ หรือพม่าเป็นผู้อุปถัมภ์วัดในการทำนุบำรุงรักษาไว้แล้ว

1.9.2.2 ด้านพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของชุมชนไตลื้อในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออก

จากการศึกษาประวัติศาสตร์จากการทบทวนเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ทราบว่าชาวไตลื้อมีพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยโดยการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามหัวเมืองต่างๆในภาคเหนือ ด้วยเหตุผลทางการเมืองระหว่างรัฐ ตามนโยบาย “ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ซึ่งเป็นยุคของการอพยพกวาดต้อน ผู้คนชาวไทยลื้อที่มีจำนวนมากที่สุดเข้ามาสู่ดินแดนล้านนา โดยการนำของพระเจ้ากาวิละในปี 2348 ได้ยกกองทัพไปตีเมืองยองและหัวเมืองลื้อในสิบสองปันนาซึ่งเป็นเมืองขึ้นของพม่า เพื่อขยายอาณาเขตออกไปให้กว้างขวางและป้องกันไม่ให้พม่าใช้เป็นแหล่งซ่องสุมกำลังกลับมาโจมตีล้านนาอีก

ซึ่งในช่วงที่ล้านนาและเมืองน่านกำลังฟื้นตัวจากภาวะศึกสงครามทำให้ขาดแคลนกำลังคน ดังนั้นจึงพบว่าช่วงเวลานี้มีการอพยพกวาดต้อนผู้คนจากสิบสองปันนาในยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บ

ข้าใส่เมือง” เข้าสู่ลำนนาและหัวเมือง เมืองน่าน หลายครั้ง ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 1 เจ้าฟ้าอัตถวรปัญโญ (เจ้าผู้ครองนครน่าน) และเจ้าสุมนเทวราช (เจ้าผู้ครองนครน่าน) ยกกองทัพขึ้นไปกวาดต้อนชาวไตลื้อจากสิบสองปันนามายังเมืองน่าน และเมืองบางส่วนในประเทศลาว และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ในส่วนของเมืองน่านได้กวาดต้อนมาในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ ผลิตเดช เมื่อครั้งสงครามเชียงตุง

นอกจากการกวาดต้อนในยุค“เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” เข้าสู่ลำนนาและหัวเมืองต่างในลำนนาแล้วยังมีปัจจัยอื่นๆประกอบการเคลื่อนย้ายเข้าสู่ลำนนาซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานในแต่ละพื้นที่ของชาวไตลื้อ

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ชุมชนส่วนใหญ่ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมเป็นชุมชนที่มีเชื้อสายไตลื้อ ซึ่งโครงการวิจัยได้ดำเนินการศึกษาด้านพัฒนาการของชุมชนพบว่าชุมชนมีพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน ประกอบด้วย 1. จังหวัดเชียงราย ชุมชนบ้านครึ่งใต้ ตำบลครึ่ง อำเภอเชียงของ จ.เชียงราย 2. ชุมชนบ้านท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จ.พะเยา 3.ชุมชนบ้านพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่ 4.ชุมชนบ้านต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ลักษณะของพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานอันเกิดจากสาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการกวาดต้อนท้าว โดยเป็นลักษณะของการกวาดต้อนผู้คนให้เคลื่อนย้ายอพยพในลักษณะชุมชนใหญ่ เป็นระดับบ้านและหมู่บ้าน เพื่อการแสวงหาพื้นที่ทำกินในการก่อตั้งหมู่บ้านในพื้นที่แห่งใหม่ ตามคำสั่งของผู้ปกครองในระดับเมืองและระดับหมู่บ้านและการเคลื่อนย้ายติดตามญาติพี่น้องแบบเคลื่อนย้ายตามมาภายหลังซึ่งพบว่าเป็นพัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ของ ชุมชนบ้านท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จังหวัดพะเยา

การแสวงหาพื้นที่ทางการเกษตรที่มีพื้นที่ราบอุดมสมบูรณ์สามารถทำการเกษตรได้ดี มีระบบเหมืองฝายและการชลประทานในการทำการเกษตรที่ดี ซึ่งพบว่าเป็นพัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ของ ชุมชนบ้านพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่ และชุมชนบ้านครึ่งใต้ ตำบลครึ่ง อำเภอเชียงของ จ.เชียงราย

การหลบหลีกภัยสงครามและความไม่สงบ และการอพยพเคลื่อนย้ายอันเนื่องมาจากภัยสงคราม การอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนเข้ามาตั้งในชุมชนซึ่งถูกละทิ้งให้รกร้างและมีการปฏิสังขรณ์ให้เจริญรุ่งเรือง พบว่าเป็นพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานชุมชนบ้านพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่ และชุมชนบ้านต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน

1.9.2.3 ผลการศึกษาวิเคราะห์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนไต (ไต) ในเขตพื้นที่ ล้านนาตะวันออก เป้าหมาย 4 จังหวัด

จากวัตถุประสงค์ของการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนไต) ในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออก เป้าหมาย 4 จังหวัด ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาแบ่งออกเป็นในส่วนที่เป็นรูปธรรมซึ่งเน้นหนักมรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมอาคารทางศาสนาและในด้านนามธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อในงานสถาปัตยกรรมในอาคารทางศาสนาซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านที่เป็นรูปธรรม (Tangible Cultural Heritage)

จากการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับการงานสถาปัตยกรรมในอาคารทางศาสนาในพื้นที่ ทั้ง 4 จังหวัดพบว่า สิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรมที่สามารถมองเห็นได้
อย่างเป็นรูปธรรมสามารถแบ่งเป็น 2 ด้าน ประกอบด้วย ด้านที่ 1 มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อาคารทางศาสนาซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่แสดงออกด้วยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม 2 มรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งอยู่ภายนอกงานสถาปัตยกรรมซึ่งแสดงออกด้วยการจัดกิจกรรมและประเพณีต่างๆซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับการใช้งานอาคารทางศาสนาในช่วงระยะเวลาต่างๆ ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมในปัจจุบันได้ถูกปรับเปลี่ยนแปลงตามการผสมผสานของวัฒนธรรม จากการศึกษาในพื้นที่ทั้ง 4 จังหวัดกิจกรรมและประเพณีล้วนแล้วแต่เข้ามามีส่วนในการใช้พื้นที่อาคารทางศาสนาแทบทั้งสิ้น จึงสามารถสรุปมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งสามารถมองเห็นได้เด่นชัดได้ดังนี้

ด้านที่ 1 มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อาคารทางศาสนาซึ่งแสดงออกโดยเอกลักษณ์ของ ชาติพันธุ์ที่แสดงออกด้วยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

ในการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อาคารทางศาสนาซึ่งแสดงออกด้วยเอกลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมในพื้นที่ 4 จังหวัดพบว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นอาคารซึ่งมีลักษณะเป็นมิตรต่อพื้นที่รอบข้าง ลักษณะอาคารมีลักษณะค่อนข้างเตี้ย ลักษณะหลังคาลาดคุ่มต่ำมีช่องเปิดด้านข้างน้อยเนื่องจากในอดีตกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้ออยู่ในเขตเมืองหนาวจึงจำเป็นต้องมีการรักษาอุณหภูมิในอาคารให้ได้มากที่สุด มีการยกหลังคาเป็นหลังคาลักษณะสองชั้นและสามชั้น ระหว่างการยกชั้นหลังคามีระดับคอสองซึ่งประดับด้วยลวดลายสีสันฉูดฉาด หลังคาชั้นบนสุดเป็นลักษณะหลังคาจั่วซึ่งมีหน้าบันประดับด้วยลวดลายงานศิลปกรรมซึ่งมีแนวคิดจากสิ่งแวดล้อมรอบข้างของชุมชน เช่นลวดลายพันธุ์พฤกษา ลวดลายรัศมีพระอาทิตย์ เป็นต้น ด้านงานศิลปกรรม สีที่ใช้ประดับภายในอาคารและภายนอกอาคารเน้นการใช้สีฟ้าเป็นหลัก และมีสีเหลืองและสีขาวและสีแดง ผสมปะปนอยู่บ้าง รูปแบบงานศิลปกรรมที่ใช้ในการ

ประดับตกแต่งอาคารเป็นลักษณะสิ่งที่ชาวบ้านหรือชุมชนสามารถพบเห็นและนำมาอุปมาอุปไมยในการสร้างสรรค์งานตกแต่งทางศิลปกรรมแบบช่างพื้นบ้าน การสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมเน้นการสร้างรูปแบบเรียบง่ายเข้าถึงง่ายโดยการใช้สัดส่วนที่เรียบง่าย เป็นสัดส่วนของมนุษย์แบบพื้นฐาน เน้นการเข้าถึงงานสถาปัตยกรรมแบบตรงไปตรงมาไม่เน้นการประดับประดาในการตกแต่งแบบหรูหราฟุ่มเฟือยเนื่องจากเป็นงานสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นภาคเหนือ

ด้านที่ 2 มรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งอยู่นอกงานสถาปัตยกรรมซึ่งแสดงออกด้วยการจัดกิจกรรมและประเพณีต่างๆ

การจัดกิจกรรมและประเพณีเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอยู่ร่วมกับงานสถาปัตยกรรมมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง การจัดกิจกรรมและการจัดประเพณีต่างเข้ามาเกี่ยวข้องกับการใช้งานอาคารทางศาสนาในช่วงระยะเวลาต่างๆ ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมในปัจจุบันได้ถูกปรับเปลี่ยนแปลงตามการผสมผสานของวัฒนธรรม จากการศึกษาในพื้นที่ทั้ง 4 จังหวัด กิจกรรมและประเพณีล้วนแล้วแต่เข้ามามีส่วนในการใช้พื้นที่อาคารทางศาสนาแทบทั้งสิ้น ในทั้ง 12 เดือนซึ่งสามารถพื้นที่ที่กิจกรรมของทั้งสองชาติพันธุ์เข้ามาใช้กิจกรรมมากที่สุดคือพื้นที่พระวิหารและลานเอนกประสงค์บริเวณหน้าวิหารและภายในพื้นที่ศาสนา

อย่างไรก็ตามในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทใหญ่ ในพื้นที่ 4 จังหวัดล้านนา ตะวันออก ในปัจจุบันแทบจะเลือนรางมากสืบเนื่องจากเหตุผลของการมีชุมชนที่เป็นผู้อุปถัมภ์วัดนั้นมีค่อนข้างน้อยและการถูกผสมผสานทางวัฒนธรรมกับวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองในพื้นที่ใกล้เคียง เมื่อชุมชนมีจำนวนน้อยจึงเกิดการรับเอาวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่เข้ามาแทนที่และวัฒนธรรมซึ่งเป็นรากเหง้าของตนเองจึงลดน้อยลงจนแทบจะไม่เหลือวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของชาติพันธุ์ไทใหญ่

เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Heritage)

ในด้านมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมในอาคารทางศาสนาพบว่าองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ข้องกับคติและความเชื่อในการประดับตกแต่งองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมยังคงมีการใช้เป็นองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมในพื้นที่ 4 จังหวัดเช่น การใช้นาคซึ่งเป็นตัวแทนของน้ำ ในงานตกแต่งสถาปัตยกรรม เช่นการตกแต่งคันทวยหรือค้ำยันและช่อฟ้า เป็นองค์ประกอบส่วนบนสุดเหนือหลังคาจั่วของอาคาร ทั้งวิหารและหอพระธรรม ในทั้งสี่พื้นที่นิยมทำเป็นรูปพญานาคซึ่งเป็นการออกแบบที่อุปมาถึง สัตว์ในป่าหิมพานต์ คือ นาค ในด้านคติความเชื่อเรื่องจักรวาลโดยการใช้รูปของนาคนั้น ถูกใช้ความอุดมสมบูรณ์ และเป็นตัวแทนของน้ำ

การใช้ปราสาทเพ็อง หรือ รูปจำลองปราสาทที่วางอยู่กลางสันหลังคาซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับเขาพระสุเมรุ ซึ่งเชื่อว่าเป็นแนวคิดในการออกแบบที่มีการอุปมาถึง เขาสัตตบริภัณฑ์ ในเรื่องคติจักรวาล ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกับ การออกแบบเครื่องสูงหรือ สัตตภัณฑ์ หรือเชิงเทียน 7 ชั้นซึ่งใช้สำหรับจุดเทียนในการบูชาพระพุทธเจ้าซึ่งนิยมตั้งอยู่ภายในวิหาร ซึ่งในพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา พบว่ามีอยู่ที่วิหารวัดท่าฟ้าใต้ อำเภอเชียงม่วนเพียงแห่งเดียว เป็นต้น

คติความเชื่อด้านการใช้ภายในอาคาร “สี่ฟ้า” ภายในอาคารเพื่อเป็นตัวแทนของฟ้าและจักรวาล ซึ่งสี่ฟ้าเป็นตัวแทนของสี่ที่สายตามนุษย์มองฟ้าในเวลากลางวันจึงถูกจำลองให้เป็นสี่ที่อยู่บริเวณฝ้าเพดานของพระวิหาร

และนอกจากนี้คติความเชื่อด้านอื่นๆที่สัมพันธ์กับวิถีเกษตรของชาวไต โดยชาวไตเพาะปลูกข้าว ก่อนลงมือปลูกหรือเก็บ เกี่ยวข้าว จะมีพิธีเช่นไหว้แม่พระธรณี แม่โพสพ ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเทพประจำภูเข่า ป่า แม่น้ำต่างได้รับการเช่นไหว้ ต้นไม้ใดถ้าเชื่อว่ามีเทพสถิตอยู่ก็ห้ามตัดโค่น เป็นต้น

1.9.2.4 ผลการศึกษาด้านรูปแบบของสถาปัตยกรรมประเภทอาคารศาสนสถานของชุมชนไตใหญ่ และไตลื้อ ในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออก เป้าหมาย 4 จังหวัด

1) การวิเคราะห์เปรียบเทียบในด้านระบบการวางผังทางสถาปัตยกรรม

จากการศึกษาระบบการวางผังอาคารพบว่า ได้อาคารถูกออกแบบไว้ให้มีพื้นที่ตั้งอยู่บริเวณค่อนข้างเป็นศูนย์กลางของพื้นที่ศาสนสถานทั้งหมด และได้ถูกออกแบบไว้ให้การเข้าสู่อาคารหลักเข้าจากทางทิศตะวันออกจำนวน 3 อาคาร ยกเว้น อาคารหอพระธรรม วัดพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ที่มีการหันทางเข้าอาคารไปในทางทิศตะวันตกและมีการวางผังของตำแหน่งอาคารในพื้นที่ทางทิศตะวันออกของผังพื้นที่ ลักษณะของรูปแบบผังพื้นที่ในด้านรูปทรงของผังพื้นที่ ทั้งสี่วัดมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ในจำนวนสองวัดซึ่งประกอบด้วยวัดต้นแหลง วัดศรีไ้ และวัดพระหลวง มีผังบริเวณรูปทรงเรขาคณิต ลักษณะสี่เหลี่ยมและรูปหลายเหลี่ยม ทั้งนี้ในผังบริเวณของวัดศรีไ้ได้มีลักษณะรูปหัวเรืออันเป็นผลเนื่องจากพื้นที่ตั้งของวัดอยู่บริเวณทางสามแยกซึ่งก่อให้เกิดรูปของผังบริเวณวัดรูปหัวเรือ

ในด้านแนวแกนของอาคาร ทั้งสี่พื้นที่ไม่มีการจัดวางแนวแกนของการเข้าถึงอาคารที่ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่เป็นลักษณะการจัดผังแบบเป็นมิตร ไม่มีการบังคับการเข้าถึงอ่อนนุ่มด้วยระบบผังแบบพื้นบ้านที่ไม่เน้นแนวแกนอาคาร

ในด้านตำแหน่งและที่ตั้งของอาคารทั้งสี่พื้นที่สามารถวิเคราะห์ลักษณะของการตั้งอยู่ของอาคารสามารถวิเคราะห์ได้สองรูปแบบ กล่าวคือ กลุ่มที่ 1. กลุ่มอาคารที่ตั้งอยู่บนดิน โดยมีลานล้อมรอบอาคาร

สามารถเข้าถึงอาคารได้ง่าย ซึ่งประกอบด้วยวิหารหลัก วัดท่าฟ้าใต้และวิหารวัดต้นแหลงและกลุ่มที่ 2. กลุ่มอาคารที่ตั้งอยู่บนพื้นดินและมีป้อม สระ หรือ น้ำล้อมรอบ ประกอบด้วยหอพระธรรมวัดพระหลวง และหอไตรวัดศรีไค

2) การวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

จากการศึกษาเปรียบเทียบในด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ทำให้สามารถวิเคราะห์เอกลักษณ์และรูปแบบทางด้านสถาปัตยกรรมเพื่อให้ทราบถึงรูปแบบทางที่ได้ส่งอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมต่อกันจนกลายเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือซึ่งสามารถสรุปเอกลักษณ์แบ่งแยกออกเป็นสองกลุ่มอาคาร ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) อาคารกลุ่มที่ 1 กลุ่มอาคารพระวิหาร

อาคารพระวิหารใช้ผังแปลนพื้นมีลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้าในตัวอาคารประเภทวิหารเป็นการวางแปลนพื้นแนวยาวจรดฝั่งตะวันออกและตก มีลักษณะผังแปลนพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 6 ห้อง และ 7 ห้อง ผังด้านสกัด(ด้านกว้าง) มีขนาด 3 ห้อง(ช่วง) ซึ่ง ห้องกลาง(ช่วงกลาง) จะมีขนาดกว้างที่สุด มีเสาภายในทั้งหมด 12 ต้น ถึง 14 ต้น ซึ่งเสาที่ใช้จะเป็นเสาไม้ขนาด 0.30 ม. เป็นลักษณะเสาไม้แบบกลมใช้การแกะตกแต่งเสาไม้ด้วยมือ มีการประดับยอดเสาด้วยไม้ลักษณะกลีบดอกบัว เสาทั้งต้นทาสีแดง ยกเว้นส่วนโคนเสาที่มีลักษณะฐานปูน ทาสีขาวรูปร่างลักษณะอาคารค่อนข้างเตี้ยได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมของวิหารไตลื้ออย่างเด่นชัดซึ่งเป็นลักษณะของอาคารในเขตพื้นที่อากาศหนาว จึงมีการเจาะช่องแสงจำนวนน้อย มีการก่อผนังก่ออิฐที่ค่อนข้างหนา ในการใช้เป็นโครงสร้างช่วยในการรับน้ำหนักจากหลังคาและบริเวณโถงกลางอาคารใช้เสาไม้ขนาดใหญ่สำหรับรับโครงสร้างของหลังคาโดยตรง อาคารมีการออกแบบให้มีประตูทางเข้าหลัก ประกอบด้วย 1. ประตูทางเข้าหลัก 2. ประตูด้านข้างอยู่ทางด้านทิศเหนือ 3. ประตูด้านหลังทางด้านทิศตะวันตก ระดับความสูงของพื้นสูงจากพื้นดินเฉลี่ย 0.50 – 1.00 ม. เนื่องจากการแก้ไขปัญหาสถานะแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการใช้อาคาร อาทิเช่น การแก้ไขปัญหาน้ำท่วมหลาก การแก้ไขปัญหาความหนาวเย็นที่มีผลกระทบต่อผู้ใช้งานภายในอาคาร รูปแบบหลังคามีความลาดชันสูงเพื่อการระบายน้ำฝน มีการยกกระดานหลังคาออกเป็นสองช่วง ช่วงคอสอง ประดับด้วยงานศิลปกรรมซึ่งมีสีสันฉูดฉาด มีการตกแต่งหน้าบันวิหารและบริเวณคอสองของหลังคา และค้ำยันชายคา ด้วยลวดลายและงานศิลปกรรมแบบพื้นถิ่น การใช้สีภายในและนอกพระวิหาร ส่วนใหญ่ใช้สีฟ้าและสีขาว

และสีแดงในการประดับตกแต่งอาคาร ภายในและภายนอกตัวอาคารมีการประดับตกแต่งด้วยงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเช่น ผ้าตุ่งทอ ภายในอาคาร

2) กลุ่มที่ 2 หอพระธรรมและหอพระไตรปิฎก

อาคารใช้ผังแปลนพื้นมีลักษณะสี่เหลี่ยมเพื่อการใช้งานในการเก็บรักษาพระธรรมคำสอน รูปแบบลักษณะอาคารค่อนข้างเตี้ย เป็นงานสถาปัตยกรรมล้านนาซึ่งได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมของวิหารไตลื้อบางส่วน ซึ่งยังคงรูปแบบของลักษณะอาคารในเขตพื้นที่อากาศหนาว จึงมีการเจาะช่องแสงจำนวนน้อย ผนังมีการก่อผนังก่ออิฐที่ค่อนข้างหนา ในการใช้เป็นโครงสร้างช่วยในการรับน้ำหนักจากหลังคาและบริเวณโถงกลางอาคารใช้เสาไม้ขนาดใหญ่สำหรับรับโครงสร้างของหลังคาโดยตรง อาคารมีการออกแบบให้มีประตูทางเข้าหลัก อยู่ทางด้านหน้าเพียงทิศทางเดียว รูปแบบหลังคามีความลาดชันสูงเพื่อการระบายน้ำฝน มีการยกกระดานหลังคาออกเป็นสองช่วง ช่วงคอสอง ประดับด้วยงานศิลปกรรมซึ่งมีงานลายคำแบบล้านนา มีการตกแต่งหน้าบันวิหารและบริเวณคอสองของหลังคา และค้ำยันอาคาร ด้วยลวดลายและงานศิลปกรรมแบบพื้นถิ่น การใช้สีภายในและนอกส่วนใหญ่ใช้สีฟ้าและสีขาว และสีแดงในการประดับตกแต่งอาคาร

3) การวิเคราะห์รูปแบบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

ในด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมพบว่าอาคารพระวิหารของสกุลช่างไตลื้อมีรูปแบบขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์เช่น หน้าบัน ที่จะสอดคล้องกับรูปทรงหลังคาของพระวิหารซึ่งมี 2 รูปแบบ คือ 1.แบบหลังคาตัวปู้ (ตัวผู้) อ่างปู้ มีลักษณะการซ้อนหลังคาสามชั้น ลักษณะปลายชายคาตรง ไม่มีมีอ่อนช้อย เปรียบเสมือนผู้ชายที่มีความแข็งแรง มั่นคง การประดับตกแต่งหน้าบันอาคารเป็นแบบการตีไม้ซ้อนเกล็ดรูปศรีมพระอาทิตย์ ซึ่งเปรียบเสมือนเพศชายผู้ให้ชีวิต มีตกแต่งรัศมีพระอาทิตย์ด้วยสีสินธุฉาด สดใส ด้วยสีฟ้า สีขาว และเหลือง 2. แบบหลังคาตัวแม่ (ตัวเมีย) อ่างแม่ มีลักษณะหลังคาซ้อนกันสองชั้น ระหว่างชั้นคั่นด้วยคอสองตกแต่งด้วยงานศิลปกรรมพื้นถิ่น ปลายชายคามีลักษณะอ่อนช้อย ด้วยการใช้ไม้ระแนงรับกระเบื้องแบบวางทางแนวน ซึ่งทำให้เกิดการแอ่นตัวของหลังคา ทำให้ดูอ่อนช้อยงดงามเหมือนเพศหญิง ดังนั้นการตกแต่งจึงมีความสอดคล้องกัน กล่าวคือมีลักษณะการประดับตกแต่งหน้าบันเป็นรูปลวดลายพรรณพฤกษา ตกแต่งด้วยลายรูปดอกไม้ มีกลาง กลีบดอกซึ่งทำจากกระเจกแก้วเงิน (กระเจกตะกั่ว) ตัดตามรูป ลงรองพื้นหน้าบันด้วยสีฟ้า เป็นต้น

ในด้านขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมสำหรับการประดับตกแต่งมีความสอดคล้องกับคติความเชื่อในด้านต่างๆ เช่น การใช้นาคในการตกแต่งคันทวยหรือค้ายันและช่อฟ้า เป็นรูปพญานาค ซึ่งเป็นการออกแบบที่อุปมาถึง สัตว์ในป่าหิมพานต์ คือ นาค ในด้านคติความเชื่อเรื่องจักรวาล โดยการใช้รูปของนาคนั้น ถูกใช้ความอุดมสมบูรณ์ และเป็นตัวแทนของน้ำ

การใช้ปราสาทเพ็อง หรือ รูปจำลองปราสาทที่วางอยู่กลางสันหลังคาซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับเขาพระสุเมรุ ซึ่งเชื่อว่าเป็นแนวคิดในการออกแบบที่มีการอุปมาถึง เขาสัตตบริภัณฑ์ ในเรื่องคติจักรวาล ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกันกับการออกแบบเครื่องสูงหรือ สัตตภัณฑ์ หรือเชิงเทียน 7 ชั้น

4) การศึกษาสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม

จากการศึกษาวิเคราะห์สัดส่วนของผังแปลนพื้นของอาคารพระวิหารในสกุลช่างไตลื้อในเขตภาคเหนือเป็นการวิเคราะห์ให้เห็นถึงสัดส่วนที่ก่อให้เกิดความงดงามของอาคารซึ่งเป็นผลอันเนื่องมาจากการจัดรูปแบบผังแปลนพื้นของอาคาร โดยใช้การจำลองรูปทรงเลขคณิตรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเป็นรูปสมมุติตามวิธีการสากล การวิเคราะห์สัดส่วนทางสถาปัตยกรรมของผังอาคารทำให้เห็นถึงระบบการวางสัดส่วนของอาคารวิหารไตลื้อที่มีสัดส่วน ตั้งแต่ 2:3 2:3.25 2:4.20 2:4.25 ซึ่งได้มีการใช้ตารางสมมุติจัดเรียงขนาดได้ดังนี้ 1.10x1.10 2.20x2.20 2.625x2.625 2.70x2.70 4.40x4.40 5.25x5.25, 5.45x5.45, 6.30x6.30 ซึ่งขนาดตารางสมมุติเหล่านี้ถูกนำไปใช้ในต่างสถานที่กัน และจากการทดลองวางรูปแบบตารางสมมุติลงในผังแปลนพื้นพระวิหารพบว่า มีการวางระบบสัดส่วนอาคารทั้งรูปแบบงดงามแบบเต็มส่วน ซึ่งพบในผังแปลนอาคารวัดท่าฟ้าใต้ซึ่งเป็นรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมสกุลช่างไตลื้อแบบดั้งเดิม และพบรูปแบบความงดงามแบบเศษส่วน ในงานสถาปัตยกรรมแบบไตลื้อซึ่งเป็นช่วงยุคหลังซึ่งประกอบด้วย วัดต้นแหลง อ.ปัว จ.น่าน วัดแสนเมืองมา อ.เชียงคำ จ.พะเยา วัดร่องแง อ.ปัว จ.น่าน วัดหนองแดง ต.เปือ อ.เชียงกลาง จ.น่าน

1.9.3 การบูรณาการองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยว

เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพนักท่องเที่ยวมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจบริบทด้านพัฒนาการ การตั้งถิ่นฐานของชุมชน และอัตลักษณ์ของชุมชนแต่ละชุมชนในพื้นที่ศึกษาวิจัย ก่อนการเข้าถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในด้านที่มาของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ซึ่งการสร้างความรู้ความเข้าใจในด้านของพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ตลอดจนเข้าใจและเกิดความรู้ความเข้าใจในด้านความงามของอาคาร ซึ่งความงามนอกจากจะเป็นความงามในด้านของรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมแล้ว สาเหตุที่ก่อให้เกิดความงดงาม นักท่องเที่ยวควรมีความรู้ความ

เข้าใจในด้านความงามของสถาปัตยกรรมในด้านของผังอาคารซึ่งเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความงามของรูปด้านด้วยซึ่งสามารถสรุปได้ด้วยการใช้แนวทางตามทฤษฎีของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสัดส่วนทางกายภาพของผังอาคารโดยใช้รูปทรงเรขาคณิตและความสัมพันธ์ของการเว้นว่างด้วยระบบสมดุลแรงแบบตารางหรือ Grid System เป็นตัวช่วยในการอธิบายถึงความงามซึ่งอาจมองเห็นยากนี้

1.10 การเตรียมความพร้อมด้านองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ในการ เข้าถึงความรู้ เข้าใจในคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นถิ่น และบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาผลงานสถาปัตยกรรมของชาติ ระหว่างชุมชนเป้าหมายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.10.1 การบูรณาการองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยว

เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพนักท่องเที่ยวมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจบริบทด้านการพัฒนา การตั้งถิ่นฐานของชุมชน และอัตลักษณ์ของชุมชนแต่ละชุมชนในพื้นที่ศึกษาวิจัย ก่อนการเข้าถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในด้านที่มาของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ซึ่งการสร้างความรู้ความเข้าใจในด้านของการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ตลอดจนเข้าใจและเกิดความรู้ความเข้าใจในด้านความงามของอาคาร ซึ่งความงามนอกจากจะเป็นความงามในด้านของรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมแล้ว สาเหตุที่ก่อให้เกิดความงดงาม นักท่องเที่ยวควรมีความรู้ความเข้าใจในด้านความงามของสถาปัตยกรรมในด้านของผังอาคารซึ่งเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความงามของรูปด้านด้วยซึ่งสามารถสรุปได้ด้วยการใช้แนวทางตามทฤษฎีของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสัดส่วนทางกายภาพของผังอาคารโดยใช้รูปทรงเรขาคณิตและความสัมพันธ์ของการเว้นว่างด้วยระบบสมดุลแรงแบบตารางหรือ Grid System เป็นตัวช่วยในการอธิบายถึงความงามซึ่งอาจมองเห็นยากนี้ ซึ่งจากการวิเคราะห์ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของวัดในกลุ่มชาติพันธุ์ไต ซึ่งประกอบด้วยวิเคราะห์ 1) ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) การบริหารจัดการ คะแนนรวมทั้งสิ้น 100 คะแนน ซึ่งผลของการประเมินทั้ง 4 พื้นที่ จะเหลือพื้นที่ที่มีศักยภาพเป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัยทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ 4 จังหวัด จังหวัดละ 1 แห่ง คือ พื้นที่จังหวัดพะเยา วัดท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จ.พะเยา อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{x} = 67.93$) พื้นที่จังหวัดแพร่ วัดพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จังหวัดแพร่ อยู่ในระดับมาตรฐานดี $\bar{x} = 66.25$ พื้นที่จังหวัดน่าน วัดต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน อยู่ในระดับมาตรฐานดี $\bar{x} = 64.36$ และพื้นที่จังหวัดเชียงราย วัดศรีโสดา ต.ศรี อ.เชียงของ จ.เชียงราย เป็นวัดที่มีศักยภาพทางสถาปัตยกรรมดีเพียงวัดเดียว

ในด้านการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออกพบว่าเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มที่มีอายุในช่วง 21 -30

ปี อยู่ในวัยทำงานมากที่สุด และจากการศึกษายังพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นกลุ่มของผู้ที่มีการศึกษา คือในระดับปริญญาตรี และกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา อาจหมายถึงกลุ่มที่กำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีหรือ อื่น ๆ ได้ ซึ่งสอดคล้องกับช่วงอายุของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 21 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.50 ซึ่งเป็นช่วงอายุของผู้ที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน และเมื่อมองภาพรวมจะพบว่ากลุ่มที่มาท่องเที่ยวมีทั้งวัยทำงานและวัยศึกษาเล่าเรียน โดยวัยทำงานเป็นกลุ่มที่มีรายได้ ซึ่งน่าจะมีการจัดสรรเงินไว้สำหรับการพักผ่อน ท่องเที่ยว หลังจากเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน ในกลุ่มของวัยศึกษาเล่าเรียนก็จะเป็นกลุ่มที่มีความต้องการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาหาประสบการณ์และความรู้

สำหรับรูปแบบและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดจากการศึกษาพบว่าทางท่องเที่ยวของกลุ่มนี้จะมีการท่องเที่ยวเที่ยวอยู่ในวันเสาร์ – อาทิตย์ จะใช้เวลาในการท่องเที่ยวเฉลี่ยที่ 3 วันต่อหนึ่งครั้ง และมีจำนวนของสมาชิกในการเดินทางที่มีจำนวนเฉลี่ยแล้วถึง 5-6 คน ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด จากการศึกษพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวประเภทวัด สอดคล้องกับ การตัดสินใจกับลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว หรือกิจกรรมท่องเที่ยว ที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปในแต่ละจังหวัด โดยนักท่องเที่ยวมีความสนใจ วัด พระธาตุ ศาสนสถาน และความศรัทธาที่มีต่อองค์พระพุทธรูปที่อยู่ในวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต

สำหรับด้านความต้องการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พบว่ากิจกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเดินทางท่องเที่ยวประเภทวัด อยู่ในช่วงวัยทำงาน อายุระหว่าง 21 - 30 ปี มีความสนใจ วัด พระธาตุ ศาสนสถาน และความศรัทธาที่มีต่อองค์พระพุทธรูปที่อยู่ในวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต และเนื่องจากวัดในแต่ละแห่งมีการออกแบบ และการก่อสร้าง ที่มีความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรม ดังนั้น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด กิจกรรมที่ต้องการมากที่สุดจึงเป็นกิจกรรมการถ่ายภาพ

ด้านแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พบความจำเป็นในการพัฒนาด้านระบบการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว ที่กลุ่มตัวอย่างต้องการให้มีการพัฒนาการสื่อความหมายในด้านประวัติศาสตร์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม รวมถึงการบริการด้านศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่หรือมัคคุเทศก์ที่สามารถให้ข้อมูลและแนะนำการท่องเที่ยวภายในวัดได้ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบของการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่ส่วนเดินทางท่องเที่ยวและวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง

ด้านการให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด นอกจากนักท่องเที่ยวจะมีความสนใจเดินทางท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีองค์พระพุทธรูปเก่าแก่

ในวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน นักท่องเที่ยวยังให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม โดยมีความพึงพอใจในภาพจิตรกรรมฝาผนัง ฝาเพดาน รองลงมา คือ ชุ่มประตู่ หน้าต่าง และพระพุทธรูป พระประธาน รูปปั้นเทวดา ซึ่งสอดคล้องกับการก่อสร้างในแต่ละวัดที่มีการออกแบบให้งดงาม ดังนั้น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด กิจกรรมที่ต้องการมากที่สุดจึงเป็นกิจกรรมการถ่ายภาพ

สำหรับข้อเสนอแนะในการพัฒนา ควรมีห้องน้ำสาธารณะที่สะอาดและเพียงพอมีการปรับปรุงถนนเพื่อการคมนาคมที่ปลอดภัยและสะดวก ความสะอาดและความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยว ป้ายสื่อความหมาย ป้ายบอกทางที่ชัดเจน ควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวให้มากขึ้น การดูแลรักษาความเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม มีมัคคุเทศก์นำเที่ยว/เจ้าหน้าที่ประจำแหล่งท่องเที่ยว ควรปรับปรุงภูมิทัศน์รอบวัด ควรมีต้นไม้เพื่อความร่มรื่น ขาดพื้นที่ที่สามารถพักผ่อนได้สถานที่ไม่มีความดึงดูดเมื่อมาพบจริง พื้นที่จอดรถยนต์หายากในช่วงเทศกาล ควรจัดระเบียบพื้นที่ให้เป็นระเบียบภายในวัด ร้านค้าต่างๆ เพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น มีการดูแลรักษาความสะอาดในพื้นที่สถานที่ท่องเที่ยว และควรคงคุณค่าความเป็นศิลปะเดิมที่ละเอียดเก๋า วิธีการปฏิบัติของพระสงฆ์ และมีพิพิธภัณฑ์โบราณวัตถุเพื่อให้นักเรียนและประชาชนได้ประโยชน์มากกว่านี้ เป็นต้น

ด้านรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออกในพื้นที่ 4 ชุมชน เป็นการท่องเที่ยวที่สามารถท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี ช่วงเวลาในการท่องเที่ยวที่เหมาะสมมากที่สุดควรเป็นช่วงเช้าเนื่องจากอากาศไม่ร้อนจัด การท่องเที่ยวในชุมชนในระยะเริ่มต้นควรมีมัคคุเทศก์หรือผู้นำชมในชุมชน เนื่องจากในชุมชนยังไม่มีเครื่องมือในการสื่อความหมาย เช่น แผนที่นำชม คู่มือท่องเที่ยว วับริกรให้กับนักท่องเที่ยว ผู้นำชมจะเป็นผู้นำทางไปยังแหล่งกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชน เมื่อเดินทางไปยังแหล่งกิจกรรมในแต่ละจุดแล้วจะมีผู้นำชมที่เป็นตัวแทนชุมชน / กลุ่มอาชีพ นำเที่ยวหรืออธิบายรายละเอียดของกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีจุดเริ่มต้นที่วัดซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางชุมชน สำหรับเส้นทางการท่องเที่ยวในชุมชน โดยส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีตหรือลาดยางภายในหมู่บ้าน มีขนาดเล็กและแคบ การเดินเท้าและการใช้ยานพาหนะขนาดเล็กจึงเหมาะสมการท่องเที่ยว ดังนั้นรถยนต์โดยสารขนาด 30 – 40 ที่นั่ง จึงไม่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวในชุมชน หากนักท่องเที่ยวเดินทางมาโดยรถยนต์โดยสารขนาดใหญ่จำเป็นต้องจอดที่วัดหรือจุดจอดที่ชุมชนจัดวับริกร แล้วเดินทางต่อด้วยพาหนะที่ชุมชนจัดไว้ให้ ซึ่งบางชุมชนใช้วิธีการเดิน บางชุมชนใช้จักรยาน และบางชุมชนใช้รถจักรยานเพื่อการเกษตรต่อเติมให้เป็นรถลากบรรทุกนักท่องเที่ยว และชุมชนบางแห่งมีการจัดเตรียมบ้านพักแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) ไว้รองรับนักท่องเที่ยวด้วย

จากการศึกษาการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนมี 3 ลักษณะ คือ รายการนำเที่ยวเชิงวิชาการ (Academic Program) รายการนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Program) รายการนำเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Program) ดังนี้คือ

1) รายการนำเที่ยวเชิงวิชาการ (Academic Program) เป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ร่วมที่มุ่งศึกษาเรียนรู้ลักษณะทางสถาปัตยกรรมได้ออย่างลึกซึ้ง ซึ่งเหมาะกับ 1) กลุ่มนักวิชาการ นักเรียนนักศึกษาทางด้านสาขาวิชาสถาปัตยกรรม 2) กลุ่มนักวิชาการ นักเรียนนักศึกษาทางด้านสาขาวิชาศิลปกรรม ที่ต้องการมาศึกษาเรียนรู้งานศิลปกรรม 3) นักวิชาการ นักเรียนนักศึกษา ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม 4) นักท่องเที่ยวทั่วไปที่มีความสนใจอย่างลึกซึ้งในด้านสถาปัตยกรรมวัดพื้นถิ่นได้อ เป็นต้น สำหรับระยะเวลาในการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับความสนใจของกลุ่มนักท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวเชิงวิชาการที่สามารถจัดการเรียนรู้และประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ พื้นที่ตั้ง (Setting) บริเวณอาคาร (Layout Plan) รูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Vernacular Architecture) พื้นที่ (Space) ประโยชน์ใช้สอย (Function) การหันทิศทางรูปทรงหลังคา (Roof Form) โครงหลังคา (Roof Structure) วัสดุหลังคา (Roof Material) โครงสร้างอาคาร (Structure) วัสดุก่อสร้าง (Material) ฝาผนัง (Partition & Wall) หน้าต่าง ช่องเปิด (Opening) องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม (Architectural Element) และชิ้นทางตกแต่งทางสถาปัตยกรรม (Architectural Ornament) ประติมากรรมและเครื่องประดับตกแต่งอาคาร เป็นต้น

2) รายการนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Program) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมร่วมกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเหมาะกับ 1) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวด้วยรถยนต์ส่วนตัว 2) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มากับบริษัทจัดนำ สำหรับระยะเวลาในการท่องเที่ยวโดยทั่วไปอยู่ในระหว่าง 1 - 3 ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับจำนวนสถานที่และกิจกรรมที่ต้องการทำ นักท่องเที่ยวสามารถเลือกจะเยี่ยมชมวัดเพียงอย่างเดียวหรือเยี่ยมชมกิจกรรมวัฒนธรรมอื่นๆ ร่วมด้วยได้ คุณลักษณะของกิจกรรมที่สามารถทำได้ในชุมชน คือ ไหว้พระ เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน ขึ้นชมลักษณะทางสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมของวัด เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์มีการจัดแสดงโบราณวัตถุและของใช้พื้นถิ่นของชุมชน ถ่ายภาพ เยี่ยมชมงานหัตถกรรมท้องถิ่น เช่น การทอผ้า งานจักสาน หรืองานด้านเกษตรกรรม

3) รายการนำเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Program) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานต่อยอดด้านสถาปัตยกรรมหรือผลงานที่ได้แรงบันดาลใจจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเหมาะกับ 1) กลุ่มสถาปนิก นักเรียนนักศึกษาด้านสถาปัตยกรรม ที่ต้องการแรงบันดาลใจในการประยุกต์ใช้กับการออกแบบอาคารสมัยใหม่ 2) กลุ่มนักตกแต่งภายใน ที่ต้องการแรงบันดาลใจในการออกแบบตกแต่งที่พักอาศัยหรืออาคารสำนักงาน 3) กลุ่มนักเรียนนักศึกษาด้านการ

ออกแบบผลิตภัณฑ์ ที่ต้องการแรงบันดาลใจในออกแบบชิ้นงาน เช่น งานจิ๋วเวรี่ งานออกแบบลายผ้า หรือกลุ่มผู้ผลิตสินค้าของที่ระลึก เป็นต้น 4) นักท่องเที่ยวทั่วไปที่มีความสนใจในด้านสถาปัตยกรรมวัดพื้นถิ่น ไถ่ล้อและวัฒนธรรมพื้นถิ่น เป็นต้น สำหรับระยะเวลาในการท่องเที่ยวเหมาะกับการมาเรียนรู้และสร้างแรงบันดาลใจ อาจจะอยู่ระหว่าง 3 – 7 วัน หรือมีข้อจำกัดด้านเวลาเท่าใด และในการเข้ามาท่องเที่ยว และเรียนรู้ร่วมกับชุมชน จะมีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในงานด้านนั้น ๆ เช่น พระภิกษุ ปราชญ์ด้านงานไม้ งานจักสาน งานการเกษตร อาหาร รวมถึงผู้เฒ่าผู้แก่ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนได้ มาถ่ายทอดเรื่องราว ให้ความหมายของสัญลักษณ์ รูปภาพ ลวดลาย ที่เป็นความหมายของท้องถิ่น ผนวกกับความเชื่อ หรือเรื่องเล่า ที่สามารถเป็นแรงบันดาลใจให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ได้

1.11 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.9.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ภาคราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับด้านการท่องเที่ยว ด้านวัฒนธรรม และด้านพัฒนาชุมชน ได้ทราบข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ของจังหวัดในพื้นที่ล้านนาตะวันออก อันประกอบด้วย จังหวัดพะเยา แพร่ น่าน และเชียงราย เพื่อเป็นแนวคิดในการวางแผนเพื่อการปฏิบัติงาน โดยแบ่งได้ดังนี้

1) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเหนือจังหวัดเชียงรายและแพร่ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานวัฒนธรรม สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นของแต่ละจังหวัดในพื้นที่ล้านนาตะวันออก รวมถึงกลุ่มธุรกิจทางการท่องเที่ยว ควรนำข้อมูลจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นข้อมูลแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยว เช่น การจัดทำเส้นทางท่องเที่ยว การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ต่อไป

2) การดำเนินงานด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐทั้งในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยราชการส่วนกลาง เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานวัฒนธรรม สำนักงานพัฒนาชุมชน ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและดำเนินงาน เนื่องจากประชาชนในชุมชนเป็นผู้ที่ทราบความต้องการ ปัญหา และความสามารถของในการของชุมชนมากที่สุด

3) ควรมีหน่วยงานทางด้านวัฒนธรรม เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักศิลปากรในพื้นที่รับผิดชอบ และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ เข้ามาให้ความรู้ในด้านการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ หรือวิธีการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ เช่น การอนุรักษ์และดูแลอาคารทางศาสนา การชี้ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวิถี

ชีวิต เพื่อให้มรดกทางสถาปัตยกรรมนี้มีความยั่งยืนทางกายภาพ และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้กับคนในอนาคต่อไป

4) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรบรรจุแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในแผนพัฒนาของตำบล เพื่อสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ป้ายสื่อความหมาย คู่มือนำเที่ยว แผ่นพับประชาสัมพันธ์ เพื่อเป็นช่องทางในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว

5) ควรมีหน่วยงานหลักที่ดำเนินการเชื่อมโยงข้อมูลของมรดกทางวัฒนธรรมไตลื้อของทั้ง 4 ชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมอื่น ๆ เพื่อให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม สังคมและวัฒนธรรม ของชาติพันธุ์ไตลื้อของประเทศไทย

6) นักวิจัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินงานกับชุมชน หลังจากเสร็จสิ้นโครงการประมาณ 1 – 2 ปี เพื่อเป็นที่ปรึกษาและหาแนวทางในการพัฒนาให้ต่อเนื่อง

7) สถาบันการศึกษาในพื้นที่ ควรพิจารณาให้การสนับสนุนด้านวิชาการโดยการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดประชุมและการจัดอบรม สำหรับประเด็นเทคนิควิชาการที่ควรมีการดำเนินการถ่ายทอดเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมีข้อเสนอแนะดังนี้

7.1) การจัดฝึกอบรมหลักสูตรการสื่อความหมายโดยบุคคล ซึ่งจากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่าเมื่อมีผู้ไปเยือนแหล่งท่องเที่ยว เจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมยังไม่กล้าแสดงออกในการถ่ายทอดเรื่องราวและองค์ความรู้ของตนเองมากนัก และควรส่งเสริมให้บุคคลที่เกี่ยวข้องหรือลูกหลานสามารถเล่าเรื่องราวของชุมชนตนเองได้

7.2) ถ่ายทอดวิธีการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถนำไปแนวคิดในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมในชุมชนต่อไป

8) ควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดรายได้จากการต่อยอดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม โดยอาจเกิดจากผลิตภัณฑ์หรือแรงงานชุมชน เช่น การผลิตสินค้าที่ระลึกที่แสดงให้เห็นเอกลักษณ์ของชุมชน

5.4.2 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

1) ควรมีมาตรการในการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมเอาไว้ เนื่องจากเป็นสิ่งที่มีความค่าทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และการศึกษาทางด้านชาติพันธุ์ไตลื้อของประเทศไทย อีกทั้งการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนในอนาคต

2) การสงวนรักษารูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ควรหาแนวทางที่เหมาะสมกับลักษณะสังคมวัฒนธรรมของชุมชน เพราะลักษณะวิถีชีวิต วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

ตามบริบทของสังคมวัฒนธรรมในยุคนั้น ซึ่งการแช่แข็งวัฒนธรรมอาจไม่ใช่วิธีที่ดีในการสงวนรักษา ทั้งนี้วิธีที่จะช่วยชะลอความรวดเร็วในการเปลี่ยนแปลงได้อาจใช้วิธีการให้ความรู้ความเข้าใจ และสร้างความตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญของรากเหง้าดั้งเดิมที่สามารถทำให้ชุมชนสามารถดำรงรักษาเอกลักษณ์เอาไว้ได้

2) ผู้ที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญา องค์ความรู้ ควรถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกหลาน หรือผู้ที่คาดว่าจะสืบทอดได้ เพื่อไม่ให้ภูมิปัญญาเหล่านั้นสูญหายไป

3) ควรมีการปลูกฝังให้เยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาภายในท้องถิ่นของตน เพื่อให้เกิดความรู้และความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม

4) ควรมีการพัฒนาภูมิทัศน์ภายในชุมชนให้สวยงาม สะอาด พร้อมทั้งเตรียมต้อนรับผู้เยี่ยมชม

5) ควรมีการส่งข่าวประชาสัมพันธ์ไปยังภายนอกชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นขวัญกำลังใจต่อผู้ที่ตั้งใจทำงาน

6) พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่เหมาะสม ควรส่งเสริมให้มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย หาเอกลักษณ์หรือจุดเด่นของชุมชน หรือพัฒนารูปแบบเฉพาะตัวให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ทั้งในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ป้าย รูปแบบสิ่งก่อสร้าง หรือสินค้าและบริการ เพื่อสร้างความแตกต่างกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทเดียวกัน

7) การจัดการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จได้ควรจัดในรูปแบบของกิจกรรมชุมชนการบริหารงานต้องมีความโปร่งใส มีกฎเกณฑ์ ระเบียบที่เป็นที่ยอมรับและรับรู้กันโดยทั่วสามารถตรวจสอบได้ มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารทางการท่องเที่ยวเป็นระยะเพื่อไม่ให้เกิดการผูกขาดอำนาจ

8) หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาในพื้นที่ ควรส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยจัดให้มีการอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือนักสื่อความหมาย ให้มีความรู้ความสามารถในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ได้

5.4.3 ข้อเสนอแนะต่องานวิจัยครั้งต่อไป

1) หลังจากเสร็จสิ้นโครงการวิจัยนี้แล้ว ควรส่งเสริมให้มีการทำวิจัยในประเด็นต่อเนื่อง เช่น การส่งเสริมการตลาด การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นต้น

2) ควรศึกษาในเรื่องความสามารถในการรองรับการพัฒนา รวมถึงข้อจำกัดของทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา ตลอดจนระบุขีดความสามารถของสิ่งแวดล้อมและชุมชนในการรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีผลกระทบกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนน้อยที่สุด

3) ควรมีการศึกษาแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ระดับการมีส่วนร่วมที่ควรจะเป็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่าง ๆ วิธีการที่จะสร้างการมีส่วนร่วม รวมถึงการกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึงให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

4) ควรศึกษาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ และแนวทางการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ได้ และสามารถรักษาไว้ให้กับอนุชนรุ่นหลังได้

บทคัดย่อ

แผนงานวิจัยเรื่องการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนาตะวันออก ประกอบด้วย 2 โครงการวิจัยย่อย คือ โครงการวิจัยสถาปัตยกรรมไถ่ในดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก และ โครงการวิจัยรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก มีพื้นที่การศึกษาในจังหวัด เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน โดยมีวัตถุประสงค์ 5 ข้อ คือ 1) เพื่อสร้างแนวทางและทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบบูรณาการการมีส่วนร่วมของชุมชน ต่อนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศในอนาคต 2) เพื่อเป็นการค้นคว้าผลงานทาง สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมของชาติผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อม ด้านองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ในการ เข้าถึงความรู้ เข้าใจในคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นถิ่นและบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาผลงานสถาปัตยกรรม ของชาติ ระหว่างชุมชนเป้าหมายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 4) เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลของฐานทรัพยากร การท่องเที่ยวของชาติ 5) เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิงข้อมูลเชิงวิชาการบนฐานข้อมูลความรู้ทางด้านภูมิ ปัญญาพื้นถิ่น

แผนงานวิจัยใช้การศึกษาวิจัยแบบบูรณาระหว่างชุมชน หน่วยงานระดับจังหวัด หน่วยงาน ระดับท้องถิ่นและชุมชนต้นแบบการศึกษาวิจัย ผ่านการจัดกิจกรรมตามแผนงานวิจัย 2 แผนงาน คือ แผนที่ 1 แผนเตรียมความพร้อมการมีส่วนร่วมและแผนที่ 2 แผนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

ผลการศึกษาพบว่าแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมประกอบไปด้วย 5 ด้าน คือ 1) แนวทางด้านส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) แนวทางด้านอนุรักษ์และสืบ สานสถาปัตยกรรม 3) แนวทางด้านพัฒนาการตลาด 4) แนวทางด้านสื่อความหมายทางการ ท่องเที่ยว 5) แนวทางด้านพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยว

ในด้านผลการศึกษาทางสถาปัตยกรรมสำหรับใช้อ้างอิงทางวิชาการและเป็นฐานทรัพยากร ด้านการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมพบว่าพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของชาวไทใหญ่ในพื้นที่ ศึกษาวิจัยเกิดจากการเข้ามาเป็นพ่อค้าเร่ทำการค้าขายและมีพัฒนาการต่อเนื่องในการเป็นผู้เช่ารับทำ ป่าไม้ ส่วนชาวไทลื้อมีพัฒนาการมาจากการกวาดต้อนทหาร การหลบหนีภัยสงคราม และการเสาะ แสวงหาพื้นที่อุดมสมบูรณ์เพื่อตั้งถิ่นฐานตามคำสั่งของผู้ปกครอง ในด้านมรดกทางวัฒนธรรมพบว่าที่ เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมแบ่งเป็น 2 ด้าน คือสิ่งที่อยู่ภายในอาคารแสดงออกด้วยรูปแบบทาง สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม และสิ่งที่อยู่นอกงานสถาปัตยกรรม ในด้านรูปแบบงาน สถาปัตยกรรมพบว่าระบบการวางผังอาคารไม่มีระบบแนวแกนที่ชัดเจนเน้นการจัดผังแบบเป็นมิติมี รูปแบบอาคารผังสี่เหลี่ยม ตัวอาคารลักษณะทึบตัน ช่องเปิดอาคารมีจำนวนน้อย องค์ประกอบทาง สถาปัตยกรรมมีความสอดคล้องกับคติความเชื่อรูปแบบงานศิลปกรรมแบบพื้นถิ่น และสัดส่วนอาคาร

จากการวิเคราะห์ผังอาคารโดยใช้รูปทรงเรขาคณิตและความสัมพันธ์ของการเว้นว่างด้วยระบบสมดุล แรงแบบตารางพบว่ามีคามงามแบบเต็มส่วนและแบบเศษส่วนในผังอาคารวิหารไถ่ลื้อ

ในด้านองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพนั้นพบว่า มีปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจ 3 ข้อ คือ 1) ความศรัทธาที่มีต่อองค์พระพุทธรูปที่มีอยู่ในวัด 2) ประวัติศาสตร์อันยาวนานเป็นแหล่งที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต 3) ความน่าสนใจของวัตถุ ในด้านความต้องการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวสิ่งที่ต้องการ 3 ลำดับแรก คือ ชมโบราณวัตถุภายในวัด รองลงมาคือถ่ายภาพ และชมอาคารที่เป็นงานสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นของวัด ในด้านแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมสิ่งที่ต้องการ 3 ลำดับแรก คือ จัดให้มีการสื่อความหมายให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่สำคัญของวัด รองลงมาคือศาสนสถานได้รับการอนุรักษ์ให้อยู่ในสภาพดั้งเดิมมากที่สุดโดยไม่มีการดัดแปลงโครงสร้างหรือการประดับตกแต่ง และมีระบบการจัดหา การจัดเก็บและจัดแสดงเกี่ยวกับรายละเอียดของศาสนาที่เหมาะสม และสอดคล้องกับการท่องเที่ยว และในด้านของรูปแบบที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม มี 3 รูปแบบ คือ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวิชาการ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในด้านแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้นควรมีการดำเนินการใน 5 แนวทางคือ แนวทางด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน แนวทางด้านการอนุรักษ์และสืบสานสถาปัตยกรรม แนวทางด้านการพัฒนาการตลาด แนวทางด้านการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยว

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ถิ่นนาตะวันออก สถาปัตยกรรมไท่ การมีส่วนร่วม ไถ่ลื้อ ไถ่ใหญ่

บทคัดย่อ

The research plan of architectural tourism in the Eastern Lanna Civilization Region comprised of two minor research projects; Tai Architecture in Eastern Lanna Civilization Region and a model of architectural tourism based on community participation in Eastern Lanna Region. The research areas were Chiangrai, Phayao, Phrae, and Nan Provinces. The objectives of the research were 1) to create guidelines and directions in supporting integrate architectural tourism of community's participation towards the future of the country's tourism policy 2) to search for the national architecture and arts work through the process of community's participation 3) to prepare architectural knowledge and the qualitative tourism management for approaching the knowledge and value of local wisdom and integrate the cooperation of the nation's architectural development between the target community and related organizations. 4) to be the country's tourism data resources. 5) to be the academic reference resources of the local wisdom.

The research plan used the research process between the province level and local level and the community model of research which completed the activities based on the 2 research plans 1) preparation of participation and map plan 2) participation research plan

The result of the study on the architectural tourism consisted of 5 aspects; 1) Guideline of supporting community participation 2) Guideline of conservation and architectural heritage 3) Guideline of tourism market development 4) Guideline of tourism interpretation 5) Guideline of activities development and tourism route.

Regarding to the result of the study of architecture for academic references use and data base of tourism architecture, it was found that the Shan development of settlements and current condition starting from being a peddler to sell and seek for goods for responding people's needs and they were continuously be a forestry tenant. As for the development of TAI LUE's settlements, it started from being herd, escaping from war, seeking for fertile area fulfilling the command of the governors of cities and villages.

As for the cultural heritage, it was indicated that there were 2 aspects of heritages which were related with the architecture; things inside the building, which expresses arts and architecture and things outside the architectural works, which expresses the activities and traditions. Regarding to the study of the style of architecture, it showed that the planning system of the architecture had not axis system clearly. It was focused on friendly planning. The building has a rectangular shape with low rise and small openings. The elements of architecture are consistent of the beliefs and indigenous art. The proportion of the architecture of buildings, which were analyzed by using the geometric shapes and the relation of spacing with the table of force balance system, it was indicated that the proportion of the architecture of buildings had a full of beauty and a fraction of beauty in Tai Lue's buildings.

With regard to the wisdom of architecture and qualitative tourism management, it showed that there were 3 factors affecting decision-making; 1) their faith towards the Buddha Image in the temple 2) the longest history of the tourist attraction related with the important events in the past 3) the interesting object. As for the top three of rankings on the needs of tourism activities were 1) sight-seeing of ruins in the temple 2) taking photos and 3) sight-seeing of the outstanding architecture in the temple. As for the top three of rankings on the needs of guidelines of tourism architecture development were 1) providing the interpretation of history, architecture characteristics and important arts of the temple 2) conservation of the religious places to perfectly remain original without the structure adaptation and decoration 3) the system of supplying, collection and exhibition of the religion details which are appropriate and in accordance with the tourism. There were 3 appropriate of architectural tourism styles; 1) academic tourism 2) cultural tourism and 3) creative tourism. Regarding to the guidelines of tourism development, it should be operated for five suggestions; 1) Guideline of supporting community participation 2) Guideline of conservation and architectural heritage 3) Guideline of tourism market development 4) Guideline of tourism interpretation 5) Guideline of activities development and tourism route.

Keyword: Architectural tourism, Eastern Lanna, Tai Architecture, Participation, Tai-Lue, Shan

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
บทสรุป	
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
สารบัญ	ว
สารบัญภาพ	ห
สารบัญตาราง	อ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ดำเนินการวิจัย	1-1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	1-2
1.3 สถานที่ทำการวิจัย	1-2
1.4 ทฤษฎีและสมมติฐาน หรือกรอบแนวคิดการวิจัย	1-3
1.5 ขอบเขตการวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย	1-4
1.6 แผนการดำเนินงานวิจัย ขั้นตอนการดำเนินงาน และกลยุทธ์แผนงานวิจัย และระยะเวลาของแผนการดำเนินงาน	1-8
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	1-12
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	
2.1 การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรม	2-1
2.1.1 ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และที่มาของชาติพันธุ์ไทลื้อ	2-1
2.1.2 พัฒนาการและการตั้งถิ่นฐานของชาติพันธุ์ไทลื้อในเขต ล้านนาตะวันออก(เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน)	2-3
2.1.3 ศาสนาและความเชื่อ	2-5
2.1.4 ประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์และที่มาของชาติพันธุ์ไทใหญ่	2-6
2.2 ประเพณี วัฒนธรรม ของชุมชนชาติพันธุ์ไทใหญ่และไตลื้อ	2-15
2.2.1 ประเพณี วัฒนธรรม ของชุมชนชาติพันธุ์ไตลื้อ ไตใหญ่	2-15

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
2.3 ทบทวนวรรณกรรมด้านสถาปัตยกรรม	
2.3.1 แนวคิดด้านประเพณีวัฒนธรรมและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน	2-19
บทที่ 3 การศึกษาวิจัยทางสถาปัตยกรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน	
3.1 กระบวนการบริหารจัดการการจัดกิจกรรมการวิจัยระหว่างโครงการย่อย	3-1
3.2 วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยในโครงการย่อยที่ 1	3-4
3.2.1 การสรรหาชุมชนต้นแบบการวิจัยโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม	3-4
3.2.2 การสำรวจพื้นที่ชุมชนสถาปัตยกรรมเป้าหมาย	3-6
3.2.3 กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน และหน่วยงาน องค์กรสนับสนุนโครงการ	3-13
3.2.4 แนวทางในการบูรณาการความร่วมมือในการอนุรักษ์การพัฒนาผลงานทางสถาปัตยกรรมเพื่อการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	3-13
3.2.5 กิจกรรมการบริหารโครงการ สร้างแผนกิจกรรมย่อยในชุมชน	3-15
3.2.6 กิจกรรมตามแผนที่ 2 แผนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม	3-16
3.2.7 การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน	
3.3 วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยในโครงการย่อยที่ 2	
3.3.1 ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของวัดในกลุ่มชาติพันธุ์ไทในพื้นที่ลำนานาตะวันออกอย่างมีส่วนร่วม	3-24
3.3.2 การศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม	3-25
3.3.3 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก	3-26
3.3.5 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก	3-27

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย	
4.1.1 แนวทางและทิศทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบบูรณาการการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศในอนาคต	4-1
4.1.2. การค้นคว้าผลงานทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของชาติผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน	4-3
4.1.2.1 พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของชุมชนไทใหญ่ในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออก	4-3
4.1.2.2 พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของชุมชนไตลื้อในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออก	4-5
4.1.2.3 การศึกษาวิเคราะห์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนไต (ไต) ในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออก เป้าหมาย 4 จังหวัด	4-7
4.1.2.4 รูปแบบของสถาปัตยกรรมประเภทอาคารศาสนสถานของชุมชนไทใหญ่ และไตลื้อ ในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออก เป้าหมาย 4 จังหวัด	4-9
4.1.2.5 การวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรม	4-12
4.1.2.6 การวิเคราะห์รูปแบบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม	4-13
4.1.2.7 การศึกษาสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม	4-14
4.1.3 การเตรียมความพร้อมด้านองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ในการ เข้าถึงความรู้ เข้าใจในคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นถิ่น และบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาผลงานสถาปัตยกรรมของชาติ ระหว่างชุมชนเป้าหมายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	4-15
4.1.1 การบูรณาการองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยว	4-15
4.1.4 การศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก	4-23
4.1.5 ด้านการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก	4-26

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
4.1.6 การศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก	4-29
บทที่ 5 บทสรุป	
5.1 สรุปผลการศึกษา	5-1
5.1 แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก	5-1
5.2 ข้อมูลจากการค้นคว้างานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของชาติผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน	5-3
5.2.1 ด้านพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของชุมชนไทใหญ่ในเขตพื้นที่ลำนานาตะวันออก	5-3
5.2.2 ด้านพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของชุมชนไตลื้อในเขตพื้นที่ลำนานาตะวันออก	5-5
5.2.3 ผลการศึกษาวิเคราะห์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนไท(ไต)ในเขตพื้นที่ลำนานาตะวันออก เป้าหมาย 4 จังหวัด	5-6
5.2.4 ผลการศึกษาด้านรูปแบบของสถาปัตยกรรมประเภทอาคารศาสนสถานของชุมชนไทใหญ่ และไตลื้อ ในเขตพื้นที่ลำนานาตะวันออก เป้าหมาย 4 จังหวัด	5-7
5.3 การเตรียมความพร้อมด้านองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ในการ เข้าถึงความรู้ เข้าใจในคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นถิ่น และบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาผลงานสถาปัตยกรรมของชาติ ระหว่างชุมชนเป้าหมายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	5-12
5.4 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	5-16
บรรณานุกรม	บรรณานุกรม-1
ผนวก ก	ผนวก -1

สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
ภาพที่ 1.1	ภาพแสดงกรอบแนวคิดการวิจัย
	1-4
ภาพที่ 1.2	ภาพแสดงแผนการบริหารจัดการวิจัยและ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย
	1-5
ภาพที่ 3.1	แสดงภาพแสดงแผนการบริหารจัดการวิจัย และขั้นตอนการดำเนินการวิจัย
	3-1
ภาพที่ 3.2	ภาพแสดงแผนการบริหารจัดการวิจัย และขั้นตอนการดำเนินการวิจัยของทั้งสองโครงการแต่ละช่วงเวลา
	3-3
ภาพที่ 3.3	การประชุมเพื่อสรรหาพื้นที่จังหวัดพะเยา
	3-4
ภาพที่ 3.4	การประชุมเพื่อสรรหาพื้นที่จังหวัดแพร่
	3-5
ภาพที่ 3.5	การประชุมเพื่อสรรหาพื้นที่จังหวัดน่าน
	3-5
ภาพที่ 3.6	การประชุมเพื่อสรรหาพื้นที่จังหวัดเชียงราย
	3-5
ภาพที่ 3.7	แสดงกระบวนการคัดสรรกลุ่มอาคารตัวอย่างการวิจัย
	3-7
ภาพที่ 3.8	แสดงการหารือแนวทางการสร้างกิจกรรมการอนุรักษ์ สถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วม
	3-14
ภาพที่ 3.9	การประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำชุมชนและการเสวนากับตัวแทน ปราชญ์ชุมชนผู้นำทางภูมิ
	3-16
ภาพที่ 3.10	การประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำชุมชนและการเสวนากับตัวแทน ปราชญ์ชุมชนผู้นำทางภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรม ตัวแทนชุมชน และผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน
	3-16
ภาพที่ 3.11	การประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำชุมชนและการเสวนากับตัวแทน ปราชญ์ชุมชนผู้นำทางภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรม ตัวแทนชุมชน และผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน
	3-17
ภาพที่ 3.12	การประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำชุมชนและการเสวนากับตัวแทน ปราชญ์ชุมชนผู้นำทางภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรม ตัวแทนชุมชน และผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน
	3-17

สารบัญภาพประกอบ(ต่อ)

		หน้า
ภาพที่ 3.13	แสดงกิจกรรมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม พื้นที่วิจัยจังหวัดพะเยา	3-18
ภาพที่ 3.14	แสดงกิจกรรมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม พื้นที่วิจัยจังหวัดน่าน	3-19
ภาพที่ 3.15	แสดงกิจกรรมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม พื้นที่วิจัยจังหวัดเชียงราย	3-20
ภาพที่ 3.16	แสดงกิจกรรมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม พื้นที่วิจัยจังหวัดน่าน	3-21
ภาพที่ 3.17	รูปแบบการวิเคราะห์องค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรม	3-22
ภาพที่ 3.18	จัดกิจกรรมการเสวนาทิศทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของ ชุมชนพื้นที่ จังหวัดพะเยา	3-22
ภาพที่ 3.19	จัดกิจกรรมการเสวนาทิศทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของ ชุมชนพื้นที่ จังหวัดแพร่	3-23
ภาพที่ 3.20	จัดกิจกรรมการเสวนาทิศทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของ ชุมชนพื้นที่ จังหวัดน่าน	3-23
ภาพที่ 3.21	จัดกิจกรรมการเสวนาทิศทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของ ชุมชนพื้นที่ จังหวัดเชียงราย	3-23

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1.1	ตารางแสดงกลยุทธ์ของแผนงานวิจัย 1-8
ตารางที่ 1.2	ตารางแสดงแผนการดำเนินการวิจัย 1-9
ตารางที่ 2.1	ตารางสรุปรูปแบบประเพณีสำคัญของชาติไทใหญ่และไทลื้อในรอบ 12 เดือน 2-16
ตารางที่ 3.2	แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดพะเยา 3-8
ตารางที่ 3.3	แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดแพร่ 3-9
ตารางที่ 3.4	แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดน่าน 3-10
ตารางที่ 3.5	แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดเชียงราย 3-11
ตารางที่ 3.6	แสดงผลการคัดเลือกกลุ่มอาคารจากโครงการวิจัยโครงการที่ 2 3-12
ตารางที่ 3.7	แสดงกระบวนการและกิจกรรมการอนุรักษ์ผลงานสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน 3-15
ตารางที่ 4.1	สรุปองค์ความรู้ด้านผังพื้นที่อาคารเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม 4-16
ตารางที่ 4.2	ลักษณะจุดเด่นของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่นักท่องเที่ยวควรได้รับความรู้ 4-17
ตารางที่ 4.3	สรุปองค์ความรู้ด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม 4-19
ตารางที่ 4.4	ตารางสรุปความงามของอาคารตามการวิเคราะห์ด้วยตารางสมมุติ 4-22

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาของแผนงานวิจัย

ตามยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ต่อเนื่องฉบับที่ 10 และแนวทางตามแผนฉบับที่ 11 ได้ให้ความสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน สังคม ตลอดจนพัฒนาคุณภาพของคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้เป็นสำคัญ โดยอัญเชิญแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่การพัฒนาประเทศ ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา มุ่งการพัฒนาที่สมดุลคน สังคม และเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยเป็นสังคมแห่งพระพุทธศาสนา มีแนวคิดและปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ที่ให้ความสำคัญกับ บ้าน วัด โรงเรียน หรือ บวร พระพุทธศาสนา เป็นสามองค์ประกอบหลักที่ทำให้สังคมอยู่อย่างเข้มแข็งและสงบสุข ในอดีต “วัด” ถือเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นหัวใจหลักที่เชื่อมบ้านหรือชุมชน เข้าด้วยกัน โดยใช้การศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ ดังจะเห็นได้จากการมีสถานที่ศึกษาของคนในอดีตหรือที่เรียกว่า “วัด” เกิดขึ้นจำนวนมาก เช่นคนในภาคเหนือได้มีการให้ความสำคัญกับวัดกับเหตุการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับชีวิต จึงเป็นสาเหตุของการเกิดขึ้นของขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมที่มีระยะเวลาอันยาวนาน ในภาคเหนือถือเป็นแหล่งวัฒนธรรมและอารยธรรมอันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยความงดงามในวิถีชีวิตมาเป็นระยะเวลาช้านาน ในอดีตจึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมศิลปะ สถาปัตยกรรม ผ่านการอพยพย้ายถิ่น ค้าขาย และแลกเปลี่ยนสินค้า การเกิดขึ้นของหลายชุมชนที่ได้เกิดจากการอพยพย้ายถิ่นในอดีตได้มีการสร้างวัด ซึ่งเป็นศาสนสถาน เพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชนและใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนจึงเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากเนื่องจากมีกลุ่มชุมชนที่เกิดขึ้นในหลายกลุ่มหลายชาติพันธุ์ และการสร้างวัดในแต่ละครั้งจึงมีความแตกต่างทางด้านทางด้านศิลปะ สถาปัตยกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับชาติพันธุ์ของคนในแต่ละกลุ่มชุมชน ทำให้ภาคเหนือในปัจจุบันจึงเป็นแหล่งที่อุดมไปด้วยศิลปะ สถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าอันน่าศึกษาและท่องเที่ยวอยู่เป็นจำนวนมาก

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมาก ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน ด้วยการปรับโครงสร้างภาคบริการให้เป็นแหล่งรายได้หลักของประเทศ โดยพัฒนาการท่องเที่ยวไทยให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของภูมิภาคบนฐานความโดดเด่น

และหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และความเป็นไทย โดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรชุมชนในท้องถิ่น รวมถึงสนับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชนในรูปแบบต่างๆ จากข้อมูลของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในพื้นที่ภาคเหนือในปีงบประมาณ 2554 ที่ผ่านมา พบว่า มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ได้เข้ามาท่องเที่ยวและเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยวเชิงอารยธรรมในเขตพื้นที่ภาคเหนือซึ่งเป็นเขตดินแดนอารยธรรมล้านนา ของประเทศไทย

ในปี 2558 ประเทศไทยกำลังที่จะก้าวเข้าสู่การรวมตัวของกลุ่มประชาคมอาเซียน ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยสามารถขยายฐานเศรษฐกิจของการท่องเที่ยว ในด้านการท่องเที่ยวเชิงคุณค่า ทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และศิลปกรรม ในการท่องเที่ยวเชิงคุณค่าที่เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวเพื่อที่เป็นการเข้าถึงวัฒนธรรม องค์ความรู้ และภูมิปัญญาพื้นถิ่นอันจะแสดงถึงวิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณี อันงดงาม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเตรียมความพร้อมในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม ทั้งในส่วนของนักท่องเที่ยวและเจ้าของวัฒนธรรมเองก็คือชุมชน และประชาชน เจ้าของพื้นที่

จังหวัด พะเยา แพร่ น่าน เชียงราย เป็นเขตพื้นที่ดินแดนล้านนาตะวันออกอันอุดมไปด้วยศิลปะและสถาปัตยกรรมใต้ เป็นจำนวนมากทั้ง ใต้ใหญ่ และใต้ลื้อ อยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งทางด้านกายภาพและภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในตัวสถาปัตยกรรมอาคาร รูปแบบศิลปกรรม จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่ควรส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวและชุมชนเจ้าของพื้นที่ ที่ควรมีการบูรณาการความรู้กับการท่องเที่ยวและการรักษามรดกทางสถาปัตยกรรมและภูมิปัญญา ตลอดจนองค์ความรู้ที่ควรมีการสืบทอด เผยแพร่ ให้เป็นที่แพร่หลายต่อสาธารณะชนและนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมในพื้นที่ทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมดังกล่าว

ดังนั้นแนวทางที่จะช่วยกำหนดนโยบายการและทิศทางของท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วมให้เกิดเหมาะสมกับการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อารยธรรมล้านนาตะวันออก ของภาคเหนือในเขตพื้นที่ 4 จังหวัด จึงเป็นสิ่งสำคัญและควรมีการดำเนินการโดยเร่งด่วน เพื่อกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้จะได้นำองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรม เพื่อบูรณาการกับการท่องเที่ยว ตามทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศที่สอดคล้องกับทิศทางของกรอบการวิจัยด้านในเตรียมความพร้อมของทุนมนุษย์ (Human Capital) ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบจากการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) และกรอบการวิจัยด้านการวิจัยเพื่อสร้างมูลค่าและคุณค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวของชาติ (Tourism Value Adding) และท้ายสุดคือกรอบการวิจัยด้าน การวิจัยเพื่อค้นหา อารมณ์กายภาพและรักษาสถาปัตยกรรมทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของชาติ ทั้งนี้เพื่อสร้างสรรค์การ

ท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบบูรณาการที่มีความยั่งยืน สร้างการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพทั้งนักท่องเที่ยวและชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว บนฐานแห่งองค์ความรู้และภูมิปัญญาแห่งอารยธรรมล้านนาตะวันออก

1.2 วัตถุประสงค์หลักของแผนงานวิจัย

1. เพื่อสร้างแนวทางและทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบบูรณาการ การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศในอนาคต
2. เพื่อเป็นการค้นคว้าผลงานทาง สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของชาติผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมด้านองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ในการ เข้าถึงความรู้ เข้าใจในคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นถิ่น และบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาผลงานสถาปัตยกรรมของชาติ ระหว่างชุมชนเป้าหมายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลของฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวของชาติ
5. เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิงข้อมูลเชิงวิชาการบนฐานข้อมูลความรู้ทางด้านภูมิปัญญาพื้นถิ่น

1.3 ระยะเวลา และสถานที่ทำการวิจัย

1.3.1 ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยในปีที่ 1 จำนวน 2 แผนงานวิจัย ใช้ระยะเวลาจำนวน 12 เดือน ระหว่างวันที่ 1 เมษายน 2555 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2556

1.3.2 สถานที่ทำการดำเนินการวิจัย

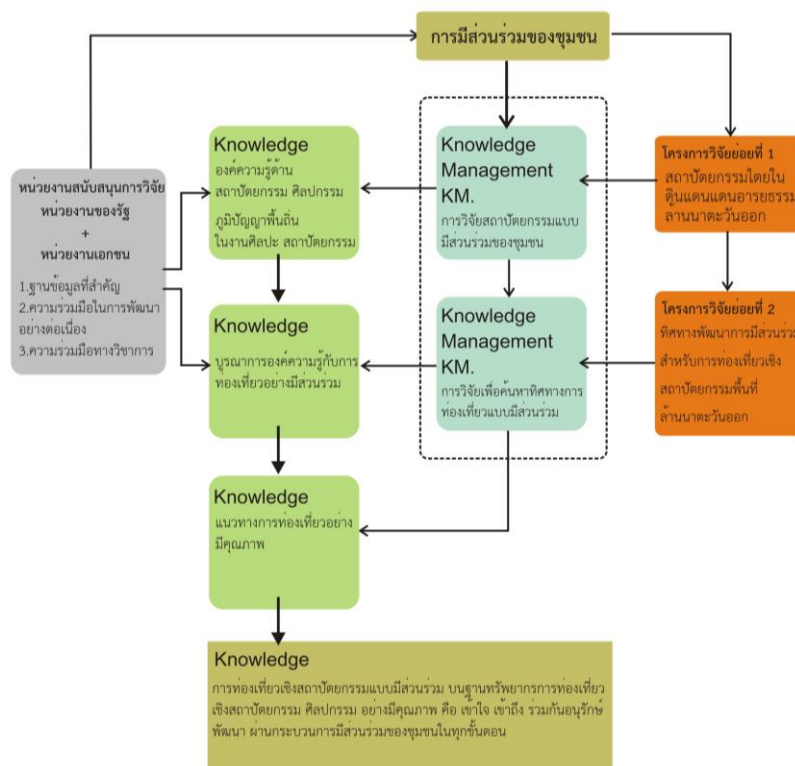
สถานที่ดำเนินการศึกษาวิจัย

ประกอบด้วย จังหวัด เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน

สถานที่ดำเนินการปฏิบัติวิจัย

ณ.ห้องปฏิบัติการวิจัยทางสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรม
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา และคณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์

1.4 ทฤษฎี สมมติฐาน และ/หรือ กรอบแนวความคิดของแผนงานวิจัย

ภาพที่ 1.1 : ภาพแสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

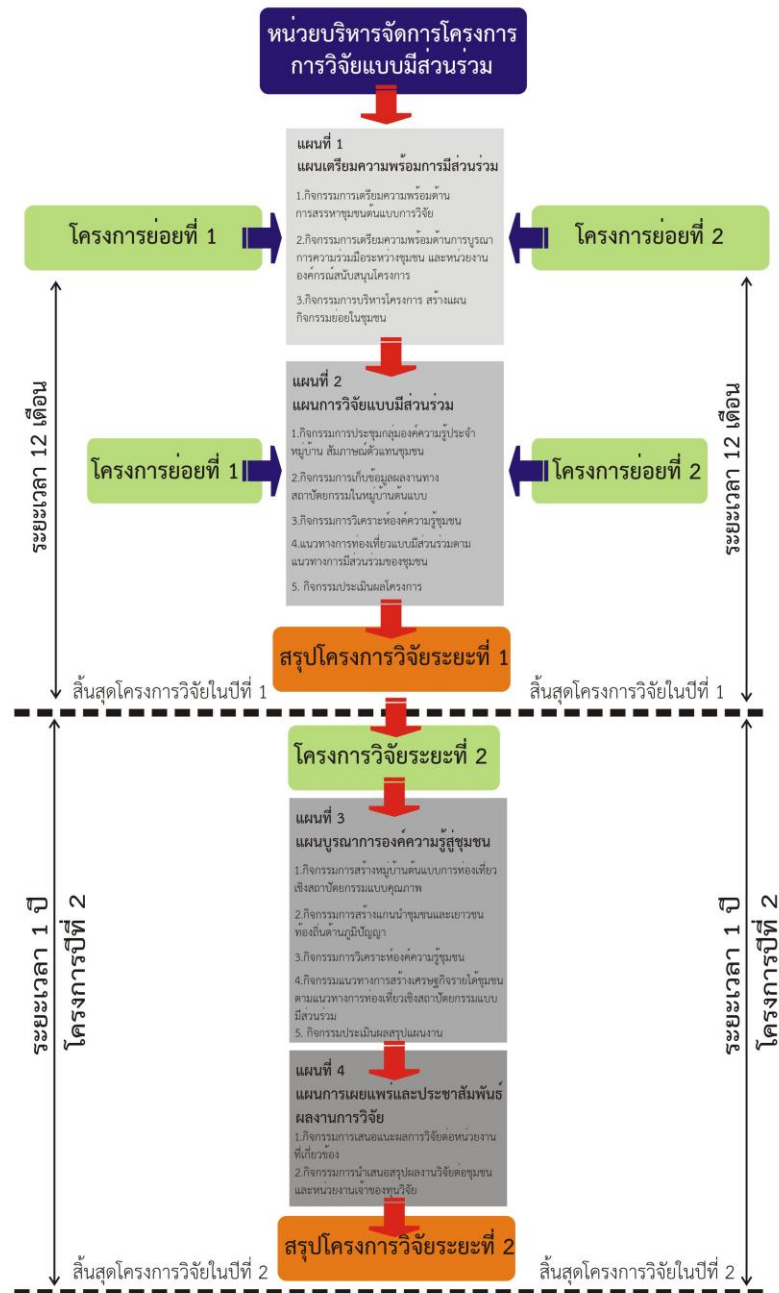
ที่มา : จากการวิเคราะห์

1.5 ขอบเขตการวิจัย

ทำการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรม ของอาคารทางศาสนา หรือ วัด ในอาคารหลักของวัดโตใหญ่และ ไตลื้อ คือ พระวิหาร และอาคารที่สำคัญแวดล้อมข้างเคียง มีขอบเขตการศึกษาวิจัยในด้านองค์ประกอบ ขนาด สัดส่วน และรูปแบบทางศิลปกรรมที่เป็นองค์ประกอบของตัวอาคาร ทำการวิเคราะห์ สัดส่วนความสัมพันธ์ของตัวสถาปัตยกรรมโดยใช้วิเคราะห์เทียบเคียงกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของอาคารทางศาสนาประเภทเดียวกัน และรวมถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ด้านอายุ เวลา วิวัฒนาการรูปแบบ คติ ความหมาย อิทธิพลที่ได้รับและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง และนำไปศึกษาพฤติกรรมและสร้างการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในพื้นที่การวิจัยและสร้างเส้นทางการท่องเที่ยว โดยมีพื้นที่ศึกษาในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออกพื้นที่ 4 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่ น่าน

1.6 แผนการบริหารแผนงานวิจัย แผนการดำเนินงาน ขั้นตอนการดำเนินงาน และกลยุทธ์ แผนงานวิจัย และระยะเวลาของแผนการดำเนินงาน

1.6.1 แผนการการดำเนินการวิจัยและขั้นตอนการดำเนินงาน

ภาพที่ 1.2 : ภาพแสดงแผนการบริหารจัดการวิจัย และขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ที่มา : จากการวิเคราะห์

โครงการวิจัยจะดำเนินการผ่านหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำการบริหารจัดการงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยมีการวางแผนการดำเนินการวิจัยแผนระยะที่ 1 ปีที่ 1 ระยะ 12 เดือน (1ปี) และแผนระยะที่ 2 ระยะเวลา 1 ปี ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นแผนการดำเนินการวิจัยดังนี้

1.6.1.1 แผนการวิจัยปีที่ 1 ระยะเวลา 12 เดือน (1ปี) ประกอบด้วยแผนการดำเนินงาน ดังนี้

แผนที่ 1 แผนเตรียมความพร้อมการมีส่วนร่วม

มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของโครงการ ในด้าน คน เงิน งบประมาณ สถานที่และทรัพยากรพร้อมทั้งหน่วยงานสนับสนุน โครงการวิจัย ประกอบด้วยแผนการจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการสรรหาชุมชนต้นแบบการวิจัย

1.1 ดำเนินการสำรวจหาชุมชนเป้าหมายเพื่อเข้าร่วมโครงการวิจัย โดยขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายในพื้นที่เสนอชื่อชุมชนใดใหญ่และดีลื้อซึ่งมีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมหรือภูมิปัญญาที่โดดเด่นเพื่อเข้าร่วมเป็นชุมชนเป้าหมาย

1.2 ดำเนินการสำรวจพื้นที่เพื่อค้นหาชุมชนเป้าหมายโดยทีมนักวิจัยและเครือข่ายนักวิจัยทางด้านสถาปัตยกรรม

2. กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน และหน่วยงาน องค์กรสนับสนุนโครงการ

2.1 ดำเนินการขอความร่วมมือกับองค์กรของรัฐในพื้นที่ และมีการประชุมเพื่อหากรอบแนวทางความร่วมมือ และแนวทางในการบูรณาการความร่วมมือในการหาแนวทางการอนุรักษ์ การพัฒนาผลงานทางสถาปัตยกรรมเพื่อการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม

3. กิจกรรมการบริหารโครงการ สร้างแผนกิจกรรมย่อยในชุมชน

3.1 จัดการประชุมเพื่อระดมความคิด ระดมสมองเพื่อสร้างแผนกิจกรรมการอนุรักษ์ผลงานสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่

แผนที่ 2 แผนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้นคว้าทางสถาปัตยกรรม เพื่อแสดงให้เห็นความมีคุณค่าของภูมิปัญญา และองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในงานสถาปัตยกรรม อีก

ทั้งเป็นการระดมสมองของชุมชน หน่วยงาน องค์กรสนับสนุนการจัดทำโครงการวิจัย เพื่อหาแนวทางการสร้างการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ที่มาจากความต้องการของชุมชน และสามารถปฏิบัติได้จริงตามที่ชุมชนต้องการและเป็นผู้เสนอแนวทางทางเลือก เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายในการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในเขตพื้นที่อารยธรรมล้านนาตะวันออก ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นแผนการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

1. กิจกรรมการประชุมผู้นำและกลุ่มองค์ความรู้ประจำชุมชน และการเสวนากับตัวแทนปราชญ์ชุมชนผู้นำทางภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรม ตัวแทนชุมชน และผู้มีส่วนได้เสียในชุมชนในทุกระดับ

2. กิจกรรมการสำรวจและเก็บข้อมูลผลงานทางสถาปัตยกรรมในชุมชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย

2.1 กิจกรรมการสำรวจงานสถาปัตยกรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ โดยมีตัวแทนชุมชน ปราชญ์ชุมชน และเยาวชนในพื้นที่วิจัย ที่สนใจเข้าร่วมโครงการ และทีมนักวิจัย

3. กิจกรรมการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ องค์ความรู้ชุมชน

3.1 การวิเคราะห์ผลงานทางสถาปัตยกรรมโดยทีมนักวิจัย และนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ดำเนินการตรวจสอบข้อมูลโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านการนำเสนอผลงานการวิเคราะห์แก่ชุมชน

4. กิจกรรมทิศทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

4.1 กิจกรรมการระดมสมองและการเสวนาเพื่อหาแนวทางการนำภูมิปัญญาของชุมชนเป็นจุดเด่น และส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศของการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมเชิงคุณค่า และสุนทรีย์ ศิลป์แห่งการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างยั่งยืน

5. กิจกรรมสรุปผลและประเมินผลโครงการ

5.1 กิจกรรมสรุปผลและการประเมินผลโครงการวิจัยในปีที่ 1 เพื่อสรุปผลการศึกษาวิจัยทางสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน และผลของการระดมสมองเพื่อสร้างทิศทางการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมที่ยั่งยืน

1.6.2 กลยุทธ์ของแผนงานวิจัย

ตารางที่ 1.1 : ตารางแสดงกลยุทธ์ของแผนงานวิจัย

แผนงาน	กลยุทธ์	กิจกรรม	ตัวชี้วัดแผนกลยุทธ์
แผนที่ 1 แผนเตรียมความพร้อมการมีส่วนร่วม	การเตรียมความพร้อมของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์การด้านการท่องเที่ยว	1. กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการสรรหาชุมชนต้นแบบการวิจัย 2. กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงาน องค์กร สนับสนุนโครงการ 3. กิจกรรมการบริหารโครงการ สร้างแผนกิจกรรมย่อยในชุมชน	1.จำนวนชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย 2.จำนวนบุคลากรที่เข้าร่วมโครงการวิจัย 3.จำนวนองค์กรที่บูรณาการความร่วมมือในการวิจัย 4.จำนวนกิจกรรมการวิจัยตรงตามแผนการวิจัย
แผนที่ 2 แผนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม	การบูรณาการความร่วมมืองานการวิจัย	1. กิจกรรมการประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำหมู่บ้าน และการสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชน 2. กิจกรรมการเก็บข้อมูลผลงานทางสถาปัตยกรรมในหมู่บ้านต้นแบบ 3. กิจกรรมการวิเคราะห์องค์ความรู้ชุมชน 4. แนวทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน 5. กิจกรรมสรุปผลและประเมินผลโครงการ	1.จำนวนชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย 2.จำนวนบุคลากรที่เข้าร่วมโครงการวิจัย 3.จำนวนองค์กรที่บูรณาการความร่วมมือในการวิจัย 4.จำนวนกิจกรรมการวิจัยตรงตามแผนการวิจัย 5.จำนวนร้อยละความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมในการวิจัย 6.จำนวนร้อยละของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย

แผนงาน	กลยุทธ์	กิจกรรม	ตัวชี้วัดแผนกลยุทธ์
กลยุทธ์ในแผนระยะที่ 2 ของการวิจัยในปีที่ 2 (ไม่รวมในงบประมาณวิจัย ปีงบประมาณ 2555)			
แผนที่ 3 แผนบูรณาการองค์ความรู้สู่ชุมชน	การบูรณาการกิจกรรมการวิจัยกับการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชน	1. กิจกรรมการสร้างหมู่บ้านต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบคุณภาพ 2. กิจกรรมการสร้างแกนนำชุมชนและเยาวชนท้องถิ่นด้านภูมิปัญญา 3. กิจกรรมการวิเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนกิจกรรมแนวทางการสร้างเศรษฐกิจรายได้ชุมชนตามแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วม 4. กิจกรรมประเมินผลสรุปแผนงาน	1.จำนวนชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย 2.จำนวนบุคลากรที่เข้าร่วมโครงการวิจัย 3.จำนวนองค์กรที่บูรณาการความร่วมมือในการวิจัย 4.จำนวนกิจกรรมการวิจัยตรงตามแผนการวิจัย 5.จำนวนร้อยละความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมในการวิจัย 6.จำนวนร้อยละของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย
แผนที่ 4 แผนการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ผลงานการวิจัย	การประชาสัมพันธ์สร้างต้นแบบแนวทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม	1. กิจกรรมการเสนอแนะผลการวิจัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2. กิจกรรมการนำเสนอสรุปผลงานวิจัยต่อชุมชนและหน่วยงานเจ้าของทุนวิจัย	1.จำนวนชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการเสนอผลงานการวิจัย 2.จำนวนองค์กรที่นำเสนอและแนวทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมไปพัฒนาต่อยอดปรับปรุงเพื่อสร้างนโยบายด้านการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม

ที่มา : จากการวิเคราะห์

1.6.3 ระยะเวลาของแผนการดำเนินงานวิจัย

ตารางที่ 1.2 : ตารางแสดงแผนการดำเนินการวิจัย

ลำดับ	โครงการ	กิจกรรม	เดือน											
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	โครงการย่อย ที่ 1,2	ประชุมคณะผู้วิจัย	←											→
	โครงการย่อย ที่ 1,2	วิเคราะห์เอกสาร วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	←	→										
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการสรรหาชุมชนต้นแบบการวิจัย	←	→										
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน และหน่วยงาน องค์กรสนับสนุนโครงการ	←	→										
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการบริหารโครงการ สร้างแผนกิจกรรมย่อยในชุมชน		←										
	โครงการย่อย ที่ 2	ประเมินศักยภาพชุมชนทางการท่องเที่ยว			←	→								
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำหมู่บ้านและการสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชน		←	→									
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการเก็บข้อมูลผลงานทางสถาปัตยกรรมในหมู่บ้านต้นแบบ			←	→								
	โครงการย่อย ที่ 2	ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว			←	→								
	โครงการย่อย ที่ 2	การบรรยายพิเศษ				←	→							
	โครงการย่อย ที่ 1,2	ส่งรายงานความก้าวหน้า 6 เดือนแรก						←	→					
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการวิเคราะห์องค์ความรู้ชุมชน						←	→					
	โครงการย่อย ที่ 2	การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง (SWOT) และการประชุมเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน						←	→					
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมทดสอบทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชน								←	→			
	โครงการย่อย ที่ 2	แบบสอบถามความคิดเห็นสำหรับผู้เชี่ยวชาญ								←	→			
	โครงการย่อย ที่ 1, 2	กิจกรรมสรุปผลและประเมินผลโครงการ										←	→	
	โครงการย่อย ที่ 2	การประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม											←	→
	โครงการย่อย ที่ 2	การจัดเวทีประชาคมวิจารณ์												←
	โครงการย่อย ที่ 1,2	การเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์									←	→		
	โครงการย่อย ที่ 1, 2	ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์												←

ที่มา : จากการวิเคราะห์การวางแผนปฏิบัติงานวิจัย

1.7 ผลคาดว่าจะได้รับ

- 1 ได้ทิศทางเพื่อเสนอแนะต่อการจัดทำนโยบายการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบบูรณาการ การมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือ 5 จังหวัด
- 2 ได้ข้อมูลที่เป็นรายละเอียดทางด้านสถาปัตยกรรมที่เป็นฐานทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวของชาติ
- 3 ชุมชนมีความพร้อมสำหรับการท่องเที่ยวแบบการบูรณาการการมีส่วนร่วม ทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยว ในการ เข้าถึงความรู้ เข้าใจในคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นถิ่น และบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาผลงานสถาปัตยกรรมของชาติ ระหว่างชุมชนเป้าหมายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 4 เป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ ทางด้านการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม
- 5 ชุมชนเกิดการบูรณาการความรู้กับหน่วยงาน องค์กร ของภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม
- 6 เป็นการสร้างรายได้และมูลค่าเพิ่มของทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

แผนงานการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งช่วยก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในด้านการศึกษางานสถาปัตยกรรมของชนชาติไทในดินแดนล้านนาตะวันออกในครั้งนี้ซึ่งเน้นการศึกษาถึงงานสถาปัตยกรรมของกลุ่มชนชาติไทใหญ่และไตลื้อซึ่งมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ในโครงการวิจัยย่อยที่ 1 โครงการสถาปัตยกรรมไทในดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออกได้แบ่งการศึกษาถึงแนวคิดด้านประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของชนชาติทั้งสอง ซึ่งต่างที่มาก่อนแต่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออกและพัฒนากิจการการตั้งถิ่นฐานรวมถึงลักษณะของงานสถาปัตยกรรมและอื่นๆที่เกี่ยวข้องสามารถวิเคราะห์ที่มาด้านประวัติศาสตร์และการสังเคราะห์งานวิจัยและแนวคิดด้านการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในโครงการวิจัยย่อยที่ 2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในดินแดนล้านนาตะวันออก ได้ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านการศึกษาทางด้านการท่องเที่ยวในมิติหรือมุมมองทางด้านมรดกทางวัฒนธรรมนั้นถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากสำหรับการศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ในการศึกษาเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ซึ่งได้สังเคราะห์แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1 แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- 2 แนวคิดด้านการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมเพื่อการท่องเที่ยว
- 3 แนวคิดการมีส่วนร่วม
- 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในโครงการวิจัยย่อยที่ 1 สถาปัตยกรรม ได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งช่วยก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ดังนี้

2.1 การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรม

2.1.1 ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และที่มาของชาติพันธุ์ไตลื้อ

ชาวไตลื้อเป็นชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไตมีถิ่นฐานอยู่ในเขตสิบสองปันนาประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนชาวจีนเรียกชาวไตลื้อว่า “หลี่” หรือ “ ลู่ไปอี” และเรียกเมืองเชียงรุ่งเมือง

หลวงของไต้ลือว่า “เซอหลี่”¹ โดยตั้งอยู่ในพิภคเส้นละติจูด 21 องศา 31–22 องศา 30 เหนือ และลองจิจูดที่ 100 องศา-101 องศา 30 ตะวันออก และตั้งรกรากอยู่ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำระหว่างหุบเขาตอนในภาคพื้นทวีป²

เดิมชาวลือ หรือไต้ลือ มีถิ่นที่อยู่บริเวณ เมืองลือหลวง จีนเรียกว่า “ลือเจง” ต่อมาได้เคลื่อนย้ายลงมาอยู่บริเวณเมืองหนองแส หรือที่เรียกว่า “คุนหมิง” ในปัจจุบัน แล้วย้ายลงมาสู่ลุ่มน้ำโขง สิบสองปันนาปัจจุบัน

ข้อมูลจากตำนานและคำบอกเล่าที่สืบทอดกันมากล่าวว่าชาวไต้ลือที่อาศัยอยู่ที่ดินแดนสิบสองปันนาคือไม่ใช่ชนพื้นเมืองดั้งเดิมของพื้นที่หากแต่อพยพหนีโรคระบาดที่คร่าชีวิตผู้คนจำนวนมากมาสู่ “เมืองลือหลวง” ซึ่งยังไม่พบหลักฐานว่าเมืองลือหลวงนั้นอยู่ที่ใดโดยมีสตรีผู้นำชื่อว่า “ย่าคำแดง” ได้นำชาวไต้ลือจำนวนแสนคนอพยพลงมาจากทางใต้เรื่อยๆโดยใช้เวลาอพยพรวม 2 ปีข้ามภูเขารวมแสนลูกเดินทางทุ้งราบร่วมสามพันจนมาถึงลุ่มแม่น้ำโขงจึงได้ตั้งถิ่นฐานใหม่เรียกว่า “เมืองลือใหม่”³ ซึ่งก็คือดินแดนสิบสองปันนาในปัจจุบัน

ประมาณศตวรรษที่ 12 ได้เกิดวีรบุรุษชาวไต้ลือที่ชื่อว่า “เจ้าเจื่องหาญ” ได้รวบรวมหัวเมืองต่างๆในสิบสองปันนาปัจจุบันตั้งเป็นอาณาจักรเจ้อลือ (จีนเรียกเซอลี่) โดยได้ตั้งศูนย์อำนาจการปกครองเอาไว้ที่หอคำเชียงรุ่งเป็นเวลานานกว่า 790 ปีต่อมาในยุคสมัยของเจ้าอินเมืองขึ้นครองราชย์ในช่วงระหว่างปีค.ศ. 1579 - 1583 (พ.ศ. 2122 -2126) ได้แบ่งเขตการปกครองเป็น 12 หัวเมืองแต่ละหัวเมืองให้มีที่ทำนา 1,000 หาบข้าว (เชื้อพันธุ์ข้าว) ต่อหนึ่งหัวเมืองจนถึงปัจจุบันซึ่งเขตการปกครองทั้ง 12 หัวเมืองสิบสองปันนา เป็นการจัดการปกครองเป็นระบบปันนา โดยการแบ่งหัวเมืองออกเป็นกลุ่มๆ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการจัดเก็บส่วนและผลประโยชน์ของรัฐ โดยแบ่งออกเป็น 12 ปันนา เป็นโดยแบ่งออกได้เป็น 12 หัวเมืองมี 5 เมืองตะวันตก 6 เมืองตะวันออกของฝั่งแม่น้ำโขง และถ้ารวมเมืองเชียงรุ่งที่เป็นเมืองหลวงก็จะได้ 12 เมือง ซึ่งมีเมืองประกอบด้วยดังต่อไปนี้⁴

1. ปันนาเชียงรุ่งประกอบด้วย 2 เมืองได้แก่เมืองเชียงรุ่งและเมืองฮ่า
2. ปันนาเมืองแจ้ประกอบด้วย 3 เมืองได้แก่เมืองอ่องเมืองงาดและเมืองแจ้
3. ปันนาเมืองหนประกอบด้วย 2 เมืองได้แก่เมืองปานและเมืองหน
4. ปันนาเมืองเจียงเจื่องประกอบด้วย 2 เมืองได้แก่เมืองฮายและเมืองเจื่อง
5. ปันนาเจียงลอประกอบด้วย 4 เมืองได้แก่เมืองมางเมืองงามเมืองกลางเหนือและเมืองเจียงลอ

¹โครงการพิพิธภัณฑสถานฯ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

²สรสวดี อ่องสกุล,เอกสารการบรรยาย พื้นที่วิจัยจังหวัดเชียงรายพะเยาแพร่ น่าน วันที่ 17 พฤศจิกายน 2555

³อ้ายอุ่นแพง (แปล), **ปฐมกัลป์พรหมสร้างโลก**, (คุนหมิง: สำนักพิมพ์ประชาชนยูนนาน, 1989)

⁴เชียงตุง. 2553. ประวัติชาวไทลื้อ. แหล่งที่มา : <http://chiangtung.freeforums.org/topic-t441>.

<http://chiangtung.freeforums.org/topic-t441.html>.14 กรกฎาคม 2553.

6. ปันนาเมืองหลวงประกอบด้วย 1เมืองได้แก่เมืองโหลง
 7. ปันนาเมืองลาประกอบด้วย 2เมืองได้แก่เมืองบางและเมืองลา
 8. ปันนาเมืองอิงประกอบด้วย 2เมืองได้แก่เมืองวังและเมืองอิง
 9. ปันนาเมืองลำประกอบด้วย 2เมืองได้แก่เมืองบานและเมืองลำ
 10. ปันนาเมืองพงประกอบด้วย 2เมืองได้แก่เมืองหยวนและเมืองพง
 11. ปันนาเมืองอุ้ประกอบด้วย 2 เมืองได้แก่เมืองอุ้ใต้และเมืองอุ้เหนือ (ปันนาเมืองนี้ตกเป็นเขตแดนลาวล้านช้างสมัยฝรั่งเศสปกครองประเทศลาวจนถึงปัจจุบัน)
 12. ปันนาเจียงตองประกอบด้วย 4เมืองได้แก่เมืองบ่อลำเมืองอิงเมืองอีปังและเมืองเจียงตอง
- ทั้งนี้เมื่อแบ่งหัวเมืองปันนาตามฝั่งแม่น้ำโขงฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกจะสามารถแบ่งได้เป็นดังนี้

ฝั่งตะวันตก : เชียงรุ่ง, เมืองฮำ, เมืองแซ่, เมืองลู, เมืองออง, เมืองหลวง, เมืองหนุ, เมืองพาน, เมืองเชียงเจิง, เมืองฮาย, เมืองเชียงล่อ และเมืองมาง

ฝั่งตะวันออก : เมืองลำ, เมืองบาน, เมืองแวน, เมืองอิง, เมืองปาง, เมืองลา, เมืองวัง, เมืองพง, เมืองหยวน, เมืองมาง และเมืองเชียงทอง

2.1.2 พัฒนาการและการตั้งถิ่นฐานของชาติพันธุ์ไตลื้อในเขตล้านนาตะวันออก (เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน)

ชาวไตลื้อได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามหัวเมืองต่างๆในภาคเหนือ ด้วยเหตุผลทางการเมืองระหว่างรัฐ ตามนโยบาย “ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ซึ่งเป็นยุคของการอพยพกวาดต้อน ผู้คนชาวไตลื้อที่มีจำนวนมากที่สุดเข้ามาสู่ดินแดนล้านนา โดยการนำของพระเจ้ากาวิละในปี 2348 ได้ยกกองทัพไปตีเมืองยองและหัวเมืองลื้อในสิบสองปันนาซึ่งเป็นเมืองขึ้นของพม่า เพื่อขยายอาณาเขตออกไปให้กว้างขวางและป้องกันไม่ให้พม่าใช้เป็นแหล่งซ่องสุมกำลังกลับมาโจมตีล้านนาอีกมีเมืองยองเป็นจุดเริ่มต้นและเมืองอื่นๆคือบ้านยู้ เมืองหลวย บ้านกาย เมืองและ เมืองขันเชียงขาง เมืองวะ เมืองหลวง เมืองหน เมืองแจ้ เมืองฮาย เมืองเจื่องท่าล้อ เมืองพาน เมืองม้า เมืองของ เมืองวัง เมืองบาง เมืองขาง เมืองงาด เมืองออนเมืองจิม เมืองเสี้ยว สิบสิงพันนา เชียงรุ่ง

ในพื้นที่ของล้านนาและเมืองน่านเมื่อพ้นตัวจากภาวะศึกสงครามทำให้ขาดแคลนกำลังคน ดังนั้นจึงพบว่าช่วงเวลานี้มีการอพยพกวาดต้อนผู้คนจากสิบสองปันนาในยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” เข้าสู่ล้านนาและหัวเมือง เมืองน่าน หลายครั้ง ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 1 เจ้าฟ้าอัตถวรปัญโญ (เจ้าผู้ครองนครน่าน) และเจ้าสุมนเทวราช (เจ้าผู้ครองนครน่าน) ยกกองทัพขึ้นไปกวาดต้อนชาวไตลื้อจากสิบสองปันนามายังเมืองน่าน และเมืองบางส่วนในประเทศลาว และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ในส่วนของเมืองน่านได้กวาดต้อนมาในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เมื่อครั้งสงครามเชียงตุง

นอกจากการกวาดต้อนในยุค“เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” เข้าสู่ล้านนาและหัวเมืองต่างในล้านนาแล้วยังมีปัจจัยอื่นๆประกอบการเคลื่อนย้ายเข้าสู่ล้านนาซึ่งประกอบด้วย

- (1) การกวาดต้อนทศครัวโดยเป็นลักษณะของการกวาดต้อนผู้คนให้เคลื่อนย้ายอพยพในลักษณะชุมชนใหญ่ เป็นระดับหมู่บ้าน หรือเมือง
- (2) เส้นทางการค้าและการแสวงหาที่ทำกิน การค้าขายเป็นปัจจัยหนึ่งของการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเพื่อแสวงหาแหล่งทรัพยากรและการแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งล้านนาเป็นหัวเมืองใหญ่ที่ระบบเศรษฐกิจและการค้าขายในสมัยอดีตมีความเจริญรุ่งเรือง
- (3) การติดตามญาติพี่น้อง แบบเคลื่อนย้ายตามมาภายหลังเมื่อมีญาติพี่น้องนำมาก่อน
- (4) การหลบหลีกภัยสงครามและความไม่สงบ
- (5) ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ
- (6) ระบบชลประทานที่ดี
- (7) พื้นที่ทางการเกษตร ที่มีพื้นที่ราบอุดมสมบูรณ์สามารถทำการเกษตรได้ดี

สำหรับในประเทศไทยชนเผ่าไตลื้อได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่หลายจังหวัดดังนี้

1. จังหวัดเชียงรายตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่อำเภอแม่สายอำเภอแม่จันอำเภอเชียงแสนอำเภอเชียงของอำเภอเวียงแก่นอำเภอแม่สรวยอำเภอเวียงป่าเป้าอำเภอแม่ฟ้าหลวงอำเภอเทิงและในพื้นที่อำเภอพาน
2. จังหวัดเชียงใหม่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่อำเภอสะเมิงอำเภอดอยสะเก็ดอำเภอวังเหนือและในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ
3. จังหวัดลำพูนตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่อำเภอบ้านธิอำเภอป่าซางอำเภอบ้านโฮ่งและอำเภอลี้
4. จังหวัดลำปางตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่อำเภอแม่ทะและอำเภอเมืองลำปาง
5. จังหวัดพะเยาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่อำเภอเชียงคำอำเภอเชียงม่วนอำเภอจุนและอำเภอบง
6. จังหวัดน่านตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่อำเภอปัวอำเภอสองแควและอำเภอทุ่งช้าง อ.เมือง ซึ่งสามารถแบ่งได้ดังนี้

อำเภอเมืองน่าน

ต.ในเวียง บ้านเชียงแขง บ้านเมืองเล็น

อำเภอท่าวังผา

มีชาวไตลื้ออยู่ 5 ตำบล คือ ต.ศรีภูมิ บ้านห้วยเตือ ต.ป่าคา เป็นชาวไตลื้อที่มาจากเมืองล้า มี 5 ประกอบด้วยหมู่บ้าน บ้านหนองบัว บ้านดอนแก้ว บ้านต้นฮ้าง บ้านดอนมูล บ้านแฮะ, ตำบลยม มีชาวไตลื้อ 5 หมู่บ้านเป็นชาวไตลื้อที่มาจากเมืองเชียงลาบ และเมืองยอง

ประกอบด้วย บ้านลอมกลาง บ้านทุ่งฆ้อง บ้านเชียงยืน บ้านเสี้ยว บ้านหนองช้างแดง ,ต.จอมพระ เป็นชาวไถลื้อที่อพยพมาจากเมืองยองและเมืองยู่มีชาวไถลื้อ 5 หมู่บ้าน บ้านถ่อน และถ่อนสอง บ้านยู่บ้านยู่เหนือ บ้านยู่ใต้

อำเภอปัว

เป็นอำเภอที่มีชาวไถลื้ออยู่มากที่สุด ประกอบด้วย ต.ศิลาเพชรเป็นชาวไถลื้อที่อพยพมาจากเมืองยอง มี 7 หมู่บ้าน บ้านป่าตอง3หมู่บ้าน บ้านดอนไชย บ้านนาคำ บ้านดอนแก้ว ,ตำบลศิลาแลง เป็นชาวไถลื้อที่อพยพมาจากเมืองยอง บ้านเกิด บ้านหัวน้ำ บ้านตีนตก เป็นต้น ต.วรรณคร บ้านดอนแก้ว บ้านร้องแง บ้านมอน บ้านซอน บ้านป่าลานเป็นต้น ตำบลสถาน เป็นชาวไถลื้ออพยพมาจากเมืองเชียงลาบ มี 3 หมู่บ้าน นอกนั้นในยังมีอีกไม่ต่ำกว่า 20 หมู่บ้านในอำเภอปัวที่เป็นชาวไถลื้อ

อำเภอสองแคว มีชาวไถลื้ออาศัยอยู่ที่ตำบลยอต ที่บ้านปางสำน บ้านผาสิงห์และบ้านผาหลัก อำเภอทุ่งช้าง บ้านงอบ บ้านปอน ห้วยโก๋น และส่วนที่อพยพเข้ามาใหม่ ซึ่งจะอยู่ปะปนกะชาวเมื่อน่านแถบชายแดน (มีจำนวนมากที่สุด อพยพมาจาก แขวงไชยบุรี และ สิบสองปันนา)

7. จังหวัดแพร่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่หลายอำเภอ

2.1.3 ศาสนาและความเชื่อ

ชาวไทยลื้อนับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทค่อนข้างเคร่งครัด และยังนับถือเทวดา(ผี)ควบคู่ไปกับพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตามอิทธิพลของศาสนาพุทธและความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยลื้อ จึงถือเป็นการผสมผสานแนวคิดทั้งสองเข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นพิธีกรรมและพัฒนาการมาเป็นประเพณีที่สืบทอดมาสู่ยุคปัจจุบัน

ชาวไถลื้อส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดนิยมสร้างวัดในชุมชนต่างๆแทบทุกชุมชนทั้งยังตกแต่งด้วยศิลปะและสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์งดงามมีการบูรณะซ่อมแซมให้คงสภาพดีอยู่เสมอแม้ในปัจจุบันดังนั้นชาวไถลื้อจึงยังคงยึดมั่นในพระพุทธศาสนามีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนามากมายไม่ว่าจะเป็นประเพณีตานก๋วยสลาก (สลากภัตต์) ประเพณีสงกรานต์และประเพณีขึ้นธาตุเป็นต้นวัดที่เป็นสถาปัตยกรรมแบบไถลื้อก็ในวัดไถลื้อจะมีพระพุทธรูปไม้ที่แกะสลักจากไม้ซ้อเรียกว่าพระเจ้าไม้ซ้อองค์เล็กๆประดิษฐานอยู่ข้างพระประธานอีกทั้งยังประดับด้วยตุ้งหรือธงแขวนอยู่หลายผืนชาวลื้อนิยมทำบุญถวายด้วยตุ้งด้วยความเชื่อที่ว่าเมื่อเสียชีวิตแล้วจะได้เกาะชายตุ้งขึ้นสู่สรวงสวรรค์สิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งมีคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม

2.1.4 ประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์และที่มาของชาติพันธุ์ไทใหญ่

2.1.4.1 ความเป็นมาของชนชาติไทใหญ่หรือเงี้ยว

ไทใหญ่จัดอยู่ในกลุ่มคนที่พูดภาษาไต-กะได⁵ (Tai-Kadai Language Family) ซึ่งคำขึ้นต้นกลุ่มชาติพันธุ์ว่า “ไต” หรือ “ไท” นั้นสามารถแยกออกได้หลายกลุ่ม เช่น ไตดำ ไตแดง ไตขาว ไตใต้ ไตเหนือ เป็นต้น⁶ ไตใหญ่ถูกเรียกขานในหลายชื่อ ดังเช่นคนไทย เรียกตัวเองว่า “ไทย” แต่ชนชาติอื่นเรียกเราว่า “เสียม” หรือ “เซียม” และเรียกชื่อประเทศไทยว่า “สยาม” (Siam) ซึ่งชาวไทใหญ่ก็เช่นกันที่มีชื่อเรียกขานในหลายชื่อ อาทิเช่น⁷

ชาวพม่า	เรียกว่า ซาน หรือ ฉาน นอกจากนี้ยังเรียก โยเดีย
ชาวคะฉิ่น หรือ จิงโผ	เรียกว่า อะซาม
ชาวอะซาง หรือชาวปะหล่องและชาวว้า	เรียกว่า เซียม
ชาวล้านนา ภาคเหนือของประเทศไทย	เรียกว่า เงี้ยว
ชาวมอญ	เรียกว่า เซม
ชาวจีน	เรียกว่า ไตน้ำ(สุยไต)

ชาวไทใหญ่ ที่อาศัยอยู่ในประเทศจีน เรียกชาวไทใหญ่ที่อยู่ในประเทศพม่าว่า “ไตใต้” และยังเรียกแบบเฉพาะเจาะจงตามชื่อเมืองอีกด้วย เช่น ไตมว ไตเมืองวัน ไตเมืองหล้า ไตเมืองซอน เป็นต้น ส่วนไทใหญ่ที่อยู่ในเมืองจีน ชาวจีนเรียกว่า ไตนา

พวกเงี้ยวหรือไทใหญ่ เป็นกลุ่มชนชาติไตเผ่าหนึ่งที่อาศัยอยู่ในรัฐฉาน ประเทศพม่าบริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ของแม่น้ำสาละวิน หรือคนไทยเรียกว่า “แม่น้ำคง”⁸ ทั้งนี้ ในรัฐฉานมีคนไตหลายกลุ่มอาศัยอยู่ โดยจะแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ 2 พวก คือ

พวกที่หนึ่ง พวกพื้นที่ราบ คือ พวก “ไต” อาศัยอยู่ตามที่ราบภูเขาและหุบเขาจะเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่มีความเจริญทางวัฒนธรรมและลักษณะความเป็นชนชาติ ได้แก่ พวกไตโหลง หรือไตหลวง, ไตซิ่นหรือไตเจิน, ไตเหนือ หรือ ไตเหนือ, ไตลื้อ, ไตยอง, ไตหย่า เป็นต้น

พวกที่สอง พวกชาวดอย คือ พวกไตที่อาศัยอยู่ตามพื้นที่สูงบนภูเขา จะมีลักษณะทางสังคมเป็นชนเผ่า ซึ่งจะเป็นพวกชาวเขามีมากกว่า 30 ชนเผ่า เช่น ไตกะฉิ่น, ไตกะหล่อง, ไตกะเร่ง (กะเหรี่ยง) เป็นต้น

คำว่า “ไตโหลง” เป็นภาษาไต เมื่อเขียนเป็นภาษาไทยตามสำเนียงชาวสยามก็คือ “ไตหลวง” แต่ชาวสยามกลับนิยมเรียกว่า “ไตใหญ่” ซึ่งมีความหมายเดียวกันและใช้เรียกกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา

⁵โครงการพิพิธภัณฑวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนามหาวิทยาลัยเชียงใหม่, *ไทใหญ่ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์*, เอกสารสนับสนุนการจัดตั้งพิพิธภัณฑวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา, 2551, หน้า 2

⁶ไทใหญ่ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์เรื่องเดิม หน้า 2

⁷ไทใหญ่ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์ เรื่องเดิม หน้า 3

⁸กรมศิลปากร, *สถาปัตยกรรมไต*, (กรุงเทพฯ:บริษัทประชาชน จำกัด, 2551), หน้า 15

แล้ว ดังเคยปรากฏหลักฐานอยู่ในพระราชกำหนดเก่า พ.ศ.2042⁹ในกฎหมายตราสามดวง โดยทั่วไปแล้วชาวสยามมักจะเรียกพวกไทที่อยู่ในรัฐฉานทั้งหมดว่าไทใหญ่ ซึ่งไม่ได้แยกกลุ่มเหมือนปัจจุบัน ส่วนชาวล้านนากลับเรียกพวกไทใหญ่ ว่า “เงี้ยว” ในความหมายของล้านนา “เงี้ยว” หมายถึง พวกชาวป่าชาวดอยที่มาจากรัฐฉานประเทศพม่ามีนิสัยดุร้าย สำหรับชาวไทใหญ่แล้ว ไม่ได้เรียกตัวเองว่าเป็น “เงี้ยว” แต่จะเรียกว่าเป็น “คนไต” การที่ชาวล้านนาเรียกว่า “เงี้ยว” นั้น ชาวไทใหญ่ถือว่าเป็นคำเรียกไม่สุภาพและเป็นการดูถูกเหยียดหยามทางชนชาติ ซึ่งแนวความคิดนี้ไม่แตกต่างกับชาวล้านนาที่ถูกชาวสยามเรียกอย่างดูถูกเหยียดหยามว่า “คนลาว” แต่สำหรับชาวพม่าเองจะเรียกชาวไทใหญ่ว่า “ชาม” ซึ่งในความหมายของชาวพม่าหมายถึง ชาวไททั้งหมดที่มีถิ่นอาศัยอยู่ในเขตรัฐฉาน แต่เนื่องจากคำว่า “ชาม” ในภาษาพม่า การออกเสียงตัว ม จะสะกดเป็นแม่กน ทำให้ฝรั่งได้จับเอาสำเนียงของชาวพม่าไปเทียบเคียงแล้วจึงเขียนเป็นภาษาอังกฤษว่า “Chan” และเมื่อคนไทยถอดคำพูดออกมาเป็นภาษาไทยจึงกลายเป็น “ชาน” หรือ “ฉาน” ฝรั่งชาวตะวันตกสมัยนั้นเรียกชาวไทที่อยู่ในรัฐฉาน รวมทั้งเรียกชาวล้านนากับชาวสยามว่าเป็นพวก “ชาน” หรือ “ฉาน” เพราะเข้าใจว่าเป็นกลุ่มชนชาติเดียวกันและได้มีการแบ่งแยกว่า กลุ่มชาวไทที่อยู่ในรัฐฉาน เป็นพวกฉานตะวันตก ส่วนกลุ่มล้านนากับสยามเป็นพวกฉานตะวันออก การเรียกชื่อที่แตกต่างออกไป ไม่ว่าจะเป็น “เงี้ยว”, “ไทใหญ่” หรือ “ไทหลวง” ในความหมายก็คือ กลุ่มชนชาติไทเผ่าเดียวกันที่อยู่ในเขตรัฐฉาน ประเทศพม่าในปัจจุบัน

ด้วยลักษณะชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของชาวไทหลายเผ่าในรัฐฉานที่คล้ายคลึงกัน ไม่ว่าพวกไทใหญ่, พวกไตเขิน, ไตเหนือ และตองซุ ทำให้การแยกแยะว่าเป็นกลุ่มไหนค่อนข้างลำบาก เพราะเนื่องจากลักษณะผิวพรรณ การแต่งกาย และภาษาที่คล้ายคลึงกันมาก ไม่ว่าจะเป็นภาษา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ ทำให้คนไทยเข้าใจว่าประชากรในเมืองเชียงตุงส่วนใหญ่เป็นพวกเงี้ยวหรือไทใหญ่¹⁰

ชาวไต มีความเก่าแก่ทางวัฒนธรรมค่อนข้างมาก ซึ่งสามารถดูได้จากพงศาวดารของไต ซึ่งได้ระบุว่า “เมืองมว” ซึ่งเป็นอาณาจักรเริ่มแรกของไต เริ่มก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ.1150 และระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18 ได้มีการแผ่อิทธิพลครอบคลุมมาตั้งเป็นรัฐต่างๆ เช่น เชียงตุง สิบป้อ เมืองนาย แสนหวี เมืองมิด และได้แผ่อิทธิพลมาครอบคลุมแคว้นยะไข่ พุกาม ยูนาน คะฉิ่น และเขตทางภาคเหนือของประเทศไทย คือแถบจังหวัดแม่ฮ่องสอน และเชียงใหม่¹¹

⁹จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย ลาวและขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล จำกัด, 2524, หน้า 205

¹⁰พระธรรมวิมลโมลีและเกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ , ครอบรอบ 100ปีเหตุการณ์เงี้ยวก่อการจลาจลในมณฑลพายัพ พ.ศ.2445, (พะเยา:นครนิวส์การพิมพ์,2553), หน้า 67-71.

¹¹สถาปัตยกรรมไต, เรื่องเดียวกัน, หน้า 18

ในด้านตำนานละความเป็นมาของไตใหญ่¹² เกิดจากชายหญิงคู่หนึ่ง แต่ละฝ่ายอายุประมาณห้าพันปี ได้พบกันบริเวณตอนกลางของรัฐไตใหญ่ และต่อมาได้แต่งงานและอยู่กินด้วยกัน และมีบุตรด้วยกันประกอบด้วยบุตรชาย 8 คน และบุตร 8 คน ซึ่งบุตรชายทั้ง 8 มีนามว่า อ้าย อ้ายยี้ อ้ายสาม อ้ายไส อ้ายโหวง อ้ายหนู อ้ายโหนก อ้ายนาย ซึ่งบุตรชายเหล่านี้ต่อมาได้เกิดการแย่งชิงกันเป็นใหญ่และเกิดการทะเลาะวิวาทกันและต่างก็ได้ทำการพาครอบครัวแยกย้ายกันออกไปทั้ง 8 ทิศ

ซึ่งในต่อมาอ้ายและอ้ายยี้ นั้นไม่สามารถปรองดองกันได้จึงได้มีการเชิญพระราช 2 พระองค์จากทางเหนือ ซึ่งกล่าวกันว่าน่าจะเป็นโอรสของ ขุนแสง กษัตริย์เจ้าจอมสวรรค์ ซึ่งสองพระองค์ต่อมาได้สถาปนาตั้งตนเป็นกษัตริย์ พระนามว่า พระเจ้ามหาชาติยราช และ พระเจ้ามหาสัมฤทธิ์ราช ซึ่งได้ก่อสร้างแปงเมืองบริเวณทางตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐไตใหญ่ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของพวก “ลั่ว” ที่ชื่อว่า “จำปूरิต” ซึ่งในระหว่างการเดินทางมาเมืองดังกล่าวของสองพระองค์ได้มีผู้ขอเดินทางติดตามมา คือ แสงฝัน และสุริยา ขอติดตามเดินทางมาระหว่างทางด้วย ซึ่งต่อมาตามตำนานได้กล่าวว่าแสงฝันและสุริยา กลายเป็นต้นกำเนิดของบรรดาเสนาอำมาตย์ และเจ้าฟ้า เช่นกัน ส่วนลูกหลานชาวไตใหญ่ก็ล้วนแต่สืบเชื้อสายมาจากพี่น้องของบุตรชายทั้งแปดคน ที่ต่างพากันแยกย้ายไปตั้งครัวเรือนทั้ง 8 ทิศ นั่นเอง จากลักษณะของเรื่องราวแบบปรัมปราทำให้ดูคล้ายว่าเป็นเรื่องเล่าที่น่าติดตาม แต่นอกจากนี้ยังมีการบันทึกเรื่องราวของชนชาติไตใหญ่ในหนังสือประวัติศาสตร์ของจีน ซึ่งพบบันทึกครั้งแรกในสมัยราชวงศ์ฮั่นตอนต้น หรือฮั่นตะวันตก ประมาณ พ.ศ.338 – 551 ซึ่งถูกบันทึกในหนังสือที่ชื่อว่า “สี่จี้”(หนังสือประวัติศาสตร์ จัดทำขึ้นในสมัยราชวงศ์ฮั่นตอนต้นพ.ศ. -399-457)¹³ บรรพ 123 “ประวัติต้าหวาน” ซึ่งไตใหญ่ถูกเรียกว่า “เตียนเยี่ย”¹⁴ ว่าเป็นชนเผ่าที่อยู่ทางตะวันตกของคุนหมิงระยะทางประมาณพันกว่าลี้และใช้ช้างพาหนะ¹⁵ ต่อมาในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (พ.ศ.551) ในบรรพจดหมายเหตุรัชสมัยหวู่ตี้ ได้กล่าวถึง “...อาณานิกรซ่าน (ฉานหรือชาน) ที่อยู่นอกพรมแดนหย่งซางได้เข้ามาถวายเครื่องบรรณาการ...”¹⁶

¹² นราธิปประพันธุ์พงษ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ, พงศาวดารไตใหญ่เล่มที่ 1 ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ลาดพร้าว, 2526

¹³ ซือเบ เชียง หนังสือบันทึกเหตุการณ์บ้านเมืองตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ถึงราชวงศ์ฮั่น ดุ ล. เสถียรสุด , ประวัติวัฒนธรรมจีน, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนภาพพิมพ์ จำกัด, หน้า 105 - 106

¹⁴ เฉินหลี่ฟาน วิจัยปัญหาแห่งกำเนิดชนชาติไทย, กรุงเทพฯ: โอ เอสพริ้นติ้งเฮ้า, 2539 หน้า 114

¹⁵ สมพงษ์วิทย์ศักดิ์พันธ์, ประวัติศาสตร์ไตใหญ่, กรุงเทพฯสำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด, 2544, หน้า 23

¹⁶ เฉินหลี่ฟาน, เรื่องเดิม, หน้า 18

2.1.4.2 ความสัมพันธ์ไทใหญ่กับรัฐและอาณาจักรใกล้เคียง

1) ไตใหญ่กับความสัมพันธ์กับจีน

ในช่วงปี พ.ศ.640 และปี พ.ศ. 663¹⁷ ราชสำนักจีนแห่งราชวงศ์ฮั่นได้มีการต้อนรับคณะทูตจาก “อาณาจักรตาน”(ซ่าน หรือ ชาน) ที่เข้ามาถวายบรรณาการให้แก่ราชวงศ์ฮั่นและกษัตริย์จีนได้มอบของขวัญพระราชทานเพื่อเป็นการตอบแทนให้แก่กษัตริย์ตาน คือ “ลัญจกรทองคำ” (จุ่ม) พร้อมยศนายพลแห่งกองทัพฮั่น¹⁸ ซึ่งในสร้างความสัมพันธ์กับจีนเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในการสนับสนุนสถานะทางการเมืองของตนเองให้มั่นคงและเป็นที่ยอมรับ ซึ่งในพงศาวดารและตำนานเมืองไทใหญ่ได้สะท้อนเรื่องราวระหว่างเจ้าฟ้าเมืองมาว(กษัตริย์ตาน)กับกษัตริย์จีนในฐานะคู่อุปถัมภ์ต่อกันเสมอ

ความสัมพันธ์กับจีนในลักษณะของรัฐบรรณาการได้ดำเนินจนมาถึงสมัยราชวงศ์หยวน จีนเริ่มมีความพยายามแทรกแซงอำนาจการปกครองของเจ้าฟ้าไทใหญ่โดยได้มีการตั้งจวนข้าหลวงมากถึงหกแห่ง และมีการตั้งสำนักบริหารราชการไปยังเมืองต่างของชาวไทใหญ่อีก 6 เมืองและมีการจัดส่งขุนนางจีนไปปกครองตามสำนักบริหารต่างๆ แต่เนื่องด้วยสภาพอากาศในแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันทำให้ไม่สามารถอยู่ปกครองได้ในระยะยาว จึงทำให้ราชสำนักจีนจึงแต่งตั้งให้เจ้าฟ้าในรัฐไทใหญ่ขึ้นมาปกครองแทนโดยแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าคนท้องถิ่นที่เรียกชื่อว่า ”ถู่ซือ” อันเป็นยศตำแหน่งขุนนางของจีนที่มอบให้แก่คนพื้นเมืองให้แก่คนพื้นเมืองอย่างหนึ่ง¹⁹ ดังนั้นจึงทำให้การปกครองควบคุมดินแดนผ่อนคลายลงและพื้นที่ส่วนใหญ่ก็ตกเป็นอำนาจสิทธิขาดของเจ้าฟ้าดั้งเดิม ซึ่งมีระยะอย่างน้อย 40 ปีก่อนที่ราชวงศ์หยวนจะล่มสลาย

2) ไตใหญ่กับความสัมพันธ์กับพม่า

มีจารึกพุกามหลายหลักที่สร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.1663 ว่าเริ่มมีชาวไทใหญ่หลายคนเริ่มเข้ามาบิณฑบาตทางการเมืองของพม่าในสมัยอาณาจักรพุกาม เพราะเนื่องจากจารึกพุกามปี พ.ศ. 1784 ได้มีคำบบอก “เชื้อชาติ” ต่อท้ายชื่อขุนนางชั้นสูงคนหนึ่ง²⁰ ในปลายสมัยอาณาจักรพุกามได้มีพระเชื้อวงศ์ไทใหญ่ได้เริ่มเข้ามาเป็นขุนนางของพระเจ้านรสีหบดี(พ.ศ.1797-1837) ซึ่งหลังจากที่อาณาจักรพุกามได้ล่มสลายโดยการโจมตีของพวกมองโกล ในประวัติศาสตร์พม่าในชื่อ “สามพี่น้องไทใหญ่” ซึ่งกลายเป็นผู้มีอำนาจการปกครองในเขตพม่าตอนบนและได้สร้างเมืองสำคัญๆ ต่าง เช่น เมืองปinya เมืองสะแก และเมืองอังวะ ซึ่งเป็นเขตศูนย์กลางอำนาจตอนบน

¹⁷ เรื่องเดิม หน้า 18

¹⁸ เรื่องเดิม หน้า 117

¹⁹ ไตใหญ่ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์ เรื่องเดิม หน้า 15

²⁰ ไตใหญ่ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์ เรื่องเดิม หน้า 20

ความสัมพันธ์ระหว่างไทใหญ่กับพม่าไม่ค่อยราบรื่นมากนักทั้งนี้เนื่องจากเพราะเมืองสำคัญต่างๆของพม่ายังคงถูกรุกรานจากเจ้าฟ้าไทใหญ่อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งปี พ.ศ2074-2143 ความวุ่นวายทางการเมืองเริ่มเบาบางลงเมื่อกษัตริย์พม่าแห่งราชวงศ์ตองอู ได้แผ่ขยายอำนาจขึ้นทางเหนือ จนถึง พ.ศ2100 ดินแดนไทใหญ่ทั้งหลายในเขตสาละวินตอนใต้ก็ตกอยู่ในอำนาจการปกครองของพม่า แต่การแผ่อำนาจการปกครองดังกล่าวในทางเหนือทำให้เกิดการกระทบกระทั่งกับจีน ซึ่งเป็นผลให้ต้องใช้กำลังแย่งชิงกันในช่วง พ.ศ2125-2127 และการที่จีนใช้กำลังต่อต้านการรุกรานของพม่า ประกอบกับเจ้าฟ้าทางตอนเหนือส่วนมากยังคงสวามิภักดิ์ต่อทางการของจีน จึงทำให้พม่าต้องยอมรับว่าดินแดนไทใหญ่เป็นเขตอิทธิพลของจีน²¹

ภายหลังจากปี พ.ศ2428 หลังจากที่พม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษอย่างสมบูรณ์ ทำให้เจ้าฟ้าไทใหญ่บางส่วน ได้รวมตัวกันต่อต้านการเป็นอาณานิคมของอังกฤษ โดยมีเชื้อวงศ์ชาวพม่าเป็นผู้นำ แต่เนื่องด้วยการช่วยเหลือจากเจ้าฟ้าสีป่อและเจ้าฟ้าย่องห้วยซึ่งมีใจเอนเอียงเข้ากับอังกฤษ ทำให้การปราบเจ้าฟ้าฝ่ายต่อต้านใช้เวลาไม่นาน จนถึงปี พ.ศ2430 เจ้าฟ้าไทใหญ่ทั้งหมดจึงตกอยู่ภายใต้การควบคุมของอังกฤษทั้งหมด²² การอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษทำให้เจ้าฟ้าหลายพระองค์ได้รับการศึกษาที่ทันสมัย จนทำให้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบ ”สหพันธรัฐ” และมีเจ้าฟ้าทั้งหลายเป็นสมาชิกสภาและมีข้าหลวงอังกฤษเป็นประธานปกครอง “รัฐชน”(ฉาน)

3) ไทใหญ่กับความสัมพันธ์กับล้านนา

ชาวล้านนาและไทใหญ่มีความใกล้ชิดกันมากจนกระทั่งมีการผสมผสานกันทางภาษา และมีการหยิบยืมภาษากันมาใช้ ชาวล้านนามีการติดต่อสัมพันธ์กันในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมือง สังคม นับแต่สมัยพระยามังรายที่ได้เริ่มสถาปนาอำนาจเหนือเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ในปีพ.ศ1824²³ ราวพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งความสัมพันธ์ของล้านนาและไทใหญ่เป็นลักษณะความสัมพันธ์ฉันมิตรซึ่งแตกต่างกับจีนและพม่าที่มองไทใหญ่เชิงศัตรูที่เข้าทำลายวัฒนธรรมของตน หรือ ข้ำกับเจ้า

ลักษณะความสัมพันธ์ของรัฐล้านนาไทยมีความสัมพันธ์อันดีต่อรัฐทางตอนบนของประเทศ เช่นเขมรรัฐเชียงตุง เมืองนาย เมืองยอง ซึ่งอยู่ในเขตรัฐฉานของพม่า โดยล้านนาใช้วิธีการสำคัญ สองประการในการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ประกอบด้วย ประการแรก การสร้างระบบเครือญาติโดยราชวงศ์มังรายกับรัฐทางตอนบน เช่น เชียงตุง เมืองนาย เมืองเชียงรุ่ง และเมืองหลวงพระบาง ประการที่สอง ใช้ระบบการสร้าง ความผูกพันทางความเชื่อโดยการเผยแผ่ความเจริญ

²¹ไทใหญ่ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์ เรื่องเดิม หน้า 21

²²ไทใหญ่ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์ เรื่องเดิม หน้า 23

²³ไทใหญ่ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์ เรื่องเดิม หน้า 25

ทางพระพุทธศาสนาตลอดจนศิลปวัฒนธรรม อีกทั้งมีฐานร่วมโดยมีลักษณะร่วมกันทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถเห็นได้ชัดเจนในเมืองเชียงตุง เชียงรุ่ง หลวงพระบางและเมืองในเขตลุ่มน้ำสาละวิน ซึ่งเหล่านี้ได้ส่งอิทธิพลในการสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจ การเมือง ความเชื่อ และความร่วมมือทางการเมืองและเศรษฐกิจ²⁴

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างล้านนาและรัฐไทใหญ่ เกิดเนื่องจากรัฐไทใหญ่เป็นเมืองที่อยู่ในหุบเขา จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้จำเป็นต้องสืบเสาะแสวงหาสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนไทใหญ่ ซึ่งการเดินทางเข้ามาค้าขายทำให้พ่อค้าไทใหญ่สามารถเลือกเส้นทางที่สะดวกสบาย โดยบางกลุ่มอาจใช้เส้นทางการค้าขายผ่าน เมืองนาย เชียงตุง เชียงแสน หรือบางกลุ่มอาจใช้เส้นทาง เมืองนาย เมืองปิ่น เมืองเชียงใหม่ หรือ เส้นทางเมืองสาด เมืองฝาง เป็นต้น²⁵ ทั้งนี้ด้านเศรษฐกิจและการค้าขายสันนิษฐานว่าล้านนาและไทใหญ่เริ่มมีการติดต่อค้าขายตั้งแต่สมัยที่เมืองหริภุญไชยเรืองอำนาจซึ่งเมื่อพระยามังรายเริ่มมีการขยายอำนาจมาจากกลุ่มแม่น้ำกก นั้นปรากฏว่าเมืองฝาง(อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่) ก็เป็นเมืองการค้ามาก่อนหน้าที่พระยามังรายจะขยายอำนาจ

ในปี พ.ศ.2398 กิจการการค้าไม้ได้เริ่มมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในล้านนาทำให้เกิดการเซ็นสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษ ทำให้ชาวไทใหญ่บางกลุ่มปรับเปลี่ยนตนเองมาเป็นผู้เช่ารับทำป่าไม้จากบรรดาเจ้านายฝ่ายเหนือ²⁶ ทำให้ชาวไทใหญ่บางคนมีฐานะร่ำรวยขึ้นและตัดสินใจลงหลักปักฐานทำให้เกิดชุมชนชาวไทใหญ่ที่มีฐานะขึ้นในเมืองเชียงใหม่ เช่นย่านถนนท่าแพที่แต่เดิมเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวไทใหญ่มาก่อน ซึ่งเปิดกิจการประเภทเครื่องทองเหลือง ที่รับมาจากเมืองมะละ หม่าง

ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างไทใหญ่และล้านนา สามารถมองได้เป็นแบบ “ข้ากับเจ้า” ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มไทใหญ่ที่อพยพมาทำการค้าขายและการถูกกวาดต้อนมากับกองทัพ ซึ่งกลุ่มที่ถูกผนวกไปอยู่กับโครงสร้างทางสังคมกับล้านนา จะเป็นพวกที่อพยพมาจากการทำสงคราม จะกลายเป็น”ไพร่เมือง” ซึ่งพันธะหน้าที่ของไพร่เมืองก็คือการถูกเรียกเกณฑ์แรงงาน การส่งส่วยภาษีให้กับผู้ปกครองของตน ทั้งนี้หากจะมีการเลื่อนขั้นสถานะทางสังคมจะต้องเป็นที่ยอมรับ เช่นในสมัยของพระยาติโลกราช ที่มีการแต่งตั้งให้กลุ่มเชลยชาวไทใหญ่เป็นขุนนางตำแหน่ง”ดางสิบ” หรือเหมือนในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์แต่งตั้งบุตรเขยชาวไทใหญ่ของนายบ้านโป่งหมูที่มีความรู้ความสามารถ เข้าใจในระบบบริหารราชการแผ่นดินให้เป็น “พระยาสิงหนาทราชา” เป็นเจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนคนแรก²⁷

²⁴ ประวัติศาสตร์ล้านนา สรสวัสดิ์ อ่องสกุล ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 8(ฉบับปรับปรุง), กรุงเทพฯ : อมรินทร์ 2554, หน้า 226

²⁵ ไทใหญ่ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์ เรื่องเดิม หน้า 29

²⁶ ประวัติศาสตร์ล้านนา สรสวัสดิ์ อ่องสกุล, กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2539, หน้า 333-336และหน้า 461-462

²⁷ ดูในสงวน โชติรัตน์,ตำนานเมืองเหนือ, เชียงใหม่: สงวนการพิมพ์, 2503, หน้า 140-146

อีกนัยหนึ่งของความสัมพันธ์เชิงสังคม เนื่องจากการนับถือพระพุทธศาสนาทำให้ชาวล้านนาและชาวไทใหญ่เกิดความสัมพันธ์เชิงสังคม คือ การสร้างงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในงานพระพุทธศาสนาซึ่งสามารถพบเห็นได้ตามศาสนสถานในจังหวัดต่างๆ เช่น เชียงใหม่ ลำปาง พะเยา แม่ฮ่องสอน เป็นต้น อีกทั้งการร่วมพบปะสังสรรค์ในพิธีกรรมทางศาสนาซึ่งทั้งสองเชื้อชาติมีความเชื่อในเรื่องเดียวกัน เช่น พิธีแห่พระอุปคุต²⁸ ซึ่งจะจัดขึ้นในช่วงของวันออกพรรษา วันพุธขึ้น 15 ค่ำ เรียกว่า “วันเป็งปู้ต” ซึ่งเชื่อว่าพระอุปคุต เป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่อาศัยอยู่กับแม่น้ำ มีฤทธิ์บันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และช่วยขจัดสิ่งชั่วร้าย โดยสัญลักษณ์ที่มีการนำมาบูชาคือก้อนหินที่อยู่ในแม่น้ำ ก่อนวันพิธีจริง 1 วัน จะมีพิธีการเชิญพระอุปคุต โดยอาจารย์วัดแต่งชุดสีขาวทำพิธีอัญเชิญพระอุปคุต และนำหินในแม่น้ำที่ได้เลือกไว้มาวางไว้บนแคร่และแห่ไปประดิษฐานในห่อพระที่จัดเตรียมไว้ในบริเวณวัด และมีการนำอาหารมาถวาย²⁹

2.2.1.3 ชนชาติไทใหญ่ในประเทศไทย

ไทใหญ่ มาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยปัจจุบันแบ่งออกเป็นหลายกลุ่มกลุ่มแรก ชาวไทที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิมตั้งแต่ยังไม่มีการแบ่งอาณาเขตเป็นประเทศไทยในปัจจุบัน เช่น ปาย ปอน ยวม(อำเภอแม่สะเรียง) กุ๋นลม(อำเภอขุนยวม)กลุ่มที่สอง ชาวไตกลุ่มหนีสงครามช่วงต่างๆเข้ามาทำกินในอาณาเขตราชอาณาจักรไทยกลุ่มที่สาม พวกที่ตามฝรั่งที่มาทำป่าไม้ เข้ามาทำงานค้าขายในเมืองไทย และเข้ามาในระยะของการก่อตั้งเมืองแม่ฮ่องสอนในพื้นที่ที่มีชาวไตตั้งถิ่นฐานอยู่โดยเฉพาะในจังหวัดภาคเหนือตอนบน จะพบว่าหากเป็นพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองหรือชุมชนขนาดใหญ่จะมีการรวมกันระหว่างกลุ่มชาวไต ไตลื้อ และไทยวน(คนเมืองล้านนา) ซึ่งทุกกลุ่มเป็นคนไทยที่มีวัฒนธรรมหลักเดียวกัน นับถือพุทธศาสนา และมีพิธีกรรมต่างๆเช่นเดียวกัน อยู่ในสังคมเกษตรกรรมเช่นเดียวกัน³⁰

ในสมัยที่อาณาจักรล้านนาเป็นศูนย์กลางแห่งการค้าทำให้เกิดการค้าขายระหว่างพม่าและไตใหญ่เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมากตามเมืองต่างๆของล้านนา ซึ่งพบจากหลักฐานทั้งเอกสารและโบราณคดีที่แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาค้าขายของกลุ่มชาวไตใหญ่ตั้งแต่สมัยที่อาณาจักรทริภุญไชยเกิดความเจริญรุ่งเรือง ต่อเนื่องจนถึงสมัยราชวงศ์มังราย ที่พม่าเข้ามาปกครองและจนถึงสมัยที่ล้านนาตกอยู่ภายใต้ราชวงศ์จักรี ซึ่งมีปัจจัยที่ทำให้คนไตใหญ่เดินทางเข้ามาค้าขายกับล้านนาประกอบด้วย

²⁸ ไตใหญ่ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์ เรื่องเดิม หน้า 33

²⁹ ไตใหญ่ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์ เรื่องเดิม หน้า 34

³⁰ สถาปัตยกรรมไต, เรื่องเดียวกัน, หน้า 22

1. การเดินทางค้าขายของป่าและค้าขายทาส
2. การกวาดต้อนอพยพซึ่งเกิดจากการที่ผู้ชนะกวาดต้อนผู้แพ้สงครามมาด้วยเสมอ
3. ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ซึ่งราชวงศ์ในล้านนาและไทใหญ่ต่างมีการส่งโอรสไปปกครองเมืองต่างๆ และการแต่งงานระหว่างเมือง

2.2.1.4 ความเป็นมาของไทใหญ่ในภาคเหนือและล้านนาไทย

แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน ว่าชาวไทใหญ่เริ่มอพยพเข้ามาในดินแดนภาคเหนือของไทยเมื่อใด แต่การติดต่อไปมาหาสู่กันระหว่างชาวไทใหญ่กับชาวไทยภาคเหนือมีมาเนิ่นนานแล้ว ตั้งแต่สมัยโบราณ ในสมัยก่อนดินแดนภาคเหนือของไทยกับรัฐฉานไม่มีเส้นแบ่งกันอาณาเขต ผู้คนสองฝั่งสามารถเดินทางไปมาหาสู่กันได้อย่างเสรีและมีการติดต่อค้าขายกัน โดยเฉพาะการติดต่อค้าขายกับเมืองเชียงตุงในรัฐฉาน ซึ่งเมืองเชียงตุงเป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้าของคาราวาน ระหว่างพ่อค้าจากจีนในยุคนานกับพ่อค้าไทใหญ่ ซึ่งพ่อค้าชาวไทใหญ่นำสินค้าที่ได้จากจีนไปขายยังล้านนาแถบแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย แพร่ และลำปาง ซึ่งมีกลุ่มพ่อค้าชาวไทใหญ่บางส่วนเริ่มมาตั้งรกรากอยู่ทางภาคเหนือของไทยในแต่ละเมือง แล้วค่อยๆ ขยายกิจการครอบคลุมไปทั่วดินแดนภาคเหนือของไทยในเวลาต่อมา

ปัจจุบันมีชาวไทใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยหลายจังหวัด เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน แพร่ พะเยา ลำปาง เชียงราย ซึ่งแบ่งระยะเวลาการเข้ามาได้ 2 ช่วง ดังนี้

ช่วงแรก สมัยพระเจ้าติโลกราช ซึ่งเป็นยุครุ่งเรืองของล้านนาในทุกด้าน โดยพระเจ้าติโลกราชได้ทำสงครามจนได้พื้นที่ของแพร่ น่าน หลวงพระบาง เชียงรุ่ง เมืองยอง รัฐฉาน เช่น เมืองโลคา เมืองนาย เมืองสีป้อ เมืองยองห้วย และได้กวาดต้อนชาวไทใหญ่จำนวน 12,328 คน เข้ามาไว้ในล้านนา³¹

ช่วงที่สอง สมัยพม่าเป็นอาณานิคมของอังกฤษ และล้านนาก็ขึ้นกับสยาม จากนั้นในรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งวงศ์จักรี ก็เกิดการล่าอาณานิคมของชาวตะวันตกขึ้นในแถบภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ การดำเนินนโยบายด้านการเมืองและการทูตของพม่าไม่เป็นผลสำเร็จ จึงทำให้พม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษตั้งแต่สมัยพระเจ้าสีป้อ แห่งราชวงศ์คองบอง อันเป็นสิ้นสุดแห่งราชวงศ์กษัตริย์ของพม่า ในช่วงนี้อังกฤษได้ทำสนธิสัญญาการค้าขายกับสยามและล้านนา โดยเฉพาะการสัมปทานป่าไม้กับเจ้าเมืองล้านนา ในการจัดการดังกล่าวอังกฤษได้ส่งคนในสังกัด คือกลุ่มคนพม่า ไทใหญ่ ปะโอ ปะหล่อง เข้ามาทำการป่าไม้ ซึ่งถือได้ว่าคนเหล่านี้เป็นลูกจ้างในบริษัทต่างๆ เช่น British Borneo Company Ltd, Bombay Burma Trading Corporation Ltd.³²

³¹ สรัสวดี อ๋องสกุล ประวัติศาสตร์ล้านนา, เชียงใหม่:โรงพิมพ์ข้างเฟือก 2529, หน้า 143

³² ไทใหญ่ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์ เรื่องเดิม หน้า 59

เชื่อว่าไทใหญ่และปะโอเข้ามาในล้านนามากกว่าคนพม่า กลุ่มคนเหล่านี้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอังกฤษ เนื่องจากอังกฤษต้องการสร้างฐานอำนาจของรัฐฉานที่มีรูปแบบการปกครองตนเองแต่เดิมอยู่แล้ว ให้เทียบเคียงพม่า เพื่อไม่ให้พม่ารวบรวมกำลังจากรัฐฉาน ในการปฏิวัติต่อต้านอังกฤษ หรือกล่าวได้ว่า อังกฤษต้องการให้รัฐฉานเป็นเสมือนรัฐกันชนจึงทำให้รัฐฉานเกรงใจไม่กล้าต่อต้านอังกฤษ ส่วนรัฐฉานเองก็มีผลประโยชน์ในการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม ทั้งยังเป็นการป้องกันตนเองจากการรุกรานของชนชาติพม่าอีกด้วย ดังนั้น ชาวไทใหญ่จึงมีบทบาททางสังคมล้านนาในช่วงนี้เป็นอย่างมาก ซึ่งเห็นได้จากการที่ชาวไทใหญ่ได้สร้างวัดตามแบบศิลปะไมใหญ่ขึ้นตามเมืองต่างๆในดินแดนล้านนา เช่น เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ เป็นต้น

การเข้ามาค้าขายในล้านนาของชาวไทใหญ่ หรือเงี้ยว และฮ่อ เป็นลักษณะของการค้าทางไกล ต้องใช้ทุนทรัพย์ในมูลค่าสูง จัดเป็นขบวนใหญ่ ใช้พาหนะและคนคุมสินค้าเป็นจำนวนมากเพราะการค้าทางไกลต้องใช้วัวต่างประมาณ 100 ตัว ซึ่งส่วนใหญ่มาจากรัฐฉาน โดยจะนำสินค้าประเภท ขี้ผึ้ง น้ำผึ้ง เมี่ยง หนังสือตัว หมาก พริกแห้ง ฝ้าย มาขายในล้านนา³³ ซึ่งพ่อค้าไทใหญ่เมื่อเดินทางมาล้านนาแล้วจะเดินทางต่อไปยังเมืองมะละแหม่ง ซึ่งเป็นเมืองท่าที่สำคัญในสมัยที่พม่าเป็นยุคอาณานิคม

นอกจากการเข้ามาทำการค้า การทำป่าไม้เป็นเรื่องของเศรษฐกิจที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ชาวไทใหญ่ถือว่าเป็นกลุ่มชนที่มีบทบาทต่อการสร้างเศรษฐกิจที่รุ่งเรืองของล้านนา โดยเริ่มต้นขึ้นราวปี 2383 โดยมีการเดินทางเข้ามาฝากตัวของชาวมอญและพม่ากับเจ้านายเมืองเหนือ และได้รับอนุญาตให้เข้าทำการรับเช่าทำป่าไม้ในบริเวณจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน³⁴ การเข้ามาทำกิจการป่าไม้เริ่มต้นขึ้นที่แถบสามจังหวัดดังกล่าวนี้ก่อน เสร็จแล้วจึงขยายไปที่จังหวัดแพร่และน่าน ซึ่งพอพิจารณาว่าพะเยาซึ่งในอดีตถือเป็นส่วนหนึ่งของเชียงรายน่าจะเริ่มก่อนหน้าแพร่และน่าน การทำป่าไม้ในล้านนาเกิดขึ้นจากการที่ป่าไม้ในพม่ามีจำนวนลดน้อยลง บริษัทการค้าของอังกฤษจึงหันมาให้ความสำคัญกับล้านนา บริษัทที่ได้เข้ามาลงทุนบริษัทแรกคือ บริติชบอร์เนียว ในราวปี พ.ศ.2432 โดยมีหลุยส์ ที ลีโอโนเวนส์ เป็นผู้จัดการ ต่อมาคือบริษัทเบมเบย์เบอร์มาร์ จำกัดเข้ามาทำกิจการราวปี พ.ศ. 2435 และต่อมาคือบริษัท สยามฟอเรส ก็เข้ามาดำเนินการทำป่าไม้ ซึ่งนอกจากบริษัทที่กล่าวมาก็เป็นบริษัทรายย่อยของ พม่า ไทยใหญ่ ชุนนางไทยและเจ้านายเมืองเหนือเป็นผู้ดำเนินการรายย่อย

³³ ประวัติศาสตร์ล้านนา สรัสวดี อ๋องสกุล,เรื่องเดียวกัน, หน้า 521

³⁴ ประวัติศาสตร์ล้านนา สรัสวดี อ๋องสกุล,เรื่องเดียวกัน, หน้า 523

โดยบริษัทที่กล่าวมาทั้งหมด บอมเบย์เบอร์มาถือเป็นบริษัทที่มีทุนสูงมากที่สุด มีบทบาทมากที่สุด และเป็นบริษัทที่มีอิทธิพลทางการเมืองตั้งแต่สมัยที่ทำการป่าไม้กับพม่า ในการการทำป่าไม้ในล้านนาสามารถแบ่งออกได้เป็นสองแบบ ประกอบด้วย

แบบที่ 1 การทำป่าไม้แบบกรขอสัมปทานจากเจ้านายหรือเจ้าของป่า หรือเจ้าเมืองฝ่ายเหนือ

แบบที่ 2 การทำป่าไม้แบบตัดฟันไม้เอง ซึ่งเกิดขึ้นกับการทำไม้ในเขตเมืองแพร่ และน่าน โดยเจ้านายทั้งสองเมืองนี้เป็นผู้ดำเนินการเองและขายให้กับบริษัทโดยตรง

ภายหลังจากเซ็นสนธิสัญญาเบาว์ริงพ.ศ.2398 และหลังจากการเปิดสถานกงสุลอังกฤษ พ.ศ.2427 ทำให้เกิดการขยายตัวทางการค้าระหว่างไทใหญ่และล้านนาเป็นจำนวนมาก ซึ่งการค้าระหว่างล้านนากับพม่าเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญอย่างไรก็ดี การค้าระหว่างล้านนากับเมืองมะละแหม่งซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าของพม่าแต่แรกมีความเจริญงอกงามดี โดยสินค้าที่นำเข้ามาประกอบด้วยพวก เสื้อผ้า น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ เป็นต้น แต่ภายหลังจากถูกลดบทบาทลงพร้อมกับพ่อค้าชาวพม่าและไทยใหญ่ และถูกเข้ามาแทนที่โดยพ่อค้าชาวจีน ซึ่งเป็นการค้าในทางน้ำโดยการใช้พาหนะทางเรือแทน การค้าระหว่างล้านนากับกรุงเทพในสมัยก่อนที่รถไฟจะเป็นเส้นทางที่เข้าถึงลำปางในสมัย พ.ศ.2459 และเชียงใหม่ 2464 ซึ่งเป็นการทำการค้าที่ทำการค้าขายโดยพ่อค้าชาวจีนและไปนำสินค้าในบริเวณปากน้ำโพและกรุงเทพ ซึ่งสินค้าที่นำเข้าจากกรุงเทพคือ เสื้อผ้า ด้าย ผ้า น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ สบู่ เครื่องเหล็กและเกลือ เป็นต้น³⁵

2.2 ประเพณี วัฒนธรรม ของชุมชนชาติพันธุ์ไทใหญ่และไตลื้อ

2.2.1 ประเพณี วัฒนธรรม ของชุมชนชาติพันธุ์ไทใหญ่

ในพื้นที่ทั้งสี่จังหวัดอันประกอบด้วยจังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ถูกวัฒนธรรมทางสังคมในปัจจุบันแทรกซึมและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมค่อนข้างมากซึ่งในด้านการศึกษาดังประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งเป็นรูปแบบดั้งเดิมซึ่งส่งผลต่อการสร้างงานสถาปัตยกรรมจึงจำเป็นต้องใช้การศึกษาจากพื้นที่ข้างเคียงในจังหวัดเช่น ลำปาง และแม่ฮ่องสอนซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมยังเป็นพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์ทางประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งข้อมูลการศึกษาด้านประเพณีและวัฒนธรรมตลอดช่วง 12 เดือนสามารถสรุปได้ดังนี้

³⁵ ประวัติศาสตร์ล้านนา สรัสวดี อ๋องสกุล,เรื่องเดียวกัน, หน้า 529

ตารางที่ 2.1 : ตารางสรุปประเพณีสำคัญของชนชาติไทใหญ่และไตลื้อ ในรอบ 12 เดือน

ลำดับ	เดือนตาม ปฏิทิน ของไทย	เดือนตามชื่อ เรียกของคน ไทยวน (คนพื้นเมือง)	เดือนตามชื่อ เรียก ของชาวไต ใหญ่	ประเพณีสิบสองเดือนชาวไตใหญ่ ³⁶	เดือนตาม ชื่อเรียก ของชาวไต ลื้อ	ประเพณีสิบสองเดือนชาวไตลื้อ ³⁷
1	มกราคม	สาม	เหลินกำ	เดือนกำจะไม่ทำการมงคลใดๆ การเข้าปริวาสของพระสงฆ์	เดือนสาม	เลี้ยงผีเมืองปีใหม่ไตลื้อ
2	กุมภาพันธ์	สี่	เหลินสาม	ตานก่องโหลตานข้าวหยาๆ ทำบุญข้าวเหนียวแดง	เดือนสี่	สืบขาทาหลวงบวชตุ๋นแกกซันเฮือนใหม่
3	มีนาคม	ห้า	เหลินสี่	ปอยส่งลงตางซอมต่อโหลง พิธีบรรพชาอุปสมบท	เดือนห้า	ตานหมูข้าวน้อยตานกองทรายพันกอง
4	เมษายน	หก	เหลินห้า	กัณฑ์เลี้ยงผีเจ้าเมือง พิธีขอขมา	เดือนหก	ปอยสงกรานต์ปีใหม่เดือนหกปอยบอกไฟสิรวด (ขอฝนพระยาเถน) กินแกกซันเฮือนใหม่
5	พฤษภาคม	เจ็ด	เหลินหก	ปอยจำดีปอยบอกไฟ การทำบุญก่อเจดีย์ทราย	เดือนเจ็ด	ปอยแรกนา (ปักเสาแรกนาในนาบูชาขวัญข้าว)

³⁶ สุทัศน์กันทะมา, 2542: 64

³⁷ เชียงตุง, 2553)

ลำดับ	เดือนตาม ปีปฏิทิน ของไทย	เดือนตามชื่อ เรียกของคน ไทยวน (คนพื้นเมือง)	เดือนตามชื่อ เรียก ของชาวไต ใหญ่	ประเพณีสิบสองเดือนชาวไตใหญ่ ³⁸	เดือนตาม ชื่อเรียก ของชาวไต ลื้อ	ประเพณีสิบสองเดือนชาวไตลื้อ ³⁹
6	มิถุนายน	แปด	เหลินเจ็ด	ลอกเมืองแบ่งฝ่ายวานปะลึกและ ประเพณีเลี้ยงเมือง	เดือนแปด	ปอยพระบาท (บูชาชักผ้าร้อยพระพุทธรบาท)
7	กรกฎาคม	เก้า	เหลินแปด	เข้าพรรษาปอยจำก๊ะ	เดือนเก้า	ตานเข้าพรรษาดานข้าวหยาดน้ำตานธรรมอุทิศ ส่วนกุศลไปหาญาติพี่น้องผู้มีพระคุณที่ล่วงลับไป แล้ว
8	สิงหาคม	สิบ	เหลินเก้า	ปอยจำก๊อก	เดือนสิบ	ตานหมูข้าวผู้เฒ่าผู้แก่
9	กันยายน	สิบเอ็ด	เหลินสิบ	ต่างหอมต่อโหลงถวายข้าวมรุปายาส	เดือนสิบเอ็ด	ปอยตานธรรมมหาปาง
10	ตุลาคม	สิบสอง	เหลินสิบเอ็ด	การแฮนหอมโก่จา (พิธีอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับครั้งที่สอง) จองแข่งต่างสำงปู้ด (จองพารา) หลู่เตนแหง (ถวายเทียน 1,000 เล่ม)	เดือนสิบ สอง	ปอยออกพรรษาดานต้น แปก (ต้นเกี๊ยะ) จิกองโหลบอกไฟดอก

³⁸ สัทศัณกันทะมา, 2542: 64

³⁹ เชียงตุง, 2553)

ลำดับ	เดือนตาม ปีปฏิทิน ของไทย	เดือนตามชื่อ เรียกของคน ไทยวน (คนพื้นเมือง)	เดือนตามชื่อ เรียก ของชาวไต ใหญ่	ประเพณีสิบสองเดือนชาวไตใหญ่ ⁴⁰	เดือนตาม ชื่อเรียก ของชาวไต ลื้อ	ประเพณีสิบสองเดือนชาวไตลื้อ ⁴¹
				ปอยก่อยจ๊อด (ปอยอ่องจ๊อด) ประเพณีฉลองเสร็จสิ้นเดือนสิบเอ็ดการ บูชาหรือฉลองให้กับพระพุทธเจ้า จุดต้น เกี๊ยะ หรือ กองหลัวพระเจ้า		
11	พฤศจิกายน	เดือนเกียง	เหลินสิบสอง	ปอยส่างกานกัถิง (การถวายผ้ากฐิน) ปอยหมั่ง ปอยหวังกะป่า (ประเพณีเซาวงกต)	เดือนเจียง (เดือนอ้าย)	ปอยขึ้นพระธาตุขึ้นเรือนใหม่กินแขก (แต่งงาน)
12	ธันวาคม	เดือนยี่	เหลินเจียง (เหลินเจ้ง)	การถวายข้าวใหม่การทำบุญข้าวใหม่ (กาบขอมอ)	เดือนกรรม	เข้ากรรม (อยู่ปริวาสกรรม) ตานข้าวใหม่

ที่มา : การทบทวนวรรณกรรมและการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมประเพณีในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง

⁴⁰ สัทศัณกันทะมา, 2542: 64

⁴¹ เชียงตุง, 2553)

2.3 ทบทวนวรรณกรรมด้านสถาปัตยกรรม

2.3.1 แนวคิดด้านประเพณีวัฒนธรรมและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

จุเหลียงเหวิน (ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองพันนา) ได้ทำ การศึกษาชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองพันนา ผลการศึกษาเฉพาะในเรื่อง ความเชื่อทางศาสนากับหมู่บ้าน สามารถนำมาเป็นหลักการในการศึกษาวิเคราะห์หมู่บ้านไตลื้อซึ่งมีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมเป็นของตนเองที่ยังคงรักษาสืบทอดไว้อย่างดีจนถึงปัจจุบัน ชนชาติไตอาศัยรวมกลุ่มหนาแน่นในพื้นที่มณฑลยูนนาน และกระจายอยู่ตามชายแดนทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน

2.3.2 ความเชื่อทางศาสนากับการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้าน

ชนชาติไตอาศัยอยู่ในที่ราบขนาดใหญ่ ล้อมรอบด้วยเทือกเขาอันอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้เขตร้อน พื้นที่บางส่วนเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญหลายสายมาบรรจบกัน ตามริมฝั่งแม่น้ำส่วนใหญ่เป็นหุบเขาแคบและสูงชันมีป่าไผ่ปกคลุมบริเวณลาดเขาอันสลับซับซ้อน

สังคมชาวไตมีรูปแบบวิถีชีวิตที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ บรรพบุรุษในอดีตของชนชาติไต ได้นำเอาลักษณะทางธรรมชาติมาผสมกับอารมณ์ ความคิดและความมุ่งหวังเพื่อหาคำตอบและอธิบายสิ่งลึกลับต่างๆ ระบบความเชื่อในเวลานั้นเป็นศาสนาแบบดั้งเดิมนับถือผีและบรรพบุรุษ แม้ว่าพิธีกรรมและประเพณีปฏิบัติแบบดั้งเดิมจะยังคงมีอยู่ความเชื่อตามศาสนาดั้งเดิมได้ผสมผสานกับศาสนาพุทธ นิิกายหินยาน ตลอดจนลัทธิขงจื้อและลัทธิพรานเทว ได้ผสมกลมกลืนกลายเป็นแกนหลักในโลกทัศน์ของชนชาติไต ซึ่งแสดงออกเป็นรูปธรรมในการวางผังหมู่บ้านและการกำหนดรูปทรงบ้านเรือน

ชนชาติไตนั้นนับถือการบูชาธรรมชาติ การบวงสรวงเจ้าที่ เช่นไหว้บรรพบุรุษ ตลอดจนเชื่อถือไสยศาสตร์และผี ในอดีตบรรพบุรุษของชนชาติไตเชื่อว่า พลังและปรากฏการณ์ธรรมชาตินั้นมีตัวตน มีความรู้สึกนึกคิด ความต้องการและอารมณ์เช่นเดียวกับมนุษย์ วัตถุสิ่งของและพลังต่างๆที่ชนชาติไตบูชา ส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับการอยู่ดีกินดีของสังคมสิริกรรม เช่น บูชาดวงอาทิตย์ สายฝน แม่น้ำ พืชพันธุ์ ต้นไม้ ป่าไม้ ด้วยเชื่อว่าทั้งหมดเป็นที่สถิตของวิญญาณที่มีอิทธิพลเหนือมนุษย์ เทพองค์แรกในสังคมลัทธิและเทพาคือ พรานเทพ หรือ เสนาะ ก่อนจะออกล่าสัตว์ชาวไตจะเซ่นไหว้พรานเทพ ให้ปกป้องคุ้มครองจากภัยอันตรายและช่วยให้การล่าสัตว์สัมฤทธิ์ผล จากนั้นจึงมีเทพประจำป่าภูเขา ต้นไม้ น้ำ พื้นดิน หมู่บ้าน(เลื้อบ้าน) และเมือง(เลื้อเมือง) เมื่อเข้าสู่สังคมเกษตรกรรม ประมาณ 5,000 ปีมาแล้ว ชาวไตเพาะปลูกข้าว ก่อนลงมือปลูกหรือเก็บเกี่ยวข้าว จะมีพิธีเซ่นไหว้แม่พระธรณี แม่โพสพ ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเทพประจำภูเขา ป่า แม่น้ำต่างได้รับการเซ่นไหว้ ต้นไม้ใดถ้าเชื่อว่ามีเทพสถิตอยู่ก็ห้ามตัดโค่น ชนชาติไตเคารพและบูชาไฟ เตาไฟบนเรือนเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมีข้อห้ามมากมายที่ต้องปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด พวกเขาใช้ไฟในการกำหนดอาณา

บริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านที่จะตั้งขึ้นใหม่ ตำนานเล่าว่า เมื่อพญาสมมุติ ผู้นำบรรพบุรุษชนชาติไต ย้ายถิ่นที่ตั้งจากถ้ำ ชุมชนล่าสัตว์มาตั้งหลักแหล่งเป็นสังคมเกษตรกรรม ได้ใช้วิธีจุดไฟเผาทุ่งหญ้าและดงแขมในหุบเขา ลมพัดพาไฟลามออกไปเป็นบริเวณกว้างและเมื่อไฟดับลงตรงที่ใดก็ถือเอาที่ตรงนั้นเป็นสุดเขตแดนหมู่บ้าน และยังสั่งให้ปลูกไผ่และต้นไม้ต่างๆไว้เป็นหลักเขตรอบบริเวณหมู่บ้านด้วยสิ่งสำคัญที่ทำให้สังคมของชนชาติไตรวมตัวกันได้อย่างเหนียวแน่นทั้งในระดับหมู่บ้านและเมือง เพราะชนชาติไตให้การนับถือต่อบรรพชนผู้ล่วงลับ โดยเฉพาะผู้ที่ประกอบคุณงามความดี ไม่ว่าจะเป็นผู้นำตามตำนาน หรือผู้ก่อตั้งหมู่บ้านจะได้รับการยกย่องและเชนบูชาเหมือนเป็นเทพประจำหมู่บ้าน “เสื่อบ้าน” เมื่อถึงพิธีกรรมบูชาผีเสื่อบ้านประจำปี ชาวบ้านจะปิดหมู่บ้าน ปิดถนน ปิดเส้นทางทุกสายที่เข้าสู่หมู่บ้านด้วยกิ่งไม้หรือแผ่นฟาก หากเป็นแม่น้ำก็จะเอาแพไปขวางไว้ จากนั้นชาวบ้านจะเอาเชือกหรือสายสิญจน์ล้อมหมู่บ้านไว้ เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนกำแพงห้ามคนในออกและห้ามคนนอกเข้ามาในหมู่บ้าน คนต่างถิ่นไม่ว่าเป็นใครก็ไม่อาจเข้าร่วมพิธีได้ หากเป็นเมือง ก็จะมีเทพประจำเมือง “เสื่อเมือง” และมีพิธีกรรมในการเซ่นไหว้แบบเดียวกัน ทั้งเสื่อบ้านและเสื่อเมือง สะท้อนให้เห็นว่า ชนชาติไตให้ความสำคัญกับการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนมากนอกจากนี้ พญาสมมุติยังกำหนดให้ทุกหมู่บ้านมี “ใจบ้าน” ถือเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน มีกฎข้อห้ามละเมิดใจบ้านหลายข้อ เช่นห้ามเคลื่อนย้ายใจบ้าน ห้ามย้ายที่ตั้งหมู่บ้านไปที่ใหม่จนกว่าใจบ้านจะพึงไปตามอายุขัยที่ตั้งของใจบ้านมักจะถูกกำหนดเมื่อแรกตั้งหมู่บ้านโดยยึดตามเส้นขอบที่ไฟศักดิ์สิทธิ์กำหนดเขตแดนหมู่บ้าน แต่เมื่อตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยจริง ใจบ้านอาจตั้งอยู่ริมหรือนอกหมู่บ้านก็ได้เพราะเขตแดนแต่แรกที่ไฟกำหนดกว้างมากที่ใจบ้านมักมีต้นไม้ใหญ่ปลูกให้ร่มเงาหรืออาจมีก้อนหินขนาดใหญ่หรือฐานดินก่อขึ้นเพื่อกำหนดที่ตั้งไว้ บริเวณรอบๆใจบ้านยังใช้เป็นศูนย์รวมกิจกรรมของหมู่บ้าน ใจบ้านจึงเสมือนเป็นหัวใจของหมู่บ้าน ดังนั้นการทำลายหรือล่วงละเมิดถือเป็นการลบหลู่กันอย่างรุนแรง และยังเชื่อว่าใจบ้านสามารถส่งผลให้ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์อีกด้วย กฎอีกข้อของพญาสมมุติได้แก่ ทุกหมู่บ้านจะต้องสร้างประตูทางเข้าหมู่บ้านไว้ 4 ประตู คือ ประตูทางทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ทุกคนต้องเข้าออกหมู่บ้านทางประตูทั้ง 4 ทิศนี้เท่านั้น ห้ามใช้ทางเดินเท้าข้ามทุ่งตามใจชอบเป็นอันขาดนอกจากนี้ยังกำหนดให้มีช่องประตูข้างประตูแต่ละทิศอีก 2 ประตู คือ ประตูขวัญและประตูผีชนชาติไตนับถือผีบรรพบุรุษประจำตระกูล “เทวดาชะกุล” ซึ่งจะมีการตั้งสถานที่บูชาไว้ในบ้านผู้อาวุโสสูงสุดของตระกูล หรือสมาชิกของตระกูลอาจร่วมกันสร้างศาลขนาดเล็กขึ้นเพื่อใช้เป็นที่บูชา ผู้นำตระกูลจะเป็นผู้ทำพิธีเซ่นไหว้ ซึ่งพิธีนี้ช่วยให้สายสัมพันธ์ทางเครือญาติแน่นแฟ้น เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ว่าครอบครัวจะขยายออกไปเพียงไร สมาชิกของตระกูลก็ยังมีความรู้สึกผูกพันกันการวางผังหมู่บ้านในยุคแรก การวางผังหมู่บ้านเมื่อมีวัด

ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2553 ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่อง แม่น้ำโขง: ตำนานปรัมปราและความสัมพันธ์กับชนชาติไต โดยการวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาด้านแม่น้ำโขงที่อยู่ในการรับรู้ของ

กลุ่มชนชาติไทในประเด็นความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสังคม ผู้วิจัยได้รวบรวมตำนานว่าด้วยแม่น้ำโขงในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำในเขตประเทศไทยและนอกประเทศไทย อันได้แก่ ไทใหญ่ ไทลื้อ ลาว ไตดำ ไตพวน ไตญ้อ ไทยยวน และไทยอีสาน ทั้งที่เป็นข้อมูลประเภทลายลักษณ์และข้อมูลประเภทมุขปาฐะจำนวนทั้งสิ้น 163 สำนวน ผู้วิจัยได้จำแนกตำนานแม่น้ำโขงของชนชาติไทออกตามเนื้อหาของตำนานแม่น้ำโขงได้ 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ตำนานประเภทยธิบายกำเนิดและธรรมชาติ 2) ตำนานประเภทยธิบายประวัติเมืองและชาติพันธุ์ 3) ตำนานประเภทยธิบายความเชื่อและพิธีกรรม และ 4) ตำนานประเภทยธิบายประวัติเทพเจ้าและวีรบุรุษ ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์บทบาทความสัมพันธ์ของตำนานแม่น้ำโขงกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติไทออกเป็น 4 ลักษณะ คือ 1) ความสัมพันธ์กับการกำเนิด ภูมิทัศน์ และธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วยตำนานอธิบายเหตุว่าด้วยการกำเนิดสรรพสิ่งและแม่น้ำ ทั้งนี้ตำนานว่าด้วยการกำเนิดแม่น้ำโขงนั้นสามารถจำแนกออกเป็น 6 แบบเรื่อง ได้แก่ แบบเรื่องแกนตัดเครือสายน้ำ แบบเรื่องศึกษาพญานาคสองสหาย แบบเรื่องเหล่านาคผสานสามัคคี แบบเรื่องสามสาวพี่น้องตามหารัก แบบเรื่องกำพร้าห้าพี่น้องทะเลาะกัน และแบบเรื่องร่องลากลึงค์ยักษ์จึงคังดังแดง นอกจากนี้ยังมีตำนานว่าด้วยลักษณะภูมิศาสตร์และภูมินามตำนานว่าด้วยสรรพชีวิต ธรรมชาติ และสถานที่สำคัญ รวมทั้งตำนานก่อนหิน แหล่งเกลือ และแร่ทองคำ 2) ความสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน การผลิต และอาหาร ประกอบด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับวิธีการตั้งถิ่นฐาน วิธีการจับปลาและพืชพันธุ์ วิธีปลาบึกและความเป็นอาหารศักดิ์สิทธิ์ 3) ความสัมพันธ์กับพิธีกรรม ความเชื่อและพุทธศาสนา ประกอบด้วยเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมในวิถีชีวิตพื้นบ้านแบบดั้งเดิม อันได้แก่ การเลี้ยงผีฟ้าผีบรรพบุรุษผู้สร้างแปลงแม่น้ำโขง การเลี้ยงผีเจ้าน้ำเจ้าทำผู้ดูแลรักษาแม่น้ำโขง รวมถึงความเชื่อและพิธีกรรมในวิถีพุทธแบบพื้นบ้านและการใช้ตำนานเพื่อสร้างความหมายว่าด้วยสายน้ำแห่งพระพุทธรูป และ 4) ความสัมพันธ์กับมิติว่าด้วยร่างกาย เพศ การเมือง และชาติพันธุ์ ประกอบด้วยการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพ สะท้อนตำนานแม่น้ำโขงในมุมมองเรื่องร่างกาย มุมมองเรื่องเพศ และมุมมองเรื่องชาติพันธุ์ ซึ่งพบว่ามีทั้ง ลักษณะความขัดแย้ง และการผสมผสานทางชาติพันธุ์ในการวิเคราะห์ภาพสะท้อนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านเรื่องเล่าตำนานแม่น้ำโขงของกลุ่มชนชาติไทนี้ สามารถทำให้มองเห็นและเข้าใจบทบาทของการเป็นเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ดั้งเดิมและเป็นภูมิปัญญาคนไทที่แสดงให้เห็นพื้นฐานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการต่อรองเพื่อสร้างคุณค่าให้กับธรรมชาติ นั่นคือ “แม่น้ำโขง” ตามวิถีคิดในมิติทางวัฒนธรรม รวมทั้งยังเสริมสร้างความผูกพันทางศีลธรรมระหว่างตัวตนของมนุษย์กับธรรมชาติซึ่งมีความโยงใยอยู่กับอำนาจเหนือธรรมชาติเช่นกัน

กวิน ว่องวิทย์การและคณะ(2548) ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในโครงการ การศึกษาเปรียบเทียบในพัฒนาการของบ้านถิ่นไตลื้อระหว่างพื้นที่เลือกสรร ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ประเทศไทยกับพื้นที่เลือกสรรในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ได้

ดำเนินการศึกษาวิจัยโดยมุ่งเป้าศึกษาในแง่ผังชุมชน สภาพแวดล้อมของเรือน และเรือน เพื่อวิเคราะห์
หาลักษณะเด่นที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่น ที่มีพัฒนาการจากอดีต
จนถึงปัจจุบัน เพื่อสรุปเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์และพัฒนาบ้านพื้นถิ่นที่เหมาะสม ซึ่งจากการ
ศึกษาวิจัยบ้านถิ่นไต้ลื้อในมิติของผังชุมชน สภาพแวดล้อมของเรือน และเรือ พบว่ามีลักษณะเด่น 6
ประการที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นฐานคิดสำหรับการพัฒนาสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่น
ในอนาคต คือ 1) เป็นบ้านที่ถูกสร้างสรรค์ให้รองรับวิถีชีวิตของผู้อยู่ 2) เป็นบ้านที่ถูกสร้างสรรค์บน
พื้นฐานของความเคารพและความเข้าใจสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ 3) เป็นบ้านที่มีลักษณะเปิด เพื่อ
ส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชน 4) เป็นบ้านที่รองรับประโยชน์ใช้สอยเอนกประสงค์ 5) เป็นบ้านที่เอื้อ
ต่อการปรับเปลี่ยน ต่อเติม ซ่อมแซม 6) เป็นบ้านที่ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ใช้สอยต่อเนื่อง

อรศิริ ปาณิน,2541 ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในชุดโครงการประเมินสถานภาพไต้ศึกษา
สาขาด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และหัตถกรรม ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยโดยวางกรอบการศึกษา
โดยเริ่มต้นด้วยภาพกว้างคือการศึกษาประเภทสภาพแวดล้อมของแหล่งที่ตั้งทางสถาปัตยกรรม โดย
เริ่มการศึกษาที่เมืองและชุมชน และท้ายสุดจึงกรอบความคิดลงมาที่ตัวสถาปัตยกรรมซึ่งส่วนมาก
เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมประเภท วัด เป็นส่วนใหญ่และลงรายละเอียดเจาะลึกทางด้านงาน
หัตถกรรม ทั้งนี้ในงานวิจัยได้แบ่งการศึกษาโดยแบ่งเป็นการศึกษาทางด้านถิ่นฐาน กลุ่มผู้ศึกษา และ
แบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นการศึกษาได้เท่าที่สืบค้นข้อมูลได้จากข้อมูลเอกสาร อันประกอบด้วย 2 กลุ่ม
ใหญ่ คือ 1.กลุ่มที่อยู่ในประเทศและนอกประเทศ ประกอบด้วยชาติพันธุ์ ไตใหญ่ ไตลื้อ ไทยยอง ไทย
วน ไตจีน ผู้ไต ลาว ไตดำ พวน และอีกหนึ่งกลุ่มคือ 2.กลุ่มที่อยู่นอกประเทศ จ้วง ไตอาหม ไตพาเก
ไตคำตี้ การศึกษาได้กำหนดเนื้อหารายละเอียดหลัก ประกอบด้วย 1.ประวัติการสร้างและการตั้งถิ่น
ฐาน 2.ระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับเมืองและชุมชน 3.ลักษณะทางกายภาพและองค์ประกอบ 4.อิทธิพล
และความเชื่อต่อลักษณะทางกายภาพ 5.พัฒนาการทางกายภาพของเมืองและชุมชน 6.โลกทัศน์และ
และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ 7.วัฒนธรรมท้องถิ่นกับเมืองและชุมชน 8.การอนุรักษ์เมืองและ
ชุมชน โดยทำการศึกษารอบคลุมสถาปัตยกรรมประเภท วัด วัง บ้านและอาคารเบ็ดเตล็ด ซึ่งผลของ
การศึกษาวิจัยได้พบว่าการศึกษาศึกษาทั้ง 4 สาขา อันประกอบด้วย เมืองและชุมชน
สถาปัตยกรรม ศิลปกรรมและหัตถกรรม พบว่ามีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง มาก และน้อย แต่
เห็นได้ชัดว่าเป็นลักษณะของความสัมพันธ์แบบพึ่งพา ทั้งนี้อาศัยการศึกษาที่เกี่ยวข้องกันและกัน ใน
ข้อเสนอแนะของการวิจัยกล่าวถึงการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้มุ่งเน้นนำหนักการศึกษาไปในกลุ่มชาติ
พันธุ์ ไทยวนและ ไตจีนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ในกลุ่มชาติพันธุ์ ไตใหญ่ และไตลื้อ ยังปรากฏ

การศึกษาน้อยมาก ดังนั้นจึงเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้การศึกษาสถาปัตยกรรมไทในดินแดนแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก ในครั้งนี้จึงได้มุ่งเน้นการศึกษาไปในสองกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว อีกทั้งงานวิจัยได้เสนอกรอบแนวคิดสำหรับการทำวิจัยในอนาคตในการศึกษาวิจัยทางด้านกายภาพเป็นหลัก และเสนอให้มีการทำวิจัยที่หลากหลายแนวทางร่วมกันในอนาคต

แนวคิดด้านการทดสอบสัดส่วนทางกายภาพของอาคารที่ออกแบบภายใต้ภูมิปัญญางานสถาปัตยกรรม

การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมของชนชาติไทผ่านการออกแบบร่วมกับการคำนึงถึงสภาพแวดล้อมข้างเคียงก่อให้เกิดงานสถาปัตยกรรมที่งดงาม ซึ่งกระบวนการออกแบบงานสถาปัตยกรรมภายใต้ภูมิปัญญา มีอยู่ในทุกงานสถาปัตยกรรมของทุกชนชาติซึ่ง **วัชร วัชรศิษฐ์,2551** ได้ทำการศึกษาสัดส่วนความสัมพันธ์ของวัดไทย โดยใช้แนวคิด หลักเกณฑ์ทางเรขาคณิตในการสร้างสรรค์งานออกแบบสถาปัตยกรรม เป็นแนวความคิดหลักในการใช้ทดสอบแนวคิดของภูมิปัญญาสร้างสรรค์ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมในอดีตของประเทศไทย ในสถาปัตยกรรมสายสกุลช่างอยุธยา โดยดำเนินการศึกษาวิจัยการใช้หลักการทางเรขาคณิตในการเปรียบเทียบกับสัดส่วนของพระอุโบสถของวัดไทยสายสกุลช่างอยุธยาตอนปลาย จำนวน 8 ต้นแบบ โดยไม่ได้แบ่งหรือจำกัดศักดิ์ของวัด แต่ถือเอาความมีชีวิตที่มีคุณวิเศษ(Vitality) สูงมากพอที่จะเป็นบทเรียนแก่การสร้างสรรค์ของสถาปนิกเป็นหลัก ทั้งนี้สัดส่วนทางเรขาคณิตในการทดสอบความสมดุลงดงามในสถาปัตยกรรมอุโบสถ ใช้แนวคิดที่เป็นเอกลักษณ์ความงดงามแบบไทย (Thai Golden Proportion) อันได้แก่ สัดส่วนงดงามแบบเต็มส่วน และสัดส่วนงดงามแบบเศษส่วน เป็นวิธีสร้างความสัมพันธ์ในงานวิจัยครั้งนี้ ซึ่งแนวคิดของงานวิจัยในขั้นสามารถนำเสนอและสามารถนำไปทดลองในการทดสอบสัดส่วนในด้านสัดส่วนของผังอาคารในงานสถาปัตยกรรมของชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาวิจัย ซึ่งในงานวิจัยที่ผ่านมา

สถาบันวิจัยสังคม,2551 ดำเนินการศึกษาศึกษาประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของชุมชนไทใหญ่ ในเขตพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการดำเนินงานวิจัยเบื้องต้นพบข้อมูลที่ทีมงานวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลบางส่วนของผลงานทางสถาปัตยกรรมของชุมชนไทใหญ่ ประกอบด้วย บ้าน และอาคารทางศาสนา เขตพื้นที่การดำเนินการวิจัยประกอบด้วยจังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดพะเยาบางส่วน และได้ดำเนินการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานและระบบการปกครองของชาติพันธุ์ไทใหญ่ ประเพณี และความเชื่อซึ่งสามารถนำมาอ้างอิง และสนับสนุนการดำเนินงานวิจัยในส่วนทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเพื่อสร้างจุดเด่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างดี

2.5.1 การทบทวนวรรณกรรมด้านการท่องเที่ยว

การศึกษาทางด้านการท่องเที่ยวในมิติหรือมุมมองทางด้านมรดกทางวัฒนธรรมนั้นถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากสำหรับการศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ในการศึกษาเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1 แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- 2 แนวคิดด้านการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมเพื่อการท่องเที่ยว
- 3 แนวคิดการมีส่วนร่วม
- 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การศึกษาทางด้านการท่องเที่ยวในมิติหรือมุมมองทางด้านวัฒนธรรมนั้นถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากสำหรับการศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในปัจจุบัน เนื่องจากการท่องเที่ยวที่มีอยู่มากเกิดขึ้นบนพื้นฐานของมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งก็คือผลรวมของทุกสิ่งซึ่งเป็นความเจริญงอกงามของสังคมนั้น ๆ ที่ได้ทำไว้หรือได้ส่งสมมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ได้มีผู้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้อย่างหลากหลาย แต่ในที่นี้ขอกล่าวถึงลักษณะวัฒนธรรมที่สามารถเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวได้

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้นมิใช่สิ่งที่มีมนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจจะเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้ หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมและ/หรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน (อมรา พงศาพิชญ์, 2540) วัฒนธรรมไว้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ วัฒนธรรมในลักษณะขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อถือเป็นสัญลักษณ์และจำต้องไม่ได้ เป็นต้นว่า ภาษาพูด ระบบความเชื่อ กิริยามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมในลักษณะสิ่งประดิษฐ์และสถาปัตยกรรม เป็นต้นว่า อาคารบ้านเรือน วัด ศิลปกรรม ประติมากรรมต่างๆ ซึ่งใช้เป็นประจำทุกวัน

ในปัจจุบันนอกจากการศึกษาวัฒนธรรมในลักษณะทั่วไปแล้ว ยังได้มีการนำวัฒนธรรมมาใช้ในการท่องเที่ยวอีกด้วย ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นความสนใจพิเศษในการสืบค้นและแสวงหาประสบการณ์การมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความงาม สติปัญญา อารมณ์ และจิตใจ(Reisinger, 1994: 24 - 28) ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ตรง โดยมีโอกาสได้สัมผัสวัฒนธรรมที่แท้จริงของชาติต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด(Greenwood, 1982) มีโอกาสสร้าง

ความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นอื่น ๆ หรือประเทศอื่น ๆ เพื่อให้เข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนเหล่านั้น ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงเป็นการก่อให้เกิดความรู้ และการติดต่อสื่อสาร เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจของคนทั้งโลกเข้าด้วยกัน อันจะนำไปสู่สันติสุขในการอยู่ร่วมกันทั้งปัจจุบันและอนาคต (McIntoch and Goeldne, 1984; Pigram, 1993) นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและมองเห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมในอดีตที่ผ่านมา ๆ มาที่ปรากฏให้เห็น เช่น แบบบ้าน งานหัตถกรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ในการทำมาหากิน และการแต่งกาย เป็นต้น (Smith, 1989) คนท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมที่แปลกและโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ก็สามารถเป็นสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้เช่นกัน สิ่งที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้โดดเด่นก็คือ การที่นักท่องเที่ยวสามารถเพิ่มพูนประสบการณ์ ความรู้และ มุมมองทางด้านวัฒนธรรมที่กว้างไกล (Howell, 1993)

ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเอง อย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ประการสำหรับการท่องเที่ยวแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ ประการแรก ต้องเปลี่ยนการท่องเที่ยว (Tourism) เป็นการเดินทาง (Travel) ให้คนไปดูตามความสนใจของตนเอง เป็นการเดินทางไปรู้จัก การเดินทางต้องเป็นโลกส่วนตัว ไปอย่างเกรงใจ ไปอย่างเคารพต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นและชุมชน ไม่ใช่การไปบุกรุกพิธีกรรมความเชื่อของชาวบ้านไปซื้อทุกอย่างที่วางหน้าประตูที่สอง ต้องให้การศึกษา โดยเฉพาะกับเด็ก ๆ ให้เรียนรู้และเข้าใจการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เนื่องจากในปัจจุบันไม่มีทางหลักให้นักท่องเที่ยวไปได้ จึงควรให้การศึกษาแก่เยาวชนว่าจะเผชิญสถานการณ์อย่างไร จะได้ประโยชน์ เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมได้อย่างไร หลักสูตรการเรียนการสอนวิชาการท่องเที่ยว ควรมีหลักสูตรที่สร้างภูมิคุ้มกันไม่ให้มีการเสพยาขายที่ไม่เคารพผู้อื่น และต้องเร่งสร้างบุคลากรด้านการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ รู้เรื่องวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ไม่ใช่เพียงแต่การรู้ภาษาอย่างเดียว มัคคุเทศก์ต้องมีความรู้ เป็นวิทยากร ไม่ใช่คนรับใช้ของนักท่องเที่ยวที่ต้องบริการทุกอย่าง ประการที่สาม ต้องเรียนรู้ที่จะเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน ของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนของเราเองด้วย ต้องมีพื้นฐานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้มาเยือนจะละเมิดมิได้ เพราะหากเราไม่เคารพวัฒนธรรมของเรา นักท่องเที่ยวชาติอื่นก็ไม่เคารพเช่นกัน (โครงการวิถีทรรศน์: วิถีไทยการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, 2540)

ที่ผ่านมาได้มีการนำเสนอการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในลักษณะของโบราณสถานเป็นส่วนใหญ่ โดยเป็นเพียงการเที่ยวชมอย่างเดียว ขาดการนำเสนอภาพรวมของวัฒนธรรม (Living Culture) ที่ยังคงอยู่ในปัจจุบัน เช่น วัฒนธรรมการกินหรือวิถีชีวิตต่าง ๆ และไม่ได้มีการสร้างความเข้าใจให้แก่นักท่องเที่ยวอย่างถูกต้อง ท้องถิ่นเองก็ไม่ได้รับประโยชน์และไม่เห็นความสำคัญในการอนุรักษ์

วัฒนธรรมของตน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในมิติใหม่ ควรเน้นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์โดยตรง โดยอาศัยแกนหลักของกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเป็นตัวเชื่อมรายได้และประโยชน์อื่น ๆ ไปยังชุมชน เช่น การให้โรงแรมเป็นแกนในการเชื่อมประโยชน์ไปสู่ชุมชน โดยอาจจัดนำเที่ยวระยะสั้นไปหมู่บ้านที่มีกิจกรรมที่น่าสนใจ การสั่งซื้อวัตถุดิบหรือผลผลิตทางการเกษตรจากชุมชน การจัดกิจกรรมอื่น ๆ ที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นการชม การเรียนรู้ การมีส่วนร่วม การรับประทานอาหาร การได้ทดลองทำกิจกรรมต่าง ๆ และการซื้อสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน (อุบลวรรณ ประดับสุข, 2545: 62 – 63) ซึ่งการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่นี้ ถือเป็นการขยายฐานทางการท่องเที่ยวที่ทำให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ซึ่งประเด็นที่สำคัญคือ เมื่อประชาชนในชุมชนได้ตระหนักถึงประโยชน์จากวัฒนธรรมที่ตนมีอยู่แล้ว ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกถึงคุณค่า เกิดความภาคภูมิใจและหวงแหนในวัฒนธรรมนั้น ๆ อันจะส่งผลให้เกิดความพยายามในการอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

2.5.2 แนวคิดด้านการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมเพื่อการท่องเที่ยว

ประเทศไทยเป็นประเทศเก่าแก่ที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างยาวนาน จึงมีสิ่งก่อสร้าง อาคาร สถานที่ ย่านชุมชน และแหล่งโบราณคดีที่จัดว่าเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปะ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีจำนวนมาก กระจัดกระจายอยู่ในทุกจังหวัดของประเทศไทย (พลลภ กฤตยานวัช, 2554: 5) ที่ผ่านมาในหลายทศวรรษประเทศไทยได้เกิดการสูญเสียสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของประเทศไทยที่ถูกสร้างขึ้นด้วยวัสดุทางชีวภาพ อันได้แก่ ไม้ไผ่และไม้ยืนต้น วัสดุที่มุงหลังคาด้วย แبنเกล็ด หรือ ดินขอ เกิดการสูญสลายเรื่อย ๆ อีกทั้งคนในปัจจุบันนิยมก่อสร้างอาคารบ้านเรือนโดยใช้วัสดุอุตสาหกรรมต่าง ๆ อาทิ เช่น อิฐ ซีเมนต์ เหล็ก กระเบื้องมุงหลังคาสำเร็จรูปต่าง ๆ จึงทำให้สถาปัตยกรรมไม้จากอดีตที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน กลายเป็นมรดกทางสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญยิ่ง (ธาดา สุทธิธรรม, 2543)

งานสถาปัตยกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์เริ่มตั้งแต่ความต้องการเฉพาะตัวเฉพาะกลุ่มและขยายออกไปจนถึงความต้องการของกลุ่มชนและสังคมในขณะที่ยุคสมัยของงานสถาปัตยกรรมมีขอบข่ายที่กว้างขวางและตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ในหลายระดับการสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมต่างมีประวัติความเป็นมามีเรื่องราวที่สามารถบันทึกต่อเนื่องเป็นลักษณะประวัติศาสตร์ได้เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ศิลปะและเทคโนโลยีแขนงอื่นๆ ทั้งนี้ อธิริปาณินท์(2538)ได้กล่าวถึงพลังสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมไว้ว่าเกิดจากการสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมกับสัญชาตญาณเช่นอาคารพักอาศัยของกลุ่มชนดั้งเดิมสถาปัตยกรรมพื้นบ้านมีวิวัฒนาการอย่างช้าๆและการสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมโดยได้รับอิทธิพลของสังคมและ

สภาพแวดล้อมอิทธิพลหลักได้แก่ลักษณะสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ เทคโนโลยีวิวัฒนาการและความเคลื่อนไหวของงานสถาปัตยกรรมลักษณะสากลอีกทั้งธาดา สุทธิธรรม (2539:หน้า 63-64) ได้กล่าวว่า สถาปัตยกรรม ถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ เนื่องจากสถาปัตยกรรมได้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองประโยชน์การใช้สอยของมนุษย์ เช่น ที่อยู่อาศัย ขณะเดียวกันสถาปัตยกรรมก็ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองทางความเชื่อและพิธีกรรม ทางศาสนา เช่น ศาลบูชา หลักบ้านหลักเมือง เป็นต้น ซึ่งอาคารศาสนาและสถาปัตยกรรมเหล่านี้ ได้มีความสวยงามเข้ามามีส่วนร่วมและถือเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าความงดงามของวัฒนธรรม

สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมที่อนุรักษ์ไว้ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรมและวัฒนธรรมของยุคต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อพื้นที่นั้น ๆ และการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อม ยังเป็นการให้ประชาชนได้ตระหนักและรับรู้เรื่องราว ได้ศึกษาความเป็นมาในอดีต พร้อมได้คำนึงถึงความสำคัญของสถานที่แห่งนั้น และในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมนั้นควรเป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมที่คงอยู่ให้มีชีวิตชีวา คือ ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการสงวนรักษาและสามารถให้ชุมชนใช้สอยประโยชน์จากพื้นที่ ซึ่งควรให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน และอยู่ในขอบเขตของการอนุรักษ์ อันสามารถสัมผัสบรรยากาศดั้งเดิมได้ ในการดำเนินการลักษณะนี้ถือเป็นการผสมผสานอนุรักษ์สถานให้เป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมของคนในสังคมปัจจุบัน (อรศิริปาณินท์, 2528: หน้า 12) ซึ่งในอดีตการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมคงไม่มีความจำเป็นเพราะประชาชนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าทางสถาปัตยกรรม แต่เนื่องจากปัจจุบันทัศนคติของประชาชนในสังคมยุคอุตสาหกรรม ได้เห็นว่าสถาปัตยกรรมในอดีตเป็นสิ่งล้ำสมัย ทำให้สถาปัตยกรรมที่เคยตอบสนองจิตใจเหล่านั้นถูกละเลย จนขาดการดูแล ทำให้เสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็ว และถูกรื้อถอนเพื่อนำไปประกอบผลทางเศรษฐกิจการค้า อาคารพาณิชย์ หรือสถานเริงรมย์มากมาย ซึ่งหากสิ้นสถาปัตยกรรมในอดีตก็จะเกิดผลกระทบตามมา เช่น พื้นฐานทางศิลปะและวิทยาการที่สืบทอดถูกทำลายลง เกิดการลอกเลียนแบบจากสถาปัตยกรรมต่างประเทศ เกิดความหยابกระต่างทางด้านจิตวิญญาณและวัฒนธรรมของประชาชน เกิดการสร้างทุกซ์ภาวะให้กับสังคมและวัฒนธรรมเพราะสถาปัตยกรรมมีส่วนสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของการดำเนินชีวิตในสังคม จากผลกระทบดังกล่าว ทำให้กระแสการอนุรักษ์เกิดการตื่นตัว และเกิดการระดมความคิดจากบุคคลทั่วโลกในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมต่อไป (ธาดา สุทธิธรรม, 2539: หน้า 63-64)

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นทางด้านศาสนานั้น ถือเป็นอาคารที่มีคุณค่ายิ่ง เนื่องจากมีคุณค่าหลากหลายประการอยู่ในอาคารนั้น คุณค่าที่สัมผัสได้อย่างแรกคือคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ แล้วยังมีคุณค่าทางด้านสังคม คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าทางด้านการศึกษา เป็นต้น จึงมีความจำเป็นต้องอนุรักษ์รักษาคุณค่าดังกล่าวไว้ให้อยู่คู่กับตัวสถาปัตยกรรม ซึ่ง

หากดำเนินการเป็นไปได้อย่างถูกต้อง อาจทำให้คุณค่าทางด้านอื่นๆ จอกเงยเพิ่มเติมขึ้นมาได้อีกด้วย และสำหรับสถาปัตยกรรมที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแล้ว คนในชุมชนสามารถร่วมดูแลกับกรมศิลปากร ได้ ด้วยสอดส่องดูแลการรุกราน และการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อเสริมคุณค่า สถาปัตยกรรม อีกทั้งยังสามารถเป็นสิ่งที่เชิดหน้าชูตาของชุมชนได้อีกทางหนึ่งด้วย แต่หากมิได้เป็น อาคารที่ขึ้นทะเบียนแต่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน ก็สามารถดำเนินการอนุรักษ์ได้ โดยการเริ่มเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนที่ร่วมกับสถาปัตยกรรมนั้น ตระหนักให้ทุกคน เล็งเห็นคุณค่า ความสำคัญของสถาปัตยกรรมนั้น และทำการเก็บรวบรวมหลักฐานข้อมูลในรูปแบบ เอกสารที่ทำการสืบค้นได้ และสามารถนำไปเผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นและผู้มาเยือน ได้ เมื่อได้ตระหนักและมองเห็นความสำคัญในสิ่งเหล่านี้แล้ว คนในชุมชนย่อมก่อเกิดความรักความ ห่วงแหน มรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชน ผู้ที่จะดูแลรักษา มรดกเหล่านั้นต่อไป (วนิดา พิงสุนทร, 2554: หน้า 22-23) ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนใน ท้องถิ่นควรเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนในการอนุรักษ์ดูแลรักษา และบริหารจัดการให้มีระบบ มี ประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชน สังคมและประเทศชาติให้มากขึ้น ทั้งด้านการส่งเสริม จิตสำนึกรักมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น การเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทาง ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมและโบราณคดี รวมทั้งการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการจ้างงาน และรายได้ในท้องถิ่น (พัลลภ กฤตยานวัช, 2554: 5)

มรดกสถาปัตยกรรมนั้นก่อให้เกิดการยอมรับและความลุ่มลึกทางความคิดและสติปัญญาของ ชุมชนนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี และในด้านการท่องเที่ยว มรดกทางสถาปัตยกรรมถือได้ว่าเป็นตัวดึงดูด สำคัญอย่างมากที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดการเดินทาง(ชเนนทร์ มั่นคง, 2550: หน้า 99-100)เห็นได้จาก กระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความนิยมมากขึ้น เนื่องจากผู้คนเริ่มตระหนักและสนใจใน เอกลักษณ์ของตนเอง หันกลับมามองความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น มองเห็นถึงคุณค่าต้นทุนทาง สังคมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และสามารถนำวัฒนธรรมเหล่านั้นมาพัฒนาต่อยอดได้(วีระพันธุ์ ชิน วัตร, 2547:หน้า 13)

ในปัจจุบันมรดกทางวัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรมที่สืบทอดกันมายาวนาน เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปเยี่ยมชมและสร้างรายได้ให้กับประเทศอย่างต่อเนื่อง อาทิ ปราสาทนครวัด นครธมในประเทศกัมพูชา หัซมาฮาลในประเทศอินเดีย หอไอเฟลในนครปารีส ประเทศฝรั่งเศส พระบรมมหาราชวังในกรุงเทพมหานคร หรือมรดกทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ได้รับการ พัฒนาและส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยมีอยู่ในหลากหลายพื้นที่ ทั้งในส่วนของ ย่านการค้าบนถนนเก่าแก่และตลาดร้อยปี อาทิ ย่านเมืองเก่าภูเก็ต ย่านสัมพันธวงศ์ เชียงคาน ตลาด ร้อยปีชามชุก ตลาดร้อยปีคลองสวน หรือวัดพื้นถิ่นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และแหล่งท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน อาทิ วัดต้นเกว๋น วัดอุโมงค์ วัดพระสิงห์

จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดโหล่หิน วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง เป็นต้น ซึ่งมรดกทางสถาปัตยกรรมเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงมีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าแฝงอยู่ รวมถึงความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมของชาติ หรือท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ก่อให้เกิดความรู้ความเพลิดเพลิน เป็นการปลูกสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ พร้อมนำไปสู่การสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ เพื่อเพิ่มค่าเศรษฐกิจต่อชุมชนท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตาม การนำเอามรดกเหล่านั้นมาพัฒนา จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจความเป็นมรดกนั้นอย่างลึกซึ้ง หากดำเนินการอย่างขาดความรอบคอบ ขาดความรู้และความเข้าใจ ก็จะไปสู่การทำลายมรดกทางสถาปัตยกรรมเหล่านั้นไป

2.5.3 แนวคิดด้านการมีส่วนร่วม

การศึกษาทางด้านการท่องเที่ยวในมิติหรือมุมมองทางด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากสำหรับการศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในปัจจุบัน เนื่องจากการท่องเที่ยวที่มีอยู่มักเกิดขึ้นจากบุคคลภายนอกเป็นผู้สร้างกิจกรรม และนำนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปในพื้นที่ เหมือนกับชุมชนเป็นวัตถุดิบหนึ่งของการบริโภคการท่องเที่ยว(สดใส สร้างสรรค์ และคณะ, 2546:10) คนที่ได้รับผลประโยชน์ส่วนใหญ่คือ ผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางกลับไป ผลของการท่องเที่ยวอาจสร้างความเสียหายให้กับคนในท้องถิ่น ในรูปของขยะ สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ถูกทำลาย น้ำขาดแคลน น้ำเสีย เป็นต้น ผลของความเสียหายเหล่านี้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับ แต่คนในท้องถิ่นต้องได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้น และต้องเผชิญกับปัญหาเหล่านั้น จึงต้องให้ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้รู้ปัญหาและความต้องการของชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้ดีกว่าผู้อื่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งกิจกรรมทางการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบโดยตรงกับชุมชนท้องถิ่นทั้งทางบวกและทางลบ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548: 157 - 160) และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนท้องถิ่นมี 4 ด้าน คือ

1) ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจ อาจพิจารณาได้เป็นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชน การสร้างงาน การเพิ่มรายได้ การกระตุ้นการผลิต และการแก้ปัญหาดุลการชำระเงินระหว่างประเทศ ส่วนผลกระทบในทางลบ ได้แก่ ปัญหารายได้ไม่ต่อเนื่อง เพราะฤดูกาลของการท่องเที่ยวคุณภาพแรงงานไม่เหมาะสมกับระบบการผลิตผลิตภัณฑ์ ราคา และการบริการ อาจมีการแย่งชิงผลประโยชน์ในชุมชน ทำให้เกิดปัญหาด้านทุนอื่น ๆ เช่น แรงงาน

ที่ดิน เงิน การใช้วัตถุดิบจากต่างประเทศ เป็นต้น

2) ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านสังคมอาจพิจารณาได้เป็นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงแผนการประกอบอาชีพ ช่วยยก

มาตรฐานการครองชีพ สร้างความสามัคคี ป้องกันการอพยพย้ายถิ่น เสริมสร้างการศึกษา สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น ส่วนผลกระทบในแง่ลบ ได้แก่ เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมท้องถิ่น ปัญหาการหลอกลวงนักท่องเที่ยว มีการอพยพย้ายถิ่นของชุมชนอื่นเข้ามา ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

3) ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม อาจพิจารณาได้เป็นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ การใช้วัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจที่ดีต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น เกิดความรัก ความหวงแหนภูมิปัญญาในวัฒนธรรมของตนเอง เกิดความร่วมมือร่วมใจในการช่วยฟื้นฟูสืบทอด และอนุรักษ์วัฒนธรรม ส่วนผลกระทบในแง่ลบ ได้แก่ การเกิดปัญหาการขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงค่านิยม รูปแบบของวัฒนธรรมท้องถิ่น การลดคุณค่าของวัฒนธรรมและศิลปวัตถุ การทำลายศิลปวัตถุของชุมชนท้องถิ่น การทำวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้น

4) ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อม อาจพิจารณาได้เป็นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ สร้างความตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่น ช่วยรักษา พัฒนา ปรับปรุงและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน และค้นคว้าหาแนวทางรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น ส่วนผลกระทบในทางลบได้แก่ เกิดปัญหาการทำลายทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่น เช่น ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรทางชีวภาพ เกิดปัญหามลภาวะ ปัญหาการทรุดตัวของดิน การทำลายภูมิทัศน์ของชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยพื้นฐานเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจสำคัญ โดยมีหลักการจากการยอมรับให้ทุกฝ่ายมีส่วนได้แสดงความคิดเห็น มีการประสานความร่วมมือจากทุกภาคีและมีการสร้างความผูกพัน โดยการกำหนดข้อผูกพันภายใต้ขอบเขตอำนาจและความรับผิดชอบที่ได้รับ (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539) ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ได้ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยในมาตรา 79 ที่รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้นจึงถือได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ประชาชนพึงได้รับ (สงวน นิตยารัมภ์พงศ์, 2544: 120 - 123)

ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ประการแรก เป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตั้งแต่แรกเริ่ม

กระบวนการ ร่วมวางแผนโครงการ ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงานและร่วมติดตามผล ส่วนประการที่สอง เป็นการมีส่วนร่วมแบบไม่แท้จริง เป็นการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้วเท่านั้น ไม่ได้คำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และการประเมินผลยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายและขาดความเป็นกลางอีกด้วย (ศิริรัตน์ ธาณิธนานนท์, 2538:21) ในการดำเนินการเครือข่ายของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า การมีส่วนร่วมในภาคประชาชน ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการตัดสินใจ ต้องสร้างกลไกเข้าไปถึงระดับรากหญ้า เพื่อเชื่อมโยงกลุ่มองค์กรต่าง ๆ และยังเป็นจุดเริ่มในการพัฒนาสังคม รวมทั้งได้รับทราบปัญหาอุปสรรค โดยมีกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข้อเท็จจริงร่วมกัน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2545: 7, 18)

เงื่อนไขของการมีส่วนร่วมที่เริ่มต้นจากประชาชนนั้นประกอบด้วยเงื่อนไขที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม (Freedom to participate) ประชาชนต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม (Ability to participate) และประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (Willingness to participate) และความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนยังขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ คือ ประชาชนต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรม ไม่เสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมากเกินกว่าที่จะรับได้ ประชาชนต้องมีความสนใจที่มีความสัมพันธ์กัน ต้องสื่อสารกันได้และต้องไม่กระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่หรือสถานภาพของตน (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2527: 186 - 187)

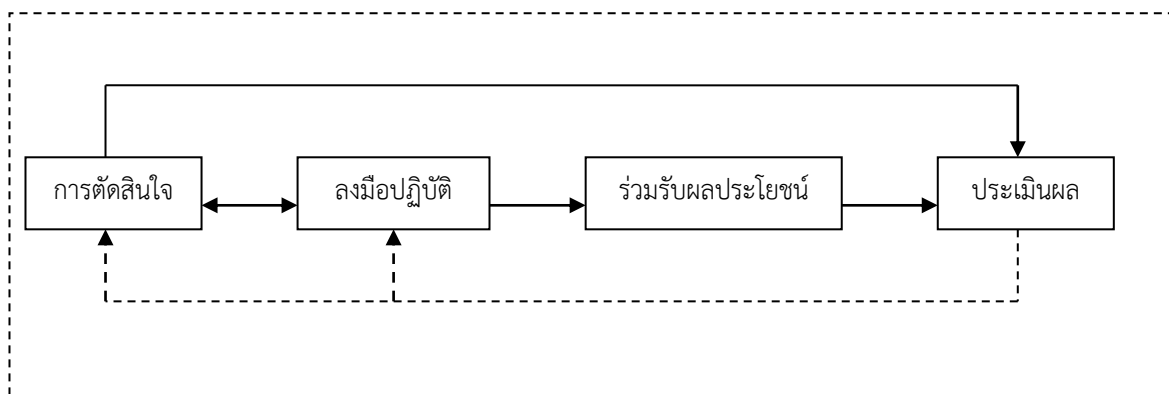
แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถพิจารณาได้เป็น 2 แนวทาง (อภิชาติ ทองอยู่, 2545: 46) แนวทางแรก เป็นการแสดงออกถึงเสรีภาพของประชาชน ได้แก่ การกระตุ้นให้ประชาชนรับรู้ถึงสาเหตุของปัญหา การให้ความรู้เพื่อสร้างความเข้าใจถึงเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ สร้างพัฒนาการให้มีส่วนร่วมในการหาทางเลือกและแสวงหาวิธีการในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและพัฒนาโลกทัศน์แบบใหม่ที่เน้นการอยู่รอดร่วมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ จากหลักการดังกล่าว การที่ทำให้คนในท้องถิ่นได้เห็นคุณค่าและตัดสินใจเองว่าสิ่งที่ทำนั้นเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่นหรือไม่ ได้ประเมินคุณค่าและตัดสินใจเลือกเอง นับเป็นจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมในท้องถิ่นที่ต่อเนื่องและยั่งยืนกว่าการผลักดันจากภายนอก แนวทางที่สองได้แก่ แนวทางด้านกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายโดยเน้นสิ่งแวดล้อมควบคู่กับความอยู่รอดของประชาชน โดยให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับความเป็นจริงต่อการนำไปปฏิบัติใช้อย่างยุติธรรมและโปร่งใส ไม่เลือกปฏิบัติและต้องเข้มงวดกวดขันต่อการบังคับใช้กฎหมายหรือข้อบังคับนั้น

การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุมการใช้กระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม จะทำให้การมีส่วนร่วมประชาชนได้

พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง (ทวีทองหงษ์วิวัฒน์, 2537) ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนนั้น อาจพิจารณาจาก ประเภท และระดับของการมีส่วนร่วม ประเภทการมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) และการติดตามประเมินผล ส่วนระดับการมีส่วนร่วมนี้อาจจะวัดได้จากระดับของความถี่ของบุคคล องค์กรที่ร่วมกิจกรรม ความพึงพอใจ ระดับของเป้าหมายที่พึงได้และระดับของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ (อนรรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2548: 34 - 38)

จากกระแสของการพัฒนาการท่องเที่ยวในปัจจุบัน การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น เป็นเป้าหมายสำคัญในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในองค์รวมของระบบความรู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นของสมาชิกชุมชน ซึ่งมีความรัก ความหวงแหน มีความรู้สึกพึงพิง และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว สามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแก่ทรัพยากรท่องเที่ยวได้ (นำชัย ทนุผล, 2543: 39)ต้องมีการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน รวมทั้งต้องสร้างความเข้าใจให้แก่เกษตรกรอีกด้วยว่า สังคม ธรรมชาติ วัฒนธรรมเป็นทุนด้วยหากไม่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม แล้วจะพบกับปัญหาสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลให้การประกอบธุรกิจไม่ยั่งยืน ทั้งนี้ชุมชนต้องมีการพัฒนาตนเองให้เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชน และระหว่างชุมชนกับเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อให้กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวมีเป้าหมายและทิศทางเดียวกัน (สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542) จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทางการท่องเที่ยวในบางส่วน เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งทิศทางและแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชน จะต้องเป็นการนำไปสู่การร่วมมือในการใช้ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (สมชาย สนั่นเมือง, 2541: 25 - 33) ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นประเด็นปัญหาใหญ่ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ง่ายนักในภาวะสังคมปัจจุบัน

เนื่องจากผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนจึงทำให้ผู้ที่ให้ความสนใจในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและได้ให้ความหมายและลักษณะของการการมีส่วนร่วมไว้อย่างหลากหลาย ซึ่ง Cohen and Uphoff(1977)ได้ศึกษาแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรม โดยมีขั้นตอนดังนี้

แผนภูมิที่ 1 กระบวนการมีส่วนร่วม

1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาและร่วมในการตัดสินใจ

(Participation in decision making) ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เนื่องจากหากสมาชิกในชุมชนไม่เข้าใจในปัญหาของตนเองแล้ว การจัดทำแผน หรือกิจกรรมต่าง ๆ ก็ไม่อาจเอื้ออำนวยผลประโยชน์ได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือ ประชาชนขาดความเข้าใจในเรื่องของการท่องเที่ยวและมองไม่เห็นถึงผลกระทบที่รับจากการท่องเที่ยวอย่างรอบด้าน ซึ่งอาจแก้ไขได้โดยมีบุคคลเข้าไปช่วยชี้แนะ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในปัญหาดังกล่าวซึ่งนำไปสู่การหาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ ในขั้นตอนนี้ จะสร้างความรู้สึกในการเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ การดำเนินการของชุมชนทำให้เกิดการเรียนรู้ ได้รับประโยชน์โดยตรงอันเกิดจากการร่วมดำเนินการตัดสินใจเลือกใช้วิธีการในการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งอาจจำเป็นต้องมีนักวิชาการมาช่วยเหลือในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดและชุมชนจำเป็นต้องเข้าใจปัญหาและสาเหตุของการเกิดปัญหาในชุมชนนั่นเอง โดยเฉพาะการร่วมวางนโยบายหรือแผนงานเพื่อการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มีการจัดกระบวนการทำงาน โดยศึกษากลุ่มเป้าหมาย ประสานงานกับองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดเวทีระดมความคิดเห็น เพื่อวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางแก้ไข โดยมีการแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อติดตามการดำเนินงาน

2) การมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติหรือการดำเนินกิจกรรม (Participation in implementation) ชุมชนอาจให้การสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมตามแต่ระดับความสามารถของตน อาจเป็นไปในรูปแบบของการเข้าร่วมในการบริหารงาน พัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหาร หรืออาจหาการสนับสนุนแหล่งทรัพยากรหรือความช่วยเหลือต่าง ๆ เพื่อนำมาสนับสนุนกิจกรรมให้เป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้

3) การมีส่วนร่วมในการร่วมรับผลประโยชน์ (Participation in benefits) จัดได้ว่าเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม ซึ่งผลประโยชน์ในขั้นนี้เกิดขึ้นได้ใน 3 กรณี คือ ผลประโยชน์

ทางด้านวัตถุ (Material benefits) สังคม (Social benefits) และผลประโยชน์ส่วนบุคคล (Personal benefits)

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in Evaluation) เป็นการร่วมควบคุม ติดตาม และประเมินผล เป็นการเข้าร่วมในการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้เป็นสิ่งสำคัญแต่ไม่ค่อยได้รับการปฏิบัติ (Cohen and Uphoff, 1980) เป็นลักษณะของการพิจารณาถึงการดำเนินการที่ผ่านมา เพื่อให้ได้เรียนรู้หรือได้รับประโยชน์ในการดำเนินการร่วมกัน เพื่อให้กิจกรรมที่ดำเนินการอยู่หรือดำเนินการไปแล้วประสบผลสำเร็จเป็นไปตามที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลทำให้ชุมชนตระหนักว่า กิจกรรมที่ทำไปนั้นเหมาะสมและดำเนินการมาเป็นอย่างดี ควรดำเนินการต่อหรือไม่ ก่อให้เกิดประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมร่วมกันหรือไม่ และส่งผลอย่างไรต่อความสำเร็จในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางของสหประชาชาติ (1981) สามารถพิจารณาได้เป็น 7 ระดับ ดังนี้ ระดับ 1 เป็นการถูกบังคับ (Manipulation) จัดว่า ไม่มีส่วนร่วมเลย ถือเป็นการมีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินการตามนโยบายของภาครัฐ ภายใต้การจัดการของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ข้อดีคือ ผู้กระทำจะได้รับผลในทันทีแต่ข้อเสียคือ จะไม่ได้รับผลในระยะยาวและไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในที่สุด ระดับ 2 เป็นการถูกล่อโดยการให้ข้อมูล (Information) จัดว่าเป็นรูปแบบทั่วไปของประเทศที่กำลังพัฒนา เป็นการมีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย ระดับ 3 เป็นการถูกชักชวน (Consulation) จัดว่า มีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย ระดับ 4 เป็นการสร้างฉันทามติ (Concenses - building) มีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย ระดับ 5 เป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision -making) จัดว่ามีส่วนร่วมปานกลาง ระดับ 6 เป็นการมีส่วนร่วมในการร่วมรับความเสี่ยง (Risk - sharing) จัดว่ามีส่วนร่วมสูง ระดับ 7 เป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเอง (Partnership and Self - management) จัดว่ามีส่วนร่วมในอุดมคติ

กิจกรรมในการมีส่วนร่วมได้แก่ การจัดสัมมนาพบปะ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้มีคุณวุฒิที่มีประสบการณ์โดยผลักดันให้เกิดความร่วมมือและการประสานงานเพื่อการแก้ไขปัญหาสาธารณะ จากรายงานการวิจัยของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติพบว่า การจัดเวทีสาธารณะเพื่อส่งเสริมให้เครือข่ายได้รู้จัก เข้าใจและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมและเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของเครือข่าย เพื่อให้เครือข่ายมีความเข้มแข็ง โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรม (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545: 14, 19) ทำให้เกิดผลดี คือ ได้รับการยอมรับและมีความสัมพันธ์ที่ดีจากเครือข่าย ได้มีการประสานงานกันในระยะยาวและได้รับทราบประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น ส่วนผลเสีย คือ ใช้งบประมาณมาก ไม่สามารถกำหนดงบประมาณที่

เหมาะสมในการประสานงานกับสมาชิก ขาดผู้ดำเนินการในพื้นที่และข้อมูลที่ได้อาจเป็นข้อมูลข้างเดียว

ข้อสนับสนุนการมีส่วนร่วมทำให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารและพัฒนา เนื่องจากกิจกรรมในการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับทรัพยากรในท้องถิ่น ความรู้และภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาในท้องถิ่นนั้น ชุมชนจะรู้ถึงกำลังของตนเองในการเข้าไปแก้ปัญหาหรือพัฒนาอย่างมีเป้าหมาย ในขณะที่เดียวกันก็มีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดต้นทุนทั้งเวลาและงบประมาณเป็นจำนวนมาก และไม่มีการรับผิดชอบถึงผลขั้นสุดท้ายของการดำเนินการและเป็นการผลักภาระให้ชุมชน นอกจากนี้การแทรกแซงจากภายนอกและปัญหาหรือข้อจำกัดของประชาชนเอง ซึ่งมีสาเหตุมาจากการครอบงำกลุ่มเกลียดจากภาครัฐและเงื่อนไขทางสภาพแวดล้อมในการดำรงชีพ การรวมพลังของภาคประชาชนยังคงอ่อนหรือด้อยกว่าพลังจากภายนอก ซึ่งเปิดโอกาสให้ภาครัฐเข้าไปแทรกแซงได้

การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว (No Magic List of Critical Factors for Participation) (Kelly, 2001) ทั้งนี้ วิธีที่ดีที่สุดในการวิเคราะห์ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนก็คือการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในชุมชนนั้น ๆ เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนของชุมชน (Cohen and Uphoff, 1980: 213 - 235) และแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนต้องเลือกใช้ที่เหมาะสมและตรงกับแนวทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ (ธานี ภาคอุทัย, 2545; Kelly, 2001: xi; Cohen and Uphoff, 1980; ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2527: 6 - 7)

ปัญหาการมีส่วนร่วม ส่วนมากมักเกิดจากระบบราชการที่มีการปรับตัวช้า มีลักษณะที่รวมอำนาจ แนวคิดด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนได้รับการยอมรับน้อย ภาครัฐมักมีการตัดสินใจแทนประชาชน ประชาชนไม่สามารถหรือไม่มีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจของภาครัฐที่มีต่อชุมชนได้ (Kelly, 2001: 99) ภาครัฐมีความคุ้นเคยกับการสั่งการ ขณะเดียวกันประชาชนก็ยังคุ้นเคยกับการรับคำสั่งและยอมรับในความถูกต้องของข้าราชการและยอมรับการรอคอยความช่วยเหลือจากภาครัฐมากกว่าการช่วยเหลือตนเอง และในกิจกรรมหรือโครงการที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมนั้น ในบางครั้งการเลือกโครงการดำเนินการไม่มีความสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมและความต้องการของประชาชน ซึ่งเป็นโครงการที่ภาครัฐได้จัดทำให้ (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2527: 6 -20) ก็ทำให้การมีส่วนร่วมที่ไม่ครบวงจรตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของ Cohen and Uphoff

ถึงแม้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคม แต่จากการศึกษาพบว่ามีส่วนที่ไม่เป็นจริงดังเชื่อนั้น เนื่องจากพบว่าการใช้การมีส่วนร่วมของประชาชนไปในทางที่สอดคล้องกับความต้องการของคนบางกลุ่ม ซึ่งภาครัฐมักใช้ในความหมายที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในกิจกรรมหรือโครงการที่รัฐกำหนดมากกว่าจะเป็นการมีส่วนร่วม

ตามความหมายที่แท้จริงเพื่อให้ประชาชนยอมรับในกิจกรรมของภาครัฐ (ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527: 2) ซึ่งการกระทำดังกล่าวไม่เปิดโอกาสให้มีการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหรือจัดกิจกรรมชุมชนนั้น ควรพิจารณาจากประเภทของกิจกรรมและระดับของกิจกรรมที่ชุมชน องค์กรรัฐ องค์กรภายนอกชุมชน และปัจเจกบุคคลในแต่ละชุมชน ได้มีส่วนร่วมในฐานะเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมแต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความต้องการของชุมชนเป็นหลัก ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกระบวนการทุกขั้นตอน และการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จะนำมาวิเคราะห์หาแนวทางในให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของชุมชนในพื้นที่ศึกษา

2.5.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว

ไทยโรจน์ พวงมณี (2552) ได้ศึกษาเรื่อง การวิจัยพัฒนาศักยภาพบุคลากรของชุมชนท้องถิ่นสำหรับการนำเสนอภาพลักษณ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมท้องถิ่นเพื่อจัดการท่องเที่ยว เขตเทศบาลตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย จากการศึกษาพบว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมท้องถิ่นของเทศบาลตำบลเชียงคาน มีลักษณะเป็นพุทธศิลป์และศิลปะพื้นบ้านที่รับอิทธิพลมาจากศิลปะล้านนา หลวงพระบาง รัตนโกสินทร์ และศิลปะท้องถิ่นที่ประกอบด้วย สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ฝาผนัง และหัตถกรรม โดยภาพลักษณ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมและวัฒนธรรมเชียงคานมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมผสมผสานกัน มีเส้นทางนำเสนอภาพลักษณ์ดังกล่าวจำนวน 4 เส้นทางหลัก โดยบุคลากรในชุมชนท้องถิ่นที่เข้าร่วมพัฒนามีทักษะการนำเสนอภาพลักษณ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมท้องถิ่นในระดับมาก นอกจากนี้ การศึกษายังพบว่าการส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมและวัฒนธรรม ในการจัดการท่องเที่ยวให้มีภาพลักษณ์ที่ดี สามารถคงอยู่ไปได้ยาวนาน และก่อให้เกิดความประทับใจกับนักท่องเที่ยวนั้น ควรอาศัยหลักทฤษฎีร่วมกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ทันสมัย โดยจำเป็นต้องขอความร่วมมือจากชุมชนในการร่วมกันพัฒนา เพื่อให้เกิดการดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน บนพื้นฐานการเรียนรู้แบบผสมผสานที่มีทั้งการฟื้นฟู ประยุกต์ และการอนุรักษ์ พร้อมนำเสนออัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของตนให้ปรากฏ และอาจกล่าวได้ว่าการที่คนในชุมชนร่วมเรียนรู้ เข้าใจในศิลปกรรมและวัฒนธรรมของตนเอง สามารถทำให้เกิดความเข้าใจในรากเหง้าของตนเองได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ การวิจัยการวิจัยในพื้นที่เขตเทศบาลตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ยังพบว่า

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง และคณะ (2553: หน้า 86-87) ได้ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมล้านนาประเภทอาคารไม้ โดยเป้าหมายครั้งนี้เป็นการศึกษาวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมประเภท

อาคารไม้ เพื่อเป็นข้อมูลในการซ่อมแซม เปลี่ยนแปลงหรือทดแทน ทั้งแบบการสงวนรักษา การบูรณะ การปฏิสังขรณ์ การสร้างใหม่ และ/หรือ การสร้างเลียนแบบ ซึ่งผลการศึกษาในครั้งนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางที่ไปประยุกต์ใช้เป็นคู่มือในการซ่อมแซมอาคารอนุรักษ์ เสมือนเป็นทางเลือกหนึ่งในการตัดสินใจของสถาปนิก หรือเจ้าของอาคาร ซึ่งในปัจจุบันนี้ความเป็นล้าเนาเข้าใกล้จุดที่ไม่สามารถหวนคืนกลับมาได้ ดังนั้น มรดกทางวัฒนธรรมที่หลงเหลืออยู่ควรได้รับการอนุรักษ์ จากบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ ที่ร่วมกันทำงาน ได้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อดำรงอัตลักษณ์และคุณค่าของล้าเนาไว้เพื่อเป็นก้าวสำคัญยิ่งในการป้องกันการสูญหายของคุณค่ามรดกและภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่กำลังเลือนหายไปจากภูมิทัศน์วัฒนธรรมล้าเนา

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง และคณะ(2547:หน้า 2-3) ได้ศึกษาเรื่องเส้นทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ โดยทำการสำรวจพื้นที่เพื่อนำมาจัดเส้นทางให้เหมาะสมกับระบบการท่องเที่ยว ซึ่งได้รูปแบบจำลองและได้นำมาทดสอบเส้นทางกับนักท่องเที่ยวกลุ่มต่าง ๆ จากนั้นนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ตามเงื่อนไขสภาพความเป็นจริง ทำให้เกิดรูปแบบจำลองเป็นเส้นทางสถาปัตยกรรมของเมืองประวัติศาสตร์ในพื้นที่เชียงใหม่จำนวน 16 เส้นทาง อันนำไปสู่การท่องเที่ยวที่สมบูรณ์แบบ โดยแต่ละเส้นทางมีสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งในเส้นทางการท่องเที่ยว มีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าแฝงอยู่ ก่อให้เกิดความรู้ความเพลิดเพลิน เป็นการปลูกสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ พร้อมนำไปสู่การสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ เพื่อเพิ่มค่าเศรษฐกิจต่อชุมชนท้องถิ่น อีกทั้งประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

อุไรวรรณ อ่อนอุไร(2544:หน้า 68 - 70) ได้ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถานเชิงสถาปัตยกรรมในเขตกำแพงเมืองชั้นในจังหวัดเชียงใหม่ โดยทำการศึกษาวัดสำคัญในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ เพื่อทำการศึกษารักษาโบราณสถานเชิงสถาปัตยกรรม โดยการสัมภาษณ์บุคคลที่มีความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรม และอยู่ในองค์กรเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน เพื่อหาแนวทางอนุรักษ์โบราณสถาน ร่วมการดูแลรักษา ชะลอความเสื่อมสภาพและความชำรุดทรุดโทรม การรักษาของเก่าให้คงสภาพเดิม แต่มิใช่การบูรณะให้เหมือนของใหม่ ดังนั้นในการอนุรักษ์จึงควรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ผู้ที่มีความรู้ ผู้เชี่ยวชาญ โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่มีความใกล้ชิดกับโบราณสถานมากที่สุด ตลอดจนชุมชนควรมีส่วนร่วมในการดูแล โดยการปลูกฝังจิตสำนึก ควรให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถาน ควรลดบทบาทของภาครัฐ เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสรับผิดชอบดูแลโบราณสถาน รวมทั้งกำหนดขอบเขตการอนุรักษ์ ส่งเสริมไว้ในหลักสูตรการเรียนการศึกษา จัดทัศนศึกษาให้นักเรียนนักศึกษา กลุ่ม ชมรม ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ ได้ชม

โบราณสถานแต่ละแห่ง เพื่อให้เล็งเห็นถึงความสำคัญ คุณค่า เพื่อเกิดการหวงแหน อนุรักษ์ สืบทอดต่อไป

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง (2543:หน้า 205) ได้ศึกษาเรื่องพัฒนาการของสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อค้นหาพัฒนาการของสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ก่อนที่พญามังรายก่อตั้งเมืองเชียงใหม่มาจนถึงปัจจุบัน เพื่อเปรียบเทียบลักษณะทางสถาปัตยกรรม อันนำไปสู่แนวทางพัฒนาในอนาคต โดยทำการแยกการวิเคราะห์รูปแบบสถาปัตยกรรม คือ สถาปัตยกรรมเพื่อการอยู่อาศัย สถาปัตยกรรมเพื่อสาธารณูปการและการศึกษา สถาปัตยกรรมเพื่อพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม สถาปัตยกรรมเพื่องานราชการ สถาปัตยกรรมเพื่อกิจกรรมเพื่อศาสนา สถาปัตยกรรมเพื่อนันทนาการ สวนสาธารณะและสิ่งก่อสร้างพิเศษ จากการศึกษาพบว่าเกิดการผสมผสานของรูปแบบและลักษณะทางสถาปัตยกรรม อิทธิพลมาจากรูปแบบการปกครอง สถาปัตยกรรมจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้น สำหรับรูปแบบสถาปัตยกรรมเพื่อกิจกรรมศาสนา มักปรากฏรูปแบบของ วิหาร โบสถ์ และเจดีย์ ตลอดจนความเชื่อและศาสนา

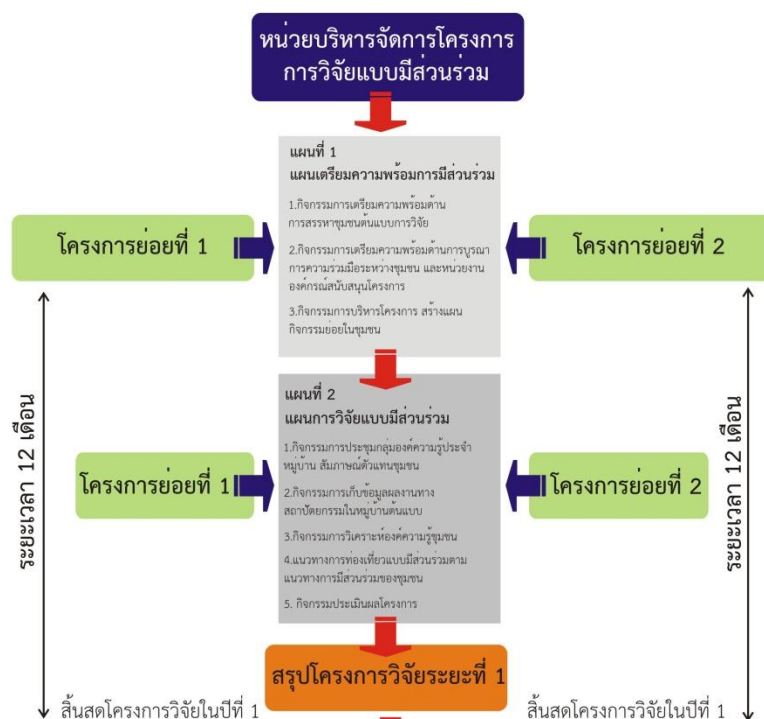
ธาดา สุทธิธรรม (มปป.:หน้า 63) ได้ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมกับการพัฒนาแบบยั่งยืน พบว่า สถาปัตยกรรมถือเป็นทรัพยากรที่มีค่าของมวลมนุษยชาติ สถาปัตยกรรมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอย และเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความเชื่อและศาสนา พิธีกรรม และได้มีความสวยงามเข้ามาเกี่ยวข้อง อันสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของมนุษย์ ปัจจุบันคนในสังคมยุคอุตสาหกรรมไม่ได้คำนึงถึงความสำคัญในอดีต จึงขาดการดูแลรักษา เกิดการเสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็ว จนเกิดการรื้อถอนเพื่อนำไปประกอบทางด้านการค้า อาคารพาณิชย์ สถานเริงรมย์ต่าง ๆ จนนำไปสู่การทำลายสถาปัตยกรรมอันแสดงถึงชนชาติของตน เกิดความถดถอยและหยابกระด้างทางด้านจิตวิญญาณและวัฒนธรรมของประชาชน ดังนั้น กลวิธีในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมภาครัฐจึงควรเร่งสนับสนุนโครงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม โดยเป็นผู้ชดเชยการขาดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ อุดหนุนโครงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม รวมทั้งการบังคับให้มีการอนุรักษ์ เช่น การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ ควบคุมการก่อสร้างอาคาร เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมทางด้านรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติ

สงศรี วงษ์เวช (2550: หน้า 70) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำปิง เพื่อเสนอแนะทางจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำปิง ตลอดจนแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวทางด้านการตลาดการท่องเที่ยว จากผลการศึกษาพบว่าองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ถือเป็นสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยว โดยลุ่มแม่น้ำปิงมีองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ อีกทั้งยังพบร่องรอยทางด้านประวัติศาสตร์อันยาวนาน อีกทั้งมีความสำคัญทางด้านการค้าขาย การคมนาคม พบชุมชนที่เข้มแข็ง นอกจากนี้ ชุมชนในปัจจุบันยังได้มีการร่วมมือกันอนุรักษ์โบราณสถาน ศาสนสถาน จัดตั้งพิพิธภัณฑ์รวบรวมโบราณวัตถุที่พบภายในชุมชน อันมีประวัติศาสตร์

ยาวนานกว่า 500 ปี และยังพบจุดแข็งของชุมชน คือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย จึงมีโอกาของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือสามารถทำการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ได้ง่าย เนื่องจากเกิดความนิยมในการเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น ทั้งนี้ในการสร้างกลยุทธ์และแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำปิง ได้นำกลยุทธ์ด้านการจัดการประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการตลาดและบริการท่องเที่ยว กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นด้วย

การศึกษาวิจัยการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

การศึกษาวิจัยท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนาตะวันออกในครั้งนี้ใช้การบูรณาการการศึกษาวิจัยโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านการจัดกิจกรรมตามแผนการวิจัย ในกระบวนการศึกษาวิจัยใช้โครงการวิจัยย่อยที่ 1 โครงการสถาปัตยกรรมไถ่ในดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก เป็นการศึกษาในด้านงานสถาปัตยกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาทั้งด้านพัฒนาการ การตั้งถิ่นฐาน มรดกทางสถาปัตยกรรม และรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นข้อมูลหลักในการนำไปเป็นข้อมูลเพื่อใช้ในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม และใช้โครงการวิจัยย่อยที่ 2 เพื่อศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยว พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งทั้งสองโครงการใช้กระบวนการบริหารจัดการโครงการไปพร้อมกัน ทั้งในส่วนข้อมูลหลักในการศึกษาวิจัยและการวิเคราะห์ประเมินผลพื้นที่ที่จะดำเนินการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 3.1 : แสดงภาพแสดงแผนการบริหารจัดการวิจัย และขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ที่มา : แผนบริหารจัดการโครงการวิจัย

3.1 กระบวนการบริหารจัดการการจัดกิจกรรมการวิจัยระหว่างโครงการย่อย

ในการดำเนินการศึกษาวิจัย โครงการวิจัยย่อยที่ 1 ได้มีแผนการดำเนินการศึกษาวิจัยผ่านการจัดกิจกรรมตามแผนงานวิจัย จำนวน 2 แผนงาน ซึ่งแต่ละกิจกรรมของงานวิจัยมีวัตถุประสงค์ประกอบด้วย

แผนงาน	กลยุทธ์	กิจกรรมของโครงการวิจัยย่อย
แผนที่ 1 แผนเตรียมความพร้อมการมีส่วนร่วม	การเตรียมความพร้อมของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์กรด้านการท่องเที่ยว	<u>โครงการย่อยที่ 1</u> 1. กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการสรรหาชุมชนต้นแบบการวิจัย 2. กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน และหน่วยงาน องค์กรสนับสนุนโครงการ 3. กิจกรรมการบริหารโครงการ สร้างแผนกิจกรรมย่อยในชุมชน <u>โครงการย่อยที่ 2</u> 1. ประเมินศักยภาพชุมชน 2. ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว 3. การบรรยายพิเศษ
แผนที่ 2 แผนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม	การบูรณาการความร่วมมืองานการวิจัย	<u>โครงการย่อยที่ 1</u> 1. กิจกรรมการประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำหมู่บ้านและการสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชน 2. กิจกรรมการเก็บข้อมูลผลงานทางสถาปัตยกรรมในหมู่บ้านต้นแบบ 3. กิจกรรมการวิเคราะห์องค์ความรู้ชุมชน 4. แนวทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน 5. กิจกรรมสรุปผลและประเมินผลโครงการ <u>โครงการย่อยที่ 2</u> 1. การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง (SWOT) และการ 2. ประชุมเพื่อการสร้างอนาคตแบบสอบถามความคิดเห็นสำหรับผู้เชี่ยวชาญ 3. การประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม 4. การจัดเวทีประชาคมวิจารณ์

ซึ่งเมื่อกระบวนการศึกษาวิจัยของทั้งสองโครงการได้เริ่มดำเนินโครงการจะมีการประสานข้อมูลเพื่อส่งต่อข้อมูลของกิจกรรมย่อยแต่ละโครงการเพื่อสามารถที่จะนำข้อมูลของแต่ละโครงการไปดำเนินการศึกษาวิจัยในขั้นตอนต่อไปได้ ซึ่งแผนงานได้วางแผนการจัดกิจกรรมต่างๆ ตามช่วงระยะได้ดังนี้

ลำดับ	โครงการ	กิจกรรม	เดือน											
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	โครงการย่อย ที่ 1,2	ประชุมคณะผู้วิจัย	←											→
	โครงการย่อย ที่ 1,2	วิเคราะห์เอกสาร วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	←	→										
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการสรรหาชุมชนต้นแบบการวิจัย	←	→										
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน และหน่วยงาน องค์การสนับสนุนโครงการ	←	→										
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการบริหารโครงการ สร้างแผนกิจกรรมย่อยในชุมชน	←											
	โครงการย่อย ที่ 2	ประเมินศักยภาพชุมชนทางการท่องเที่ยว		←	→									
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจําหมู่บ้านและการสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชน	←	→										
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการเก็บข้อมูลผลงานทางสถาปัตยกรรมในหมู่บ้านต้นแบบ		←	→									
	โครงการย่อย ที่ 2	ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว		←	→									
	โครงการย่อย ที่ 2	การบรรยายพิเศษ				←	→							
	โครงการย่อย ที่ 1,2	ส่งรายงานความก้าวหน้า 6 เดือนแรก						←	→					
	โครงการย่อย ที่ 1	กิจกรรมการวิเคราะห์องค์ความรู้ชุมชน						←	→					
	โครงการย่อยที่ 2	การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง (SWOT)						←	→					
	โครงการย่อยที่ 2	แบบสอบถามความคิดเห็นสำหรับผู้เชี่ยวชาญ								←	→			
	โครงการย่อย ที่ 1, 2	กิจกรรมสรุปผลและประเมินผลโครงการ										←	→	
	โครงการย่อยที่ 2	การประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม											←	→
	โครงการย่อยที่ 2	การจัดเวทีประชาคมวิชาการ												←
	โครงการย่อย ที่ 1,2	การเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์									←	→		
	โครงการย่อย ที่ 1, 2	ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์												←

ภาพที่ 3.2 : ภาพแสดงแผนการบริหารจัดการวิจัย และขั้นตอนการดำเนินการวิจัยของทั้งสองโครงการแต่ละช่วงเวลา

ที่มา : แผนบริหารจัดการโครงการวิจัย

3.2 วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยในโครงการย่อยที่ 1

กิจกรรมตามแผนที่ 1 แผนเตรียมความพร้อมการมีส่วนร่วม

3.2.1) การสรรหาชุมชนต้นแบบการวิจัยโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม

การสำรวจงานสถาปัตยกรรมของอาคารทางศาสนาที่มีความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ทั้ง 4 จังหวัด ได้ใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในขั้นตอนของการสำรวจเบื้องต้นนั้นเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในภาคราชการ องค์กรและหน่วยงานที่สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรม การโครงการวิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมหัวหน้าส่วนราชการระดับการบริหารหน่วยงานราชการระดับจังหวัด ตัวแทนผู้ทรงคุณวุฒิในระดับจังหวัด ประชาชนท้องถิ่น ตัวแทนองค์กรอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเมือง หน่วยงานวัฒนธรรมประจำจังหวัด องค์กรบริหารพื้นที่พิเศษ (อปท) ตัวแทนจากกรมศิลปากร และผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด ทั้ง 4 จังหวัด โดยวัตถุประสงค์ เพื่อให้หน่วยงาน สมาคม ในระดับการบริหารงานส่วนจังหวัด เสนอชื่อกลุ่มชุมชน อาคาร ที่เพื่อเข้าร่วมโครงการวิจัย โดยมุ่งเน้นกลุ่มชุมชนที่มี อาคารทางศาสนาซึ่งมีสถาปัตยกรรมไใหญ่ และดีลื้อ ที่มีศักยภาพ และยังคงมีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมและประเพณีที่โดดเด่น เหมาะสมแก่การศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคตเข้าร่วมการศึกษาวิจัย ในเบื้องต้น ทั้งนี้การคัดเลือกชุมชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยจะเกิดจากการสำรวจงานสถาปัตยกรรมอย่างแท้จริงในพื้นที่วิจัย โดยนักวิจัย และประเมินศักยภาพทางด้านงานสถาปัตยกรรมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ภาพที่ 3.3 : การประชุมเพื่อสรรหาพื้นที่จังหวัดพะเยา

ที่มา : โครงการวิจัยย่อยที่ 1 สถาปัตยกรรมไในดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก

ภาพที่ 3.4 : การประชุมเพื่อสรรหาพื้นที่จังหวัดแพร่

ที่มา : โครงการวิจัยย่อยที่ 1 สถาปัตยกรรมใดในดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก

ภาพที่ 3.5 : การประชุมเพื่อสรรหาพื้นที่จังหวัดน่าน

ที่มา : โครงการวิจัยย่อยที่ 1 สถาปัตยกรรมใดในดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก

ภาพที่ 3.6 : การประชุมเพื่อสรรหาพื้นที่จังหวัดเชียงราย

ที่มา : โครงการวิจัยย่อยที่ 1 สถาปัตยกรรมใดในดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก

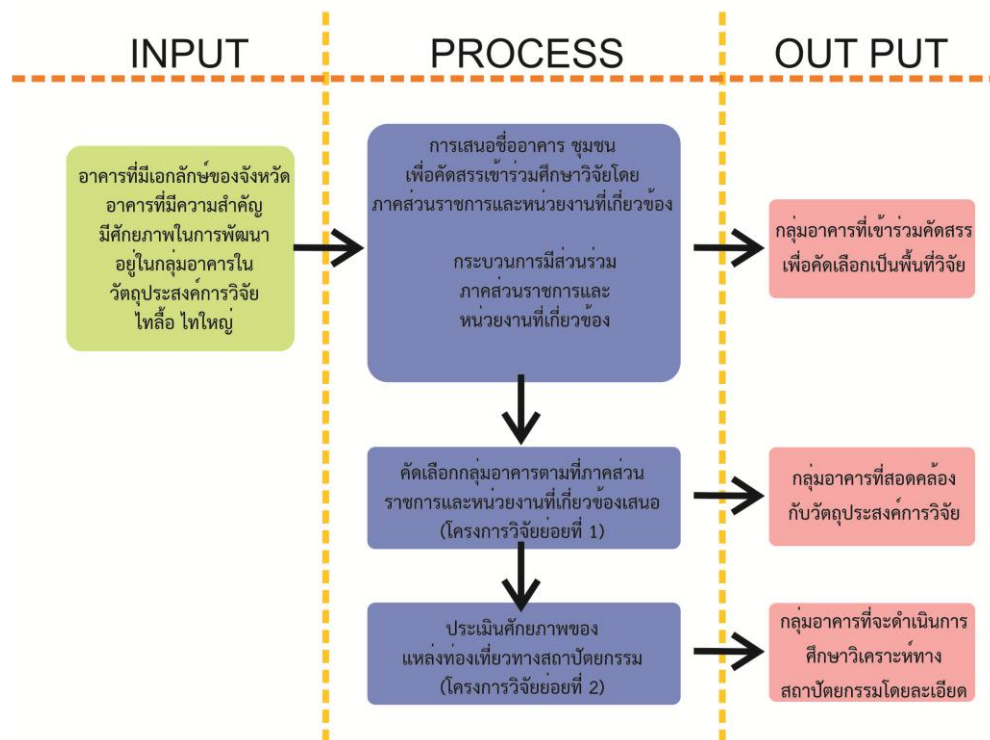
3.2.2 การสำรวจพื้นที่ชุมชนสถาปัตยกรรมเป้าหมาย

หลังจากได้มีการดำเนินการจัดประชุมเพื่อระดมความคิดและข้อเสนอในการคัดเลือกงานสถาปัตยกรรมและกลุ่มชุมชนไถลื้อและไถใหญ่ ครบทั้ง 4 จังหวัด เพื่อให้การดำเนินการวิจัยบรรลุวัตถุประสงค์ในการศึกษางานสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไถใหญ่และไถลื้อ จึงได้มีการดำเนินการสำรวจอาคารทางศาสนาในพื้นที่ชุมชนเป้าหมายที่มีความโดดเด่นทางด้านงานสถาปัตยกรรมและมีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรม เพื่อเสนอชื่อเข้ารับการคัดสรรให้เป็นชุมชนต้นแบบสำหรับการดำเนินการวิจัยในอนาคต ทีมงานวิจัยได้ดำเนินการลงพื้นที่สำรวจอาคารตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิ ตัวแทนภาคราชการ วัฒนธรรมจังหวัด องค์กรณ์เอกชน สมาคมอนุรักษ์เมือง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับภาคนโยบายของแต่ละจังหวัด ได้เสนอชื่อ โดยได้ดำเนินการสำรวจงานสถาปัตยกรรมในขั้นต้นด้วยวิธีการ ถ่ายภาพ (Photography) การสัมภาษณ์คนในชุมชนเบื้องต้น เพื่อหาข้อมูลประกอบการคัดเลือกงานสถาปัตยกรรม โดยได้ดำเนินการสำรวจครอบคลุมในพื้นที่ 4 จังหวัด ดังนี้

จากการสำรวจพื้นที่ตามข้อเสนอแนะจากกระบวนการมีส่วนร่วมข้างต้นโครงการวิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกอาคารตามการเสนอแนะของกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด ทั้ง 4 จังหวัด โดยได้ดำเนินการคัดเลือกอาคารที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่น อยู่ในกลุ่มของชาติพันธุ์ที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ไถลื้อและไถใหญ่ เพื่อนำไปประเมินศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม โดยการประเมินผ่านโครงการวิจัยย่อยโครงการที่ 2 ซึ่งได้ใช้เอกสารการประเมินด้วยแบบประเมินมาตรฐานคุณภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม

การคัดเลือกอาคารที่มีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยการคัดเลือกกลุ่มอาคารทางศาสนาและอาคารประกอบในพื้นที่อาคารทางศาสนาที่มีความโดดเด่น และมีศักยภาพในการพัฒนาให้กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในอนาคตได้ โดยการคัดเลือกอาคารที่มีความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมในครั้งนี้จะดำเนินการคัดเลือกกลุ่มอาคารที่อยู่ในกลุ่มของงานสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไถลื้อและไถใหญ่ทั้งหมด โดยคัดเลือกกลุ่มอาคารที่มีความโดดเด่น มีเอกลักษณ์และมีศักยภาพสามารถที่จะพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในอนาคตได้ และจะดำเนินการประเมินศักยภาพของงาน

สถาปัตยกรรมโดยโครงการวิจัยย่อยโครงการที่ 2 ซึ่งผลของการประเมินเมื่อแล้วเสร็จจะทำการศึกษาโดยละเอียดเพื่อวิเคราะห์รูปแบบและความงามทางสถาปัตยกรรมต่อไป

ภาพที่ 3.7 : แสดงกระบวนการคัดสรรกลุ่มอาคารตัวอย่างการวิจัย

ที่มา : การวิเคราะห์การวางรูปแบบการมีส่วนร่วมในงานวิจัย

จากการคัดเลือกอาคารที่อยู่ในกลุ่มของงานสถาปัตยกรรมใต้ถุนและใต้ถุนในพื้นที่จังหวัดพะเยา สามารถคัดเลือกอาคารที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น และอยู่ในกลุ่มของงานสถาปัตยกรรมสกุลช่างใต้ถุนและใต้ถุนประกอบด้วย ดังนี้

(1) พื้นที่การศึกษาวิจัยจังหวัดพะเยา

ตารางที่ 3.2 : แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดพะเยา

ลำดับ	กลุ่มงานสถาปัตยกรรมสกุลช่างไตลื้อ	ภาพอาคาร
1	วัดท่าฟ้าใต้ ต.ฟ้าสีทอง อ.เชียงม่วน จ.พะเยา	
2	วัดแสนเมืองมา ต.ห้วยน อ.เชียงคำ จ.พะเยา	
ลำดับ	กลุ่มงานสถาปัตยกรรมสกุลช่างไตใหญ่	ภาพอาคาร
3		

ที่มา : โครงการวิจัยย่อยที่ 1 สถาปัตยกรรมไตในดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก

(2) พื้นที่การศึกษาวิจัยจังหวัดแพร่

ตารางที่ 3.3 : แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดแพร่

ลำดับ	กลุ่มงานสถาปัตยกรรมสกุลช่างไตลื้อ	ภาพอาคาร
1	วัดพระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่	
ลำดับ	กลุ่มงานสถาปัตยกรรมสกุลช่างไตใหญ่	ภาพอาคาร
2	วัดจอมสวรรค์ อ.เมือง จ.แพร่	
3	วัดสระบ่อแก้ว อ.เมือง จ.แพร่	

ที่มา : โครงการวิจัยย่อยที่ 1 สถาปัตยกรรมไตในดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก

(3) พื้นที่การศึกษาวิจัยจังหวัดน่าน

ตารางที่ 3.4 : แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดน่าน

ลำดับ	กลุ่มงานสถาปัตยกรรมสกุลช่างได้อื้อ	ภาพอาคาร
1	วัดหนองบัว อ.ท่าช้าง จ.น่าน	
2	วัดต้นแหลง อ.ปัว จ.น่าน	
3	วัดร่องแง อ.ปัว จ.น่าน	
4	วัดหนองแดง ต.ป้อ อ.เชียงกลาง จ.น่าน	

ที่มา : โครงการวิจัยย่อยที่ 1 สถาปัตยกรรมไทในดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก

(4) การศึกษาวิจัยจังหวัดเชียงราย

ตารางที่ 3.5 : แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดเชียงราย

ลำดับ	กลุ่มงานสถาปัตยกรรมสกุลช่างไตลื้อ	ภาพอาคาร
1	วัดศรีโคงค์ ต.ศรีโคงค์ อ.เชียงของ จ.เชียงราย	

ที่มา : โครงการวิจัยย่อยที่ 1 สถาปัตยกรรมไทในดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก

หลังจากกระบวนการสรรหาโดยการรับฟังการเสนอแนะจากภาคส่วนราชการและได้รับการเสนอแนะจากภาคส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้ง 4 จังหวัด และทีมวิจัยได้ดำเนินการสำรวจเพื่อค้นหาพื้นที่และอาคารที่มีศักยภาพและความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรม ซึ่งคัดเลือกกลุ่มอาคารที่มีศักยภาพและความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมได้จำนวน 11 แห่งและทั้งนี้ได้ส่งข้อมูลจากการสำรวจเพื่อให้โครงการวิจัยย่อยโครงการที่ 2 ได้ดำเนินการวิเคราะห์ศักยภาพด้วยแบบประเมินมาตรฐานคุณภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ซึ่งผลของการประเมินทั้ง 4 พื้นที่ จะเหลือพื้นที่ที่มีศักยภาพเป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัยทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ 4 จังหวัด จังหวัดละ 1 แห่ง โดยผลการคัดเลือกจากโครงการวิจัยย่อยที่ 2 สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 3.6 : แสดงผลการคัดเลือกกลุ่มอาคารจากโครงการวิจัยโครงการที่ 2

ลำดับ	พื้นที่ / วัดที่ได้รับการคัดเลือก	กลุ่มชาติพันธุ์	ภาพอาคารที่ทำการศึกษาวิจัย	อาคารที่ทำการศึกษา
1	พื้นที่จังหวัดพะเยา วัดท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ. เชียงม่วน จ.พะเยา	ไตลื้อ		พระวิหาร
2	พื้นที่จังหวัดแพร่ วัดพระหลวง ต.พระ หลวง อ.สูงเม่น จังหวัดแพร่	ไตลื้อ		อาคารหอพระไตรปิฎก
3	พื้นที่จังหวัดน่าน วัดต้นแหลง ต.ไชย วัฒนา อ.ปัว จ.น่าน	ไตลื้อ		พระวิหาร
4	พื้นที่จังหวัดเชียงราย วัดครึ่งใต้ ต.ครึ่ง อ. เชียงของ จ.เชียงราย	ไตลื้อ		อาคารหอพระไตรปิฎก

ที่มา : จากการวิเคราะห์จากโครงการย่อยที่ 2

3.2.3 กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงาน องค์การสนับสนุนโครงการ

เพื่อให้สามารถมองเห็นศักยภาพการพัฒนาพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นที่ต้องรับรู้ถึงแนวทางในการส่งเสริมพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมในการศึกษาวิจัยโดยภาคส่วนการบริหารในพื้นที่ผ่านแผนของการพัฒนาต่างๆ ในพื้นที่ ทั้ง 4 วัดตามผลของการคัดเลือกเบื้องต้น อาทิเช่น แผนการบริหารงานภายในพื้นที่ เช่นแผนพัฒนาหมู่บ้าน แผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล หรือแผนการบริหารงานของเทศบาล เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้ถือเป็นหน่วยงานที่จะช่วยส่งเสริมและผลักดันในการสร้างการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นทีมวิจัยจึงได้มีการสำรวจข้อมูล โดยได้ดำเนินการแจกเอกสารแบบสำรวจข้อมูลของหน่วยงานในพื้นที่ โดยดำเนินการสำรวจข้อมูลในเชิงแผนยุทธศาสตร์ที่หน่วยงานในพื้นที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมได้อย่างบรรลุวัตถุประสงค์ โดยได้ดำเนินการแจกแบบสำรวจยุทธศาสตร์หรือแผนการพัฒนาในพื้นที่ของหน่วยงาน ที่ช่วยส่งเสริมให้งานศึกษาวิจัยประสบผลสำเร็จดังภาพ

3.2.4 แนวทางในการบูรณาการความร่วมมือในการอนุรักษ์ การพัฒนาผลงานทางสถาปัตยกรรมเพื่อการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม

ภายหลังจากการสำรวจแผนกลยุทธ์ในพื้นที่ศึกษาวิจัยทั้ง 4 จังหวัด สามารถสรุปแนวทางของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาในพื้นที่ ที่จะช่วยให้การดำเนินการวิจัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถนำผลงานการวิจัยไปประกอบกับแผนการพัฒนาในพื้นที่เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมได้อย่างจริงจัง ทั้งนี้ได้ดำเนินการสรุปประเด็นของแผนยุทธศาสตร์ในพื้นที่ที่ช่วยส่งเสริมให้งานวิจัยสามารถต่อยอดผลงานสู่ความสำเร็จในระยะเวลาอันใกล้ พบว่าแผนการพัฒนาภายในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาภายในพื้นที่ซึ่งอยู่ในช่วงเริ่มต้นของการใช้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา ซึ่งระยะของแผนได้เริ่มต้นเมื่อปี 2555 และแผนส่วนใหญ่จะสิ้นสุดประมาณ ปี 2558 ซึ่งในบางพื้นที่จะมีการจัดทำแผนระยะสั้นเพื่อทำให้เกิดการปฏิบัติตามแผนอย่างจริงจังซึ่งเรียกว่าแผนปฏิบัติการระยะ 3 ปี หรือแผนพัฒนา 3 ปี

3.2.5 กิจกรรมการบริหารโครงการ สร้างแผนกิจกรรมย่อยในชุมชน

แนวทางการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ผลงานสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการคัดเลือกพื้นที่วิจัย ทีมงานวิจัยได้ดำเนินการหารือร่วมกับชุมชนเป้าหมายการวิจัยเพื่อร่วมกันหาแนวทางในการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งได้ดำเนินการหารือกับตัวแทนของชุมชนประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล(ส.อบต.) สมาชิกสภาเทศบาล (สท.) เจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาของพื้นที่วิจัย ผู้บริหารภายในหมู่บ้านปราชญ์และผู้นำชุมชนด้านวัฒนธรรม ตลอดจนเจ้าอาวาส ครูประจำโรงเรียนภายในพื้นที่วิจัยที่จะได้นำนักเรียนในพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วม

ภาพที่ 3.8 : แสดงการหารือแนวทางการสร้างกิจกรรมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วม
ที่มา : จากการลงพื้นที่การศึกษาวิจัย

การสร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเป็นการจำลองกระบวนการ การท่องเที่ยวแบบเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีคุณภาพ คือเข้าใจและเข้าถึงคุณค่าของมรดกทางภูมิปัญญาสร้างสรรค์ในงานสถาปัตยกรรม เป็นการจำลองการบูรณาการความรู้กับการท่องเที่ยวและการรักษามรดกทางสถาปัตยกรรมและภูมิปัญญา ตลอดจนการสืบทอด เผยแพร่ งานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมต่อสาธารณะชนและนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมในพื้นที่ทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมดังกล่าว ซึ่งได้ร่วมกันออกแบบกระบวนการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมประกอบด้วยกิจกรรมดังนี้

ตารางที่ 3.7 : แสดงกระบวนการและกิจกรรมการอนุรักษ์ผลงานสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

ลำดับ	กระบวนการ/ชื่อกิจกรรม	วัตถุประสงค์ของกระบวนการ	ผลลัพธ์
1	กระบวนการสร้างความตระหนักรู้และความสำคัญของชาติพันธุ์ โดยใช้กิจกรรม “วิถีไทในลำนนา”	การสร้างจิตสำนึก ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ที่มาของกลุ่มชาติพันธุ์ ผ่านนักประวัติศาสตร์	การสืบค้นประวัติศาสตร์เชิงพื้นที่ สร้างความตระหนักถึงถึงความสำคัญของชุมชนและชาติพันธุ์
2	กระบวนการตรวจสอบข้อมูลทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม โดยใช้กิจกรรม “ตามรอยศิลป์ถิ่นไถลื้อ”	เพื่อเป็นการสืบค้น ตรวจสอบข้อมูลงานสถาปัตยกรรม การอนุรักษ์แบบเข้าถึงและเข้าใจในงานสถาปัตยกรรม ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้ข้อมูลทางสถาปัตยกรรมเบื้องต้นจากการสำรวจของทีมนักวิจัย	การสืบค้น ตรวจสอบข้อมูลงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่ตรงกับข้อมูลความเป็นจริง ผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน
3	กระบวนการสืบค้นและตรวจสอบข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม เรื่องราว ประเพณี และจุดเด่นที่น่าสนใจของชุมชนที่ชุมชนต้องการให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมสัมผัสเชิงคุณภาพ โดยใช้ชื่อกิจกรรม “สล่าไถลื้อ”	1.1 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ชุมชน การย้ายถิ่นฐาน การตั้งชุมชน และอื่นๆ 1.2 ข้อมูล ความสำคัญ จุดเด่นทางสถาปัตยกรรมและความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาพื้นถิ่น (ใช้กระบวนการผ่านภาพวาดที่ชุมชนจัดทำขึ้น) 1.3 จุดเด่นของสถาปัตยกรรมที่ชุมชนภาคภูมิใจ 1.4 เรื่องราว ประเพณี วัฒนธรรม คติความเชื่อชุมชน	1.1 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ชุมชน การย้ายถิ่นฐาน การตั้งชุมชน และอื่นๆ 1.2 ข้อมูล ความสำคัญ จุดเด่นทางสถาปัตยกรรมและความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาพื้นถิ่น (ใช้กระบวนการผ่านภาพถ่ายที่ชุมชนจัดทำขึ้น) 1.3 จุดเด่นของสถาปัตยกรรมที่ชุมชนภาคภูมิใจ 1.4 เรื่องราว ประเพณี วัฒนธรรม คติความเชื่อชุมชน

ที่มา : จากการออกแบบกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.2.6 กิจกรรมตามแผนที่ 2 แผนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

1 กิจกรรมการประชุมผู้นำและกลุ่มองค์ความรู้ประจำชุมชนและการเสวนากับตัวแทนปราชญ์ชุมชนผู้นำทางภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรม ตัวแทนชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน

มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.1 ได้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ 1.2 ได้ข้อมูล ความสำคัญ จุดเด่นทางสถาปัตยกรรมและความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาพื้นถิ่น 1.3 จุดเด่นของสถาปัตยกรรมที่ชุมชนภาคภูมิใจ 1.4 เรื่องราว ประเพณี วัฒนธรรม คติความเชื่อชุมชน 1.5 ได้สร้างการอนุรักษ์ การถ่ายทอดการอนุรักษ์แบบมีส่วนร่วม

ภาพที่ 3.9 : การประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำชุมชนและการเสวนากับตัวแทนปราชญ์ชุมชนผู้นำทางภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรม ตัวแทนชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน

ที่มา : การจัดกิจกรรมในพื้นที่วิจัยจังหวัดพะเยา วันที่ 27 ตุลาคม 2555

ภาพที่ 3.10 : การประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำชุมชนและการเสวนากับตัวแทนปราชญ์ชุมชนผู้นำทางภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรม ตัวแทนชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน

ที่มา : การจัดกิจกรรมในพื้นที่วิจัยจังหวัดน่าน วันที่ 28 ตุลาคม 2555

ภาพที่ 3.11 : การประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำชุมชนและการเสวนากับตัวแทนปราชญ์ชุมชนผู้นำทางภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรม ตัวแทนชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน

ที่มา : การจัดกิจกรรมในพื้นที่วิจัยจังหวัดเชียงราย วันที่ 17 พฤศจิกายน 2555

ภาพที่ 3.12 : การประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำชุมชนและการเสวนากับตัวแทนปราชญ์ชุมชนผู้นำทางภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรม ตัวแทนชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน

ที่มา : การจัดกิจกรรมในพื้นที่วิจัยจังหวัดแพร่ วันที่ 18 พฤศจิกายน 2555

3.2.7 การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

1) การสืบค้นงานสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาเก็บข้อมูลของชุมชน โดยวิธีการทางสถาปัตยกรรมโดยการเขียนเส้น ถอดลดทลาย การตรวจสอบ สี วัสดุ การตรวจสอบ ขนาด สัดส่วน ทางสถาปัตยกรรมกับพื้นที่จริงโดยวิธีการวัดขนาด ตรวจสอบระยะจริง ในงานสถาปัตยกรรม

(1) พื้นที่จังหวัดพะเยา ณ.วัดท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จ.พะเยา

ภาพที่ 3.13 : แสดงกิจกรรมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม พื้นที่วิจัยจังหวัดพะเยา
ที่มา : กิจกรรมโครงการวิจัยย่อยที่ 1 วันที่ 27 ตุลาคม 2555

(2) พื้นที่จังหวัดน่าน ณ.วัดต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน

ภาพที่ 3.14 : แสดงกิจกรรมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม พื้นที่วิจัยจังหวัดน่าน
ที่มา : กิจกรรมโครงการวิจัยย่อยที่ 1 วันที่ 28 ตุลาคม 2555

3) พื้นที่จังหวัดน่าน ณ.วัดศรีโสดา ต.ศรี อ.เชียงของ จ.เชียงราย

ภาพที่ 3.15 : แสดงกิจกรรมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม พื้นที่วิจัยจังหวัดเชียงราย
ที่มา : กิจกรรมโครงการวิจัยย่อยที่ 1 วันที่ 18 พฤศจิกายน 2555

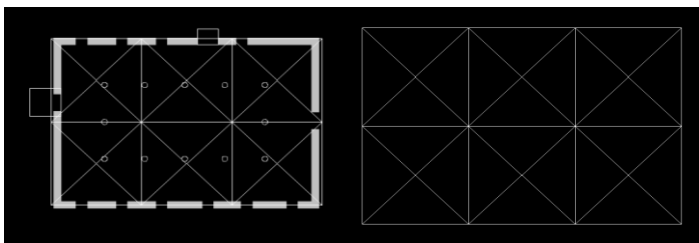
4) พื้นที่จังหวัดแพร่ ณ.วัดพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่

ภาพที่ 3.16 : แสดงกิจกรรมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม พื้นที่วิจัยจังหวัดน่าน
ที่มา : กิจกรรมโครงการวิจัยย่อยที่ 1 วันที่ 18 พฤศจิกายน 2555

3.3.2 ในขั้นตอนของการวิเคราะห์องค์ความรู้ของชุมชน

ใช้วิธีการวิเคราะห์ทางสถาปัตยกรรมโดยใช้การสืบค้นข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์กลุ่มและการวิเคราะห์ทางสถาปัตยกรรม ซึ่งใช้ทฤษฎีที่เป็นระบบสากลในการตรวจสอบองค์ความรู้โดยวิเคราะห์รูปแบบทางด้านสถาปัตยกรรมในด้านต่างๆและการทดสอบทางสถาปัตยกรรมโดยการวัดขนาดสัดส่วนของผังการโดยใช้การทดสอบสมมุติฐานทางด้านกายภาพโดยการทดสอบการใช้รูปทรงเรขาคณิตเป็นวิธีสากลทางสถาปัตยกรรมเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสัดส่วนทางกายภาพโดยอาศัยการทดสอบสัดส่วนดังนี้

ภาพที่ 3.17 : รูปแบบการวิเคราะห์องค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรม

ที่มา : กิจกรรมโครงการวิจัยย่อยที่ 1 วันที่ 18 พฤศจิกายน 2555

หลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถาปัตยกรรมจึงได้ดำเนินการคืนข้อมูลเพื่อให้ชุมชนร่วมกันตรวจสอบข้อมูลทางสถาปัตยกรรมร่วมกัน โดยการจัดกิจกรรมการเสวนาทิศทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อช่วยกันหาแนวทางการท่องเที่ยวในพื้นที่สถาปัตยกรรมที่ช่วยให้เกิดสุนทรียศิลป์ ความซาบซึ้ง และการท่องเที่ยวเชิงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 3.18 : จัดกิจกรรมการเสวนาทิศทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่ จังหวัดพะเยา

ที่มา : กิจกรรมโครงการวิจัยย่อยที่ 1

ภาพที่ 3.19 : จัดกิจกรรมการเสวนาทิศทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่ จังหวัดแพร่
ที่มา : กิจกรรมโครงการวิจัยย่อยที่ 1

ภาพที่ 3.20 : จัดกิจกรรมการเสวนาทิศทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่ จังหวัดน่าน
ที่มา : กิจกรรมโครงการวิจัยย่อยที่ 1

ภาพที่ 3.21 : จัดกิจกรรมการเสวนาทิศทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่ จังหวัดเชียงราย
ที่มา : กิจกรรมโครงการวิจัยย่อยที่ 1

3.3 วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยในโครงการย่อยที่ 2

ในส่วนของโครงการย่อยที่ 2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก

ได้ดำเนินประเมินศักยภาพพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมในด้านต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย

- 1 ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของวัดในกลุ่มชาติพันธุ์ไตในพื้นที่ลำนานาตะวันออกอย่างมีส่วนร่วม
- 2 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก
- 3 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก
- 4 แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก

3.3.1 ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของวัดในกลุ่มชาติพันธุ์ไตในพื้นที่ลำนานาตะวันออกอย่างมีส่วนร่วม

จากการสรรหาพื้นที่ชุมชน สถาปัตยกรรมเป้าหมาย ในพื้นที่ลำนานาตะวันออกอย่างมีส่วนร่วม ได้สำรวจงานสถาปัตยกรรมของอาคารทางศาสนาที่มีความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ทั้ง 4 จังหวัด โดยมุ่งเน้นกลุ่มชุมชนที่มีอาคารทางศาสนาสถาปัตยกรรมได้ใหญ่ และได้อื้อ ที่ยังคงศักยภาพ มีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมและประเพณีที่โดดเด่น เหมาะสมแก่การศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ ได้มีการดำเนินการสำรวจอาคารทางศาสนาในพื้นที่ชุมชนเป้าหมายที่มีความโดดเด่นทางด้านงานสถาปัตยกรรมและมีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรม เพื่อเสนอชื่อเข้ารับการคัดสรรให้เป็นชุมชนต้นแบบสำหรับการดำเนินการวิจัยในอนาคต ทีมงานวิจัยได้ดำเนินการลงพื้นที่สำรวจอาคารตามที่ได้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วยตัวแทนภาคราชการ วัฒนธรรมจังหวัด องค์กรเอกชน สมาคมอนุรักษ์เมือง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับภาค ซึ่งได้เสนอชื่อ และสามารถสรุปพื้นที่ครอบคลุมใน 4 จังหวัด โดยจังหวัดพะเยา มีทั้งหมด 11 ชุมชน จังหวัดแพร่ มีทั้งหมด 16 ชุมชน จังหวัดน่าน มีทั้งหมด 30 ชุมชน และจังหวัดเชียงราย มีทั้งหมด 17 ชุมชน

จากการประเมินศักยภาพของพื้นที่ในการคัดเลือกเป็นพื้นที่ศึกษาวิจัย ได้คัดเลือกงานสถาปัตยกรรมในพื้นที่เป้าหมายเพื่อดำเนินการศึกษารายละเอียด และจากการสำรวจพื้นที่ตามข้อเสนอแนะจากกระบวนการมีส่วนร่วมได้ดำเนินการคัดเลือกอาคารตามการเสนอแนะของกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด ทั้ง 4 จังหวัด โดยได้ดำเนินการคัดเลือกอาคารที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่น ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทใหญ่ เพื่อนำไปประเมินศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม โดยการประเมินด้วยแบบประเมินมาตรฐานคุณภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม

ในการคัดเลือกอาคารที่มีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยการคัดเลือกกลุ่มอาคารทางศาสนาและอาคารประกอบในพื้นที่อาคารทางศาสนาที่มีความโดดเด่น และมีศักยภาพในการพัฒนาให้กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในอนาคตได้ โดยการคัดเลือกอาคารที่มีความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมในครั้งนี้จะดำเนินการคัดเลือกกลุ่มอาคารที่อยู่ในกลุ่มของงานสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทใหญ่ทั้งหมด โดยคัดเลือกกลุ่มอาคารที่มีความโดดเด่น มีเอกลักษณ์และมีศักยภาพสามารถที่จะพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในอนาคตได้

จากการศึกษาศักยภาพทางสถาปัตยกรรมของวัดในกลุ่มชาติพันธุ์ไทในพื้นที่ล้านนาตะวันออก จากโครงการสถาปัตยกรรมไทในดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก ได้พบว่าวัดที่มีศักยภาพทางสถาปัตยกรรมของชาติพันธุ์ไทในพื้นที่ล้านนาตะวันออก มีด้วยกันทั้งหมด 11 วัด โดยจังหวัดเชียงรายพบที่วัดศรีไค้ จังหวัดพะเยาพบที่วัดนันทาราม วัดแสนเมืองมา และวัดท่าฟ้าใต้ จังหวัดแพร่พบที่วัดจอมสวรรค์ วัดพระหลวง และวัดสระบ่อแก้ว และจังหวัดน่านพบที่วัดต้นแหลง วัดหนองแดง วัดร้องแง และวัดหนองบัว

3.3.2 การศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม

ในการศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม ได้มีกระบวนการในการศึกษาโดยได้นำข้อมูลของวัดที่ผ่านกระบวนการคัดเลือกวัดที่ศักยภาพทางสถาปัตยกรรม จากโครงการสถาปัตยกรรมไทในดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก ทำให้ต้องมีการประเมินคัดเลือกวัดที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ 3 จังหวัด คือ พะเยา แพร่ และน่าน ส่วน

จังหวัดเชียงรายพบวัดที่มีศักยภาพทางสถาปัตยกรรมไทเพียงวัดเดียว คือ วัดศรีโคงค์ จากนั้นจึงได้พัฒนาแบบประเมินมาตรฐานคุณภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ซึ่งได้พัฒนาและประยุกต์ใช้มาจากคู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและกรมการท่องเที่ยว, 2550) มีผู้เชี่ยวชาญในการประเมินอยู่ระหว่างจังหวัดละ 5-7 คน ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวข้องกับด้านสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยว โดยมีรายละเอียดคือ 1) ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) การบริหารจัดการ คะแนนรวมทั้งสิ้น 100 คะแนน

ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า จากการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก จังหวัดพะเยา แพร่ และน่าน พบว่า จังหวัดพะเยา วัดท่าฟ้าใต้มีศักยภาพสูงที่สุด อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{x} = 67.93$) จังหวัดแพร่ วัดพระหลวงมีศักยภาพสูงที่สุด อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{x} = 66.25$) และจังหวัดน่าน วัดต้นแหลงมีศักยภาพสูงที่สุด อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{x} = 64.36$)

3.3.3 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก

ในการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ประกอบด้วยจังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน มีนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้ามาเยือน ในปี พ.ศ.2553 รวมกันประมาณ 2,206,725 คนต่อปี (กรมการท่องเที่ยว, 2555) โดยการศึกษาครั้งนี้มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน การเลือกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ได้ได้เลือกเฉพาะนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในวัด โดยเลือกกลุ่มของนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการตอบคำถามได้ โดยไม่เลือกกลุ่มเด็กเยาวชนที่มากับพ่อแม่ เนื่องจากบางประเด็นคำถามอาจให้คำตอบได้ไม่ชัดเจน ซึ่งใช้แบบสอบถามซึ่งมีการแบ่งข้อมูลออกเป็น 7 ส่วน ประกอบด้วย

- 4.2.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- 4.2.2 รูปแบบและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด
- 4.2.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด
- 4.2.4 ความต้องการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด
- 4.2.5 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด
- 4.2.6 การให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด
- 4.2.7 ข้อเสนอแนะในการพัฒนา

3.3.4 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานา

ตะวันออก

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก ในพื้นที่ 4 ชุมชน ประกอบด้วย ชุมชนวัดท่าฟ้าใต้ ชุมชนวัดพระหลวง ชุมชนวัดต้นแหลง และชุมชนวัดครึ่งใต้ เป็นการท่องเที่ยวที่สามารถท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี ช่วงเวลาในการท่องเที่ยวที่เหมาะสมมากที่สุดควรเป็นช่วงเช้าเนื่องจากอากาศไม่ร้อนจัด การท่องเที่ยวในชุมชนในระยะเริ่มต้นควรมีมัคคุเทศก์หรือผู้นำชมในชุมชน เนื่องจากในชุมชนยังไม่มีเครื่องมือในการสื่อความหมาย เช่น แผนที่นำชม คู่มือท่องเที่ยว วั้บริการให้กับนักท่องเที่ยว ผู้นำชมจะเป็นผู้นำทางไปยังแหล่งกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชน เมื่อเดินทางไปถึงยังแหล่งกิจกรรมในแต่ละจุดแล้วจะมีผู้นำชมที่เป็นตัวแทนชุมชน / กลุ่มอาชีพ นำเที่ยวหรืออธิบายรายละเอียดของกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีจุดเริ่มต้นที่วัดซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางชุมชน

กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น ความเชื่อพิธีกรรมท้องถิ่น การทอผ้า การจักสาน การทำเกษตรกรรม อาหารท้องถิ่น และศิลปะการแสดงแขนงต่างๆ ซึ่งกิจกรรมทางวัฒนธรรมเหล่านี้ชาวบ้านชุมชนยินดีให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมและพร้อมที่จะถ่ายทอดเรื่องราว ความรู้และประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจและเวลาที่นักท่องเที่ยวมี จากการศึกษาสามารถพัฒนาไปสู่รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนจำนวน 3 ด้าน ดังต่อไปนี้ คือ

3.1 รายการนำเที่ยวเชิงวิชาการ (Academic Program)

3.2 รายการนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Program)

3.3 รายการนำเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Program)

4) แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมใน

พื้นที่ลำนานาตะวันออก

ในการสร้างแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวทางการพัฒนาจากการประชุมระดมความคิดเห็นของชุมชน และการสอบถามนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก ตลอดจนผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก โดยการทดลองจัดรายการท่องเที่ยวในเส้นทางขึ้น มีกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายประกอบด้วย ตัวแทนบริษัทจัดนำเที่ยว มัคคุเทศก์อาชีพ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว นักวิชาการด้านสถาปัตยกรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นักเรียน/

นักศึกษา และนักท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนได้เป็นผู้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งจากการประเมินเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม สามารถแสดงผลประเมินเส้นทางท่องเที่ยวโดยมีประเด็นที่สำคัญ คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางสถาปัตยกรรม ด้านประวัติศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมของท้องถิ่น ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการ และการบริการเสริมอื่นๆทางการท่องเที่ยว

แผนงานการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ประกอบด้วยโครงการศึกษาวิจัยย่อยจำนวน 2 ซึ่งประกอบด้วย ในโครงการวิจัยย่อยที่ 1 โครงการสถาปัตยกรรมใต้ดินแดนอารยธรรมล้านนา และ ในโครงการวิจัยย่อยที่ 2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในดินแดนล้านนาตะวันออก ซึ่งได้ดำเนินการวิจัยโดยมีวัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัยประกอบด้วยวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อสร้างแนวทางและทิศทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบบูรณาการการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศในอนาคต
2. เพื่อเป็นการค้นคว้าผลงานทาง สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของชาติผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมด้านองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ในการ เข้าถึงความรู้ เข้าใจในคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นถิ่น และบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาผลงานสถาปัตยกรรมของชาติ ระหว่างชุมชนเป้าหมายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลของฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวของชาติ
5. เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิงข้อมูลเชิงวิชาการบนฐานข้อมูลความรู้ทางด้านภูมิปัญญาพื้นถิ่น

4.1 ผลการศึกษาราย

4.1.1 แนวทางและทิศทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบบูรณาการการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศในอนาคต

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ได้รวบรวมแนวทางการพัฒนาจากการประชุมระดมความคิดเห็นของชุมชนและการสอบถามนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ตลอดจนผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก โดยการทดลองจัดรายการท่องเที่ยวในเส้นทางขึ้น มีกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายประกอบด้วย ตัวแทนบริษัทจัดนำเที่ยว มัคคุเทศก์อาชีพ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว

นักวิชาการด้านสถาปัตยกรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นักเรียน/นักศึกษา และนักท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนได้เป็นผู้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยว มีประเด็นที่สำคัญในการประเมิน คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางสถาปัตยกรรม ด้านประวัติศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมของท้องถิ่น ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการ และการบริการเสริมอื่นๆทางการท่องเที่ยว

จากผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก พื้นที่จังหวัดพะเยา พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 3.42) พื้นที่จังหวัดแพร่ พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 3.40) พื้นที่จังหวัดน่าน พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 3.29) พื้นที่จังหวัดเชียงราย พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 3.44) สำหรับด้านกิจกรรมทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 3.90) ซึ่งจากการรวบรวมแนวทางการพัฒนาจากการประชุมระดมความคิดเห็นของชุมชน การสอบถามนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก ตลอดจนผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก สามารถพัฒนาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออกทั้ง 4 พื้นที่ ประกอบไปด้วยแนวทางพัฒนา 5 ด้าน คือ

1) แนวทางด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้ชุมชนแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน โดยการยอมรับ และเคารพในการตัดสินใจของทุกฝ่าย พร้อมกับการร่วมกันลงมือปฏิบัติ นำไปสู่ผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับร่วมกัน

2) แนวทางด้านการอนุรักษ์และสืบสานสถาปัตยกรรม คือ การอนุรักษ์ และสืบสานสถาปัตยกรรมของชุมชน เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างสมเหตุสมผล เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรให้มากที่สุด โดยการใช้ประโยชน์ การรักษา การพัฒนา หรือการฟื้นฟู การป้องกัน และการสงวน

3) แนวทางด้านการพัฒนาการตลาด โดยใช้แนวทางการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ซึ่งเครื่องมือส่วนประสมการส่งเสริมการตลาด จะเน้นการโฆษณา (Advertising) และการประชาสัมพันธ์ (Public Relations)

4) แนวทางด้านการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว เป็นการสื่อความหมายโดยใช้บุคคล เช่น การบริการข้อมูล การนำเที่ยว การบรรยายของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และการสื่อความหมายโดยไม่ใช้บุคคล เช่น ป้ายบอกทาง ป้ายบอกข้อมูล การจัดบอร์ด ศูนย์บริการข้อมูล คู่มือแนะนำเที่ยว เป็นต้น และ

5) แนวทางการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยว โดยเน้นกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่สามารถทำให้เกิดการมีส่วนร่วม การนำเอกลักษณ์ที่น่าสนใจของชุมชน มาพัฒนาเป็นกิจกรรมทางการท่องเที่ยว โดยจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลาย ตลอดจนการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวให้มีความหลากหลาย ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว และความปลอดภัยในเส้นทางท่องเที่ยว

4.1.2. การค้นคว้าผลงานทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของชาติผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน

การสรรหาพื้นที่ชุมชนที่ยังคงศักยภาพทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนวัฒนธรรม และประเพณีที่โดดเด่นในครั้งนี้จะดำเนินการคัดเลือกกลุ่มอาคารที่อยู่ในกลุ่มของงานสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทใหญ่ โดยคัดเลือกกลุ่มอาคารที่มีความโดดเด่น มีเอกลักษณ์และมีศักยภาพสามารถที่จะพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในอนาคตได้ครอบคลุมในพื้นที่ 4 จังหวัดซึ่งพบว่าวัดที่มีศักยภาพมีทั้งหมด 11 วัด โดยจังหวัดเชียงรายพบที่วัดครั้งไต้ จังหวัดพะเยาพบที่วัดนันทาราม วัดแสนเมืองมา และวัดท่าฟ้าใต้ จังหวัดแพร่พบที่วัดจอมสวรรค์ วัดพระหลวง และวัดสระบ่อแก้ว และจังหวัดน่านพบที่วัดต้นแหลง วัดหนองแดง วัดร่องแงง และวัดหนองบัวมีความเหมาะสมแก่การศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคต ทั้งนี้การศึกษาวิจัยนอกจากเป็นการศึกษางานสถาปัตยกรรมแล้วยังมีการศึกษาด้านพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของชุมชนไทลื้อและไทใหญ่ในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออก โดยการศึกษาสามารถสรุปผลได้ดังนี้

4.1.2.1 พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของชุมชนไทใหญ่ในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออก

จากการศึกษาวิจัยและรวบรวมข้อมูลด้านพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของพื้นที่ล้านนาตะวันออกพบว่าในปัจจุบันชุมชนที่คงเหลือผู้ที่สืบเชื้อสายของชาวไทใหญ่ในเขตจังหวัดล้านนาตะวันออกมีค่อนข้างน้อยมากและไม่มีชุมชนซึ่งมีงานสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบงานสถาปัตยกรรมในสกุลช่างของไทใหญ่ในเขตพื้นที่ 4 จังหวัด ที่แสดงให้เห็นเด่นชัดทั้งชุมชนและงานสถาปัตยกรรมไปพร้อมกัน เมื่อเทียบกับชุมชนไทใหญ่ที่อยู่ในเขตจังหวัดลำปาง กับจังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งถือว่าทั้งสองจังหวัดนี้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา เป็นศูนย์กลางของชุมชนชาวไทใหญ่ที่เข้ามาทำอุตสาหกรรมป่าไม้และทำการค้าขายกับล้านนาซึ่งมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรในช่วงดังกล่าว ซึ่งทำให้เกิดงานสถาปัตยกรรมแบบสกุลช่างไทใหญ่เป็นจำนวนมากซึ่งยังคงหลงเหลือให้พบที่จังหวัดลำปางและจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปัจจุบันทั้งชุมชนและงานสถาปัตยกรรมที่คงคงมีการอุปถัมภ์กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของชาวไทใหญ่แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน ว่าชาวไทใหญ่เริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนภาคเหนือของไทยเมื่อใด แต่มีมาเนิ่นนานแล้วตั้งแต่สมัยโบราณ ในสมัยก่อนดินแดนภาคเหนือของไทยกับรัฐฉานไม่มีเส้นแบ่งกันอาณาเขต ผู้คนสองฝั่งสามารถเดินทางไปมาหาสู่กันได้อย่างเสรีและมีการติดต่อค้าขายกัน โดยเฉพาะการติดต่อค้าขายกับเมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศสหภาพเมียนมาร์ในปัจจุบัน ซึ่งเมืองเชียงตุงเป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้าของคาราวาน ระหว่างพ่อค้าจากจีนในยูนนานกับพ่อค้าไทใหญ่ ซึ่งพ่อค้าชาวไทใหญ่จะนำสินค้าที่ได้จากจีนไปขายยังล้านนา แลพแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย แพร่ และลำปาง ซึ่งมีกลุ่มพ่อค้าชาวไทใหญ่บางส่วนเริ่มมาตั้งรกรากอยู่ทางภาคเหนือของไทยในแต่ละเมืองแล้วค่อยๆขยายกิจการครอบคลุมไปทั่วดินแดนภาคเหนือของไทยในเวลาต่อมา

พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานการเข้ามาของไทใหญ่เริ่มจากการเข้ามาเป็นพ่อค้าเร่ทำการค้าขายกับล้านนา ซึ่งสาเหตุที่ทำให้ไทใหญ่ต้องทำการค้าขายกับล้านนานั้นเนื่องจากเกิดเนื่องจากรัฐไทยใหญ่เป็นเมืองที่อยู่ในหุบเขา จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้จำเป็นต้องสืบเสาะแสวงหาสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนไทใหญ่ ซึ่งการเดินทางเข้ามาค้าขายกับภาคเหนือของประเทศไทยมีเส้นทางที่สำคัญ 2 เส้นทาง คือ เส้นทาง มะละแหม่ง ฮอด แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ น่าน และลำปาง เส้นทางที่สอง คือ เส้นทางมะละแหม่ง ตาก ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ แพร่ น่าน ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้เส้นทางทางในการเดินทางเข้ามาค้าขาย โดยทั้งสองเส้นทางจะใช้ระยะเวลาในการเดินทางประมาณ 15 วัน จากมะละแหม่ง ซึ่งปัจจุบันนี้มีชาวไทใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยหลายจังหวัด เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน แพร่ พะเยา ลำปาง เชียงราย ซึ่งจากการศึกษาทำให้ทราบถึงพัฒนาการ การตั้งถิ่นฐานของชาวไทใหญ่สามารถแบ่งระยะเวลาการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทยได้ 2 ช่วง ดังนี้

ช่วงแรก สมัยพระเจ้าติโลกราช ซึ่งเป็นยุครุ่งเรืองของล้านนาในทุกด้าน โดยพระเจ้าติโลกราชได้ทำสงครามจนได้พื้นที่ของแพร่ น่าน หลวงพระบาง เชียงรุ่ง เมืองยอง รัฐฉาน เช่น เมืองไลคา เมืองนาย เมืองสีป้อ เมืองยองห้วย และได้กวาดต้อนชาวไทใหญ่จำนวน 12,328 คน เข้ามาไว้ในล้านนา

ช่วงที่สอง สมัยพม่าเป็นอาณานิคมของอังกฤษ และล้านนาก็ขึ้นกับสยาม จากนั้นในรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี ก็เกิดการล่าอาณานิคมของชาวตะวันตกขึ้นในแถบภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ การดำเนินนโยบายด้านการเมืองและการทูตของพม่าไม่เป็นผลสำเร็จ จึงทำให้พม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษตั้งแต่สมัยพระเจ้าสีป้อ แห่งราชวงศ์คองบอง อันเป็นสิ้นสุดแห่งราชวงศ์กษัตริย์ของพม่า ในช่วงนี้อังกฤษได้ทำสนธิสัญญาการค้าขายกับสยามและล้านนา โดยเฉพาะการสัมปทานป่าไม้กับเจ้าเมืองล้านนา ในการจัดการดังกล่าวอังกฤษได้ส่งคนในสังกัด คือกลุ่มคนพม่า ไทใหญ่ ปะโอ ปะหล่อง เข้ามาทำการป่าไม้ ซึ่งถือได้ว่าคนเหล่านี้เป็นลูกจ้างในบริษัทต่างๆ เช่น British Borneo Company Ltd, Bombay Burma Trading Corporation Ltd. เชื่อว่าไทใหญ่และปะโอ

เข้ามาในลำนามากกว่าคนพม่า กลุ่มคนเหล่านี้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอังกฤษ เนื่องจากอังกฤษต้องการสร้างฐานอำนาจของรัฐบาลที่มีรูปแบบการปกครองตนเองแต่เดิมอยู่แล้ว ให้เทียบเคียง

ชาวไตใหญ่ในระยะต่อมาในปี พ.ศ. 2383 กิจการการค้าไม้ได้เริ่มมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น ในลำนนาทำให้เกิดการเซ็นสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษ ทำให้ชาวไตใหญ่บางกลุ่มปรับเปลี่ยนตนเองมาเป็นผู้เช่ารับทำป่าไม้ ชาวไตใหญ่จึงกลายเป็นผู้มีฐานะ กลายเป็นคนหบดีชาวไตใหญ่เป็นบุคคลที่น่านับถือในสังคมในขณะนั้น ทำให้ชาวไตใหญ่เกิดการปฏิสังขรณ์วัดที่มีความเก่าแก่ หรือมีการสร้างวัดซึ่งเกิดขึ้นตามจิตศรัทธา โดยการสร้างศาสนสถานและการปฏิสังขรณ์วัดนั้นยังคงใช้รูปแบบตามที่ตนเองคุ้นเคย โดยใช้ช่างฝีมือที่นำมาจากพม่าเป็นนายช่างในการก่อสร้างอาคารศาสนสถานและมีการเชิญพระภิกษุสงฆ์ชาวพม่ามาจำพรรษาที่วัดที่ตนเองและชุมชนได้สร้างขึ้นด้วย ทำให้เกิดกลายเป็นวัดที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนไตใหญ่ในขณะนั้น มาจนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันชุมชนไตใหญ่และงานสถาปัตยกรรมดั้งเดิมแบบไตใหญ่ซึ่งได้ดำเนินการสำรวจในพื้นที่ทั้ง 4 จังหวัดลำนนาตะวันออกพบว่าพม่ามีงานสถาปัตยกรรมที่ยังคงสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ซึ่งพบที่วัดนันทาราม อำเภอเชียงคำจังหวัดพะเยา และพบที่วัดจอมสวรรค์ อำเภอเมืองจังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นงานสถาปัตยกรรมที่เป็นการสร้างโดยกลุ่มไตใหญ่ซึ่งได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อการทำอุตสาหกรรมป่าไม้และทำการค้าขายในอดีตที่ผ่านมา ในปัจจุบันได้ถูกวัฒนธรรมของงานสถาปัตยกรรมของลำนนาและของไทยเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนารูปแบบทางสถาปัตยกรรมค่อนข้างมาก อีกทั้งวัดไตใหญ่ที่หลงเหลือปัจจุบันไม่ได้มีชุมชนซึ่งเป็นศรัทธาวัดที่เป็นเชื้อสายชาวไตใหญ่ หรือพม่าเป็นผู้อุปถัมภ์วัดในการทำนุบำรุงรักษาวัดแล้ว จึงเป็นสาเหตุให้อาคารทางศาสนาภายในวัดมีความชำรุดทรุดโทรมไปตามเวลา

4.1.2.2 พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของชุมชนไตลื้อในเขตพื้นที่ลำนนาตะวันออก

จากการศึกษาประวัติศาสตร์จากการทบทวนเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบว่าชาวไตลื้อมีพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยโดยการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามหัวเมืองต่างๆในภาคเหนือ ด้วยเหตุผลทางการเมืองระหว่างรัฐ ตามนโยบาย “ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าวใส่เมือง” ซึ่งเป็นยุคของการอพยพกวาดต้อน ผู้คนชาวไทยลื้อที่มีจำนวนมากที่สุดเข้ามาสู่ดินแดนลำนนา โดยการนำของพระเจ้ากาวิละในปี 2348 ได้ยกกองทัพไปตีเมืองยองและหัวเมืองลื้อในสิบสองปันนาซึ่งเป็นเมืองขึ้นของพม่า เพื่อขยายอาณาเขตออกไปให้กว้างขวางและป้องกันไม่ให้พม่าใช้เป็นแหล่งซ่องสุมกำลังกลับมาโจมตีลำนนาอีก

ซึ่งในช่วงที่ลำนนาและเมืองน่านกำลังฟื้นตัวจากภาวะศึกสงครามทำให้ขาดแคลนกำลังคน ดังนั้นจึงพบว่าช่วงเวลานี้มีการอพยพกวาดต้อนผู้คนจากสิบสองปันนาในยุค “เก็บผักใส่ซ้า

เก็บเข้าใส่เมือง” เข้าสู่ลำนานาและหัวเมือง เมืองน่าน หลายครั้ง ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 1 เจ้าฟ้าอัตถวรปัญโญ (เจ้าผู้ครองนครน่าน) และเจ้าสุมนเทวราช (เจ้าผู้ครองนครน่าน) ยกกองทัพขึ้นไปกวาดต้อนชาวไตลื้อจากสิบสองปันนามายังเมืองน่าน และเมืองบางส่วนในประเทศลาว และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ในส่วนของเมืองน่านได้กวาดต้อนมาในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ ผลิตเดช เมื่อครั้งสงครามเชียงตุง

นอกจากการกวาดต้อนในยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” เข้าสู่ลำนานาและหัวเมืองต่างในลำนานาแล้วยังมีปัจจัยอื่นๆประกอบการเคลื่อนย้ายเข้าสู่ลำนานาซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานในแต่ละพื้นที่ของชาวไตลื้อ ซึ่งประกอบด้วย

- (1) การกวาดต้อนเทศรัว โดยเป็นลักษณะของการกวาดต้อนผู้คนให้เคลื่อนย้ายอพยพในลักษณะชุมชนใหญ่ เป็นระดับหมู่บ้าน หรือเมือง
- (2) เส้นทางการค้าและการแสวงหาที่ทำกิน การค้าขายเป็นปัจจัยหนึ่งของการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเพื่อแสวงหาแหล่งทรัพยากรและการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งลำนานาเป็นหัวเมืองใหญ่ที่ระบบเศรษฐกิจและการค้าขายในสมัยอดีตมีความเจริญรุ่งเรือง
- (3) การติดตามญาติพี่น้อง แบบเคลื่อนย้ายตามมาภายหลัง
- (4) การหลบหลีกภัยสงครามและความไม่สงบ
- (5) ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ
- (6) ระบบชลประทานและระบบเหมืองฝายที่ดี
- (7) พื้นที่ทางการเกษตร ที่มีพื้นที่ราบอุดมสมบูรณ์สามารถทำการเกษตรได้ดี

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ชุมชนส่วนใหญ่ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมเป็นชุมชนที่มีเชื้อสายไตลื้อ และเน้นหนักในการศึกษางานสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลของงานสถาปัตยกรรมไทใหญ่และไตลื้อที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ เหมาะสมสำหรับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมซึ่งโครงการวิจัยได้ดำเนินการศึกษาด้านพัฒนาการของชุมชนพบว่าชุมชนมีพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน ประกอบด้วย 1. จังหวัดเชียงราย ชุมชนบ้านครึ่งใต้ ตำบลครึ่ง อำเภอเชียงของ จ.เชียงราย 2. ชุมชนบ้านท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จ.พะเยา 3. ชุมชนบ้านพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่ 4. ชุมชนบ้านต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ลักษณะของพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานอันเกิดจากสาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจาก ทั้งการกวาดต้อนเทศรัว โดยเป็นลักษณะของการกวาดต้อนผู้คนให้เคลื่อนย้าย อพยพในลักษณะชุมชนใหญ่ เป็นระดับบ้านและหมู่บ้าน เพื่อการแสวงหาพื้นที่ทำกินในการก่อตั้งหมู่บ้านในพื้นที่แห่งใหม่ ตามคำสั่งของผู้ปกครองในระดับเมืองและระดับหมู่บ้านและการเคลื่อนย้ายติดตาม

ญาติพี่น้องแบบเคลื่อนย้ายตามมาภายหลังซึ่งพบว่าเป็นพัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ของ ชุมชน บ้านท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จังหวัดพะเยา

การแสวงหาพื้นที่ทางการเกษตรที่มีพื้นที่ราบอุดมสมบูรณ์สามารถทำการเกษตรได้ดี มีระบบเหมืองฝายและการชลประทานในการทำการเกษตรที่ดี ซึ่งพบว่าเป็นพัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ของ ชุมชนบ้านพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่ และชุมชนบ้านครึ่งใต้ ตำบลครึ่ง อำเภอยางาย จ.เชียงราย

การหลบหลีกภัยสงครามและความไม่สงบ และการอพยพเคลื่อนย้ายอันเนื่องมาจาก ภัยสงคราม การอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนเข้ามาตั้งในชุมชนซึ่งถูกละทิ้งให้รกร้างและมีการปฏิสังขรณ์ให้ เจริญรุ่งเรือง พบว่าเป็นพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานชุมชนบ้านพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่ และชุมชนบ้านต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

4.1.2.3 การศึกษาวิเคราะห์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนไต (ไต) ในเขตพื้นที่ ล้านนาตะวันออก เป้าหมาย 4 จังหวัด

จากวัตถุประสงค์ของการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนไต) ในเขตพื้นที่ ล้านนาตะวันออก เป้าหมาย 4 จังหวัด ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาแบ่งออกเป็นในส่วนที่เป็น รูปธรรมซึ่งเน้นหนักมรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงาน สถาปัตยกรรมอาคารทางศาสนาและในด้านนามธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อในงานสถาปัตยกรรม ในอาคารทางศาสนาซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านที่เป็นรูปธรรม (Tangible Cultural Heritage)

จากการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับการงานสถาปัตยกรรมในอาคาร ทางศาสนาในพื้นที่ ทั้ง 4 จังหวัดพบว่า สิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรมที่สามารถ มองเห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมสามารถแบ่งเป็น 2 ด้าน ประกอบด้วย ด้านที่ 1 มรดกทางวัฒนธรรมใน พื้นที่อาคารทางศาสนาซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่แสดงออกด้วยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและ ศิลปกรรม 2 มรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งอยู่ภายนอกงานสถาปัตยกรรมซึ่งแสดงออกด้วยการจัด กิจกรรมและประเพณีต่างๆซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับการใช้งานอาคารทางศาสนาในช่วงระยะเวลาต่างๆ ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมในปัจจุบันได้ถูกปรับเปลี่ยนแปลงตามการผสมผสานของวัฒนธรรม จาก การศึกษาในพื้นที่ทั้ง 4 จังหวัด กิจกรรมและประเพณีล้วนแล้วแต่เข้ามามีส่วนในการใช้พื้นที่อาคาร ทางศาสนาแทบทั้งสิ้น จึงสามารถสรุปมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งสามารถมองเห็นได้เด่นชัดได้ดังนี้

ด้านที่ 1 มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อาคารทางศาสนาซึ่งแสดงออกโดย เอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่แสดงออกด้วยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

ในการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อาคารทางศาสนาซึ่งแสดงออกด้วยเอกลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมในพื้นที่ 4 จังหวัดพบว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นอาคารซึ่งมีลักษณะเป็นมิตรต่อพื้นที่รอบข้าง ลักษณะอาคารมีลักษณะค่อนข้างเตี้ย ลักษณะหลังคาลาดคุ่มต่ำมีช่องเปิดด้านข้างน้อยเนื่องจากในอดีตกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้ออยู่ในเขตเมืองหนาวจึงจำเป็นต้องมีการรักษาอุณหภูมิในอาคารให้ได้มากที่สุด มีการยกหลังคาเป็นหลังคาลักษณะสองชั้นและสามชั้น ระหว่างการยกชั้นหลังคามีระดับคอสองซึ่งประดับด้วยลวดลายสีสนิมฉลุ หลังคาชั้นบนสุดเป็นลักษณะหลังคาจั่วซึ่งมีหน้าบันประดับด้วยลวดลายงานศิลปกรรมซึ่งมีแนวคิดจากสิ่งแวดล้อมรอบข้างของชุมชน เช่นลวดลายพันธุ์พฤกษา ลวดลายรัศมีพระอาทิตย์ เป็นต้น ด้านงานศิลปกรรม สีที่ใช้ประดับภายในอาคารและภายนอกอาคารเน้นการใช้สีฟ้าเป็นหลัก และมีสีเหลืองและสีขาวและสีแดงผสมปะปนอยู่บ้าง รูปแบบงานศิลปกรรมที่ใช้ในการประดับตกแต่งอาคารเป็นลักษณะสิ่งที่ชาวบ้านหรือชุมชนสามารถพบเห็นและนำมาอุปมาอุปไมยในการสร้างสรรค์งานตกแต่งทางศิลปกรรมแบบช่างพื้นบ้าน การสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมเน้นการสร้างสรรค์แบบเรียบง่ายเข้าถึงง่ายโดยการใช้สัดส่วนที่เรียบง่าย เป็นสัดส่วนของมนุษย์แบบพื้นฐาน เน้นการเข้าถึงงานสถาปัตยกรรมแบบตรงไปตรงมาไม่เน้นการประดับประดาในการตกแต่งแบบหรูหราฟุ้งเฟ้อเนื่องจากเป็นงานสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นภาคเหนือ

ด้านที่ 2 มรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งอยู่ภายนอกงานสถาปัตยกรรมซึ่งแสดงออกด้วยการจัดกิจกรรมและประเพณีต่างๆ

การจัดกิจกรรมและประเพณีเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอยู่ร่วมกับงานสถาปัตยกรรมมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง การจัดกิจกรรมและการจัดประเพณีต่างเข้ามาเกี่ยวข้องกับการใช้งานอาคารทางศาสนาในช่วงระยะเวลาต่างๆ ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมในปัจจุบันได้ถูกปรับเปลี่ยนแปลงตามการผสมผสานของวัฒนธรรม จากการศึกษาในพื้นที่ทั้ง 4 จังหวัด กิจกรรมและประเพณีล้วนแล้วแต่เข้ามามีส่วนในการใช้พื้นที่อาคารทางศาสนาแทบทั้งสิ้น

ประเพณีวัฒนธรรมทั้งไทลื้อและไทใหญ่เน้นเป็นการใช้งานอาคารทางศาสนาในทั้ง 12 เดือนซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีผลต่อการใช้งานอาคารทางศาสนาแทบทั้งสิ้นโดยแทบทั้งสิ้นซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นและสามารถมองเห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม

อย่างไรก็ตามในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทใหญ่ในพื้นที่ 4 จังหวัดล้านนาตะวันออก ในปัจจุบันแทบจะเลือนรางมากสืบเนื่องจากเหตุผลของการมีชุมชนที่เป็นผู้อุปถัมภ์วัดนั้นมีค่อนข้างน้อยและการถูกผสมผสานทางวัฒนธรรมกับวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองในพื้นที่ใกล้เคียง เมื่อชุมชนมีจำนวนน้อยจึงเกิดการรับเอาวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่เข้ามาแทนที่และ

วัฒนธรรมซึ่งเป็นรากเหง้าของตนเองจึงลดน้อยลงจนแทบจะไม่เหลือวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของชาติพันธุ์ไทใหญ่

ด้านที่เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Heritage)

ในด้านมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมในอาคารทางศาสนาพบว่าองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ข้องกับคติและความเชื่อในการประดับตกแต่งองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมยังคงมีการใช้เป็นองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมในพื้นที่ 4 จังหวัดเช่น การใช้นาคซึ่งเป็นตัวแทนของน้ำ ในงานตกแต่งสถาปัตยกรรม เช่นการตกแต่งคันทวยหรือค้ายันและช่อฟ้า เป็นองค์ประกอบส่วนบนสุดเหนือหลังคาจั่วของอาคาร ทั้งวิหารและหอพระธรรม ในพื้นที่พื้นที่นิยมทำเป็นรูปภูษานาคซึ่งเป็นการออกแบบที่อุปมาถึง สัตว์ในป่าหิมพานต์ คือ นาค ในด้านคติความเชื่อเรื่องจักรวาล โดยการใช้รูปของนาคนั้น ถูกใช้ความอุดมสมบูรณ์ และเป็นตัวแทนของน้ำ

การใช้ปราสาทเพ็ญ หรือ รูปจำลองปราสาทที่วางอยู่กลางสันหลังคาซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับเขาพระสุเมรุ ซึ่งเชื่อว่าเป็นแนวคิดในการออกแบบที่มีการอุปมาถึง เขาสุทธบริภณท์ ในเรื่องคติจักรวาล ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกับ การออกแบบเครื่องสูงหรือ สัตตภณท์ หรือเชิงเทียน 7 ชั้นซึ่งใช้สำหรับจุดเทียนในการบูชาพระพุทธเจ้าซึ่งนิยมตั้งอยู่ภายในวิหาร ซึ่งในพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษาพบว่ามียุทวิหารวัดท่าฟ้าใต้ อำเภอเชียงม่วนเพียงแห่งเดียว เป็นต้น

คติความเชื่อด้านการใช้ภายในอาคาร “สีฟ้า” ภายในอาคารเพื่อเป็นตัวแทนของฟ้าและจักรวาล ซึ่งสีฟ้าเป็นตัวแทนของสีที่สายตามนุษย์มองฟ้าในเวลากลางวันจึงถูกจำลองให้เป็นสีที่อยู่บริเวณฝ้าเพดานของพระวิหาร

และนอกจากนี้คติความเชื่อด้านอื่นๆที่สัมพันธ์กับวิถีเกษตรของชาวไต โดยชาวไตเพาะปลูกข้าว ก่อนลงมือปลูกหรือเก็บเกี่ยวข้าว จะมีพิธีเซ่นไหว้แม่พระธรณี แม่โพสพ ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเทพประจำภูเข่า ป่า แม่น้ำต่างได้รับการเซ่นไหว้ ต้นไม้ใดถ้าเชื่อว่ามีเทพสถิตอยู่ก็ห้ามตัดโค่น เป็นต้น

4.1.2.4 รูปแบบของสถาปัตยกรรมประเภทอาคารศาสนสถานของชุมชนไตใหญ่และไตลื้อ ในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออก เป้าหมาย 4 จังหวัด

จากการสรรหาพื้นที่ชุมชนที่ยังคงศักยภาพ เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมและประเพณีที่โดดเด่น มีความเหมาะสมแก่การศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ ได้มีการดำเนินการสำรวจอาคารทางศาสนาในพื้นที่ชุมชนเป้าหมายที่มีความโดดเด่นทางด้านงานสถาปัตยกรรมและมีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย ตัวแทนภาคราชการ วัฒนธรรมจังหวัด องค์กรเอกชน สมาคมอนุรักษ์เมือง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับภาค ซึ่งได้เสนอชื่อ และสามารถสรุปพื้นที่

ครอบคลุมใน 4 จังหวัด ได้โดยการคัดเลือกอาคารที่มีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) การคัดเลือกอาคารที่มีความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมในครั้งนี้จะดำเนินการคัดเลือกกลุ่มอาคารที่อยู่ในกลุ่มของงานสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทใหญ่ทั้งหมด โดยคัดเลือกกลุ่มอาคารที่มีความโดดเด่น มีเอกลักษณ์และมีศักยภาพสามารถที่จะพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในอนาคตได้ พบว่าวัดที่มีศักยภาพทางสถาปัตยกรรมของชาติพันธุ์ไทในพื้นที่ล้านนาตะวันออก มีด้วยกันทั้งหมด 11 วัด โดยจังหวัดเชียงราย พบที่วัดศรีโคงค์ จังหวัดพะเยา พบที่วัดนันทาราม วัดแสนเมืองมา และวัดท่าฟ้าใต้ จังหวัดแพร่ พบที่วัดจอมสวรรค์ วัดพระหลวง และวัดสระบ่อแก้ว และจังหวัดน่าน พบที่วัดต้นแหลง วัดหนองแดง วัดร่องแงง และวัดหนองบัว และดำเนินการศึกษาวิจัยต่อเนื่องโดยทำการประเมินคัดเลือกวัดที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ 3 จังหวัด คือ เชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน โดยมีผู้เชี่ยวชาญในการประเมินอยู่ระหว่างจังหวัดละ 5-7 คน ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวข้องกับด้านสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยว ซึ่งผลของการประเมินทั้ง 4 พื้นที่ จะเหลือพื้นที่ที่มีศักยภาพเป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัยทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ 4 จังหวัด จังหวัดละ 1 แห่ง คือ พื้นที่จังหวัดพะเยา วัดท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จ.พะเยา พื้นที่จังหวัดแพร่ วัดพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จังหวัดแพร่ พื้นที่จังหวัดน่าน วัดต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน พื้นที่จังหวัดเชียงราย วัดศรีโคงค์ ต.ศรี อ.เชียงของ จ.เชียงราย ซึ่งการศึกษารูปแบบของงานสถาปัตยกรรมได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย 1.พัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในพื้นที่ศึกษาวิจัย 2.การวิเคราะห์เปรียบเทียบในด้านระบบการวางผังทางสถาปัตยกรรม 3. การวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรม 4. การวิเคราะห์รูปแบบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม 5. การศึกษาสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม ซึ่งการศึกษาในด้านต่างๆ สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1) พัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในพื้นที่ศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ชุมชนส่วนใหญ่ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมเป็นชุมชนที่มีเชื้อสายไทลื้อ และเน้นหนักในการศึกษางานสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลของงานสถาปัตยกรรมไทใหญ่และไทลื้อที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ เหมาะสมสำหรับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมซึ่งโครงการวิจัยได้ดำเนินการศึกษาด้านพัฒนาการของชุมชนพบว่าชุมชนมีพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน ประกอบด้วย 1. ชุมชนบ้านศรีโคงค์ ตำบลศรี อำเภอเชียงของ จ.เชียงราย 2. ชุมชนบ้านท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จ.พะเยา 3.ชุมชนบ้านพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่ 4.ชุมชนบ้านต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ลักษณะของพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานอันเกิดจากสาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการกวาดต้อนทหาร โดยเป็นลักษณะของการกวาดต้อนผู้คนให้เคลื่อนย้าย อพยพ

ในลักษณะชุมชนใหญ่ เป็นระดับบ้านและหมู่บ้าน เพื่อการแสวงหาพื้นที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ในการก่อตั้งหมู่บ้านในพื้นที่แห่งใหม่ ตามคำสั่งของผู้ปกครองในระดับเมืองและระดับหมู่บ้านและการเคลื่อนย้ายติดตามญาติพี่น้องแบบเคลื่อนย้ายตามมาภายหลังซึ่งพบว่าเป็นพัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ของ ชุมชนบ้านท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จังหวัดพะเยา

การแสวงหาพื้นที่ทางการเกษตรที่มีพื้นที่ราบอุดมสมบูรณ์สามารถทำการเกษตรได้ดี มีระบบเหมืองฝายและการชลประทานในการทำการเกษตรที่ดี ซึ่งพบว่าเป็นพัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ของ ชุมชนบ้านพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่ และชุมชนบ้านครึ่งใต้ ตำบลครึ่ง อำเภอยะรังของ จ.เชียงราย

การหลบหลีกภัยสงครามและความไม่สงบ และการอพยพเคลื่อนย้ายอันเนื่องมาจากภัยสงคราม การอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนเข้ามาตั้งในชุมชนซึ่งถูกละทิ้งให้รกร้างและมีการปฏิสังขรณ์ให้เจริญรุ่งเรือง พบว่าเป็นพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานชุมชนบ้านพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่ และชุมชนบ้านต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

2) การวิเคราะห์เปรียบเทียบในด้านระบบการวางผังทางสถาปัตยกรรม

จากการศึกษาระบบการวางผังอาคารพบว่า ได้อาคารถูกออกแบบไว้ให้มีพื้นที่ตั้งอยู่บริเวณค่อนข้างเป็นศูนย์กลางของพื้นที่ศาสนสถานทั้งหมด และได้ถูกออกแบบไว้ให้การเข้าสู่อาคารหลักเข้าจากทางทิศตะวันออกจำนวน 3 อาคาร ยกเว้น อาคารหอพระธรรม วัดพระหลวง อำเภอสองแควจังหวัดแพร่ ที่มีการหันทางเข้าอาคารไปในทางทิศตะวันตกและมีการวางผังของตำแหน่งอาคารในพื้นที่ทางทิศตะวันออกของผังพื้นที่ ลักษณะของรูปแบบผังพื้นที่ในด้านรูปทรงของผังพื้นที่ ทั้งสี่วัดมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ในจำนวนสองวัดซึ่งประกอบด้วยวัดต้นแหลง วัดครึ่งใต้ และวัดพระหลวง มีผังบริเวณรูปทรงเรขาคณิต ลักษณะสี่เหลี่ยมและรูปหลายเหลี่ยม ทั้งนี้ในผังบริเวณของวัดครึ่งใต้มีลักษณะรูปหัวเรืออันเป็นผลเนื่องจากพื้นที่ตั้งของวัดอยู่บริเวณทางสามแยกซึ่งก่อให้เกิดรูปของผังบริเวณวัดรูปหัวเรือ

ในด้านแนวแกนของอาคาร ทั้งสี่พื้นที่ไม่มีการจัดวางแนวแกนของการเข้าถึงอาคารที่ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่เป็นลักษณะการจัดผังแบบเป็นมิตร ไม่มีการบังคับการเข้าถึง อ่อนน้อมด้วยระบบผังแบบพื้นบ้านที่ไม่เน้นแนวแกนอาคาร

ในด้านตำแหน่งและที่ตั้งของอาคารทั้งสี่พื้นที่สามารถวิเคราะห์ลักษณะของการตั้งอยู่ของอาคาร สามารถวิเคราะห์ได้สองรูปแบบ กล่าวคือ กลุ่มที่ 1. กลุ่มอาคารที่ตั้งอยู่บนดิน โดยมีลานล้อมรอบอาคาร สามารถเข้าถึงอาคารได้ง่าย ซึ่งประกอบด้วยวิหารหลัก วัดท่าฟ้าใต้และวิหารวัดต้นแหลงและกลุ่มที่ 2. กลุ่มอาคารที่ตั้งอยู่บนพื้นดินและมีบ่อ สระ หรือน้ำล้อมรอบ ประกอบด้วยหอพระธรรมวัดพระหลวง และหอไตรวัดครึ่งใต้

4.1.2.5 การวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

จากการศึกษาเปรียบเทียบในด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ทำให้สามารถวิเคราะห์เอกลักษณ์และรูปแบบทางด้านสถาปัตยกรรมเพื่อให้ทราบถึงรูปแบบทางที่ได้ส่งอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมต่อกันจนกลายเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือซึ่งสามารถสรุปเอกลักษณ์แบ่งแยกออกเป็นสองกลุ่มอาคาร ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) อาคารกลุ่มที่ 1 กลุ่มอาคารพระวิหาร

อาคารพระวิหารใช้ผังแปลนพื้นมีลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้าในตัวอาคารประเภทวิหารเป็นการวางแปลนพื้นแนวยาวจรดฝั่งตะวันออกและตก มีลักษณะผังแปลนพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 6 ห้อง และ 7 ห้อง ผนังด้านสกัด(ด้านกว้าง) มีขนาด 3 ห้อง (ช่วง) ซึ่ง ห้องกลาง(ช่วงกลาง) จะมีขนาดกว้างที่สุด มีเสาภายในทั้งหมด 12 ต้น ถึง 14 ต้น ซึ่งเสาที่ใช้จะเป็นเสาไม้ขนาด 0.30 ม. เป็นลักษณะเสาไม้แบบกลมใช้การแกะตกแต่งเสาไม้ด้วยมือ มีการประดับยอดเสาด้วยไม้ลักษณะกลีบดอกบัว เสาทั้งต้นทาสีแดง ยกเว้นส่วนโคนเสาที่มีลักษณะฐานปูน ทาสีขาวรูปร่างลักษณะอาคารค่อนข้างเตี้ยได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมของวิหารไตลื้ออย่างเด่นชัดซึ่งเป็นลักษณะของอาคารในเขตพื้นที่อากาศหนาว จึงมีการเจาะช่องแสงจำนวนน้อย มีการก่อผนังก่ออิฐที่ค่อนข้างหนา ในการใช้เป็นโครงสร้างช่วยในการรับน้ำหนักจากหลังคาและบริเวณโถงกลางอาคารใช้เสาไม้ขนาดใหญ่สำหรับรับโครงสร้างของหลังคาโดยตรง อาคารมีการออกแบบให้มีประตูทางเข้าหลัก ประกอบด้วย 1. ประตูทางเข้าหลัก 2. ประตูด้านข้างอยู่ทางด้านทิศเหนือ 3. ประตูด้านหลังทางด้านทิศตะวันตก ระดับความสูงของพื้นสูงจากพื้นดินเฉลี่ย 0.50 – 1.00 ม. เนื่องจากการแก้ไขปัญหาสภาวะแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการใช้อาคาร อาทิเช่น การแก้ไขปัญหาน้ำท่วมหลาก การแก้ไขปัญหาคความหนาวเย็นที่มีผลกระทบต่อผู้ใช้งานภายในอาคาร รูปแบบหลังคามีความลาดชันสูงเพื่อการระบายน้ำฝน มีการยกกระดานหลังคาออกเป็นสองช่วง ช่วงคอสอง ประดับด้วยงานศิลปกรรมซึ่งมีสีสันฉูดฉาด มีการตกแต่งหน้าบันวิหารและบริเวณคอสองของหลังคา และค้ำยันชายคา ด้วยลวดลายและงานศิลปกรรมแบบพื้นถิ่น การใช้สีภายในและนอกพระวิหาร ส่วนใหญ่ใช้สีฟ้าและสีขาว และสีแดงในการประดับตกแต่งอาคาร ภายในและภายนอกตัวอาคารมีการประดับตกแต่งด้วยงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเช่น ผ้าตุ้งหอ ภายในอาคาร

2) กลุ่มที่ 2 หอพระธรรมและหอพระไตรปิฎก

อาคารใช้ผังแปลนพื้นมีลักษณะสี่เหลี่ยมเพื่อการใช้งานในการเก็บรักษาพระธรรมคำสอน รูปแบบลักษณะอาคารค่อนข้างเตี้ย เป็นงานสถาปัตยกรรมล้านนาซึ่งได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมของวิหารไตลื้อบางส่วน ซึ่งยังคงรูปแบบของลักษณะอาคารในเขตพื้นที่อากาศหนาว จึงมีการเจาะช่องแสงจำนวนน้อย ผนังมีการก่อผนังก่ออิฐที่ค่อนข้างหนา ในการใช้เป็นโครงสร้างช่วยในการรับน้ำหนักจากหลังคาและบริเวณโถงกลางอาคารใช้เสาไม้ขนาดใหญ่สำหรับรับโครงสร้างของหลังคาโดยตรง อาคารมีการออกแบบให้มีประตูทางเข้าหลัก อยู่ทางด้านหน้าเพียงทิศทางเดียว รูปแบบหลังคามีความลาดชันสูงเพื่อการระบายน้ำฝน มีการยกระดับหลังคาออกเป็นสองช่วง ช่วงคอสอง ประดับด้วยงานศิลปกรรมซึ่งมีงานลายคำแบบล้านนา มีการตกแต่งหน้าบันวิหารและบริเวณคอสองของหลังคา และค้ำยันอาคาร ด้วยลวดลายและงานศิลปกรรมแบบพื้นถิ่น การใช้สีภายในและนอกส่วนใหญ่ใช้สีฟ้าและสีขาว และสีแดงในการประดับตกแต่งอาคาร

4.1.2.6 การวิเคราะห์รูปแบบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

ในด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมพบว่าอาคารพระวิหารของสกุลช่างไตลื้อมีรูปแบบขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์เช่น หน้าบัน ที่จะสอดคล้องกับรูปทรงหลังคาของพระวิหารซึ่งมี 2 รูปแบบ คือ 1.แบบหลังคาตัวปู้ (ตัวผู้) อ่างปู้ มีลักษณะการซ้อนหลังคาสามชั้น ลักษณะปลายชายคาตรง ไม่มีมีอ่อนช้อย เปรียบเสมือนผู้ชายที่มีความแข็งแรง มั่นคง การประดับตกแต่งหน้าบันอาคารเป็นแบบการตีไม้ซ้อนเกล็ดรูปรีศมีพระอาทิตย์ ซึ่งเปรียบเสมือนเพศชายผู้ให้ชีวิต มีตกแต่งรัศมีพระอาทิตย์ด้วยสีเส้นจุดขาด สดใส ด้วยสีฟ้า สีขาว และเหลือง 2. แบบหลังคาตัวแม่ (ตัวเมีย) อ่างแม่ มีลักษณะหลังคาซ้อนกันสองชั้น ระหว่างชั้นคั่นด้วยคอสองตกแต่งด้วยงานศิลปกรรมพื้นถิ่น ปลายชายคามีลักษณะอ่อนช้อย ด้วยการใช้ไม้ระแนงรับกระเบื้องแบบวางทางแนวน ซึ่งทำให้เกิดการแอ่นตัวของหลังคา ทำให้ดูอ่อนช้อยงดงามเหมือนเพศหญิง ดังนั้นการตกแต่งจึงมีความสอดคล้องกัน กล่าวคือมีลักษณะการประดับตกแต่งหน้าบันเป็นรูปลวดลายพรรณพฤกษาตกแต่งด้วยลายรูปดอกไม้ มีกลางกลีบดอกซึ่งทำจากกระจกแก้วจีน (กระจกตะกั่ว) ตัดตามรูป ลงรองพื้นหน้าบันด้วยสีฟ้า เป็นต้น

ในด้านขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมสำหรับการประดับตกแต่งมีความสอดคล้องกับคติความเชื่อในด้านต่างๆ เช่น การใช้นาคในการตกแต่งคันทวยหรือค้ำยันและซ่อฟ้า เป็นรูปพญานาคซึ่งเป็นการออกแบบที่อุปมาถึง สัตว์ในป่าหิมพานต์ คือ นาค ในด้านคติความเชื่อเรื่องจักรวาล โดยการใช้รูปของนาคนั้น ถูกใช้ความอุดมสมบูรณ์ และเป็นตัวแทนของน้ำ

การใช้ปราสาทเพ็อง หรือ รูปจำลองปราสาทที่วางอยู่กลางสันหลังคาซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับ
เขาพระสุเมรุ ซึ่งเชื่อว่าเป็นแนวคิดในการออกแบบที่มีการอุปมาถึง เขาสัตตบริภัณฑ์ ในเรื่องคติ
จักรวาล ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกับ การออกแบบเครื่องสูงหรือ สัตตภัณฑ์ หรือเชิงเทียน 7 ชั้น

4.1.2.7 การศึกษาสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม

จากการศึกษาวิเคราะห์สัดส่วนของผังแปลนพื้นของอาคารพระวิหารในสกุลช่างไทลื้อในเขต
ภาคเหนือเป็นการวิเคราะห์ให้เห็นถึงสัดส่วนที่ก่อให้เกิดความงดงามของอาคารซึ่งเป็นผลอัน
เนื่องมาจากการจัดรูปแบบผังแปลนพื้นของอาคาร โดยใช้การจำลองรูปทรงเลขคณิตรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส
เป็นรูปสมมุติตามวิธีการสากล การวิเคราะห์สัดส่วนทางสถาปัตยกรรมของผังอาคารทำให้เห็นถึง
ระบบการวางสัดส่วนของอาคารวิหารไทลื้อที่มีสัดส่วน ตั้งแต่ 2:3 2:3.25 2:4.20 2:4.25 ซึ่งได้มีการ
ใช้ตารางสมมุติจัดเรียงขนาดได้ดังนี้ 1.10x1.10 ,2.20x2.20, 2.625x2.625,2.70x2.70 ,4.40x4.40
5.25x5.25,5.45x5.45,6.30x6.30 ซึ่งขนาดตารางสมมุติเหล่านี้ถูกนำไปใช้ในต่างสถานที่กัน และจาก
การทดลองวางรูปแบบตารางสมมุติลงไปในผังแปลนพื้นพระวิหารพบว่า มีการวางระบบสัดส่วน
อาคารทั้งรูปแบบงดงามแบบเต็มส่วน ซึ่งพบในผังแปลนอาคารวัดท่าฟ้าใต้ซึ่งเป็นรูปแบบของงาน
สถาปัตยกรรมสกุลช่างไทลื้อแบบดั้งเดิม และพบรูปแบบความงดงามแบบเศษส่วน ในงาน
สถาปัตยกรรมแบบไทลื้อซึ่งเป็นช่วงยุคหลังซึ่งประกอบด้วย วัดต้นแหลง อ.ปัว จ.น่าน วัดแสนเมือง
มา อ.เชียงคำ จ.พะเยา วัดร่องแง อ.ปัว จ.น่าน วัดหนองแดง ต.เปือ อ.เชียงกลาง จ.น่าน

4.1.3 การเตรียมความพร้อมด้านองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ในการ เข้าถึงความรู้ เข้าใจในคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นถิ่น และบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาผลงานสถาปัตยกรรมของชาติ ระหว่างชุมชนเป้าหมายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมด้านองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ในการ เข้าถึงความรู้ เข้าใจในคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นถิ่น และบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาผลงานสถาปัตยกรรมของชาติ ระหว่างชุมชนเป้าหมายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงจำเป็นต้องมีศึกษาข้อมูลทางสถาปัตยกรรมเพื่อนำความรู้ไปบูรณาการการท่องเที่ยว ในโครงการศึกษาวิจัยโครงการย่อยที่ 1 จึงได้เสนอแนวทางการนำความรู้ด้านสถาปัตยกรรมด้านต่างเพื่อการนำไปสร้างเส้นทางการท่องเที่ยว วิ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

4.1.3 การบูรณาการองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยว

1) ด้านพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานชุมชนกับการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม

เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพนักท่องเที่ยวมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเข้าใจบริบทด้านพัฒนาการ การตั้งถิ่นฐานของชุมชน และอัตลักษณ์ของชุมชนแต่ละชุมชนในพื้นที่ ศึกษาวิจัย ก่อนการเข้าถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในด้านที่มาของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ซึ่งการสร้างความรู้ความเข้าใจในด้านของพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ชุมชนส่วนใหญ่ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมเป็นชุมชนที่มีเชื้อสายไตลื้อ และเน้นหนักในการศึกษางานสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลของงานสถาปัตยกรรมไทใหญ่และไตลื้อที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ เหมาะสมสำหรับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมซึ่งโครงการวิจัยลักษณะของพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานอันเกิดจากสาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการกวาดต้อนทหาร โดยเป็นลักษณะของการกวาดต้อนผู้คนให้เคลื่อนย้าย อพยพในลักษณะชุมชนใหญ่ เป็นระดับบ้านและหมู่บ้าน เพื่อการแสวงหาพื้นที่ทำกินในการก่อตั้งหมู่บ้านในพื้นที่แห่งใหม่ ตามคำสั่งของผู้ปกครองในระดับเมืองและระดับหมู่บ้านและการเคลื่อนย้ายติดตามญาติพี่น้องแบบเคลื่อนย้ายตามมาภายหลังซึ่งพบว่าเป็นพัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ของ ชุมชนบ้านท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จังหวัดพะเยา

การแสวงหาพื้นที่ทางการเกษตรที่มีพื้นที่ราบอุดมสมบูรณ์สามารถทำการเกษตรได้ดี มีระบบเหมืองฝายและการชลประทานในการทำการเกษตรที่ดี ซึ่งพบว่าเป็นพัฒนาการในการตั้งถิ่น

ฐานในพื้นที่ของ ชุมชนบ้านพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่ และชุมชนบ้านครึ่งใต้ ตำบลครึ่ง อำเภอยะรังของ จ.เชียงราย

การหลบหลีกภัยสงครามและความไม่สงบ และการอพยพเคลื่อนย้ายอันเนื่องมาจาก ภัยสงคราม การอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนเข้ามาตั้งในชุมชนซึ่งถูกละทิ้งให้รกร้างและมีการปฏิสังขรณ์ให้ เจริญรุ่งเรือง พบว่าเป็นพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานชุมชนบ้านพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่ และชุมชนบ้านต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน

2) การเชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับความรู้เรื่องผังอาคาร

เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพนักท่องเที่ยวมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเกิดความรู้ ความเข้าใจด้านสถาปัตยกรรม ในด้านพื้นที่ตั้งอาคารนักท่องเที่ยวควรเกิดความรู้ความเข้าใจในด้าน ตำแหน่งที่ตั้ง ลักษณะของพื้นที่ตั้งอาคารและแนวความคิดการก่อสร้างอาคาร ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ ตารางที่ 4.1: สรุปองค์ความรู้ด้านผังพื้นที่อาคารเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม

พื้นที่	ลักษณะจุดเด่นของผังพื้นที่อาคาร	ประวัติศาสตร์ด้านผังที่ตั้งอาคาร	ลักษณะที่ตั้งอาคาร
วัดท่าฟ้าใต้ จ.พะเยา	ลักษณะผังพื้นที่วัดเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า จัดผังที่ตั้งแบบเป็นมิตร เน้นการเข้าถึงอย่างแบบเรียบง่าย เนื่องจากเป็นสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นไม่มีแนวแกนเข้าถึงอย่างชัดเจนแบบบังคับ	ตั้งอยู่ในพื้นที่เดิม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการปรับปรุงสร้างอาคารประกอบประเภทศาลาราย ด้านข้างอาคาร	เป็นอาคารวิหารหลัก ตั้งอยู่บริเวณกลางพื้นที่ มีลานกว้างล้อมรอบอาคาร และมีอาคารประกอบประเภทกุฏิสงฆ์และหอระฆังและศาลารายอยู่โดยรอบ
วัดต้นแหลง	ลักษณะผังพื้นที่วัดเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส จัดผังที่ตั้งแบบเป็นมิตร เน้นการเข้าถึงอย่างแบบเรียบง่าย เนื่องจากเป็นสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นไม่มีแนวแกนเข้าถึงอย่างชัดเจนแบบบังคับ	ตั้งอยู่ในพื้นที่เดิม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการปรับปรุงสร้างอาคารประกอบประเภทหอระฆังและกุฏิสงฆ์	เป็นอาคารวิหารหลัก ตั้งอยู่บริเวณกลางพื้นที่ มีลานกว้างล้อมรอบอาคาร และมีอาคารประกอบประเภทกุฏิสงฆ์และหอระฆังและศาลารายอยู่โดยรอบ
วัดพระหลวง จ.แพร่	ลักษณะผังพื้นที่วัดเป็นรูปหลายเหลี่ยม อาคารหอพระธรรมเป็นอาคารประกอบ ไม่เน้นการเข้าถึง	ก่อสร้างตามตำแหน่งที่ตั้ง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นอาคาร	เป็นอาคารหอพระธรรมมีตั้งอยู่บนพื้นดิน มีสระหรือบ่อน้ำล้อมรอบ เพื่อการ

	เนื่องจากอาคารมีลักษณะหันหลังสวนทางกับทางเข้าวิหารหลัก	ก่อสร้างภายหลังจากการก่อตั้งวัด	ป้องกันมดแมลงที่จะเข้าไปทำลายเอกสารพระไตรปิฎก
พื้นที่	ลักษณะจุดเด่นของผังพื้นที่อาคาร	ประวัติศาสตร์ด้านผังที่ตั้งอาคาร	ลักษณะที่ตั้งอาคาร
วัดศรีโคงค์ จ.เชียงราย	ลักษณะผังพื้นที่วัดเป็นรูปหัวเรือ	ในอดีตอาคารมีการก่อสร้างบริเวณด้านหน้าอาคารและมีการย้ายมาตั้งบริเวณหน้าวิหารในปัจจุบัน	เป็นอาคารหอพระธรรมมีตั้งอยู่บนพื้นดิน มีสระหรือบ่อน้ำล้อมรอบ เพื่อการป้องกันมดแมลงที่จะเข้าไปทำลายเอกสารพระไตรปิฎก

3) การเชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับความรู้ด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

การท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรม นักท่องเที่ยวควรเกิดความรู้ความเข้าใจในด้านเอกลักษณ์และรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ซึ่งสามารถสรุปภาพรวมด้านการท่องเที่ยวในด้านความรู้ความเข้าใจด้านจุดเด่นของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.2 : ลักษณะจุดเด่นของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่นักท่องเที่ยวควรได้รับความรู้

กลุ่มอาคาร	ลักษณะจุดเด่นของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม
กลุ่มที่ 1 กลุ่มอาคารพระวิหาร (ต่อ)	อาคารพระวิหารใช้ผังแปลนพื้นมีลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้าในตัวอาคารประเพณีวิหารเป็นการวางแปลนพื้นแนวยาวจรดฝั่งตะวันออกและตก มีลักษณะผังแปลนพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 6 ห้อง และ 7 ห้อง ผนังด้านสกัด(ด้านกว้าง) มีขนาด 3 ห้อง(ช่วง) ซึ่ง ห้องกลาง(ช่วงกลาง) จะมีขนาดกว้างที่สุด มีเสายาวในทั้งหมด 12 ต้น ถึง 14 ต้น ซึ่งเสาที่ใช้จะเป็นเสาไม้ขนาด 0.30 ม. เป็นลักษณะเสาไม้แบบกลมใช้การแกะตกแต่งเสาไม้ด้วยมือ มีการประดับยอดเสาด้วยไม้ลักษณะกลีบดอกบัว เสาทั้งต้นทาสีแดง ยกเว้นส่วนโคนเสาที่มีลักษณะฐานปูน ทาสีขาวรูปร่างลักษณะอาคารค่อนข้างเตี้ยได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมของวิหารใต้ลืออย่างเด่นชัดซึ่งเป็นลักษณะของอาคารในเขตพื้นที่อากาศหนาว จึงมีการเจาะช่องแสงจำนวนน้อย มีการก่อผนังก่ออิฐที่ค่อนข้างหนาในการใช้เป็นโครงสร้างช่วยในการรับน้ำหนักจากหลังคาและบริเวณโถงกลางอาคารใช้เสาไม้ขนาดใหญ่สำหรับรับโครงสร้างของหลังคาโดยตรง อาคารมีการออกแบบให้มีประตูทางเข้าหลัก

พื้นที่	ลักษณะจุดเด่นของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ควรทราบ
กลุ่มที่ 1 กลุ่มอาคารพระวิหาร (ต่อ)	ประกอบด้วย 1. ประตูทางเข้าหลัก 2. ประตูด้านข้างอยู่ทางด้านทิศเหนือ 3. ประตูด้านหลังทางด้านทิศตะวันตก ระดับความสูงของพื้นสูงจากพื้นดินเฉลี่ย 0.50 – 1.00 ม. เนื่องจากการแก้ไขปัญหาสภาวะแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการใช้อาคาร อาทิเช่น การแก้ไขปัญหาน้ำท่วมหลาก การแก้ไขปัญหาคความหนาวเย็นที่มีผลกระทบต่อผู้ใช้งานภายในอาคาร รูปแบบหลังคามีความลาดชันสูงเพื่อการระบายน้ำฝน มีการยกกระดานหลังคาออกเป็นสองช่วง ช่วงคอสอง ประดับด้วยงานศิลปกรรมซึ่งมีสีสันฉูดฉาด มีการตกแต่งหน้าบันวิหารและบริเวณคอสองของหลังคา และค้ำยันชายคา ด้วยลวดลายและงานศิลปกรรมแบบพื้นถิ่น การใช้สีภายในและนอกพระวิหาร ส่วนใหญ่ใช้สีฟ้าและสีขาว และสีแดงในการประดับตกแต่งอาคาร ภายในและภายนอกตัวอาคารมีการประดับตกแต่งด้วยงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเช่น ผ้าตุ้มทอ ภายในอาคาร
กลุ่มอาคาร	ลักษณะจุดเด่นของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ควรทราบ
กลุ่มที่ 2 หอพระธรรมและหอพระไตรปิฎก	อาคารใช้ผังแปลนพื้นมีลักษณะสี่เหลี่ยมเพื่อการใช้งานในการเก็บรักษาพระธรรมคำสอน รูปแบบลักษณะอาคารค่อนข้างเตี้ย เป็นงานสถาปัตยกรรมล้านนาซึ่งได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมของวิหารไตลื้อบางส่วน ซึ่งยังคงรูปแบบของลักษณะอาคารในเขตพื้นที่อากาศหนาว จึงมีการเจาะช่องแสงจำนวนน้อย ผนังมีการก่อผนังก่ออิฐที่ค่อนข้างหนา ในการใช้เป็นโครงสร้างช่วยในการรับน้ำหนักจากหลังคาและบริเวณโถงกลางอาคารใช้เสาไม้ขนาดใหญ่สำหรับรับโครงสร้างของหลังคาโดยตรง อาคารมีการออกแบบให้มีประตูทางเข้าหลัก อยู่ทางด้านหน้าเพียงทิศทางเดียว รูปแบบหลังคามีความลาดชันสูงเพื่อการระบายน้ำฝน มีการยกกระดานหลังคาออกเป็นสองช่วง ช่วงคอสอง ประดับด้วยงานศิลปกรรมซึ่งมีงานลายคำแบบล้านนา มีการตกแต่งหน้าบันวิหารและบริเวณคอสองของหลังคา และค้ำยันอาคาร ด้วยลวดลายและงานศิลปกรรมแบบพื้นถิ่น การใช้สีภายในและนอกส่วนใหญ่ใช้สีฟ้าและสีขาว และสีแดงในการประดับตกแต่งอาคาร

ที่มา : จากการวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

4) การเชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับความรู้เรื่องผังอาคาร

การท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม นักท่องเที่ยวควรเกิดความรู้ความเข้าใจในด้านความหมายขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ลักษณะการนำไปใช้ คติความเชื่อที่มีส่วนเกี่ยวข้อง สามารถสรุปภาพรวมด้านการท่องเที่ยวในด้านความรู้ความเข้าใจด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมดังนี้ ดังนี้

ตารางที่ 4.3 : สรุปองค์ความรู้ด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบ	ความหมาย	คติความเชื่อ/รูปแบบหรือลวดลาย	ลักษณะที่ตั้งอาคาร/การใช้งาน
หน้าบัน	แผ่นไม้ลูกฟักประดับด้วยลวดลายต่างๆ บริเวณหน้าจั่วทางเข้าอาคารวิหารและหอพระธรรม สร้างขึ้นเพื่อใช้ปิดช่องว่างที่เกิดจากโครงสร้างหลังคาด้านสกัด มักทำเป็นแผ่นไม้ตีปิดบริเวณด้านหน้าหลังคา	เป็นรูปแบบลวดลายพรรณพฤกษาและเครือเถาประดับด้วยไม้แกะสลักรูปกลีบดอกไม้และประดับด้วยแก้วเงินในอาคารสถาปัตยกรรมไทลื้อที่มีรูปทรงหลังคาแบบฮ้างแม่(เพศหญิง) และรูปแบบรัชมีพระอาทิตย์ในอาคารสถาปัตยกรรมไทลื้อที่มีรูปทรงหลังคาแบบฮ้างปู่(เพศชาย)	บริเวณหน้าจั่วหลังคา
ช่อฟ้า	องค์ประกอบส่วนบนสุดเหนือหลังคาจั่วของอาคารทั้งวิหารและหอพระธรรม เป็นสัญลักษณ์แทนความหมายอาคารในหลายด้านทั้ง	เป็นรูปพญานาคซึ่งเป็นการออกแบบที่อุปมาถึง สัตว์ในป่าหิมพานต์ คือ นาค ในด้านคติความเชื่อเรื่องจักรวาล โดยการใช้รูปของนาคแทนความอุดมสมบูรณ์ เป็นตัวแทนของน้ำ มีรูปแบบ 2 แบบประกอบด้วย 1. แบบปากนก หมายถึง หงส์ หรือ ปากครุฑ สัญลักษณ์ของครุฑก็คือพาหนะของพระนารายณ์ (ผู้คุ้มครองโลก) 2. ช่อฟ้าแบบปากปลา เป็นสัญลักษณ์ของพญานาค ตัวอาคารก็จะแปลเป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ คือเขาพระสุเมรุ อันหมายถึงศูนย์กลางของจักรวาล	เหนือหลังคาจั่วของอาคาร

องค์ประกอบ	ความหมาย	คติความเชื่อ/รูปแบบหรือลวดลาย	ลักษณะที่ตั้งอาคาร/การใช้งาน
ใบระกา ทางหงส์	ส่วนประดับตกแต่งปิดบริเวณด้านสกัดของหน้าหลังคาจั่ว เป็นส่วนที่อยู่ปลายสุดของไม้ป้านลม ทำหน้าที่เพื่อปิดช่องว่างด้านสกัด ที่เกิดจากการมุงหลังคา เพื่อป้องกันลมหรือกระเบื้องมุงหลังคา	นิยมสร้างรูปพญานาค เป็นส่วนของโครงสร้าง เป็นการออกแบบที่อุปมาถึงสัตว์ในป่าหิมพานต์ หรือนาค ในคติความเชื่อเรื่องจักรวาล โดยนาคนั้น ถูกนำมาใช้เป็นตัวแทนของน้ำและความอุดมสมบูรณ์ และเป็นตัวแทนของสายรุ้ง ที่เชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์กับสวรรค์ในแนวคิดเดียวกันกับการสร้างบันไดนาคของวัดล้านนาและวัดภาคกลางทั่วไป	บริเวณด้านสกัดของหน้าหลังคาจั่ว
เขียงชาย “ป่าวตั้ง”	คือองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมส่วนประดับตกแต่งปิดบริเวณด้านหน้าสกัดของไม้จันทน์รับหลังคา เป็นส่วนที่อยู่ปลายสุดของปลายชายคา	นิยมสร้างเป็นรูปลายประดับท้องถิ่นเรียกว่า “ป่าวตั้ง” ซึ่งใช้การตกแต่งด้วยสีสันฉูดฉาด เช่นสีเหลือง ขาว โดยการติดตั้ง ปลายไม้เขียงชายที่ทำด้วยสีฟ้า ตกแต่งด้วยดอกไม้ทำด้วยสีเหลืองเป็นระยะ ซึ่งลวดลายปลายชายคาที่นำมาใช้ประดับนั้น เป็นส่วนหนึ่งของลวดลายที่นำมาใช้สำหรับการตั้งลายในงานทอผ้าของชาวไตลื้อ	ชายคาอาคาร
ปราสาทเพ็องหรือสัตว์ตฤณท์	รูปจำลองปราสาทที่วางอยู่กลางสันหลังคา มีความหมายเกี่ยวกับเขาพระสุเมรุ องค์ประกอบที่เป็นปราสาทเพ็องจะใช้ประดับตกแต่งบริเวณกึ่งกลางของสันหลังคาพระวิหาร	มักทำเป็นรูปปราสาทเรียงกัน 7 ชั้น เชื่อว่าเป็นแนวคิดในการออกแบบที่มีการอุปมาถึง เขาสัตตบริภัณฑ์ ในเรื่องคติจักรวาล ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกันกับการออกแบบเครื่องสูงหรือ สัตตฤณท์ หรือเชิงเทียน 7 ชั้นซึ่งใช้สำหรับจุดเทียนในการบูชาพระพุทธเจ้าซึ่งนิยมตั้งอยู่ภายในวิหาร	กลางสันหลังคาพระวิหาร

องค์ประกอบ	ความหมาย	คติความเชื่อ/รูปแบบหรือลวดลาย	ลักษณะที่ตั้งอาคาร/การใช้งาน
คันทวย	ค้ายัน หูช้าง หรือนาคทนต์ เป็นไม้แกะสลักรูปนาค ประดับอยู่บริเวณเสา ด้านข้างของอาคาร ทำหน้าที่เป็นไม้ค้ำยันรองรับ น้ำหนักชายคาของหลังคา ด้านข้าง	เป็นไม้แกะสลักรูปนาค หรือลวดลาย พันธุ์พฤกษาและลวดลายประดับจาก สัตว์ป่าหิมพานต์ จะประดับอยู่บริเวณ เสาด้านข้างของอาคาร มีรูปแบบของ งานศิลปกรรมแบบพื้นถิ่นผสมผสาน ลูกเล่นของช่างทำให้เกิดรูปแบบที่ แปลกตา ในงานสถาปัตยกรรมได้ลือ พบในวิหารของวัดท่าฟ้าใต้ หรือ วิหาร อ่างแม่(ลักษณะผู้หญิง) ซึ่งมีปลาย ชายคาอ่อนช้อย เป็นไม้คันทวย แกะสลักรูปนาคลงสีด้วยสีฟ้าและพบที่ เป็นคันทวยสำหรับค้ำยันหอไตรวัดศรี ใต้เป็นรูปหนุมานหรือลิงรูปแบบ ศิลปกรรมพื้นถิ่นของวัดศรีใต้	บริเวณเสา ด้านข้างของ อาคาร
หัวเสาเกลือบัว	เป็นงานตกแต่งหัวเสา ภายในพระวิหารโดยการ แกะสลักไม้รูปเกลือบัวทาด ด้วยสีแดง	ดอกบัวรับหัวเสาเป็นงานประดับจาก งานศิลปกรรมพื้นถิ่นเกิดจากการอุปมา อุปมัยของช่างพื้นบ้าน	ปลายหัวเสา
แผงคอสอง	ส่วนของระดัการยกชั้น ของ ห ลั ง ค า ใน ง า น สถาปัตยกรรมได้ลือ	ใช้การตกแต่งคอสองของชั้นหลังคา ด้วยรูปแบบงานศิลปกรรมแบบพื้นถิ่น ด้วยการแกะสลักไม้เป็นรูปเกลือบัวดอกไม และลวดลายแบบกราฟฟิกส์ ลงสีด้วย สีสนิมจุดวาดประเภทสีเหลือง สีฟ้า และ สีขาว	ระหว่างระดับ การยกชั้นของ หลังคา

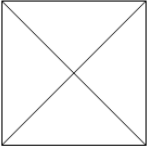
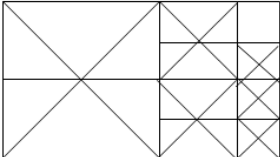
ที่มา : การวิเคราะห์การเชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยวกับความรู้เรื่ององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

5) การเชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับความรู้เรื่องความงามของสัดส่วนผัง

อาคาร

การท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจด้านสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม นักท่องเที่ยวควรเกิดความรู้ความเข้าใจในด้านความงามของอาคาร ซึ่งความงามนอกจากจะเป็นความงามในด้านของรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมแล้ว สาเหตุที่ก่อให้เกิดความงาม นักท่องเที่ยวควรมีความรู้ความเข้าใจในด้านความงามของสถาปัตยกรรมในด้านของผังอาคาร ซึ่งเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความงามของรูปด้านอาคารด้วยซึ่งสามารถสรุปได้ด้วยการใช้แนวทางตามทฤษฎีของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสัดส่วนทางกายภาพของผังอาคารโดยใช้รูปทรงเรขาคณิตและความสัมพันธ์ของการเว้นว่างด้วยระบบสมดุลแบบตารางหรือ Grid System เป็นตัวช่วยในการอธิบายถึงความงามซึ่งอาจมองเห็นยากนี้ ซึ่งจากการวิเคราะห์ความงามข้างต้นสามารถสรุปรูปแบบความงามของอาคารต่างทั้งในพื้นที่วิจัยและเป็นอาคารในพื้นที่ข้างเคียงในภาคเหนือได้ดังนี้

ตารางที่ 4.4 : ตารางสรุปความงามของอาคารตามการวิเคราะห์ด้วยตารางสมมุติ

รูปแบบความงามของสัดส่วนอาคาร	วิหารที่ปรากฏรูปแบบจากการวิเคราะห์
1.ความงามแบบเต็มส่วน 	วัดท่าฟ้าใต้ อ.เชียงม่วน จ.พะเยา
รูปแบบความงามของสัดส่วนอาคาร	วิหารที่ปรากฏรูปแบบจากการวิเคราะห์
2.ความงามแบบเศษส่วน 	วัดต้นแหลง อ.ปัว จ.น่าน วัดแสนเมืองมา อ.เชียงคำ จ.พะเยา วัดร่องแงง อ.ปัว จ.น่าน วัดหนองแดง ต.เปือ อ.เชียงกลาง จ.น่าน

ในด้านการเตรียมความพร้อมด้านการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแผนงานวิจัยภายใต้โครงการวิจัยย่อยที่ 2 ได้ดำเนินการศึกษาการเตรียมความพร้อมด้านการท่องเที่ยวต่างๆ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

4.1.4 การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก

จากการสรรหาพื้นที่ชุมชนที่ยังคงศักยภาพ เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมและประเพณีที่โดดเด่น มีความเหมาะสมแก่การศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ ได้มีการดำเนินการสำรวจอาคารทางศาสนาในพื้นที่ชุมชนเป้าหมายที่มีความโดดเด่นทางด้านงานสถาปัตยกรรมและมีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย ตัวแทนภาคราชการ วัฒนธรรมจังหวัด องค์กรเอกชน สมาคมอนุรักษ์เมือง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับภาค ซึ่งได้เสนอชื่อ และสามารถสรุปพื้นที่ครอบคลุมใน 4 จังหวัด ได้โดยการคัดเลือกอาคารที่มีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) การคัดเลือกอาคารที่มีความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมในครั้งนี้จะดำเนินการคัดเลือกกลุ่มอาคารที่อยู่ในกลุ่มของงานสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทใหญ่ทั้งหมด โดยคัดเลือกกลุ่มอาคารที่มีความโดดเด่น มีเอกลักษณ์และมีศักยภาพสามารถที่จะพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในอนาคตได้ พบว่าวัดที่มีศักยภาพทางสถาปัตยกรรมของชาติพันธุ์ไทในพื้นที่ย่านล้านนาตะวันออก มีด้วยกันทั้งหมด 11 วัด โดยจังหวัดเชียงราย พบที่วัดศรีไ้ จังหวัดพะเยาพบที่วัดนันทาราม วัดแสนเมืองมา และวัดท่าฟ้าใต้ จังหวัดแพร่พบที่วัดจอมสวรรค์ วัดพระหลวง และวัดสระป่อแก้ว และจังหวัดน่านพบที่วัดต้นแหลง วัดหนองแดง วัดร้องแง และวัดหนองบัว

จากการคัดเลือกดังกล่าวได้มีกระบวนการในการศึกษาต่อ โดยได้นำข้อมูลของวัดที่ผ่านกระบวนการคัดเลือกวัดที่ศักยภาพทางสถาปัตยกรรม จากโครงการสถาปัตยกรรมไทในดินแดนแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก โดยทำการประเมินคัดเลือกวัดที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ 3 จังหวัด คือ พะเยา แพร่ และน่าน ส่วนจังหวัดเชียงรายพบวัดที่มีศักยภาพทางสถาปัตยกรรมไทเพียงวัดเดียว คือ วัดศรีไ้ โดยมีผู้เชี่ยวชาญในการประเมินอยู่ระหว่างจังหวัดละ 5-7 คน ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวข้องกับด้านสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยว โดยมีรายละเอียด คือ 1) ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) การบริหารจัดการ คะแนนรวมทั้งสิ้น 100 คะแนน ซึ่งผลของการประเมินทั้ง 4

พื้นที่ จะเหลือพื้นที่ที่มีศักยภาพเป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัยทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ 4 จังหวัด จังหวัดละ 1 แห่ง คือ พื้นที่จังหวัดพะเยา วัดท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จ.พะเยา พื้นที่จังหวัดแพร่ วัดพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จังหวัดแพร่ พื้นที่จังหวัดน่าน วัดต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน พื้นที่จังหวัดเชียงราย วัดศรีโสดา ต.ศรี อ.เชียงของ จ.เชียงราย

จากการศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม ทำให้ทราบบริบทของชุมชนในพื้นที่อันมีวัดที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออกของจังหวัดพะเยา แพร่ น่าน และเชียงราย ดังนี้

1) จากการเก็บรวบรวมข้อมูลรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออกพื้นที่จังหวัดพะเยา วัดท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จ.พะเยา พบวัดท่าฟ้าใต้เป็นสถาปัตยกรรมไตลื้อ ที่เชื่อกันว่าสร้างโดยช่างชาวไตลื้อที่อพยพมาอยู่ในพื้นที่อำเภอเชียงม่วนพบคุณค่าของงานสถาปัตยกรรม คือ ลักษณะตัวอาคารพระวิหารที่สวยงาม มีรูปแบบทางด้านสถาปัตยกรรมที่แสดงตัวตนของเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของชาติพันธุ์ไตลื้อได้อย่างเด่นชัด นอกจากนี้ ได้พบกลุ่มทอผ้าไตลื้อแบบดั้งเดิม กลุ่มจักสาน กลุ่มทำกระดาษสา มีศิลปะการแสดง คือ การฟ้อนเจิง การฟ้อนดาบ การฟ้อน 12 ราศี การตีกลองสะบัดชัย การขับลื้อ นอกจากนี้ภายในชุมชนยังพูดภาษาไตลื้อและรับประทานอาหารท้องถิ่นไตลื้ออยู่ มีบ้านทรงไตลื้อ และที่พักเฮือนลื้อ อีกทั้งมีพื้นที่การเกษตร ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ สามารถทำกิจกรรมเดินป่า และล่องแพแม่น้ำยมได้ แต่ยังคงขาดการถ่ายทอดองค์ความรู้การฟ้อนเจิง ขาดคณะกรรมการทำงาน และไม่มีผู้นำทางด้านการท่องเที่ยว ขาดการประสาน และไม่มีความพร้อมในการดำเนินกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนยังขาดคำแนะนำของหน่วยงานที่ไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ชุมชนได้

2) จากการเก็บรวบรวมข้อมูลรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออกพื้นที่จังหวัดแพร่ วัดพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จังหวัดแพร่ ได้พบอาคารหอไตรหอไตรสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2458 สถาปัตยกรรมเป็นแบบพื้นเมืองผสมกับศิลปะรัตนโกสินทร์ ภายในหอไตร มีคำภีร์ใบลานอยู่ 21 หมวด จำนวน 5,154 ผูก พบรูปแบบทางด้านสถาปัตยกรรมเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยยุครัตนโกสินทร์ ได้รับอิทธิพลของงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น สกulpture ไตลื้อ สามารถสังเกตได้จากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของรูปทรงหลังคา สามารถเทียบได้กับรูปทรงของหลังคาพระวิหารในงานสถาปัตยกรรมไตลื้อและลวดลายประดับพื้นผิวทุกข่าเหมือนกับงานศิลปกรรมวัดท่าฟ้าใต้ อ.เชียงคำ จังหวัดพะเยา และลวดลายหน้าบันบริเวณซุ้มทางเข้าซึ่งมีรูปแบบเหมือนรัศมีพระอาทิตย์ซึ่งปรากฏรูปแบบคล้ายคลึงกับหน้าบันพระวิหารไตลื้อ วัดต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน นอกจากนี้ ยังพบ พระธาตุเนิ้งที่มีลักษณะเอียง พิพิธภัณฑสถานเก่าจำลอง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิต พิพิธภัณฑสถานของเก่าในวัดพระหลวง ที่ได้รวบรวมของเก่าแก่จากผู้บริจาค และที่ค้นพบในบริเวณวัด ชุมชนมีเอกลักษณ์ภาษาบ้านพระหลวง มีกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อจำหน่าย

สมุนไพรบริเวณศูนย์ยาสมุนไพร การทำงานไม้ การจัดตั้งกลุ่มสภาวัฒนธรรมและจัดตั้งศูนย์สายใยเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมในท้องถิ่น มีชุมชนแต่งกายด้วยผ้าหม้อฮ่อมเป็นชุดประจำท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ในพื้นที่ยังขาดความปลอดภัยในการดูแลรักษาพิพิธภัณฑ์ ไม่สามารถสืบค้นประวัติศาสตร์ต้นกำเนิดของคนในพื้นที่วัดพระหลวงได้ คนรุ่นใหม่ไม่สืบทอดภาษาพระหลวง จึงอาจทำให้เกิดการเลือนหายได้ ตลอดจนอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มเข้ามามีอิทธิพลในชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม

3) จากการเก็บรวบรวมข้อมูลรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออกพื้นที่จังหวัดน่าน วัดต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน พบวัดต้นแหลงที่มีรูปทรงทางสถาปัตยกรรมของพระวิหาร สามารถแสดงเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของชาติพันธุ์ไทลื้อได้อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะหลังคาของพระอุโบสถเป็นหลังคาทรงสูงชันเป็นชั้นๆ 3 ชั้นซึ่งเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวไทลื้อที่มีความเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศในภูมิภาคนี้ พบหน้าบันพระวิหารการประดับหน้าบันด้วยไม้ลงสีเป็นรัศมีพระอาทิตย์แบบแฉกและแผ่นโลหะประดับสีชาวดำด้วยการประดับเรียงเป็นรัศมีตรงส่วนหน้าของหน้าบันแบบชาวบ้านไทลื้อและมีการตกแต่งประกอบด้วยตัวเครื่องลายอง นาคและข้อฟ้าแบบพื้นบ้าน เป็นลักษณะเริ่มต้นของศิลปะการตกแต่งแบบไทลื้อ การตกแต่งเชิงชายหรือชายน้ำด้วยไม้ซี่แหลมรอบๆอาคาร ส่วนที่ลดชานน้ำลงมาทุกชั้นเป็นลักษณะของเมืองน่าน นอกจากนี้ ได้พบกิจกรรมที่หลากหลายภายในชุมชน เช่น ด้านงานจักสาน ด้านงานไม้ การทำไม้กวาดดอกหญ้าและไม้กวาดทางมะพร้าว การแปรรูปอาหาร ที่พักแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนได้จัดงานเพื่อกระตุ้นนักท่องเที่ยวในเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวจำนวนมาก อาทิ กิจกรรมเทศกาลชนกวาง “โลกของขุนเขา” ภายในงานมีการจัดกิจกรรมการประกวดแข่งขันการชนกวาง และการจัดงานแสดงสินค้าท้องถิ่น และการแสดงวิถีชีวิตของชุมชน กิจกรรมได้ถูกจัดขึ้นที่บริเวณที่ว่าการอำเภอในช่วงเดือนกันยายน อีกทั้งได้มี หน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุนเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยว เช่น กรมศิลปากรยังได้เข้ามาช่วยเหลือในการซ่อมแซมและดูแล มีผู้บริจาคเงินในการบูรณะซ่อมแซมวัด ตลอดจนในอนาคตได้เปิดเสรีการเดินทาง (ASEAN) ทำให้การท่องเที่ยวมีบทบาทมากขึ้น แต่ทั้งนี้ภายในชุมชนยังขาดการจัดตั้งกลุ่มที่มีหน้าที่ดูแลบริหารงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและชุมชนขาดองค์ความรู้ทางด้านการท่องเที่ยว

4) จากการเก็บรวบรวมข้อมูลรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออกพื้นที่จังหวัดเชียงราย วัดครึ่งใต้ ต.ครึ่ง อ.เชียงของ จ.เชียงราย ได้พบรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของหอไตรรูปแบบสถาปัตยกรรมไทลื้อ มีลักษณะโครงสร้างเสาเดี่ยว มีค้ำยันโดยรอบสี่ด้านช่วยรับน้ำหนัก ลักษณะของอาคารตั้งอยู่บนฐานคอนกรีตล้อมรอบด้วยน้ำ ทราบว่าแต่เดิมตั้งอยู่บริเวณหนองน้ำด้านหน้าวัด และได้มีการย้ายเข้ามาก่อสร้างใหม่ในพื้นที่ที่ภายในวัด

ลักษณะของอาคารมีขนาด 3.30x3.30 ม. ผนังไม่มีลักษณะปิดล้อมโดยรอบ มีทางเข้าด้วยช่องเปิดด้านหน้า ไม่มีการติดตั้งบันไดแบบตายตัว หลังคามีลักษณะจั่วตัด มีระดับคอสองประดับด้วยลายคำรูปเทวดา โดยรอบทั้งสี่ด้านและมีการประดับด้วยกระจกตะกั่วหรือแก้วจีน เป็นรูปดอกไม้ การตกแต่งหน้าบันเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษา ประดับด้วยกระจกตะกั่ว มีป้านลมรูปนาคและซ่อฟ้าแบบพื้นบ้าน เป็นลักษณะเริ่มต้นของศิลปะการตกแต่งแบบไทลื้อหลังคามุงด้วยแผ่นไม้แป้นเกล็ด นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนในพื้นที่มีความเข้มแข็ง และมีความพร้อมที่ต้องการให้เกิดการท่องเที่ยว พบความหลากหลายของกิจกรรมในชุมชน คือ การทอผ้า การตัดเย็บ การทำบายศรีสู่ขวัญ งานสานหวาย สานไม้ไผ่ การทำขนมสอดไส้ การทำแคบหมู กลุ่มดนตรีพื้นเมือง มีการจัดตั้งโรงเรียนในชุมชน อีกทั้งในชุมชนยังได้ตระหนักถึงในอนาคตมีเส้นทาง R3A ที่สามารถทำให้นักท่องเที่ยวเพื่อนบ้านเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวได้ แต่ทั้งนี้ในชุมชนยังขาดการต่อยอดในการทำกิจกรรมของชุมชน และชุมชนยังขาดความรู้ทางการท่องเที่ยว ตลอดจนยังขาดการสนับสนุน ส่งเสริม ของภาครัฐในการจัดการและให้คำแนะนำทางด้านการท่องเที่ยวด้วย

4.1.5 ด้านการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก

จากการศึกษาข้อมูลในการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก เชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน ได้สร้างแบบสอบถาม โดยมีทั้งหมด 7 ส่วน ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม รูปแบบและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ความต้องการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด การให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด และข้อเสนอแนะในการพัฒนา ได้พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาเที่ยวในพื้นที่ 4 จังหวัด ล้านนาตะวันออก ได้แก่ เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน โดยเป็นที่น่าสนใจว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่มาท่องเที่ยวเป็นกลุ่มที่มีอายุในช่วง 21 -30 ปี อยู่ในวัยทำงานมากที่สุด เนื่องจากผู้ที่อยู่ในวัยทำงานเป็นผู้ที่มีรายได้ และมีการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนและเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตให้ตนเอง จากการศึกษายังพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นกลุ่มของผู้ที่มีการศึกษา คือในระดับปริญญาตรี และกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา อาจหมายถึงกลุ่มที่กำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีหรือ อื่น ๆ ได้ ซึ่งสอดคล้องกับช่วงอายุของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 21 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.50 ซึ่งเป็นช่วงอายุของผู้ที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน และเมื่อมองภาพรวมจะพบว่ากลุ่มที่มาท่องเที่ยวมีทั้งวัยทำงานและวัยศึกษาเล่าเรียน

โดยวัยทำงานเป็นกลุ่มที่มีรายได้ ซึ่งน่าจะมีการจัดสรรเงินไว้สำหรับการพักผ่อน ท่องเที่ยว หลังจากเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน ในกลุ่มของวัยศึกษาเล่าเรียนก็จะเป็นกลุ่มที่มีความต้องการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาหาประสบการณ์และความรู้ นอกจากนี้ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ทางภาคเหนือมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 72.50

สำหรับรูปแบบและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดจากการศึกษาพบว่าทางท่องเที่ยวของกลุ่มนี้จะมีการท่องเที่ยวเที่ยวอยู่ในวันเสาร์ – อาทิตย์ จะใช้เวลาในการท่องเที่ยวเฉลี่ยที่ 3 วันต่อหนึ่งครั้ง จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีเวลาพักผ่อนที่มีระยะเวลาที่นาน ซึ่งมักจะอยู่ในช่วงฤดูหนาว คือช่วงเดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ ซึ่งนักศึกษาที่มาเที่ยวส่วนใหญ่จะมาเป็นกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เลือกที่จะจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง โดยจะเป็นการหาข้อมูลจากญาติพี่น้อง ครอบครัว และคนรู้จัก สืบค้นจากระบบอินเทอร์เน็ต สื่อวิทยุ และโทรทัศน์ และอาจมีคำแนะนำจากผู้ที่เคยมาท่องเที่ยวสถานที่นั้นๆ การตัดสินใจในการท่องเที่ยวด้วยตนเองนั้นจะเป็นการท่องเที่ยวไปกับกลุ่มครอบครัว / ญาติพี่น้อง และกลุ่มเพื่อนสนิท จึงทำให้มีจำนวนของสมาชิกในการเดินทางที่มีจำนวนเฉลี่ยแล้วถึง 5-6 คน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมีภูมิลำเนาอยู่ทางภาคเหนือจึงนิยมใช้รถยนต์ตัวในการเดินทางมากกว่ายานพาหนะในรูปแบบอื่นเพราะมีความสะดวกสบายในการเดินทางมากกว่าการเดินทางในรูปแบบอื่นๆและมีระยะเวลาในการเดินทางอย่างน้อย 1 วัน ในการท่องเที่ยวภายในเขตพื้นที่ เชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน ทำให้นักท่องเที่ยวเลือกที่จะมาใช้บริการที่พักในรูปแบบของโรงแรมที่มีค่าใช้จ่ายของห้องพักเฉลี่ยแล้วอยู่ที่ 900-1,000 บาท ต่อห้อง สำหรับอาหารที่คาดว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมมารับประทานกันจะเป็นอาหารพื้นเมืองที่ขึ้นชื่อในท้องถิ่นซึ่งเป็นอาหารที่มีหลากหลายรสชาติ ไม่เพียงจะชอบในรสชาติของอาหารท้องถิ่นแล้ว นักท่องเที่ยวยังมีการจับจ่ายซื้อของฝาก ของที่ระลึกไปให้แก่คนสำคัญของตัวเองอีกด้วย นอกจากการท่องเที่ยวเพื่อเที่ยวชมความงดงามของสถาปัตยกรรม ตามวัดต่างๆที่มีชื่อเสียงของเขตพื้นที่ เชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน ที่มีชื่อเสียงและความงดงามที่ยังคงมีให้นักท่องเที่ยวได้ชมแล้ว สถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจไม่แพ้กัน ได้แก่ 1. การท่องเที่ยวไปยังสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น น้ำตก/เขื่อน/กว๊าน ต่างๆที่มีความสวยงามและนักท่องเที่ยวสามารถมาพักผ่อน / ผ่อนคลายอิริยาบถในสถานที่ท่องเที่ยว 2. สถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็จะเป็นศาสนสถาน พระธาตุ และวัด ต่างๆที่มีประวัติศาสตร์และความเป็นมามายาวนานและยังคงแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว 3. สถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมีความสนใจก็จะเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบของการผจญภัยต่างๆ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความนิยมเช่นเดียวกับการท่องเที่ยวอื่นๆ จากการท่องเที่ยวในรูปแบบการผจญภัยนี้การใช้บริการล่องเรือจึงมีความนิยมตามมาด้วยเช่นกัน และจากการที่นักท่องเที่ยวนิยมจับจ่ายสินค้าจำพวก อาหาร และเครื่องดื่ม ปัญหาโดยส่วนใหญ่ที่นักท่องเที่ยวที่พบก็คือ สิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอต่อความต้องการ รวมถึงสินค้าที่ระลึกมีราคาแพง จึงทำให้

นักท่องเที่ยวซื้อในปริมาณที่น้อยลงแต่ก็ยังนิยมซื้ออยู่ ด้านปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวประเภทวัด สอดคล้องกับ การตัดสินใจกับลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว หรือกิจกรรมท่องเที่ยว ที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปในแต่ละจังหวัด โดยนักท่องเที่ยวมีความสนใจ วัด พระธาตุ ศาสนสถาน และความศรัทธาที่มีต่อองค์พระพุทธรูปที่อยู่ในวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต

สำหรับด้านความต้องการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พบว่ากิจกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเดินทางท่องเที่ยวประเภทวัด อยู่ในช่วงวัยทำงาน อายุระหว่าง 21 - 30 ปี มีความสนใจ วัด พระธาตุ ศาสนสถาน และความศรัทธาที่มีต่อองค์พระพุทธรูปที่อยู่ในวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต และเนื่องจากวัดในแต่ละแห่งมีการออกแบบ และการก่อสร้าง ที่มีความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรม ดังนั้น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด กิจกรรมที่ต้องการมากที่สุดจึงเป็นกิจกรรมการถ่ายภาพ

ด้านแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พบความจำเป็นในการพัฒนาด้านระบบการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว ที่กลุ่มตัวอย่างต้องการให้มีการพัฒนาการสื่อความหมายในด้านประวัติศาสตร์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม รวมถึงการบริการด้านศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่หรือมัคคุเทศก์ที่สามารถให้ข้อมูลและแนะนำการท่องเที่ยวภายในวัดได้ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบของการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่ส่วนเดินทางท่องเที่ยวและวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง

ด้านการให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด นอกจากนักท่องเที่ยวจะมีความสนใจเดินทางท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีองค์พระพุทธรูปเก่าแก่ในวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน นักท่องเที่ยวยังให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม โดยมีความพึงพอใจในภาพจิตรกรรมฝาผนัง ฝาเพดาน ร่องลงมา คือ ชุ่มประตุนหน้าต่าง และพระพุทธรูป พระประธาน รูปปั้นเทวดา ซึ่งสอดคล้องกับการก่อสร้างในแต่ละวัดที่มีการออกแบบให้งดงาม ดังนั้น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด กิจกรรมที่ต้องการมากที่สุดจึงเป็นกิจกรรมการถ่ายภาพ

สำหรับข้อเสนอแนะในการพัฒนา ควรมีห้องน้ำสาธารณะที่สะอาดและเพียงพอ มีการปรับปรุงถนนเพื่อการคมนาคมที่ปลอดภัยและสะดวก ความสะอาดและความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยว ป้ายสื่อความหมาย ป้ายบอกทางที่ชัดเจน ควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวให้มากขึ้น การดูแลรักษาความเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม มีมัคคุเทศก์นำเที่ยว/เจ้าหน้าที่ประจำแหล่งท่องเที่ยว ควรมีปรับปรุงภูมิทัศน์รอบวัด ควรมีต้นไม้เพื่อความร่มรื่น ขาดพื้นที่ที่สามารถพักผ่อนได้ สถานที่ไม่มีความดึงดูดเมื่อมาพบจริง พื้นที่จอดรถยนต์หายากในช่วงเทศกาล ควรจัดระเบียบพื้นที่ให้เป็นระเบียบภายในวัด ร้านค้าต่างๆ เพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น มีการดูแลรักษา

ความสะอาดในพื้นที่สถานที่ท่องเที่ยว และควรคงคุณค่าความเป็นศิลปะเดิมที่ละเอียดเก่า วิธีการปฏิบัติของพระสงฆ์ และมีพิพิธภัณฑ์โบราณวัตถุเพื่อให้นักเรียนและประชาชนได้ประโยชน์มากกว่านี้เป็นต้น

4.1.6 การศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ ล้านนาตะวันออก

จากการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ในพื้นที่ 4 ชุมชน ประกอบด้วย ชุมชนวัดท่าฟ้าใต้ ชุมชนวัดพระหลวง ชุมชนวัดต้นแหลง และชุมชนวัดศรีไค้ เป็นการท่องเที่ยวที่สามารถท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี ช่วงเวลาในการท่องเที่ยวที่เหมาะสมมากที่สุดควรเป็นช่วงเช้าเนื่องจากอากาศไม่ร้อนจัด การท่องเที่ยวในชุมชนในระยะเริ่มต้นควรมีมัคคุเทศก์หรือผู้นำชมในชุมชน เนื่องจากในชุมชนยังไม่มีเครื่องมือในการสื่อความหมาย เช่น แผนที่นำชม คู่มือท่องเที่ยว วับริกรให้กับนักท่องเที่ยว ผู้นำชมจะเป็นผู้นำทางไปยังแหล่งกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชน เมื่อเดินทางไปถึงยังแหล่งกิจกรรมในแต่จุดแล้วจะมีผู้นำชมที่เป็นตัวแทนชุมชน / กลุ่มอาชีพ นำเที่ยวหรืออธิบายรายละเอียดของกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีจุดเริ่มต้นที่วัดซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางชุมชน สำหรับเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชน โดยส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีตหรือลาดยางภายในหมู่บ้าน มีขนาดเล็กและแคบ การเดินเท้าและการใช้ยานพาหนะขนาดเล็กจึงเหมาะสมการท่องเที่ยว ดังนั้นรถยนต์โดยสารขนาด 30 – 40 ที่นั่ง จึงไม่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวในชุมชน หากนักท่องเที่ยวเดินทางมาโดยรถยนต์โดยสารขนาดใหญ่จำเป็นต้องจอดที่วัดหรือจุดจอดที่ชุมชนจัดไว้บริการ แล้วเดินทางต่อด้วยพาหนะที่ชุมชนจัดไว้ให้ ซึ่งบางชุมชนใช้วิธีการเดิน บางชุมชนใช้จักรยาน และบางชุมชนใช้รถจักรยานเพื่อการเกษตรต่อเติมให้เป็นรถลากบรรทุกนักท่องเที่ยว และชุมชนบางแห่งมีการจัดเตรียมบ้านพักแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) ไว้รองรับนักท่องเที่ยว และจากการศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น ความเชื่อพิธีกรรมท้องถิ่น การทอผ้า การจักสาน การทำเกษตรกรรม อาหารท้องถิ่น และศิลปะการแสดงแขนงต่างๆ ซึ่งกิจกรรมทางวัฒนธรรมเหล่านี้ชาวบ้านชุมชนยินดีให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมและพร้อมที่จะถ่ายทอดเรื่องราว ความรู้และประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจและเวลาที่นักท่องเที่ยวมี และจากการศึกษาสามารถพัฒนาไปสู่รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมได้ 3 ลักษณะ คือ รายการนำเที่ยวเชิงวิชาการ (Academic Program) รายการนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Program) รายการนำเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Program) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) รายการนำเที่ยวเชิงวิชาการ (Academic Program) เป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันมุ่งศึกษาเรียนรู้ลักษณะทางสถาปัตยกรรมได้ลึกซึ้งอย่างลึกซึ้ง ซึ่งเหมาะกับ 1) กลุ่มนักวิชาการ นักเรียนนักศึกษาทางด้านสาขาวิชาสถาปัตยกรรม ที่ต้องการมาศึกษาเรียนรู้องค์ประกอบ

ของวัดรูปแบบได้ลือ อาทิ การวางผังอาคาร รูปทรงอาคาร รวมถึงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เช่น งานปูนปั้น ช่อฟ้า หางหงส์ คันทวย คอสอง 2) กลุ่มนักวิชาการ นักเรียนนักศึกษาทางด้านสาขาวิชาศิลปกรรม ที่ต้องการมาศึกษาเรียนรู้งานศิลปกรรมได้ลือ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนัง งานปติมากรรมพระพุทธรูป งานลายคำ ลวดลายหน้าต่าง ลวดลายประตู และงานตกแต่งอื่น ๆ 3) นักวิชาการ นักเรียนนักศึกษาด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ที่ต้องการศึกษาความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ผ่านงานทางด้านสถาปัตยกรรม งานศิลปกรรม และงานจิตรกรรม 4) นักท่องเที่ยวทั่วไปที่มีความสนใจอย่างลึกซึ้งในด้านสถาปัตยกรรมวัดพื้นถิ่นได้ลือ เป็นต้น

การท่องเที่ยวเชิงวิชาการนี้ในระยะเริ่มต้น หากเป็นกลุ่มนักเรียนนักศึกษาที่จำเป็นต้องเข้าใจข้อมูลอย่างลึกซึ้งควรมีอาจารย์หรือผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมได้ลือมาบรรยายให้ความรู้ร่วมด้วย หรือหากเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปก็ควรมีมัคคุเทศก์อาชีพที่มีความรู้ความชำนาญในด้านสถาปัตยกรรมได้ลือ เนื่องจากผู้นำชมหรือสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับตัวอาคารสถาปัตยกรรมในบทบาทหน้าที่หลักของแหล่งประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในด้านความหมายของสัญลักษณ์ต่างๆที่ปรากฏผ่านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมนั้นยังไม่สามารถเชื่อมโยงได้ ซึ่งคงต้องมีการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวต่อไป สำหรับระยะเวลาในการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับความสนใจของกลุ่มนักท่องเที่ยว หากเป็นกลุ่มนักเรียนนักศึกษาที่มาเพื่อศึกษาเรียนรู้เพื่อเป็นส่วนประกอบหนึ่งของการจบทำงานในรายวิชาหรือจบการศึกษาก็สามารถมาอยู่ในระยะหลายวันได้ หากเป็นกลุ่มนักเรียนนักศึกษาที่มาเป็นคณะดูงานโดยไม่พักค้างคืน ทางชุมชนก็สามารถจัดเตรียมอาหารว่างและอาหารกลางวันไว้บริการได้เช่นกัน

จากการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวิชาการที่สามารถจัดการเรียนรู้และประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ พื้นที่ตั้ง (Setting) บริเวณอาคาร (Layout Plan) รูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Vernacular Architecture) พื้นที่ (Space) ประโยชน์ใช้สอย (Function) การหันทิศทางรูปทรงหลังคา (Roof Form) โครงหลังคา (Roof Structure) วัสดุมุง (Roof Material) โครงสร้างอาคาร (Structure) วัสดุก่อสร้าง (Material) ฝาผนัง (Partition & Wall) หน้าต่าง ช่องเปิด (Opening) องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม (Architectural Element) ชิ้นทางตกแต่งทางสถาปัตยกรรม (Architectural Ornament) ประติมากรรมและเครื่องประดับตกแต่งอาคาร เป็นต้น

2) รายการนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Program) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมร่วมกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเหมาะกับ 1) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวด้วยรถยนต์ส่วนตัว ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่พบมากที่สุดในการศึกษาคั้งนี้ (ร้อยละ 76.90) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเองมักจะมีเพื่อนร่วมการเดินทางที่เป็นคู่รัก เพื่อนสนิท หรือครอบครัวและญาติ ซึ่งจากการซึ่งจากการศึกษาคั้งนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สนใจในกลุ่มวัด / พระธาตุ / ศาสนสถาน ร้อยละ 51.00 (เลือกตอบได้หลายข้อ) จึงมี

ความเป็นไปได้มากที่กลุ่มเป้าหมายนี้จะเดินทางมาท่องเที่ยวหากได้รับข้อมูลเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อย่างเพียงพอ 2) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มากับบริษัทจัดนำเที่ยว ซึ่งบริษัทจัดนำเที่ยวสามารถนำเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไถลื้อเป็นจุดขายในโปรแกรมการท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริษัทจัดนำเที่ยวที่ทำรายการนำเที่ยวเพื่อสัมผัสกับวัฒนธรรมท้องถิ่น รายการนำเที่ยวไหว้พระ รายการนำเที่ยวเส้นทางเชื่อมโยงประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน โดยให้ชุมชนที่ศึกษาผนวกเข้ากับรายการนำเที่ยวเดิม หรือบริษัทจัดนำเที่ยวสามารถสร้างรายการนำเที่ยวขึ้นมาให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมไถลื้อในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ซึ่งสามารถสร้างเป็นจุดขายที่สำคัญให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่น สำหรับระยะเวลาในการท่องเที่ยวโดยทั่วไปอยู่ในระหว่าง 1 – 3 ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับจำนวนสถานที่และกิจกรรมที่ต้องการทำ นักท่องเที่ยวสามารถเลือกจะเยี่ยมชมวัดเพียงอย่างเดียวหรือเยี่ยมชมกิจกรรมวัฒนธรรมอื่นๆ ร่วมด้วยได้ คุณลักษณะของกิจกรรมที่สามารถทำได้ในชุมชน คือ ไหว้พระ เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน ชื่นชมลักษณะทางสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมของวัด เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์มีการจัดแสดงโบราณวัตถุและของใช้พื้นถิ่นของชุมชน ถ่ายภาพ เยี่ยมชมงานหัตถกรรมท้องถิ่น เช่น การทอผ้า งานจักสาน หรืองานด้านเกษตรกรรม โดยมีตัวอย่างดังต่อไปนี้

3) รายการนำเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Program) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานต่อยอดด้านสถาปัตยกรรมหรือผลงานที่ได้แรงบันดาลใจจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเหมาะกับ 1) กลุ่มสถาปนิก นักเรียนนักศึกษาด้านสถาปัตยกรรม ที่ต้องการแรงบันดาลใจในการประยุกต์ใช้กับการออกแบบอาคารสมัยใหม่ 2) กลุ่มนักตกแต่งภายใน ที่ต้องการแรงบันดาลใจในการออกแบบตกแต่งที่พักอาศัยหรืออาคารสำนักงาน 3) กลุ่มนักเรียนนักศึกษาด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ที่ต้องการแรงบันดาลใจในออกแบบชิ้นงาน เช่น งานจิ๋วเวอร์รี งานออกแบบลายผ้า เป็นต้น 4) นักท่องเที่ยวทั่วไปที่มีความสนใจในด้านสถาปัตยกรรมวัดพื้นถิ่นไถลื้อและวัฒนธรรมพื้นถิ่น เป็นต้น สำหรับระยะเวลาในการท่องเที่ยวเหมาะกับการมาเรียนรู้และสร้างแรงบันดาลใจ อาจจะอยู่ระหว่าง 3 – 7 วัน แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับนักท่องเที่ยวว่ามีความต้องการมากน้อยเพียงใด หรือมีข้อจำกัดด้านเวลาเท่าใด และในการเข้ามาท่องเที่ยวและเรียนรู้ร่วมกับชุมชน จะมีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในงานด้านนั้น ๆ เช่น พระภิกษุ ปราชญ์ด้านงานไม้ งานจักสาน งานการเกษตร อาหาร รวมถึงผู้เฒ่าผู้แก่ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนได้ มาถ่ายทอดเรื่องราว ให้ความหมายของสัญลักษณ์ รูปภาพ ลวดลาย ที่เป็นความหมายของท้องถิ่น ผนวกกับความเชื่อ หรือเรื่องเล่า ที่สามารถเป็นแรงบันดาลใจให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ได้

แผนงานการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ประกอบด้วยโครงการศึกษาวิจัยย่อยจำนวน 2 ซึ่งประกอบด้วย ในโครงการวิจัยย่อยที่ 1 โครงการสถาปัตยกรรมใต้ดินแดนอารยธรรมล้านนา และ ในโครงการวิจัยย่อยที่ 2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในดินแดนล้านนาตะวันออก ซึ่งได้ดำเนินการวิจัยโดยมีวัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัยประกอบด้วยวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อสร้างแนวทางและทิศทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมแบบบูรณาการการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศในอนาคต
2. เพื่อเป็นการค้นคว้าผลงานทาง สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของชาติผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมด้านองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ในการ เข้าถึงความรู้ เข้าใจในคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นถิ่น และบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาผลงานสถาปัตยกรรมของชาติ ระหว่างชุมชนเป้าหมายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลของฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวของชาติ
5. เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิงข้อมูลเชิงวิชาการบนฐานข้อมูลความรู้ทางด้านภูมิปัญญาพื้นถิ่น

สรุปผลการศึกษา

5.1 แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวทางการพัฒนาจากการประชุมระดมความคิดเห็นของชุมชน และการสอบถามนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ตลอดจนผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก โดยการทดลองจัดรายการท่องเที่ยวในเส้นทางขึ้น มีกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายประกอบด้วย ตัวแทนบริษัทจัดนำเที่ยว มัคคุเทศก์อาชีพ นักวิชาการด้านการ

ท่องเที่ยว นักวิชาการด้านสถาปัตยกรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นักเรียน/นักศึกษา และนักท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนได้เป็นผู้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยว มีประเด็นที่สำคัญในการประเมิน คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางสถาปัตยกรรม ด้านประวัติศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมของท้องถิ่น ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการ และการบริการเสริมอื่นๆทางการท่องเที่ยว

จากผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก พื้นที่จังหวัดพะเยา พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับมาก ($\bar{x} = 3.42$) พื้นที่จังหวัดแพร่ พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.40$) พื้นที่จังหวัดน่าน พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับมาก ($\bar{x} = 3.29$) พื้นที่จังหวัดเชียงราย พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับมาก ($\bar{x} = 3.44$) สำหรับด้านกิจกรรมทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 3.90$) ซึ่งจากการรวบรวมแนวทางการพัฒนาจากการประชุมระดมความคิดเห็นของชุมชน การสอบถามนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก ตลอดจนผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก สามารถพัฒนาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออกทั้ง 4 พื้นที่ ประกอบไปด้วยแนวทางพัฒนา 5 ด้าน คือ

1) แนวทางด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้ชุมชนแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน โดยการยอมรับ และเคารพในการตัดสินใจของทุกฝ่าย พร้อมกับการร่วมกันลงมือปฏิบัติ นำไปสู่ผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับร่วมกัน

2) แนวทางด้านการอนุรักษ์และสืบสานสถาปัตยกรรม คือ การอนุรักษ์ และสืบสานสถาปัตยกรรมของชุมชน เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างสมเหตุสมผล เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรให้มากที่สุด โดยการใช้ประโยชน์ การรักษา การพัฒนา หรือการฟื้นฟู การป้องกัน และการสงวน

3) แนวทางด้านการพัฒนาการตลาด โดยใช้แนวทางการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ซึ่งเครื่องมือส่วนประสมการส่งเสริมการตลาด จะเน้นการโฆษณา (Advertising) และการประชาสัมพันธ์ (Public Relations)

4) แนวทางด้านการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว เป็นการสื่อความหมายโดยใช้บุคคล เช่น การบริการข้อมูล การนำเที่ยว การบรรยายของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และการสื่อความหมายโดยไม่ใช้บุคคล เช่น ป้ายบอกทาง ป้ายบอกข้อมูล การจัดบอร์ด ศูนย์บริการข้อมูล คู่มือนำเที่ยว เป็นต้น และ

5) แนวทางการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยว โดยเน้นกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่สามารถทำให้เกิดการมีส่วนร่วม การนำเอกลักษณ์ที่น่าสนใจของชุมชน มาพัฒนาเป็นกิจกรรมทางการท่องเที่ยว โดยจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลาย ตลอดจนการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวให้มีความหลากหลาย ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว และความปลอดภัยในเส้นทางท่องเที่ยว

5.2 ข้อมูลจากการค้นคว้างานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของชาติผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

5.2.1 ด้านพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของชุมชนไตใหญ่ในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออก

จากการศึกษาวิจัยและรวบรวมข้อมูลด้านพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของพื้นที่ล้านนาตะวันออกพบว่าในปัจจุบันชุมชนที่คงเหลือผู้ที่สืบเชื้อสายของชาวไตใหญ่ในเขตจังหวัดล้านนาตะวันออกมีค่อนข้างน้อยมากและไม่มีชุมชนซึ่งมีงานสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบงานสถาปัตยกรรมในสกุลช่างของไตใหญ่ในเขตพื้นที่ 4 จังหวัด ที่แสดงให้เห็นเด่นชัดทั้งชุมชนและงานสถาปัตยกรรมไปพร้อมกัน เมื่อเทียบกับชุมชนไตใหญ่ที่อยู่ในเขตจังหวัดลำปาง กับจังหวัดแม่ฮ่องสอน

พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของชาวไตใหญ่แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน ว่าชาวไตใหญ่เริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนภาคเหนือของไทยเมื่อใด แต่มีมาเนิ่นนานแล้วตั้งแต่สมัยโบราณ ในสมัยก่อนดินแดนภาคเหนือของไทยกับรัฐฉานไม่มีเส้นแบ่งกันอาณาเขต พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานการเข้ามาของไตใหญ่เริ่มจากการเข้ามาเป็นพ่อค้าเร่ทำการค้าขายกับล้านนา ซึ่งสาเหตุที่ทำให้ไตใหญ่ต้องทำการค้าขายกับล้านนานั้นเนื่องจากเกิดเนื่องจากรัฐไทยใหญ่เป็นเมืองที่อยู่ในหุบเขา จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้จำเป็นต้องสืบเสาะแสวงหาสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนไตใหญ่ ซึ่งการเดินทางเข้ามาค้าขายกับภาคเหนือของประเทศไทย มีเส้นทางที่สำคัญ 2 เส้นทาง คือ เส้นทางมะละหม่าง ฮอด แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ น่าน และลำปาง เส้นทางที่สอง คือ เส้นทางมะละหม่าง ตาก ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ แพร่ น่าน ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้เส้นทางทางในการเดินทางเข้ามาค้าขาย โดยทั้งสองเส้นทางจะใช้ระยะเวลาในการเดินทางประมาณ 15 วัน จากมะละหม่าง ซึ่งปัจจุบันนี้มีชาวไตใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยหลายจังหวัด เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน แพร่ พะเยา ลำปาง เชียงราย ซึ่งจากการศึกษาทำให้ทราบถึงพัฒนาการ การตั้งถิ่นฐานของชาวไตใหญ่สามารถแบ่งระยะเวลาการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทยได้ 2 ช่วง ดังนี้

ช่วงแรก สมัยพระเจ้าติโลกราช ซึ่งเป็นยุครุ่งเรืองของล้านนาในทุกด้าน โดยพระเจ้าติโลกราชได้ทำสงครามจนได้พื้นที่ของแพร่ น่าน หลวงพระบาง เชียงรุ่ง เมืองยอง รัฐฉาน เช่น

เมืองไลคา เมืองนาย เมืองสีป้อ เมืองยงห้วย และได้กวาดต้อนชาวไทใหญ่จำนวน 12,328 คน เข้ามาไว้ในล้านนา

ช่วงที่สอง สมัยพม่าเป็นอาณานิคมของอังกฤษ และล้านนาก็ขึ้นกับสยาม จากนั้นในรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี ก็เกิดการล่าอาณานิคมของชาวตะวันตกขึ้นในแถบภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ การดำเนินนโยบายด้านการเมืองและการทูตของพม่าไม่เป็นผลสำเร็จ จึงทำให้พม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษตั้งแต่สมัยพระเจ้าสีป้อ แห่งราชวงศ์คองบอง อันเป็นสิ้นสุดแห่งราชวงศ์กษัตริย์ของพม่า ในช่วงนี้อังกฤษได้ทำสนธิสัญญาการค้าขายกับสยามและล้านนา โดยเฉพาะการสัมปทานป่าไม้กับเจ้าเมืองล้านนา ในการจัดการดังกล่าวอังกฤษได้ส่งคนในสังกัด คือกลุ่มคนพม่า ไทใหญ่ ปะโอ ปะหล่อง เข้ามาทำการป่าไม้ ซึ่งถือได้ว่าคนเหล่านี้เป็นลูกจ้างในบริษัทต่างๆ เช่น British Borneo Company Ltd, Bombay Burma Trading Corporation Ltd. เชื่อว่าไทใหญ่และปะโอเข้ามาในล้านนามากกว่าคนพม่า กลุ่มคนเหล่านี้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอังกฤษ เนื่องจากอังกฤษต้องการสร้างฐานอำนาจของรัฐบาลที่มีรูปแบบการปกครองตนเองแต่เดิมอยู่แล้ว ให้เทียบเคียง

ชาวไทใหญ่ในระยะต่อมาในปี พ.ศ. 2383 กิจการการค้าไม้ได้เริ่มมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในล้านนาทำให้เกิดการเซ็นสนธิสัญญาเบริงคัมกับอังกฤษ ทำให้ชาวไทใหญ่บางกลุ่มปรับเปลี่ยนตนเองมาเป็นผู้เช่ารับทำป่าไม้ ชาวไทใหญ่จึงกลายเป็นผู้มีฐานะ กลายเป็นคหบดีชาวไทใหญ่เป็นบุคคลที่น่านับถือในสังคมในขณะนั้น ทำให้ชาวไทใหญ่เกิดการปฏิสังขรณ์วัดที่มีความเก่าแก่ หรือมีการสร้างวัดซึ่งเกิดขึ้นตามจิตศรัทธา โดยการสร้างศาสนสถานและการปฏิสังขรณ์วัดนั้นยังคงใช้รูปแบบตามที่ตนเองคุ้นเคยโดยใช้ช่างฝีมือที่นำมาจากพม่าเป็นนายช่างในการก่อสร้างอาคารศาสนสถานและมีการเชิญพระภิกษุสงฆ์ชาวพม่ามาจำพรรษาที่วัดที่ตนเองและชุมชนได้สร้างขึ้นด้วย ทำให้เกิดกลายเป็นวัดที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนไทใหญ่ในขณะนั้น มาจนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันชุมชนไทใหญ่และงานสถาปัตยกรรมดั้งเดิมแบบไทใหญ่ซึ่งได้ดำเนินการสำรวจในพื้นที่ทั้ง 4 จังหวัดล้านนาตะวันออกพบว่าพบว่ามีงานสถาปัตยกรรมที่ยังคงสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ซึ่งพบที่วัดนันทาราม อำเภอเชียงคำจังหวัดพะเยา และพบที่วัดจอมสวรรค์ อำเภอเมืองจังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นงานสถาปัตยกรรมที่เป็นการสร้างโดยกลุ่มไทใหญ่ซึ่งได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อการทำอุตสาหกรรมป่าไม้และทำการค้าขายในอดีตที่ผ่านมา ในปัจจุบันได้ถูกวัฒนธรรมของงานสถาปัตยกรรมของล้านนาและของไทยเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนารูปแบบทางสถาปัตยกรรมค่อนข้างมาก อีกทั้งวัดไทใหญ่ที่หลงเหลือปัจจุบันไม่ได้มีชุมชนซึ่งเป็นศรัทธาวัดที่เป็นเชื้อสายชาวไทใหญ่ หรือพม่าเป็นผู้อุปถัมภ์วัดในการทำนุบำรุงรักษาวัดแล้ว

5.2.2 ด้านพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของชุมชนไต้ลื้อ ในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออก

จากการศึกษาประวัติศาสตร์จากการทบทวนเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบว่าชาวไต้ลื้อมีพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยโดยการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามหัวเมืองต่างๆในภาคเหนือ ด้วยเหตุผลทางการเมืองระหว่างรัฐ ตามนโยบาย “ยุคนักปลัดไส้ซ่า เก็บข้าไส้เมือง” ซึ่งเป็นยุคของการอพยพกวาดต้อน ผู้คนชาวไทยลื้อที่มีจำนวนมากที่สุดเข้ามาสู่ดินแดนล้านนา โดยการนำของพระเจ้ากาวิละในปี 2348 ได้ยกกองทัพไปตีเมืองยองและหัวเมืองลื้อในสิบสองปันนาซึ่งเป็นเมืองขึ้นของพม่า เพื่อขยายอาณาเขตออกไปให้กว้างขวางและป้องกันไม่ให้พม่าใช้เป็นแหล่งช่องสุ่มกำลังกลับมาโจมตีล้านนาอีก

ซึ่งในช่วงที่ล้านนาและเมืองน่านกำลังฟื้นตัวจากภาวะศึกสงครามทำให้ขาดแคลนกำลังคน ดังนั้นจึงพบว่าช่วงเวลานี้มีการอพยพกวาดต้อนผู้คนจากสิบสองปันนาในยุค “เก็บปลัดไส้ซ่า เก็บข้าไส้เมือง” เข้าสู่ล้านนาและหัวเมือง เมืองน่าน หลายครั้ง ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 1 เจ้าฟ้าอัตถวรปัญโญ (เจ้าผู้ครองนครน่าน) และเจ้าสุมนเทวราช (เจ้าผู้ครองนครน่าน) ยกกองทัพขึ้นไปกวาดต้อนชาวไต้ลื้อจากสิบสองปันนามายังเมืองน่าน และเมืองบางส่วนของประเทศลาว และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ในส่วนของเมืองน่านได้กวาดต้อนมาในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ ผลิตเดช เมื่อครั้งสงครามเชียงตุง

นอกจากการกวาดต้อนในยุค “เก็บปลัดไส้ซ่า เก็บข้าไส้เมือง” เข้าสู่ล้านนาและหัวเมืองต่างในล้านนาแล้วยังมีปัจจัยอื่นๆประกอบการเคลื่อนย้ายเข้าสู่ล้านนาซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานในแต่ละพื้นที่ของชาวไต้ลื้อ

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ชุมชนส่วนใหญ่ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมเป็นชุมชนที่มีเชื้อสายไต้ลื้อ ซึ่งโครงการวิจัยได้ดำเนินการศึกษาด้านพัฒนาการของชุมชนพบว่าชุมชนมีพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน ประกอบด้วย 1. จังหวัดเชียงราย ชุมชนบ้านครึ่งใต้ ตำบลครึ่ง อำเภอเชียงของ จ.เชียงราย 2. ชุมชนบ้านท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จ.พะเยา 3. ชุมชนบ้านพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่ 4. ชุมชนบ้านต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ลักษณะของพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานอันเกิดจากสาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการกวาดต้อนเทครัว โดยเป็นลักษณะของการกวาดต้อนผู้คนให้เคลื่อนย้าย อพยพในลักษณะชุมชนใหญ่ เป็นระดับบ้านและหมู่บ้าน เพื่อการแสวงหาพื้นที่ทำกินในการก่อตั้งหมู่บ้านในพื้นที่แห่งใหม่ ตามคำสั่งของผู้ปกครองในระดับเมืองและระดับหมู่บ้านและการเคลื่อนย้ายติดตามญาติพี่น้องแบบเคลื่อนย้ายตามมาภายหลังซึ่งพบว่าเป็นพัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ของ ชุมชนบ้านท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จังหวัดพะเยา

การแสวงหาพื้นที่ทางการเกษตรที่มีพื้นที่ราบอุดมสมบูรณ์สามารถทำการเกษตรได้ดี มีระบบเหมืองฝายและการชลประทานในการทำการเกษตรที่ดี ซึ่งพบว่าเป็นพัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ของ ชุมชนบ้านพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่ และชุมชนบ้านครึ่งใต้ ตำบลครึ่ง อำเภอยะรังของ จ.เชียงราย

การหลบหลีกภัยสงครามและความไม่สงบ และการอพยพเคลื่อนย้ายอันเนื่องมาจาก ภัยสงคราม การอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนเข้ามาตั้งในชุมชนซึ่งถูกละทิ้งให้รกร้างและมีการปฏิสังขรณ์ให้ เจริญรุ่งเรือง พบว่าเป็นพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานชุมชนบ้านพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่ และชุมชนบ้านต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน

5.2.3 ผลการศึกษาวิเคราะห์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนไต (ไต) ในเขตพื้นที่ ล้านนาตะวันออก เป้าหมาย 4 จังหวัด

จากวัตถุประสงค์ของการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนไต) ในเขตพื้นที่ ล้านนาตะวันออก เป้าหมาย 4 จังหวัด ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาแบ่งออกเป็นในส่วนที่เป็น รูปธรรมซึ่งเน้นหนักมรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงาน สถาปัตยกรรมอาคารทางศาสนาและในด้านนามธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อในงานสถาปัตยกรรม ในอาคารทางศาสนาซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านที่เป็นรูปธรรม (Tangible Cultural Heritage)

จากการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับการงานสถาปัตยกรรมในอาคาร ทางศาสนาในพื้นที่ ทั้ง 4 จังหวัดพบว่า สิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรมที่สามารถ มองเห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมสามารถแบ่งเป็น 2 ด้าน ประกอบด้วย ด้านที่ 1 มรดกทางวัฒนธรรมใน พื้นที่อาคารทางศาสนาซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่แสดงออกด้วยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและ ศิลปกรรม 2 มรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งอยู่ภายนอกงานสถาปัตยกรรมซึ่งแสดงออกด้วยการจัด กิจกรรมและประเพณีต่างๆซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับการใช้งานอาคารทางศาสนาในช่วงระยะเวลาต่างๆ ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมในปัจจุบันได้ถูกปรับเปลี่ยนแปลงตามการผสมผสานของวัฒนธรรม จาก การศึกษาในพื้นที่ทั้ง 4 จังหวัด กิจกรรมและประเพณีล้วนแล้วแต่เข้ามามีส่วนในการใช้พื้นที่อาคาร ทางศาสนาแทบทั้งสิ้น จึงสามารถสรุปมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งสามารถมองเห็นได้เด่นชัดได้ดังนี้

ด้านที่ 1 มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อาคารทางศาสนาซึ่งแสดงออกโดยเอกลักษณ์ ของชาติพันธุ์ที่แสดงออกด้วยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

ในการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อาคารทางศาสนาซึ่งแสดงออกด้วยเอกลักษณ์ ของงานสถาปัตยกรรมในพื้นที่ 4 จังหวัดพบว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นอาคารซึ่งมีลักษณะเป็น

มิตรต่อพื้นที่รอบข้าง ลักษณะอาคารมีลักษณะค่อนข้างเตี้ย ลักษณะหลังคาลาดคุ่มต่ำมีช่องเปิดด้านข้างน้อยเนื่องจากในอดีตกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้ออยู่ในเขตเมืองหนาวจึงจำเป็นต้องมีการรักษาอุณหภูมิในอาคารให้ได้มากที่สุด มีการยกหลังคาเป็นหลังคาลักษณะสองชั้นและสามชั้น ระหว่างการยกชั้นหลังคามีระดับคอสองซึ่งประดับด้วยลวดลายสีสันฉูดฉาด หลังคาชั้นบนสุดเป็นลักษณะหลังคาจั่วซึ่งมีหน้าบันประดับด้วยลวดลายงานศิลปกรรมซึ่งมีแนวคิดจากสิ่งแวดล้อมรอบข้างของชุมชน เช่น ลวดลายพันธุ์พฤกษา ลวดลายรัศมีพระอาทิตย์ เป็นต้น ด้านงานศิลปกรรม สีที่ใช้ประดับภายในอาคารและภายนอกอาคารเน้นการใช้สีฟ้าเป็นหลัก และมีสีเหลืองและสีขาวและสีแดง ผสมปะปนอยู่บ้าง รูปแบบงานศิลปกรรมที่ใช้ในการประดับตกแต่งอาคารเป็นลักษณะสิ่งที่ชาวบ้านหรือชุมชนสามารถพบเห็นและนำมาอุปมาอุปไมยในการสร้างสรรค์งานตกแต่งทางศิลปกรรมแบบช่างพื้นบ้าน การสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมเน้นการสร้างสรรค์แบบเรียบง่ายเข้าถึงง่ายโดยการใช้สัดส่วนที่เรียบง่าย เป็นสัดส่วนของมนุษย์แบบพื้นฐาน เน้นการเข้าถึงงานสถาปัตยกรรมแบบตรงไปตรงมาไม่เน้นการประดับประดาในการตกแต่งแบบหรูหราฟุ่มเฟือยเนื่องจากเป็นงานสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นภาคเหนือ

ด้านที่ 2 มรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งอยู่ภายนอกงานสถาปัตยกรรมซึ่งแสดงออกด้วยการจัดกิจกรรมและประเพณีต่างๆ

การจัดกิจกรรมและประเพณีเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอยู่ร่วมกับงานสถาปัตยกรรมมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง การจัดกิจกรรมและการจัดประเพณีต่างเข้ามาเกี่ยวข้องกับการใช้งานอาคารทางศาสนาในช่วงระยะเวลาต่างๆ ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมในปัจจุบันได้ถูกปรับเปลี่ยนแปลงตามการผสมผสานของวัฒนธรรม จากการศึกษาในพื้นที่ทั้ง 4 จังหวัด กิจกรรมและประเพณีล้วนแล้วแต่เข้ามามีส่วนในการใช้พื้นที่อาคารทางศาสนาแทบทั้งสิ้น ในทั้ง 12 เดือนซึ่งสามารถพื้นที่ที่กิจกรรมของทั้งสองชาติพันธุ์เข้ามาใช้กิจกรรมมากที่สุดคือพื้นที่พระวิหารและลานเอนกประสงค์บริเวณหน้าวิหารและภายในพื้นที่ศาสนา

อย่างไรก็ตามในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไตใหญ่ ในพื้นที่ 4 จังหวัด ล้านนาตะวันออก ในปัจจุบันแทบจะเลือนรางมากสืบเนื่องจากเหตุผลของการมีชุมชนที่เป็นผู้อุปถัมภ์วัดนั้นมีค่อนข้างน้อยและการถูกผสมผสานทางวัฒนธรรมกับวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองในพื้นที่ใกล้เคียง เมื่อชุมชนมีจำนวนน้อยจึงเกิดการรับเอาวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่เข้ามาแทนที่และวัฒนธรรมซึ่งเป็นรากเหง้าของตนเองจึงลดน้อยลงจนแทบจะไม่เหลือวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของชาติพันธุ์ไตใหญ่

เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Heritage)

ในด้านมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมในอาคารทางศาสนาพบว่าองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ขึ้นกับคติและความเชื่อในการประดับตกแต่งองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมยังคงมีการใช้เป็นองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมในพื้นที่ 4 จังหวัด เช่น การใช้นาคซึ่งเป็นตัวแทนของน้ำ ในงานตกแต่งสถาปัตยกรรม เช่นการตกแต่งคันทวยหรือค้ำยัน และช่อฟ้า เป็นองค์ประกอบส่วนบนสุดเหนือหลังคาจั่วของอาคาร ทั้งวิหารและหอพระธรรม ในทั้งสี่พื้นที่นิยมทำเป็นรูปพญานาคซึ่งเป็นการออกแบบที่อุปมาถึง สัตว์ในป่าหิมพานต์ คือ นาค ในด้านคติความเชื่อเรื่องจักรวาล โดยการใช้รูปของนาคนั้น ถูกใช้ความอุดมสมบูรณ์ และเป็นตัวแทนของน้ำ

การใช้ปราสาทเพ็อง หรือ รูปจำลองปราสาทที่วางอยู่กลางสันหลังคาซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับเขาพระสุเมรุ ซึ่งเชื่อว่าเป็นแนวคิดในการออกแบบที่มีการอุปมาถึง เขาสุทธบริภณท์ ในเรื่องคติจักรวาล ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกันกับการออกแบบเครื่องสูงหรือ สัตตภณท์ หรือเชิงเทียน 7 ชั้นซึ่งใช้สำหรับจุดเทียนในการบูชาพระพุทธเจ้าซึ่งนิยมตั้งอยู่ภายในวิหาร ซึ่งในพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา พบว่ามีอยู่ที่วิหารวัดท่าฟ้าใต้ อำเภอเชียงม่วนเพียงแห่งเดียว เป็นต้น

คติความเชื่อด้านการใช้ภายในอาคาร “สีฟ้า” ภายในอาคารเพื่อเป็นตัวแทนของฟ้าและจักรวาล ซึ่งสีฟ้าเป็นตัวแทนของสีที่สายตามนุษย์มองฟ้าในเวลากลางวันจึงถูกจำลองให้เป็นสีที่อยู่บริเวณฝ้าเพดานของพระวิหาร

และนอกจากนี้คติความเชื่อด้านอื่นๆที่สัมพันธ์กับวิถีเกษตรของชาวไต โดยชาวไตเพาะปลูกข้าว ก่อนลงมือปลูกหรือเก็บ เกี่ยวข้าว จะมีพิธีเช่นไหว้แม่พระธรณี แม่โพสพ ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเทพประจำภูเข ป่า แม่น้ำต่างได้รับการเซ่นไหว้ ต้นไม้ใดถ้าเชื่อว่ามีเทพสถิตอยู่ก็ห้ามตัดโค่น เป็นต้น

5.2.4 ผลการศึกษาด้านรูปแบบของสถาปัตยกรรมประเภทอาคารศาสนสถานของชุมชนไตใหญ่ และไตลื้อ ในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออก เป้าหมาย 4 จังหวัด

1) การวิเคราะห์เปรียบเทียบในด้านระบบการวางผังทางสถาปัตยกรรม

จากการศึกษาระบบการวางผังอาคารพบว่า ได้อาคารถูกออกแบบไว้ให้มีพื้นที่ตั้งอยู่บริเวณค่อนข้างเป็นศูนย์กลางของพื้นที่ศาสนสถานทั้งหมด และได้ถูกออกแบบไว้ให้การเข้าสู่อาคารหลักเข้าจากทางทิศตะวันออกจำนวน 3 อาคาร ยกเว้น อาคารหอพระธรรม วัดพระหลวง อำเภอสูงเม่นจังหวัดแพร่ ที่มีการหันทางเข้าอาคารไปในทางทิศตะวันตกและมีการวางผังของตำแหน่งอาคารในพื้นที่ทางทิศตะวันออกของผังพื้นที่ ลักษณะของรูปแบบผังพื้นที่ในด้านรูปทรงของผังพื้นที่ ทั้งสี่วัดมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ในจำนวนสองวัดซึ่งประกอบด้วยวัดต้นแหลง วัดศรีใต้ และวัดพระหลวง มีผังบริเวณรูปทรงเรขาคณิต ลักษณะสี่เหลี่ยมและรูปหลายเหลี่ยม ทั้งนี้ในผังบริเวณของวัดศรี

ได้มีลักษณะรูปหัวเรืออันเป็นผลเนื่องจากพื้นที่ตั้งของวัดอยู่บริเวณทางสามแยกซึ่งก่อให้เกิดรูปของผังบริเวณวัดรูปหัวเรือ

ในด้านแนวแกนของอาคาร ทั้งสี่พื้นที่ไม่มีการจัดวางแนวแกนของการเข้าถึงอาคารที่ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่เป็นลักษณะการจัดผังแบบเป็นมิตร ไม่มีการบังคับการเข้าถึง อ่อนนุ่มด้วยระบบผังแบบพื้นบ้านที่ไม่เน้นแนวแกนอาคาร

ในด้านตำแหน่งและที่ตั้งของอาคารทั้งสี่พื้นที่สามารถวิเคราะห์ลักษณะของการตั้งอยู่ของอาคาร สามารถวิเคราะห์ได้สองรูปแบบ กล่าวคือ กลุ่มที่ 1. กลุ่มอาคารที่ตั้งอยู่บนดิน โดยมีลานล้อมรอบอาคาร สามารถเข้าถึงอาคารได้ง่าย ซึ่งประกอบด้วยวิหารหลัก วัดท่าฟ้าใต้และวิหารวัดต้นแหลงและกลุ่มที่ 2. กลุ่มอาคารที่ตั้งอยู่บนพื้นดินและมีบ่อ สระ หรือ น้ำล้อมรอบ ประกอบด้วยหอพระธรรมวัดพระหลวง และหอไตรวัดศรีไค

2) การวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

จากการศึกษาเปรียบเทียบในด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ทำให้สามารถวิเคราะห์เอกลักษณ์และรูปแบบทางด้านสถาปัตยกรรมเพื่อให้ทราบถึงรูปแบบทางที่ได้ส่งอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมต่อกันจนกลายเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือซึ่งสามารถสรุปเอกลักษณ์แบ่งแยกออกเป็นสองกลุ่มอาคาร ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) อาคารกลุ่มที่ 1 กลุ่มอาคารพระวิหาร

อาคารพระวิหารใช้ผังแปลนพื้นมีลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้าในตัวอาคารประเภทวิหาร เป็นการวางแปลนพื้นแนวยาวจรดฝั่งตะวันออกและตก มีลักษณะผังแปลนพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 6 ห้อง และ 7 ห้อง ผนังด้านสกัด(ด้านกว้าง) มีขนาด 3 ห้อง (ช่วง) ซึ่ง ห้องกลาง(ช่วงกลาง) จะมีขนาดกว้างที่สุด มีเสาภายในทั้งหมด 12 ต้น ถึง 14 ต้น ซึ่งเสาที่ใช้จะเป็นเสาไม้ขนาด 0.30 ม. เป็นลักษณะเสาไม้แบบกลมใช้การแกะตกแต่งเสาไม้ด้วยมือ มีการประดับยอดเสาด้วยไม้ลักษณะกลีบดอกบัว เสาทั้งต้นทาสีแดง ยกเว้นส่วนโคนเสาที่มีลักษณะฐานปูน ทาสีขาวรูปร่างลักษณะอาคารค่อนข้างเตี้ยได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมของวิหารได้ลืออย่างเด่นชัดซึ่งเป็นลักษณะของอาคารในเขตพื้นที่อากาศหนาว จึงมีการเจาะช่องแสงจำนวนน้อย มีการก่อผนังก่ออิฐที่ค่อนข้างหนา ในการใช้เป็นโครงสร้างช่วยในการรับน้ำหนักจากหลังคาและบริเวณโถงกลางอาคารใช้เสาไม้ขนาดใหญ่สำหรับรับโครงสร้างของหลังคาโดยตรง อาคารมีการออกแบบให้มีประตูทางเข้าหลัก ประกอบด้วย 1. ประตูทางเข้าหลัก 2. ประตูด้านข้างอยู่ทางด้านทิศเหนือ 3. ประตูด้านหลังทางด้านทิศตะวันตก ระดับความสูงของพื้นสูงจากพื้นดินเฉลี่ย 0.50 – 1.00 ม. เนื่องจากการแก้ไข

ปัญหาสถานะแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการใช้อาคาร อาทิเช่น การแก้ไขปัญหาน้ำท่วมหลาก การแก้ไขปัญหาคความหนาวเย็นที่มีผลกระทบต่อผู้ใช้งานภายในอาคาร รูปแบบหลังคามีความลาดชันสูงเพื่อการระบายน้ำฝน มีการยกกระดานหลังคาออกเป็นสองช่วง ช่วงคอสอง ประดับด้วยงานศิลปกรรมซึ่งมีสีสันฉูดฉาด มีการตกแต่งหน้าบันวิหารและบริเวณคอสองของหลังคา และค้ำยันชายคา ด้วยลวดลายและงานศิลปกรรมแบบพื้นถิ่น การใช้สีภายในและนอกพระวิหาร ส่วนใหญ่ใช้สีฟ้าและสีขาว และสีแดงในการประดับตกแต่งอาคาร ภายในและภายนอกตัวอาคารมีการประดับตกแต่งด้วยงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเช่น ผ้าตุ้งทอ ภายในอาคาร

2) กลุ่มที่ 2 หอพระธรรมและหอพระไตรปิฎก

อาคารใช้ผังแปลนพื้นมีลักษณะสี่เหลี่ยมเพื่อการใช้งานในการเก็บรักษาพระธรรมคำสอน รูปแบบลักษณะอาคารค่อนข้างเตี้ย เป็นงานสถาปัตยกรรมล้านนาซึ่งได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมของวิหารไทลื้อบางส่วน ซึ่งยังคงรูปแบบของลักษณะอาคารในเขตพื้นที่อากาศหนาว จึงมีการเจาะช่องแสงจำนวนน้อย ผนังมีการก่อผนังก่ออิฐที่ค่อนข้างหนา ในการใช้เป็นโครงสร้างช่วยในการรับน้ำหนักจากหลังคาและบริเวณโถงกลางอาคารใช้เสาไม้ขนาดใหญ่สำหรับรับโครงสร้างของหลังคาโดยตรง อาคารมีการออกแบบให้มีประตูทางเข้าหลัก อยู่ทางด้านหน้าเพียงทิศทางเดียว รูปแบบหลังคามีความลาดชันสูงเพื่อการระบายน้ำฝน มีการยกกระดานหลังคาออกเป็นสองช่วง ช่วงคอสอง ประดับด้วยงานศิลปกรรมซึ่งมีงานลายคำแบบล้านนา มีการตกแต่งหน้าบันวิหารและบริเวณคอสองของหลังคา และค้ำยันอาคาร ด้วยลวดลายและงานศิลปกรรมแบบพื้นถิ่น การใช้สีภายในและนอกส่วนใหญ่ใช้สีฟ้าและสีขาว และสีแดงในการประดับตกแต่งอาคาร

3) การวิเคราะห์รูปแบบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

ในด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมพบว่าอาคารพระวิหารของสกุลช่างไตลื้อมีรูปแบบขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์เช่น หน้าบัน ที่จะสอดคล้องกับรูปทรงหลังคาของพระวิหารซึ่งมี 2 รูปแบบ คือ 1.แบบหลังคาตัวปู้ (ตัวผู้) อ่างปู้ มีลักษณะการซ้อนหลังคาสามชั้น ลักษณะปลายชายคาตรง ไม่มีมื่ออ่อนซ้อย เปรียบเสมือนผู้ชายที่มีความแข็งแรง มั่นคง การประดับตกแต่งหน้าบันอาคารเป็นแบบการตีไม้ซ้อนเกล็ดรูปรีศมีพระอาทิตย์ ซึ่งเปรียบเสมือนเพศชายผู้ให้ชีวิต มีตกแต่งรัศมีพระอาทิตย์ด้วยสีฉูดฉาด สดใส ด้วยสีฟ้า สีขาว และเหลือง 2. แบบหลังคาตัวแม่ (ตัวเมีย) อ่างแม่ มีลักษณะหลังคาซ้อนกันสองชั้น ระหว่างชั้นคั่นด้วยคอสองตกแต่งด้วยงาน

ศิลปกรรมพื้นถิ่น ปลายชายคามีลักษณะอ่อนช้อย ด้วยการใช้ไม้ระแนงรับกระเบื้องแบบวางทางแนวแนวน ซึ่งทำให้เกิดการแอ่นตัวของหลังคา ทำให้ดูอ่อนช้อยงดงามเหมือนเพศหญิง ดังนั้นการตกแต่งจึงมีความสอดคล้องกัน กล่าวคือมีลักษณะการประดับตกแต่งหน้าบ้านเป็นรูปลวดลายพรรณพฤกษา ตกแต่งด้วยลายรูปดอกไม้ มีกลางกลีบดอกซึ่งทำจากกระจกแก้วจีน (กระจกตะกั่ว) ตัดตามรูป ลงรองพื้นหน้าบ้านด้วยสีฟ้า เป็นต้น

ในด้านขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมสำหรับการประดับตกแต่งมีความสอดคล้องกับคติความเชื่อในด้านต่างๆ เช่น การใช้นาคในการตกแต่งคันทวยหรือค้ำยันและช่อฟ้าเป็นรูปพญานาคซึ่งเป็นการออกแบบที่อุปมาถึง สัตว์ในป่าหิมพานต์ คือ นาค ในด้านคติความเชื่อเรื่องจักรวาล โดยการใช้รูปของนาคนั้น ถูกใช้ความอุดมสมบูรณ์ และเป็นตัวแทนของน้ำ

การใช้ปราสาทเพ็ญ หรือ รูปจำลองปราสาทที่วางอยู่กลางสันหลังคาซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับเขาพระสุเมรุ ซึ่งเชื่อว่าเป็นแนวคิดในการออกแบบที่มีการอุปมาถึง เขาสัตตบริภัณฑ์ ในเรื่องคติจักรวาล ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกับ การออกแบบเครื่องสูงหรือ สัตตภัณฑ์ หรือเชิงเทียน 7 ชั้น

4) การศึกษาสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม

จากการศึกษาวิเคราะห์สัดส่วนของผังแปลนพื้นของอาคารพระวิหารในสกุลช่างไทลื้อในเขตภาคเหนือเป็นการวิเคราะห์ให้เห็นถึงสัดส่วนที่ก่อให้เกิดความงดงามของอาคารซึ่งเป็นผลอันเนื่องมาจากการจัดรูปแบบผังแปลนพื้นของอาคาร โดยใช้การจำลองรูปทรงเลขคณิตรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเป็นรูปสมมุติตามวิธีการสากล การวิเคราะห์สัดส่วนทางสถาปัตยกรรมของผังอาคารทำให้เห็นถึงระบบการวางสัดส่วนของอาคารวิหารไทลื้อที่มีสัดส่วน ตั้งแต่ 2:3 2:3.25 2:4.20 2:4.25 ซึ่งได้มีการใช้ตารางสมมุติจัดเรียงขนาดได้ดังนี้ 1.10x1.10 2.20x2.20 2.625x2.625 2.70x2.70 4.40x4.40 5.25x5.25, 5.45x5.45, 6.30x6.30 ซึ่งขนาดตารางสมมุติเหล่านี้ถูกนำไปใช้ในต่างสถานที่กัน และจากการทดลองวางรูปแบบตารางสมมุติลงไปในผังแปลนพื้นพระวิหารพบว่า มีการวางระบบสัดส่วนอาคารทั้งรูปแบบงดงามแบบเต็มส่วน ซึ่งพบในผังแปลนอาคารวัดท่าฟ้าใต้ซึ่งเป็นรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมสกุลช่างไทลื้อแบบดั้งเดิม และพบรูปแบบความงดงามแบบเศษส่วน ในงานสถาปัตยกรรมแบบไทลื้อซึ่งเป็นช่วงยุคหลังซึ่งประกอบด้วย วัดต้นแหลง อ.ปัว จ.น่าน วัดแสนเมืองมา อ.เชียงคำ จ.พะเยา วัดร่องแง อ.ปัว จ.น่าน วัดหนองแดง ต.เปือ อ.เชียงกลาง จ.น่าน

5.3.4 การบูรณาการองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยว

เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพนักท่องเที่ยวมีความจำเป็นต้องเข้าใจบริบทด้านพัฒนาการ การตั้งถิ่นฐานของชุมชน และอัตลักษณ์ของชุมชนแต่ละชุมชนในพื้นที่ศึกษาวิจัย ก่อนการเข้าถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในด้านที่มาของ

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ซึ่งการสร้างความรู้ความเข้าใจในด้านของพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ตลอดจนเข้าใจและเกิดความรู้ความเข้าใจในด้านความงามของอาคาร ซึ่งความงามนอกจากจะเป็นความงามในด้านของรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมแล้ว สาเหตุที่ก่อให้เกิดความงดงามนักท่องเที่ยวควรมีความรู้ความเข้าใจในด้านความงามของสถาปัตยกรรมในด้านของผังอาคารซึ่งเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความงามของรูปด้านด้วยซึ่งสามารถสรุปได้ด้วยการใช้แนวทางตามทฤษฎีของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสัดส่วนทางกายภาพของผังอาคารโดยใช้รูปทรงเรขาคณิตและความสัมพันธ์ของการเว้นว่างด้วยระบบสมดุลแรงแบบตารางหรือ Grid System เป็นตัวช่วยในการอธิบายถึงความงามซึ่งอาจมองเห็นยากนี้

5.3 การเตรียมความพร้อมด้านองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ในการ เข้าถึงความรู้ เข้าใจในคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นถิ่น และบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาผลงานสถาปัตยกรรมของชาติ ระหว่างชุมชนเป้าหมายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.3.1 การบูรณาการองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยว

เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพนักท่องเที่ยวมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจบริบทด้านพัฒนาการ การตั้งถิ่นฐานของชุมชน และอัตลักษณ์ของชุมชนแต่ละชุมชนในพื้นที่ศึกษาวิจัย ก่อนการเข้าถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในด้านที่มาของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ซึ่งการสร้างความรู้ความเข้าใจในด้านของพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ตลอดจนเข้าใจและเกิดความรู้ความเข้าใจในด้านความงามของอาคาร ซึ่งความงามนอกจากจะเป็นความงามในด้านของรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมแล้ว สาเหตุที่ก่อให้เกิดความงดงามนักท่องเที่ยวควรมีความรู้ความเข้าใจในด้านความงามของสถาปัตยกรรมในด้านของผังอาคารซึ่งเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความงามของรูปด้านด้วยซึ่งสามารถสรุปได้ด้วยการใช้แนวทางตามทฤษฎีของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสัดส่วนทางกายภาพของผังอาคารโดยใช้รูปทรงเรขาคณิตและความสัมพันธ์ของการเว้นว่างด้วยระบบสมดุลแรงแบบตารางหรือ Grid System เป็นตัวช่วยในการอธิบายถึงความงามซึ่งอาจมองเห็นยากนี้ ซึ่งจากการวิเคราะห์ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของวัดในกลุ่มชาติพันธุ์ไต ซึ่งประกอบด้วยการวิเคราะห์ 1) ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) การบริหารจัดการคะแนนรวมทั้งสิ้น 100 คะแนน ซึ่งผลของการประเมินทั้ง 4 พื้นที่ จะเหลือพื้นที่ที่มีศักยภาพเป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัยทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ 4 จังหวัด จังหวัดละ 1 แห่ง คือ พื้นที่จังหวัดพะเยา วัดท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จ.พะเยา อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{x} = 67.93$) พื้นที่จังหวัดแพร่ วัดพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จังหวัดแพร่ อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{x} = 66.25$) พื้นที่จังหวัดน่าน วัดต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{x} = 64.36$) และพื้นที่จังหวัด

เชียงราย วัดครึ่งใต้ ต.ครึ่ง อ.เชียงทอง จ.เชียงราย เป็นวัดที่มีศักยภาพทางสถาปัตยกรรมใต้เพียงวัดเดียว

ในด้านการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออกพบว่าเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มที่มีอายุในช่วง 21-30 ปี อยู่ในวัยทำงานมากที่สุด และจากการศึกษายังพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นกลุ่มของผู้ที่มีการศึกษา คือในระดับปริญญาตรี และกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา อาจหมายถึงกลุ่มที่กำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีหรือ อื่น ๆ ได้ ซึ่งสอดคล้องกับช่วงอายุของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 21 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.50 ซึ่งเป็นช่วงอายุของผู้ที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน และเมื่อมองภาพรวมจะพบว่ากลุ่มที่มาท่องเที่ยวมีทั้งวัยทำงานและวัยศึกษาเล่าเรียน โดยวัยทำงานเป็นกลุ่มที่มีรายได้ ซึ่งน่าจะมีการจัดสรรเงินไว้สำหรับการพักผ่อน ท่องเที่ยว หลังจากเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน ในกลุ่มของวัยศึกษาเล่าเรียนก็จะเป็นกลุ่มที่มีความต้องการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาหาประสบการณ์และความรู้

สำหรับรูปแบบและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดจากการศึกษาพบว่าทางท่องเที่ยวของกลุ่มนี้จะมีการท่องเที่ยวเที่ยวอยู่ในวันเสาร์ – อาทิตย์ จะใช้เวลาในการท่องเที่ยวเฉลี่ยที่ 3 วันต่อหนึ่งครั้ง และมีจำนวนของสมาชิกในการเดินทางที่มีจำนวนเฉลี่ยแล้วถึง 5-6 คน ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดจากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวประเภทวัด สอดคล้องกับ การตัดสินใจกับลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว หรือกิจกรรมท่องเที่ยว ที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปในแต่ละจังหวัด โดยนักท่องเที่ยวมีความสนใจ วัด พระธาตุ ศาสนสถาน และความศรัทธาที่มีต่อองค์พระพุทธรูปที่อยู่ในวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต

สำหรับด้านความต้องการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พบว่ากิจกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเดินทางท่องเที่ยวประเภทวัด อยู่ในช่วงวัยทำงาน อายุระหว่าง 21 - 30 ปี มีความสนใจ วัด พระธาตุ ศาสนสถาน และความศรัทธาที่มีต่อองค์พระพุทธรูปที่อยู่ในวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต และเนื่องจากวัดในแต่ละแห่งมีการออกแบบ และการก่อสร้าง ที่มีความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรม ดังนั้น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด กิจกรรมที่ต้องการมากที่สุดจึงเป็นกิจกรรมการถ่ายภาพ

ด้านแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พบความจำเป็นในการพัฒนาด้านระบบการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว ที่กลุ่มตัวอย่างต้องการให้มีการพัฒนาการสื่อความหมายในด้านประวัติศาสตร์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม รวมถึงการบริการด้านศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่หรือมัคคุเทศก์ที่สามารถให้ข้อมูลและแนะนำการ

ห้องเทียวยภายในวัดได้ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบของการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่ส่วนเดินทางท่องเที่ยวและวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง

ด้านการให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด นอกจากนักท่องเที่ยวจะมีความสนใจเดินทางท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีองค์พระพุทธรูปเก่าแก่ในวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน นักท่องเที่ยวยังให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม โดยมีความพึงพอใจในภาพจิตรกรรมฝาผนัง ฝาเพดาน รองลงมา คือ ชุ่มประตุน้ำต่าง และพระพุทธรูป พระประธาน รูปปั้นเทวดา ซึ่งสอดคล้องกับการก่อสร้างในแต่ละวัดที่มีการออกแบบให้งดงาม ดังนั้น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด กิจกรรมที่ต้องการมากที่สุดจึงเป็นกิจกรรมการถ่ายภาพ

สำหรับข้อเสนอแนะในการพัฒนา ควรมีห้องน้ำสาธารณะที่สะอาดและเพียงพอ มีการปรับปรุงถนนเพื่อการคมนาคมที่ปลอดภัยและสะดวก ความสะอาดและความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยว ป้ายสื่อความหมาย ป้ายบอกทางที่ชัดเจน ควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวให้มากขึ้น การดูแลรักษาความเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม มีมัคคุเทศก์นำเที่ยว/เจ้าหน้าที่ประจำแหล่งท่องเที่ยว ควรมีปรับปรุงภูมิทัศน์รอบวัด ควรมีต้นไม้เพื่อความร่มรื่น ขาดพื้นที่ที่สามารถพักผ่อนได้ สถานที่ที่ไม่มีความดึงดูดเมื่อมาพบจริง พื้นที่จอดรถยนต์หายากในช่วงเทศกาล ควรจัดระเบียบพื้นที่ให้เป็นระเบียบภายในวัด ร้านค้าต่างๆ เพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น มีการดูแลรักษาความสะอาดในพื้นที่สถานที่ท่องเที่ยว และควรคงคุณค่าความเป็นศิลปะเดิมที่ละเอียดเก่า วิธีการปฏิบัติของพระสงฆ์ และมีพิพิธภัณฑ์โบราณวัตถุเพื่อให้นักเรียนและประชาชนได้ประโยชน์มากกว่านี้ เป็นต้น

ด้านรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออกในพื้นที่ 4 ชุมชน เป็นการท่องเที่ยวที่สามารถท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี ช่วงเวลาในการท่องเที่ยวที่เหมาะสมที่สุดควรเป็นช่วงเช้าเนื่องจากอากาศไม่ร้อนจัด การท่องเที่ยวในชุมชนในระยะเริ่มต้นควรมีมัคคุเทศก์หรือผู้นำชมในชุมชน เนื่องจากในชุมชนยังไม่มีเครื่องมือในการสื่อความหมาย เช่น แผนที่นำชม คู่มือท่องเที่ยว วับริการให้กับนักท่องเที่ยว ผู้นำชมจะเป็นผู้นำทางไปยังแหล่งกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชน เมื่อเดินทางไปถึงยังแหล่งกิจกรรมในแต่ละจุดแล้วจะมีผู้นำชมที่เป็นตัวแทนชุมชน / กลุ่มอาชีพ นำเที่ยวหรืออธิบายรายละเอียดของกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีจุดเริ่มต้นที่วัดซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางชุมชน สำหรับเส้นทางการท่องเที่ยวในชุมชน โดยส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีตหรือลาดยางภายในหมู่บ้าน มีขนาดเล็กและแคบ การเดินเท้าและการใช้ยานพาหนะขนาดเล็กจึงเหมาะสมการท่องเที่ยว ดังนั้นรถยนต์โดยสารขนาด 30 – 40 ที่นั่ง จึงไม่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวในชุมชน หากนักท่องเที่ยวเดินทางมาโดยรถยนต์โดยสารขนาดใหญ่จำเป็นต้องจอดที่วัดหรือจุดจอดที่ชุมชนจัดไว้บริการ แล้วเดินทางต่อด้วยพาหนะที่ชุมชนจัดไว้ให้ ซึ่งบางชุมชนใช้วิธีการเดิน

บางชุมชนใช้จักรยาน และบางชุมชนใช้รถจักรยานเพื่อการเกษตรต่อเติมให้เป็นรถลากบรรทุกนักท่องเที่ยว และชุมชนบางแห่งมีการจัดเตรียมบ้านพักแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) ไว้รองรับนักท่องเที่ยว

จากการศึกษาการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนมี 3 ลักษณะ คือ รายการนำเที่ยวเชิงวิชาการ (Academic Program) รายการนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Program) รายการนำเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Program) ดังนี้คือ

1) รายการนำเที่ยวเชิงวิชาการ (Academic Program) เป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันมุ่งศึกษาเรียนรู้ลักษณะทางสถาปัตยกรรมได้อะไรอย่างลึกซึ้ง ซึ่งเหมาะกับ 1) กลุ่มนักวิชาการ นักเรียนนักศึกษาทางด้านสาขาวิชาสถาปัตยกรรม 2) กลุ่มนักวิชาการ นักเรียนนักศึกษาทางด้านสาขาวิชาศิลปกรรม ที่ต้องการมาศึกษาเรียนรู้งานศิลปกรรมใด 3) นักวิชาการ นักเรียนนักศึกษาด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม 4) นักท่องเที่ยวทั่วไปที่มีความสนใจอย่างลึกซึ้งในด้านสถาปัตยกรรมวัดพื้นถิ่นใดคือ เป็นต้น สำหรับระยะเวลาในการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับความสนใจของกลุ่มนักท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวเชิงวิชาการที่สามารถจัดการเรียนรู้และประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ พื้นที่ตั้ง (Setting) บริเวณอาคาร (Layout Plan) รูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Vernacular Architecture) พื้นที่ (Space) ประโยชน์ใช้สอย (Function) การหันทิศทางรูปทรงหลังคา (Roof Form) โครงหลังคา (Roof Structure) วัสดุหลังคา (Roof Material) โครงสร้างอาคาร (Structure) วัสดุก่อสร้าง (Material) ฝาผนัง (Partition & Wall) หน้าต่าง ช่องเปิด (Opening) องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม (Architectural Element) และชิ้นทางตกแต่งทางสถาปัตยกรรม (Architectural Ornament) ประติมากรรมและเครื่องประดับตกแต่งอาคาร เป็นต้น

2) รายการนำเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Program) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมร่วมกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเหมาะกับ 1) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวด้วยรถยนต์ส่วนตัว 2) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาอยู่กับบริษัทจัดนำ สำหรับระยะเวลาในการท่องเที่ยวโดยทั่วไปอยู่ในระหว่าง 1 – 3 ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับจำนวนสถานที่และกิจกรรมที่ต้องการทำ นักท่องเที่ยวสามารถเลือกจะเยี่ยมชมวัดเพียงอย่างเดียวหรือเยี่ยมชมกิจกรรมวัฒนธรรมอื่นๆ ร่วมด้วยได้ คุณลักษณะของกิจกรรมที่สามารถทำได้ในชุมชน คือ ไหว้พระ เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของวัด และชุมชน ขึ้นชมลักษณะทางสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมของวัด เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ที่มีการจัดแสดงโบราณวัตถุและของใช้พื้นถิ่นของชุมชน ถ่ายภาพ เยี่ยมชมงานหัตถกรรมท้องถิ่น เช่น การทอผ้า งานจักสาน หรืองานด้านเกษตรกรรม

3) รายการนำเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Program) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานต่อยอดด้านสถาปัตยกรรมหรือผลงานที่ได้แรงบันดาลใจจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเหมาะกับ 1) กลุ่มสถาปนิก นักเรียนนักศึกษาด้านสถาปัตยกรรม ที่ต้องการแรงบันดาลใจในการประยุกต์ใช้กับการออกแบบอาคารสมัยใหม่ 2) กลุ่มนัก

ตกแต่งภายใน ที่ต้องการแรงบันดาลใจในการออกแบบตกแต่งที่พักอาศัยหรืออาคารสำนักงาน 3) กลุ่มนักเรียนนักศึกษาด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ที่ต้องการแรงบันดาลใจในออกแบบชิ้นงาน เช่น งานจิ๋วเวอร์ งานออกแบบลายผ้า หรือกลุ่มผู้ผลิตสินค้าของที่ระลึก เป็นต้น 4) นักท่องเที่ยวทั่วไปที่มีความสนใจในด้านสถาปัตยกรรมวัดพื้นถิ่นไทลื้อและวัฒนธรรมพื้นถิ่น เป็นต้น สำหรับระยะเวลาในการท่องเที่ยวเหมาะกับการมาเรียนรู้และสร้างแรงบันดาลใจ อาจอยู่ระหว่าง 3 – 7 วัน หรือมีข้อจำกัดด้านเวลาเท่าใด และในการเข้ามาท่องเที่ยวและเรียนรู้ร่วมกับชุมชน จะมีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในงานด้านนั้น ๆ เช่น พระภิกษุ ปราชญ์ด้านงานไม้ งานจักสาน งานการเกษตร อาหาร รวมถึงผู้เฒ่าผู้แก่ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนได้ มาถ่ายทอดเรื่องราว ให้ความหมายของสัญลักษณ์ รูปภาพ ลวดลาย ที่เป็นความหมายของท้องถิ่น ผสมกับความเชื่อ หรือเรื่องเล่า ที่สามารถเป็นแรงบันดาลใจให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ได้

5.4 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ภาคราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับด้านการท่องเที่ยว ด้านวัฒนธรรม และด้านพัฒนาชุมชน ได้ทราบข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ของจังหวัดในพื้นที่ล้านนาตะวันออก อันประกอบด้วย จังหวัดพะเยา แพร่ น่าน และเชียงราย เพื่อเป็นแนวคิดในการวางแผนเพื่อการปฏิบัติงาน โดยแบ่งได้ดังนี้

1) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเหนือจังหวัดเชียงรายและแพร่ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานวัฒนธรรม สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นของแต่ละจังหวัดในพื้นที่ล้านนาตะวันออก รวมถึงกลุ่มธุรกิจทางการท่องเที่ยว ควรนำข้อมูลจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นข้อมูล แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยว เช่น การจัดทำเส้นทางท่องเที่ยว การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ต่อไป

2) การดำเนินงานด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐทั้งในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยราชการส่วนกลาง เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานวัฒนธรรม สำนักงานพัฒนาชุมชน ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและดำเนินงาน เนื่องจากประชาชนในชุมชนเป็นผู้ที่ทราบความต้องการ ปัญหา และความสามารถของการท่องเที่ยวชุมชนมากที่สุด

3) ควรมีหน่วยงานทางด้านวัฒนธรรม เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักศิลปากรในพื้นที่รับผิดชอบ และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ เข้ามาให้ความรู้ในการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ หรือวิธีการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ เช่น การอนุรักษ์และดูแลอาคารทางศาสนา การชี้ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการ

อนุรักษ์ภูมิปัญญาและวิถีชีวิต เพื่อให้มรดกทางสถาปัตยกรรมนี้มีความยั่งยืนทางกายภาพ และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้กับคนในอนาคตต่อไป

4) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรบรรจุแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในแผนพัฒนาของตำบล เพื่อสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ป้ายสื่อความหมาย คู่มือนำเที่ยว แผ่นพับประชาสัมพันธ์ เพื่อเป็นช่องทางในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว

5) ควรมีหน่วยงานหลักที่ดำเนินการเชื่อมโยงข้อมูลของมรดกทางวัฒนธรรมไถ่ลื้อของทั้ง 4 ชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมอื่น ๆ เพื่อให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม สังคมและวัฒนธรรม ของชาติพันธุ์ไถ่ลื้อของประเทศไทย

6) นักวิจัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินงานกับชุมชน หลังจากเสร็จสิ้นโครงการประมาณ 1 – 2 ปี เพื่อเป็นที่ปรึกษาและหาแนวทางในการพัฒนาให้ต่อเนื่อง

7) สถาบันการศึกษาในพื้นที่ ควรพิจารณาให้การสนับสนุนด้านวิชาการโดยการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดประชุมและการจัดอบรม สำหรับประเด็นเทคนิควิชาการที่ควรมีการดำเนินการถ่ายทอดเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมีข้อเสนอแนะดังนี้

7.1) การจัดฝึกอบรมหลักสูตรการสื่อความหมายโดยบุคคล ซึ่งจากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่าเมื่อมีผู้ไปเยือนแหล่งท่องเที่ยว เจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมยังไม่กล้าแสดงออกในการถ่ายทอดเรื่องราวและองค์ความรู้ของตนเองมากนัก และควรส่งเสริมให้บุคคลที่เกี่ยวข้องหรือลูกหลานสามารถเล่าเรื่องราวของชุมชนตนเองได้

7.2) ถ่ายทอดวิธีการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถนำไปแนวคิดในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมในชุมชนต่อไป

8) ควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดรายได้จากการต่อยอดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม โดยอาจเกิดจากผลิตภัณฑ์หรือแรงงานชุมชน เช่น การผลิตสินค้าที่ระลึกที่แสดงให้เห็นเอกลักษณ์ของชุมชน

5.4.2 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

1) ควรมีมาตรการในการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมเอาไว้ เนื่องจากเป็นสิ่งที่มีความค่าทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และการศึกษาทางด้านชาติพันธุ์ไถ่ลื้อของประเทศไทย อีกทั้งการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนในอนาคต

2) การสงวนรักษารูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ควรหาแนวทางที่เหมาะสมกับลักษณะสังคมวัฒนธรรมของชุมชน เพราะลักษณะวิถีชีวิต วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาตามบริบทของสังคมวัฒนธรรมในยุคนั้น ซึ่งการแข่งขั้วัฒนธรรมอาจไม่ใช่วิธีที่ดีในการสงวนรักษา ทั้งนี้วิธีที่จะช่วยชะลอความรวดเร็วในการเปลี่ยนแปลงได้อาจใช้วิธีการให้ความรู้ความเข้าใจ

และสร้างความตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญของรากเหง้าดั้งเดิมที่สามารถทำให้ชุมชนสามารถดำรงรักษาเอกลักษณ์เอาไว้ได้

2) ผู้ที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญา องค์ความรู้ ควรถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกหลาน หรือผู้ที่คาดว่า จะสืบทอดได้ เพื่อไม่ให้ภูมิปัญญาเหล่านั้นสูญหายไป

3) ควรมีการปลูกฝังให้เยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาภายใน ท้องถิ่นของตน เพื่อให้เกิดความรู้และความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของมรดกทาง วัฒนธรรม

4) ควรมีการพัฒนาภูมิทัศน์ภายในชุมชนให้สวยงาม สะอาด พร้อมทั้งเตรียมต้อนรับผู้เยี่ยมชม

5) ควรมีการส่งข่าวประชาสัมพันธ์ไปยังภายนอกชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นขวัญกำลังใจต่อผู้ที่ตั้งใจทำงาน

6) พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่เหมาะสม ควรส่งเสริมให้มีรูปแบบ การท่องเที่ยวที่หลากหลาย หาเอกลักษณ์หรือจุดเด่นของชุมชน หรือพัฒนารูปแบบเฉพาะตัวให้เป็น เอกลักษณ์ของชุมชน ทั้งในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ป้าย รูปแบบสิ่งก่อสร้าง หรือสินค้าและ บริการ เพื่อสร้างความแตกต่างกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทเดียวกัน

7) การจัดการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จได้ควรจัดในรูปแบบของกิจกรรมชุมชนการบริหารงานต้องมีความโปร่งใส มีกฎเกณฑ์ ระเบียบที่เป็นที่ยอมรับและรับรู้กันโดยทั่วสามารถ ตรวจสอบได้ มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารทางการท่องเที่ยวเป็นระยะเพื่อไม่ให้เกิดการผูกขาดอำนาจ

8) หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาในพื้นที่ ควรส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยจัดให้มีการอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือนักสื่อความหมาย ให้มีความรู้ความสามารถในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ได้

5.4.3 ข้อเสนอแนะต่องานวิจัยครั้งต่อไป

1) หลังจากเสร็จสิ้นโครงการวิจัยนี้แล้ว ควรส่งเสริมให้มีการทำวิจัยในประเด็นต่อเนื่อง เช่น การส่งเสริมการตลาด การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นต้น

2) ควรศึกษาในเรื่องความสามารถในการรองรับการพัฒนา รวมถึงข้อจำกัดของทรัพยากร วัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา ตลอดจนระบุขีดความสามารถของสิ่งแวดล้อมและชุมชนในการรองรับ กิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีผลกระทบกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนน้อยที่สุด

3) ควรมีการศึกษาแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ระดับการมีส่วนร่วมที่ควร จะเป็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่าง ๆ วิธีการที่จะสร้างการมีส่วนร่วม รวมถึงการกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึงให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

4) ควรศึกษาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ และแนวทางการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ได้ และสามารถรักษาไว้ให้กับอนุชนรุ่นหลังได้

บรรณานุกรม

- กวิน ว่องวิทย์การและคณะ (2548) “การศึกษาเปรียบเทียบในพัฒนาการของบ้านถิ่นไทลื้อระหว่างพื้นที่เลือกสรร ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยาประเทศไทยกับพื้นที่เลือกสรรในแคว้นสิบสองปันนามณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน”. สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัย, โครงการพิพิธภัณฑวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา (2551) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, **ไทใหญ่ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์**, เอกสารสนับสนุนการจัดตั้งพิพิธภัณฑวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา โครงการวิพิธธรณ์. (2540). **วิถีไทย: การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**. อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์ พลัสลิชชิง, กรุงเทพมหานคร.
- จิตร ภูมิศักดิ์, (2524) **ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย ลาวและขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ**, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมลจำกัด,
- ฉินหลี่ฟาน. (2539) **วิจัยปัญหาแห่งกำเนิดชนชาติไทย**, กรุงเทพฯ : โอ เอส พรินต์ติ้งเฮ้าส์, ซื่อเบ เชียง หนังสือบันทึกเหตุการณ์บ้านเมืองตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ถึงราชวงศ์ฮั่น ดู ล. เสถียรสุด , **ประวัติวัฒนธรรมจีน, ฉบับพิมพ์ ครั้งที่ 5**, กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนภาพพิมพ์ จำกัด, ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. (2537). **การมีส่วนร่วมของประชาชน นโยบายและกลวิธี**. สำนักพิมพ์ศักดิ์โสภาคการพิมพ์, กรุงเทพมหานคร.
- ธีรพันธ์ เหลืองทองคำ.(2541) **ภาพรวมองค์ความรู้ไทศึกษา**. รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ชุดโครงการประเมินสถานภาพไทศึกษา, สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัย
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. **แม่น้ำโขง: ตำนานปรัมปราและความสัมพันธ์กับชนชาติไท**,“สำนักงานสนับสนุน กองทุนการวิจัยและสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2554
- พระธรรมวิมลโมลีและเกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ. (2553) **ครบรอบ 100 ปีเหตุการณ์เงี้ยวก่อการจลาจลในมณฑลพายัพ พ.ศ.2445**, โรงพิมพ์พะเยา: นครนิเวศการพิมพ์,
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2527). “นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน” **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ บรรณาธิการ: หน้า 6 -20. มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร.
- ภราเดช พยัฆวิเชียร.(2539).“ความสามารถในการรองรับ(Carrying Capacity)เขตการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องให้ความสำคัญในปัจจุบัน”_**จุลสารการท่องเที่ยว**_. ปีที่ 15, ฉบับที่ 2 เมษายน – มิถุนายน 2539 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร.
- นราธิปประพันพงษ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ, **พงศาวดารไทใหญ่เล่มที่ 1 ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ลาดพร้าว, 2526

บรรณานุกรม(ต่อ)

- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). “กลวิธี แนวทาง วิธีการ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน” **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. ทวีทอง หงส์วิวัฒน์
บรรณาธิการ: หน้า 177 - 194. มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร.
- มาลินี ศรีสุวรรณ. 2539. **ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบอาคารสาธารณะประเภทต่างๆ**. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพมหานคร.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2545). **รายงานการวิจัยเรื่อง สภาพที่ปรึกษา ในความคาดหวังของสังคมไทย และความเชื่อมโยงเครือข่ายภาคประชาชน**.
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, กรุงเทพมหานคร.
- วนิดา พึ่งสุนทร.(2554). **การอนุรักษ์อาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทย: ศาสนสถาน**.
วารสารธนาคารอาคารสงเคราะห์ ฉบับที่ 66 ปีที่ 17 กรกฎาคม - กันยายน 2554)
- วัชร วัชรศิริ, รศ. **สัดส่วนสัมพันธ์เชิงดงามในงานออกแบบสถาปัตยกรรมแบบไทย (สายสกุลช่างอยุธยา)กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539**
- สงวน โชติรัตน์,**ตำนานเมืองเหนือ**. เชียงใหม่ : สงวนการพิมพ์, 2503
- สงวน นิตยารัมภ์พงศ์และสุพล มุละดา. (2544). **จากรากหญ้าถึงขอบฟ้า อดีต ปัจจุบัน และอนาคตขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย**. โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, กรุงเทพมหานคร.
- สมชาย สนั่นเมือง.(2541). “ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว”
จุลสารการท่องเที่ยว. ปีที่ 17, ฉบับที่ 2 เมษายน – มิถุนายน 2541: หน้า 25 – 33.
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2539). **สรุปเทคนิควิธีการที่ใช้ในการสร้าง “กระบวนการมีส่วนร่วม” เพื่อประกอบการจัดทำแผนปฏิบัติการตามแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8**. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร.
- สมพงษ์ วิทยศักดิ์พันธุ์. (2544) **ประวัติศาสตร์ไทใหญ่**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด
- สร้อยดี อ่องสกุล ศ. (2529) **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ช้างเผือก
- สร้อยดี อ่องสกุล. ศ.(2554) **ประวัติศาสตร์ล้านนา ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 8(ฉบับปรับปรุง)**,กรุงเทพฯ :อมรินทร์
- ศิลปากร,กรม, (2551) **สถาปัตยกรรมไท**. กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชน จำกัด,

บรรณานุกรม(ต่อ)

- อรศิริ ปาณินท์. สาขาด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม หัตถกรรม. **ชุดโครงการประเมินสถานภาพไทศึกษา, รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ชุดโครงการประเมินสถานภาพไทศึกษา**, สำนักงานสนับสนุน กองทุนการวิจัย, 2541
- อนรรักษ์ ปัญญาวัฒน์. (2548). **การศึกษาชุมชนเชิงพหุลักษณะ: บทเรียนจากวิจัยภาคสนาม**. โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, กรุงเทพมหานคร.
- อภิชาติ ทองอยู่. (2545). “เสริมมาตรการ 2 ด้านแก้จริยธรรมสิ่งแวดล้อม สร้างความรับรู้จิตสำนึก ควบคู่ใช้กฎหมายบังคับ” **วารสารเส้นทางสีเขียว**. สาวิตรี ศรีสุข บรรณาธิการ. ฉบับที่ 9 เมษายน – กรกฎาคม พ.ศ. 2545: หน้า 42 – 47. บริษัท อักษรสัมพันธ์, กรุงเทพมหานคร.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2541). **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- อรศิริ ปาณินท์. (2538). **มนุษย์กับการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม**. โครงการตำรามหาวิทยาลัย ศิลปากร.กรุงเทพมหานคร.
- อรศิริ ปาณินท์, ศ. (2553) **ปัญญาสร้างสรรค์ในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น พิมพ์ครั้งที่ 1**. กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์ บริษัท พลัสเพรส จำกัด
- อัมเรศ เทพมา, รายงานวิจัย โครงการศึกษาสัดส่วนสถาปัตยกรรมและรูปแบบศิลปกรรม วัดนันทาราม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา, 2556
- อัมเรศ เทพมา. (2555) รายงานสรุปโครงการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม **โครงการชุมชนสืบสานงานศิลปกรรม ลวดลายลายประดับกระจก วัดนันทารามอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา**, , มหาวิทยาลัยพะเยา,
- อัมเรศ เทพมา. ,(2556)รายงานสรุปโครงการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม, **โครงการศึกษาลวดลายประดับกระจกงานศิลปกรรมวัดนันทาราม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา** ,มหาวิทยาลัยพะเยา
- Cohen, John M. and Uphoff, Norman T. (1977). **Rural Development Participation**. Ithaca, Cornell University.
- Cohen, John M. and Uphoff, Norman T. (1980). “Participation’s place in rural development: seeking clarity through specificity” **World Development** 8. pp.213 – 235.Global
- Ching, Francis D.K. (1997). **Architecture : Form Space And Order**. New York: Van Nostrand Reinhold Company.

บรรณานุกรม(ต่อ)

- Greenwood, D. (1982). "Cultural Authenticity" **Cultural Survival Quarterly**. Mc Graw Hill, New York.
- Howell, David W. (1993). **Passport: An Introduction to the Travel and Tourism Industry**. (2nd ed.) South Western Publishing Co.
- Kelly, Dana. (2001). **Community Participation**. Rural Industries Research and development Corporation, Australia.
- McIntosh, Robert W. and Goeldner, Charles R. (1984). **Tourism Principles, Practices, Philosophies**. (5th ed.) John Wiley and Sons Inc, New York.
- Mill, Robert Christie. (1990). **Tourism: The International Business**. New Jersey : Prentice Hall Inc.
- Mill, Robert Christie and Morrison, Alastair M. (1992). **The Tourism System : An Introductory Text**. (2nd ed.) New Jersey : Prentice-Hall International Inc.
- Natsupha Chattip. (1998) **Tai Culture International Review on Tai Culture Studies, Tai Social and Cultural History Project**. Germany and SANGSAN Publishing House, Thailand,
- Prakobsiri Pakdeepinit and William R. Chapman. (2008). **Success factors of sustainable tourism development of Phayao Lake Rim Communities, Phayao Province, Upper Northern Thailand**. CDAST 2008 International Conference. Grand Riverside Hotel, Phitsanulok.
- Resinger, Y. Tour. (1994). "Host contact as part of cultural tourism" **World Leisure and Recreation 36 (Summer)**. pp.24 -28.
- Smith, V. (1989). **Host and Guests: The Anthropology of Tourism**. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

ผนวก ก

ผลการดำเนินงานตามแผนงานวิจัย

1. ผลการดำเนินงานตามแผนงานวิจัย

1.1 ผลการดำเนินงานของแผนงานวิจัย

ตารางที่ 1.1 : ตารางแสดงผลการดำเนินงานของแผนงานวิจัย

ลำดับ	OUT PUT	
	กิจกรรมในข้อเสนอโครงการ	ผลสำเร็จ %
1	<u>โครงการวิจัยย่อยที่ 1 และ 2</u> ประชุมคณะผู้วิจัย	100
2	<u>โครงการวิจัยย่อยที่ 1 และ 2</u> วิเคราะห์เอกสาร วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	100
3	<u>โครงการวิจัยย่อยที่ 1</u> กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการสรรหาชุมชนต้นแบบการวิจัย	100
	กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน และ หน่วยงาน องค์กรสนับสนุนโครงการ	100
	กิจกรรมการบริหารโครงการ สร้างแผนกิจกรรมย่อยในชุมชน	
4	<u>โครงการวิจัยย่อยที่ 1</u> กิจกรรมการประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำหมู่บ้านและการสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชน	100
	กิจกรรมการเก็บข้อมูลผลงานทางสถาปัตยกรรมในหมู่บ้านต้นแบบ	
	<u>โครงการวิจัยย่อยที่ 2</u> ประเมินศักยภาพชุมชน	100
	ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว	100
	การบรรยายพิเศษ	100
		100
5	<u>โครงการวิจัยย่อยที่ 1</u> กิจกรรมการวิเคราะห์องค์ความรู้ชุมชน	100
	<u>โครงการวิจัยย่อยที่ 2</u> การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง (SWOT)	100
	และการประชุมเพื่อการสร้างความสอดคล้องกัน	100
6	<u>โครงการวิจัยย่อยที่ 1</u> กิจกรรมศึกษาการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชน	100
	<u>โครงการวิจัยย่อยที่ 2</u> แบบสอบถามความคิดเห็นสำหรับผู้เชี่ยวชาญ	100

ลำดับ	OUT PUT	
	กิจกรรมในข้อเสนอโครงการ	ผลสำเร็จ %
7	โครงการวิจัยย่อยที่ 1 กิจกรรมสรุปผลและประเมินผลโครงการ	100
	โครงการวิจัยย่อยที่ 2 การประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	100
	การจัดเวทีประชาคมวิจารณ์	100
	โครงการวิจัยย่อยที่ 1 และ 2 การเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์	100

ที่มา : จากการรายงานผลการดำเนินงานวิจัย

1.2 ผลการดำเนินงานโครงการวิจัยย่อยเทียบกับผลสำเร็จ

1.2.1 โครงการที่ 1 สถาปัตยกรรมใต้ดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก

ตารางที่ 1.2 : ตารางแสดงผลการดำเนินงานโครงการวิจัยย่อยเทียบกับผลสำเร็จ

ลำดับ	OUT PUT	
	กิจกรรมในข้อเสนอโครงการ	ผลสำเร็จ %
1	ประชุมคณะผู้วิจัย	100
2	วิเคราะห์เอกสาร วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	100
3	กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการสรรหาชุมชนต้นแบบการวิจัย	100
4	กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน และหน่วยงาน องค์กรสนับสนุนโครงการ	100
5	กิจกรรมการบริหารโครงการ สร้างแผนกิจกรรมย่อยในชุมชน	100
6	กิจกรรมการประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำหมู่บ้านและการสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชน	100
7	กิจกรรมการเก็บข้อมูลผลงานทางสถาปัตยกรรมในหมู่บ้านต้นแบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลทางสถาปัตยกรรมเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางวิชาการในพื้นที่อาคารเป้าหมาย	100
8	รายงานความก้าวหน้ารอบ 6 เดือน	100
9	กิจกรรมการวิเคราะห์องค์ความรู้ชุมชน	100
10	กิจกรรมทิศทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชน	100
11	กิจกรรมสรุปผลและประเมินผลโครงการ	100
12	การเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์	100

ที่มา : จากการรายงานผลการดำเนินงานวิจัย

1.2.2 โครงการที่ 2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก

ตารางที่ 1.3 ตารางแสดงผลการดำเนินงานโครงการวิจัยย่อยเทียบกับผลสำเร็จ

ลำดับ	OUT PUT	
	กิจกรรมในข้อเสนอโครงการ	ผลสำเร็จ %
1	ประชุมคณะผู้วิจัย	100
2	วิเคราะห์เอกสาร วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	100
3	ประเมินศักยภาพชุมชน	100
4	ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว	100
5	การบรรยายพิเศษ	100
6	ส่งรายงานความก้าวหน้า	100
7	การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง (SWOT) และการประชุมเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน	100
8	แบบสอบถามความคิดเห็นสำหรับผู้เชี่ยวชาญ	100
9	การประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยว เชิงสถาปัตยกรรม	100
10	การจัดเวทีประชาคมวิจารณ์	100
11	การเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์	100
12	ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์	100

ที่มา : จากการรายงานผลการดำเนินงานวิจัย

1.3 ผลการดำเนินงานโครงการวิจัยย่อยเปรียบเทียบกับผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.3.1 โครงการที่ 1 สถาปัตยกรรมใต้ดินดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก

ตารางที่ 1.4 ตารางแสดงผลการดำเนินงานโครงการวิจัยย่อยเปรียบเทียบกับผลสำเร็จ

ลำดับ	OUT PUT		ผลการดำเนินการ		รายละเอียด
	กิจกรรมในข้อเสนอโครงการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	บรรลุ	ไม่บรรลุ	หมายเหตุ
1	ประชุมคณะผู้วิจัย	1.1 แผนการดำเนินงาน	✓		ดำเนินการแล้ว
		1.2 การติดตามความก้าวหน้าในแต่ละช่วงเวลา	✓		ดำเนินการแล้ว
2	วิเคราะห์เอกสารวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	2.1) ข้อมูลสนับสนุนงานวิจัยเบื้องต้นด้านสถาปัตยกรรมใต้ ในพื้นที่ 4 จังหวัด	✓		ดำเนินการแล้ว
3	กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการสรรหาชุมชนต้นแบบการวิจัย	3.1) ได้กลุ่มชุมชน อาคาร ที่เข้าร่วมโครงการวิจัยและจะดำเนินการการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมไทใหญ่ และไทลื้อ	✓		ดำเนินการแล้ว
		3.2 ได้ข้อมูลจากการสำรวจชุมชนและอาคารเบื้องต้นเพื่อดำเนินการคัดเลือกหาชุมชนที่มี ส ที่ มี เอก ลั ก ษ ณ์ ทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น และมีศักยภาพที่จะสามารถศึกษาและส่งเสริมการท่องเที่ยวได้	✓		ดำเนินการแล้ว
4	กิจกรรมการเตรียมความพร้อมด้านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงาน องค์กรสนับสนุนโครงการ	4.1 ได้เอกสารสรุปกรอบความร่วมมือและแนวทางในการร่วมมือในการศึกษาวิจัย โดยความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน หรือหน่วยงานของรัฐในพื้นที่	✓		ดำเนินการแล้ว

ลำดับ	OUT PUT		ผลการดำเนินการ		รายละเอียด
	กิจกรรมในข้อเสนอโครงการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	บรรลุ	ไม่บรรลุ	หมายเหตุ
5	กิจกรรมการบริหารโครงการ สร้างแผนกิจกรรมย่อยในชุมชน	5.1 ได้เอกสารสรุปแผนการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรมโดยการมีส่วนร่วม	✓		ดำเนินการแล้ว
6	กิจกรรมการประชุมกลุ่มองค์ความรู้ประจำหมู่บ้าน และการสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชน	1.1 ได้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ 1.2 ได้ข้อมูลความสำคัญจุดเด่นทางสถาปัตยกรรมและความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาพื้นถิ่น 1.3 จุดเด่นของสถาปัตยกรรมที่ชุมชนภาคภูมิใจ 1.4 เรื่องราว ประเพณี วัฒนธรรม คติความเชื่อชุมชน 1.5 ได้สร้างการอนุรักษ์ การถ่ายทอดการอนุรักษ์แบบมีส่วนร่วมโดยสรุปเป็นเอกสารสรุปกิจกรรม	✓		ดำเนินการแล้ว
7	กิจกรรมการเก็บข้อมูลผลงานทางสถาปัตยกรรมในหมู่บ้านต้นแบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลทางสถาปัตยกรรมเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางวิชาการในพื้นที่อาคารเป้าหมาย	ข้อมูลทางสถาปัตยกรรมเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางวิชาการในพื้นที่อาคารเป้าหมาย	✓		ดำเนินการแล้ว

ลำดับ	OUT PUT		ผลการดำเนินการ		รายละเอียด
	กิจกรรมในข้อเสนอโครงการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	บรรลุ	ไม่บรรลุ	หมายเหตุ
8	ส่งรายงานความก้าวหน้า 6 เดือนแรก	รายงานความก้าวหน้า 6 เดือนแรก	✓		ดำเนินการแล้ว
9	กิจกรรมทิศทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชน	ได้เอกสารข้อมูลในการนำความรู้ทางสถาปัตยกรรมเพื่อช่วยกันหาแนวทางการท่องเที่ยวในพื้นที่สถาปัตยกรรมที่ช่วยให้เกิดสุนทรียศิลป์ ความซาบซึ้ง และการท่องเที่ยวเชิงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม	✓		ดำเนินการแล้ว
10	กิจกรรมสรุปผลและประเมินผลโครงการ	มี นวัตกรรม ในการ ประชาคมเพื่อรับฟังความคิดเห็นร่วมกับโครงการย่อยที่ 2	✓		ดำเนินการแล้ว
11	การเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์	รายงานฉบับสมบูรณ์	✓		ดำเนินการแล้ว

ที่มา : จากการรายงานผลการดำเนินงานวิจัย

1.3.2 โครงการที่ 2 สถาปัตยกรรมใต้ดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก

ตารางที่ 1.5 ตารางแสดงผลการดำเนินงานโครงการวิจัยย่อยเทียบกับผลสำเร็จ

ลำดับ	OUT PUT		ผลการดำเนินการ		รายละเอียด
	กิจกรรมในข้อเสนอโครงการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	บรรลุ	ไม่บรรลุ	หมายเหตุ
1	ประชุมคณะผู้วิจัย	แผนการดำเนินงาน	✓		ดำเนินการแล้ว
		การติดตามความก้าวหน้าในแต่ละช่วงเวลา	✓		ดำเนินการแล้ว
2	วิเคราะห์เอกสาร วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	แนวคิดในการพัฒนารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	✓		ดำเนินการแล้ว
		ตัวอย่างรูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในบริบทอื่นๆ	✓		ดำเนินการแล้ว
3	ประเมินศักยภาพชุมชน (กิจกรรมช่วงเดือนที่ 3-6)	ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม	✓		ดำเนินการแล้ว
		คัดเลือกชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นชุมชนการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	✓		ดำเนินการแล้ว
4	ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว (กิจกรรมช่วงเดือนที่ 3-6)	ปัจจัยส่วนบุคคล	✓		ดำเนินการแล้ว
		พฤติกรรมในการท่องเที่ยว	✓		ดำเนินการแล้ว
5	การบรรยายพิเศษ	ได้รับความรู้ ประสบการณ์ และกรณีศึกษา ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว การอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม การมีส่วนร่วม และการตลาด	✓		ดำเนินการแล้ว
		นำองค์ความรู้ที่ได้รับมาพัฒนารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวของชุมชน	✓		ดำเนินการแล้ว

ลำดับ	OUT PUT		ผลการดำเนินการ		รายละเอียด
	กิจกรรมในข้อเสนอโครงการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	บรรลุ	ไม่บรรลุ	หมายเหตุ
6	การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง (SWOT) และการประชุมเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน	1. ทราบจุดอ่อน จุดแข็งของชุมชน 2. วางแผนอนาคตร่วมกันในด้านรูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว 3. ร่วมกันพิจารณาความรู้ทางสถาปัตยกรรมที่จะนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว	✓		ดำเนินการแล้ว
7	แบบสอบถามความคิดเห็นสำหรับผู้เชี่ยวชาญ	ความคิดเห็นรูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมสำหรับล้านนาตะวันออก	✓		ดำเนินการแล้ว
8	การประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	ความคิดเห็นที่มีต่อเส้นทาง การท่องเที่ยวของกลุ่มตัวอย่าง ในด้าน - ความดึงดูดใจของสถาปัตยกรรม - สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว - กิจกรรมการท่องเที่ยว - การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว - ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว	✓		ดำเนินการแล้ว
9	การจัดเวทีประชาคมวิจารณ์เพื่อให้ได้ out put ต่อไปนี้	ความคิดเห็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีต่อรูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว	✓		ดำเนินการแล้ว
10	การเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์	รายงานฉบับสมบูรณ์	✓		ดำเนินการแล้ว

ที่มา : จากการรายงานผลการดำเนินงานวิจัย